

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет педагогіки, психології соціальної роботи та мистецтв
Кафедра дошкільної освіти

***СУЧАСНЕ ДОШКІЛЛЯ: АКТУАЛЬНІ
ПРОБЛЕМИ, ПЕДАГОГІЧНІ ПОШУКИ,
ЗДОБУТКИ***

Збірник матеріалів

**Регіональної науково-практичної
Інтернет-конференції
студентів, молодих науковців, педагогів-практиків**

20 червня 2023 року

Ніжин – 2023

УДК 373.2(082)

341

Схвалено до друку Вченою радою факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (протокол № від травня 2023 року)

Редакційна колегія:

д. психол. н., проф. **Кононко О. Л.** – відповідальна за випуск
к. пед. н., доц. **Пихтіна Н. П.**
к. пед. н., доц. **Аніщук А. М.**
к. пед. н., доц. **Бобро Л. В.**
д. філос. в галузі освіти, доц. **Лісовець О.В.**
к. пед. н., доц. **Матвієнко С. І.**
к. психол. н., доц. **Пісоцький О. П.**

Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки:
341 збірник матеріалів Регіональної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 275 с

До збірника увійшли статті учасників Регіональної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків "Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки", яка відбулася 20 червня 2023 року на кафедрі дошкільної освіти НДУ імені Миколи Гоголя. Матеріали друкуються в авторській редакції.

Для студентів, магістрантів, викладачів, науковців, фахівців дошкільної освіти.

УДК 373.2(082)

© НДУ ім. М. Гоголя, 2023

© автори статей, 2023

ЗМІСТ

Біленька Олена. <i>Інтегрований дидактичний модуль на занятті з фізичного розвитку для дітей дошкільного віку</i>	7
Бондаренко Оксана. <i>Використання прийомів мнемотехніки для розвитку зв'язного мовлення дошкільників</i>	12
Будакова Ольга. <i>Конспект інтегрованого заняття з пріоритетом художньо-продуктивної діяльності тема: "Про що розкаже натюрморт?"</i>	17
Ваврик Інна. <i>Розвиток риторичних здібностей та комунікативної культури дошкільнят з використанням інноваційних технологій</i>	23
Водоп'янова Вікторія. <i>Гра як засіб формування комунікативної культури старших дошкільників</i>	31
Гладка Тетяна. <i>Технологія "Математика на кухні" як інноваційний підхід до навчання математики дітей дошкільного віку</i>	35
Давидчик Тетяна. <i>Педагогічні умови виховання моральних якостей у дітей старшого дошкільного віку засобами гри</i>	41
Дмитрук Юлія. <i>Вплив сюжетно-рольової гри на формування позитивних взаємовідносин дітей старшого дошкільного віку</i>	47
Дубчак Мирослава. <i>Підбір методів казкотерапії для подолання тривожності дітей старшого дошкільного віку</i>	51
Дяченко Анастасія. <i>Педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності</i>	55
Згода Вікторія. <i>Розвиток самооцінки дошкільника як підґрунтя його самовладання</i>	58
Зозуля Алла. <i>Формування життєвої компетентності засобами театральної педагогіки</i>	63
Євтушенко Анжела. <i>Пізнавальний інтерес як наукова проблема та феномен дошкільного дитинства</i>	69
Калитка Наталія. <i>Творчий розвиток дітей дошкільного віку засобами впровадження освітньо-виховної системи "Сім див"</i>	75
Калініченко Альона. <i>Забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти: інноваційні підходи</i>	79

Кизим Наталія. <i>Взаємодія закладу дошкільної освіти та сім'ї як основна ефективна умова виховання моральної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.....</i>	84
Кожухівська Наталія. <i>Організаційно – педагогічні умови формування предметно-ігрового середовища ЗДО</i>	88
Колесник Марина. <i>Чуйне ставлення як наукова проблема та показник соціально-морального розвитку дошкільника</i>	93
Коломійченко Наталія. <i>Мнемотехніка як технологія запам'ятовування та відтворення інформації. Мнемотаблиці для вивчення віршів з дітьми дошкільного віку.....</i>	99
Кочерга Ірина. <i>Характеристика природодоцільної поведінки у контексті дошкільного дитинства.....</i>	105
Куйбіда Галина. <i>Чинники розвитку позитивного емоційного ставлення дітей 5-6 років до декоративного мистецтва</i>	109
Лаврук Олена. <i>Соціальні уміння дитини раннього віку: суть та особливості розвитку в процесі соціалізації.....</i>	115
Левченко Анна. <i>Сюжетно-рольова гра як засіб виховання мовленнєвої особистості дитини дошкільного віку</i>	121
Личак Катерина. <i>Розвиток логічного мислення у період дошкільного дитинства.....</i>	125
Медвідь Наталія. <i>Сенсорно-пізнавальний розвиток дошкільників: суть, критерії оцінки та умови оптимізації</i>	130
Миколенко Наталія. <i>До питання недисциплінованості дітей старшого дошкільного віку.....</i>	136
Могила Діана. <i>Організаційно-педагогічні умови лексичного розвитку дітей старшого дошкільного віку.....</i>	141
Нестеренко Олена. <i>Особливості розвитку емоційного інтелекту в період дошкільного дитинства</i>	146
Нещерет Вікторія. <i>Дослідницько-експериментальна діяльність як 146чинник формування інтелектуальної сфери дошкільника</i>	150
Онопрієнко Вікторія. <i>Особливості толерантних взаємостосунків у дітей старшого дошкільного віку в комунікативній діяльності.....</i>	155

Парасюк Людмила. <i>Екологічна компетентність як наукова проблема та феномен дошкільного дитинства</i>	160
Пархоменко Анастасія. <i>Вплив засобів медіаосвіти на розвиток дітей 5-6 років у сучасних умовах</i>	165
Пархомчук Леся. <i>Довільність як показник особистісного розвитку у дошкільному дитинстві</i>	171
Плескач Олена. <i>Дитяча література як засіб формування художньо-мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку</i>	177
Полікарпова Марія. <i>Наукові підходи до соціалізації дитини передшкільного віку</i>	181
Прокопчук Вікторія. <i>Творчі ігри як засіб соціалізації старших дошкільників</i>	186
Рибалко Галина. <i>Лего-конструктор як засіб підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в новій українській школі</i>	190
Ряба Юлія. <i>Спостережливість особистості як наукова проблема</i>	195
Савіна Алла. <i>"Подорож до піщаної країни": інтегроване заняття з пошуково-дослідницькою діяльністю для молодших дошкільників</i>	201
Савчин Юлія. <i>Роль Лего конструювання в становленні особистості учнів початкової школи</i>	206
Саткевич Тетяна. <i>Сутність феномену толерантності людини</i>	209
Сахно Лілія. <i>Формування екологічно-мотивованої діяльності дошкільників на засадах технології "Довкілля"</i>	215
Силка Олена. <i>Гордість як показник повноцінного особистісного розвитку в ранньому дитинстві</i>	219
Сінкевич Алла. <i>Розвиток основ соціальної компетентності дітей раннього віку</i>	225
Стрілець Олена. <i>Особливості виховання дітей дошкільного віку, що мають негативні прояви поведінки</i>	231
Устименко Катерина. <i>Наукові підходи до соціалізації дитини передшкільного віку</i>	235
Устимчук Суламита. <i>Наступність реалізації ігрових форм у роботі</i>	

<i>з дошкільниками в умовах ЗДО</i>	<i>240</i>
Хашаба Тетяна. <i>Сучасні підходи до реалізації завдань освітнього напрямку "Дитина в сенсорно – пізнавальному просторі" Базового компонента дошкільної освіти</i>	<i>244</i>
Хоменко Анна. <i>Дитяча література як засіб формування ініціативності старших дошкільників</i>	<i>249</i>
Шитік Юлія. <i>Формування медіаграмотності учнів початкової школи</i>	<i>254</i>
Шкіра Анастасія. <i>Креативність як наукова проблема та феномен дошкільного дитинства</i>	<i>257</i>
Штанько Наталія. <i>Реалізація ідей сталого розвитку в практиці закладу дошкільної освіти</i>	<i>263</i>
Яценко Альона. <i>Педагогічні умови попередження і подолання негативних проявів у поведінці дошкільників, зумовлених кризами психовікового розвитку</i>	<i>269</i>

УДК: 373.2.

ІНТЕГРОВАНІЙ ДИДАКТИЧНИЙ МОДУЛЬ НА ЗАНЯТТІ З ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Олена Вікторівна Біленька

вихователька-методистка

ЗДО №17 "Перлинка"

м. Ніжина

Постановка проблеми. Здоров'я – найважливіша цінність суспільства. Турбота про фізичне здоров'я дитини завжди була й лишається одним із головних завдань закладу дошкільної освіти. Сьогодні переважна більшість дошкільнят потерпає від дефіциту руху, недостатньої загартованості, низької витримки. Оскільки фізичне здоров'я нерозривно пов'язане з психічним, соціальним та духовним, його збереження та зміцнення можливе лише при створенні оптимально збалансованих умов та позитивного соціального впливу зі сторони дорослих. Враховуючи сучасні наукові тенденції, намагаюся переосмислити традиційні функції педагогічної діяльності і реалізовувати нові педагогічні ідеї. У центрі освітнього процесу – дитина з її потребами, можливостями, прагненнями. Її якісний фізичний розвиток спрямований на досягнення фізичної досконалості, зміцнення здоров'я, підготовку до дорослого життя та праці.

Мета статті: розвиток пізнавальних здібностей малюків на заняттях з фізичної культури. Саме інтегрований підхід дає змогу вирішити це завдання, оскільки через рух разом з необхідною конкретною інформацією, виконанням соціальних ролей можна адаптувати дитину до умов сьогодення, дати їй можливість відчувати себе частиною великого світу, підготувати до суспільного життя, навчити бути впевненою, вмілою, готовою до майбутніх звершень.

Виклад основного матеріалу. Щоб розвинути компетентну особистість необхідно забезпечити цілісне сприйняття довкілля. Здійснюючи інтегрований підхід до занять з фізичного розвитку доцільно наповнити його пізнавальним дидактично – ігровим змістом. Практика роботи підтверджує, що інтегровані заняття значно цікавіші для дошкільників, оскільки допомагають вирішувати більшу кількість завдань на одному занятті, використати сучасні педагогічні та інформаційно-комунікаційні технології. На фізкультурних заняттях інтегрованого типу акцент ставиться на поєднанні рухової активності з пізнавальною діяльністю дітей, створенні проблемних ситуацій з урахуванням вікових особливостей дітей та логіки навчального матеріалу.

Пізнавальний зміст занять сприяє більш наполегливому виконанню основних рухів та загально-розвиваючих вправ, забезпечуються умови для розвитку творчості та театральних здібностей. Наприклад, заняття зі старшими дошкільниками на тему "Як козаки за сіллю ходили" можна змодельювати схематично. Таким чином можна передбачити інтеграцію

пізнавального та фізичного розвитку:

1. Фізичний розвиток – засвоєння практичних та рухових вмінь шляхом виконання вправ спортивного характеру;
2. Народознавство – розширення знань дітей про Україну, її історію, культуру;
3. Мовлення – збагачення словникового запасу на тему козацтва;
4. Ознайомлення з довкіллям – використання знань з історії України в сучасному довкіллі;
5. Сюжетно-рольова гра – використання практичних та рухових вмінь та навичок в ігровій діяльності;
6. Економіка – розвивати пізнавальний інтерес до народної математики.

Формування особистісних якостей, які демонструють пластичність і мобільність професійних дій, здатність до збільшення різних варіантів запитань, які забезпечують активність дітей – головне завдання яке стоїть перед сучасною дошкільною освітою та потребує пошуку нових, удосконалених форм, методів і принципів роботи. Одним із перспективних варіантів побудови освітнього простору для фізичного розвитку дошкільників є використання технології інтегрованих дидактичних модулів (ІДМ).

ІДМ – це система різних форм роботи, об'єднаних на основі їхніх смислових зв'язків, що утворюють цілісну тему. Саме завдяки використанню ІДМ мені вдається інтегрувати різні види діяльності.

Наприклад, на інтегрованому занятті "Кицьки дім" діти можуть практично закріпити знання про професію пожежника, вдосконалити фізичні якості, виконуючи професійні рухи пожежників (біг по обмеженій площині з відром у руці, розкрутити та закрутити пожежний шланг, піднятися по драбині на дах тощо). За сюжетом заняття дієвим є використання предметів-замінників (пожежні шланги, рятувальні ковдри, відра з піском та водою). Працюючи з коректурною таблицею "Небезпечні вогники", як попередня робота з дітьми, закріплюються знання щодо правил поведінки з вогнем та в небезпечних ситуаціях. Рятуючи Кицьки дім від пожежі спонукаємо до прояву чуйності, наполегливості та вміння працювати разом.

Створюючи ігрові чи проблемні ситуації, необхідно давати змогу своїм вихованцям самостійно формувати практичні вміння та навички. Діти мають нагоду фантазувати, самостійно приймати рішення та способи виконання завдань (перенести вантаж, побудувати та подолати смугу перешкод). Під час занять відбувається формування впевненої у своїх силах особистості, яка може, хоче і має діяти відповідно до поставлених завдань.

Практика роботи підтвердила, що розробку змісту інтегрованого дидактичного модуля доцільно здійснювати за **алгоритмом**:

- ✓ визначити тему заняття (за запитаними дітьми);
- ✓ скласти словник спеціальних термінів та назви професійних дій;
- ✓ обрати види діяльності, які будуть інтегруватися;
- ✓ визначити пізнавальні та практичні завдання;

- ✓ наочний матеріал (інтелект – карти, коректурні таблиці, схеми – ілюстрації, відеоматеріали, ін.);
- ✓ розробити комплекс загально-розвивальних вправ, основних рухів, що передбачають тренування в оволодінні характерними рухами (наприклад, для працівників певної професії);
- ✓ підібрати рухливі ігри для закріплення відповідних дій;
- ✓ продумати зміст сюжетно – рольової гри (після заняття).

Зміст ІДМ полягає в поєднанні пізнавальної та рухової діяльності, це допомагає дитині зрозуміти мотиви трудової діяльності дорослих, розкриває їх суспільне значення, вмотивує до вибору професії. На перших порах у виборі ролі (професії) необхідно розкрити її зовнішню привабливість, а у процесі гри-заняття розкривається її значущість (дитина розуміє, що каменярь кладе цеглу, пілот та штурман керують літаком, механік ремонтує авто, тощо).

Попередня робота – важливий етап проведення інтегрованого заняття з пріоритетом фізичного розвитку та впровадження інтегрованого дидактичного модулю. Завдання вихователя надати дитині потрібну інформацію, щодо певної професії, закріпити професійну термінологію.

Пріоритетним завдання на заняттях з фізичного розвитку – відтворити професійні дії та сформувати практичні вміння та навички які виконують представники фізичної праці, підібрати такі основні рухи та вправи які б відтворювали професійні дії та рухи. Приклад. Використання ІДМ на занятті на тему "Подорож на кораблі". Для початку створюємо загальну схему інтеграції завдань задіяних освітніх напрямів.

Заняття з фізкультури пізнавального напрямку "Подорож на кораблі"	Освітній напрям "Особистість дитини" –сформувати життєво необхідні рухові уміння та навички, розвинені фізичні якості, достатній руховий досвід;–ознайомити з основними морськими професіями.
	Освітній напрям "Дитина в природному довкіллі" – збагатити знання про морські явища, стихію та природу.
	Освітній напрям "Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі" –закріпити знання про водний транспорт та його частини.
	Освітній напрям "Мовлення дитини" – забезпечити активацію словника під час різних мовленнєвих ситуацій.
	Освітній напрям "Гра дитини"(театралізовані та сюжетно-рольові ігри) – вправляти у передачі образу морських професій засобами зовнішньої виразності.
	БЖД –формуванню знання про безпеку поведінки; – формуванню знання про стихійні явища та безпечне поведіння під час їх виникнення.

Потім розробляємо схему – модель ІДМ "Подорож на кораблі"

Професії	Спецслова	Професійні дія та рухи	Основні рухи та вправи	Ігрові дії
Моряк Матрос Командир судна Боцман Кок Юнга Механік	<i>Види кораблів:</i> пароплав, вітрильник, катер, шлюпка тощо. <i>Частини корабля:</i> палуба, каюта, штурвал, вітрила, трап, якір. <i>Стан моря та погоди.</i> <i>Частини світу.</i>	Підняти вітрила. Налягти на весла. Віддраїти палубу Скласти маршрут. Якір за борт. Обов'язки екіпажу.	Вправи для рук та плечового поясу. Вправи для тулуба та ніг. Кидання, ловіння, метання. Лазіння по канату та мотузковій драбини. Силові вправи. Стрибки. Рівновага. Координація рухів.	Будівництво корабля. Вибір капітана судна. Тренування моряків. Р/гра "Морська регата", "Перетягування каната". Естафета "за скарбами", "Завантаження судна"

Важливою умовою ефективності заняття з використанням ІДМ є створення розвивального освітнього простору. Для реалізації принципу інтеграції фізичного та пізнавального розвитку дитини найбільш ефективною у моїй практиці є робота в театрі фізичного виховання "Магія здорової дитини". Театральні персонажі та ляльки – образи під час розваг та спортивних свят зацікавлюють дошкільнят, спонукають їх до виконання поставлених завдань та цілей. Театральний персонаж "Майстер-клас" навчить малих будівельників секретам будівельної справи, приймав замовлення на виконання роботи та разом з дітьми виконував її. Дієвим та цікавим є використання спеціальних атрибутів для ранньої профорієнтації дошкільників на майбутні професії.

На інтегрованому занятті з використанням ІДМ ключовим моментом є тема, а різні види діяльності, що використовуються на ньому є засобом її розкриття. У ході такого заняття для розв'язання одного завдання використовую знання та вміння дітей з різних галузей. Наприклад, на одному із інтегрованих занять у старшій групі на тему "Швидка допомога. Професія лікаря" перед хлопчиком Тарасом (лялька персона) постало питання – "Ким він хоче стати коли виросте?" Діти разом з ним вивчали роботу бригади швидкої допомоги. Тренувалися рятувати постраждалих, переносили потерпілих звіряток на ношах. Поряд з завданнями з фізичного розвитку реалізувалося завдання з ознайомленням з довкіллям, мовленнєвого спілкування, закріплювалися правила поведіння в лікарні та основи безпеки

життєдіяльності дитини, збагачувався словниковий запас словами та термінологією професії лікаря швидкої допомоги.

На заняттях з використанням ІДМ на тему "Туристи", "Рятувальники", розвивається пізнавальний інтерес під час дослідницько-пошукової діяльності та реалізації завдань креативного розвитку, що спонукають до вирішення нестандартних життєвих ситуацій. Цікавими є також вправи на миттєве реагування "Мозковий штурм", "Дій за сигналом", "Відгадай". Розвитку пізнавального інтересу сприяє і використання ІКТ. Дітям цікаво розв'язувати кросворди та пізнавальні задачі "Дорожній рух", "Буває не буває", "Відгадай професію", "Що потрібно для роботи", "Назви та покажи". Повчальним є перегляд наукових фільмів "Як це працює", "Дива природи", мультфільмів "Фіксики", "Поради тітоньки Сови", "Весела сімейка" та презентації "Науковий кольорограй", "Подорож краплинки".

Використання ІДМ на занятті фізичного розвитку може здійснюватися у всіх вікових групах на будь-які теми, але завдання та зміст змінюється відповідно віковим особливостям дошкільників.

Висновки.

Результативність освітнього процесу з використанням ІДМ:

- розвивається емоційний та "руховий інтелект";
- завдання фізичного розвитку здійснюється шляхом реалізації поставлених ігрових завдань, цілей та досягнення відповідних результатів;
- забезпечується формування основних базових якостей особистості: самостійність, відповідальність, ініціативність, довільність, самооцінка, самосвідомість, креативність;
- у дошкільників збільшуються потреба спілкуватися з іншими дітьми, у роботі в дитячих групах, розвиваються творчі здібності;
- належним чином формуються життєві компетенції дошкільників та навички практичного життя;
- значно зміцнюється розвивальне середовище для дошкільників: природне, предметно-ігрове, соціальне;
- забезпечується належний рівень соціального розвитку дошкільнят, формування у них цілісної реалістичної картини світу.

Список використаних джерел:

1. Аксьонова О. Розвиток "рухового інтелекту" дітей на заняттях з фізичної культури. Науково-методична розробка / За ред. О.Аксьонової, Н.Денисенко, О. Миронюк, С. Циба – Запоріжжя, 2009 – 116с.
2. Гавриш Н.В. Інтегровані заняття: Методика проведення. К. : Шк. світ, 2007.
3. Інтегровані заняття у фізичному розвитку дітей дошкільного віку // Сайт для вихователів дитячих садків. – режим доступу: <http://vihovateli.com.ua/cons/2685-integrirovannye-zanyatiya-v-fizicheskom-razvitii-detej-doshkolnogo-vozhista.html>- Назва з екрана.

**ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМІВ МНЕМОТЕХНІКИ
ДЛЯ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ**

Оксана Вікторівна Бондаренко

вихователька
ЗДО №12 "Ромашка"
м. Ніжина

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку дошкільної освіти особливого значення набуває питання використання нових підходів до розвитку мовлення дошкільнят, це пов'язане з великим потоком інформації (неможливістю впоратися з її обробкою самостійно), ритмом життя і вимогами суспільства. Та кількість нової інформації, яку діти споживають щодня через гаджети, часто призводить до соматичних захворювань і психологічних проблем.

Аналізуючи результат реальної ситуації в аспекті мовленнєвого розвитку сучасних дошкільнят, я спостерігаю тривожну тенденцію: обмеженість дитячого словника; вживання не літературних слів та виразів; бідна діалогічна мова: нездатність грамотно і доступно сформулювати питання, побудувати коротку або розгорнуту відповідь; труднощі в побудові монологу: наприклад, сюжетну або описову розповідь на запропоновану тему, переказ тексту своїми словами; відсутність логічного обґрунтування своїх тверджень і висновків; відсутність навичок культури мовлення: діти не вміють регулювати гучність голосу і темп мови і т.д.; погана дикція; діти не володіють мовними жанрами; у багатьох дітей відсутнє рефлексивне ставлення до свого мовлення і мовлення оточуючих.

Часто, прийшовши в дитячий садок, діти повідомляють, що їм подарували іграшку. Коли вихователь просить розповісти про неї, дитина не може її описати. Не виходить опису, тому що діти не можуть побудувати ланцюжок розповіді. Важко в інсценуванні казок, використовують переважно прості речення з 2-3 слів.

У зв'язку з цим, актуальною стає необхідність удосконалювання сучасних методів і прийомів, використання більш ефективних науково-обґрунтованих шляхів розвитку мовлення у дітей дошкільного віку.

Одним з таких методів є метод мнемотехніки. "Мнемотехніка" і "Мнемоніка" – техніка запам'ятовування. Це система методів і прийомів, які забезпечують успішне запам'ятовування, збереження і відтворення інформації, знань про особливості природних об'єктів, про навколишній світ, ефективне запам'ятовування структури розповіді і, звичайно, розвиток мови [3].

Аналіз останніх публікацій. Дослідженням ефективності використання мнемотехніки в умовах сучасної освіти займаються Г.Чепурний, Є. Кетова, С. Ванжа, Т. Полянська, Н. Соколова, Н. Гавриш та ін.

Г. Чепурний, педагог і психолог, автор проєкту "Освітня мнемотехніка", вважає, що "Мнемотехніка дає змогу вільного вибору способів засвоєння нової інформації. Враховуючи особливості сприймання, обробки та відтворення, пропонуються різноманітні методи та прийоми мнемотехніки, що дозволяє індивідуальний підхід до розвитку мнемічних процесів" [9, с. 23].

В своїх роботах, психолог Кетова Є. наголошує, що застосування мнемотехніки позитивно впливає на пам'ять дошкільників, її об'єм, швидкість запам'ятовування матеріалу. [2].

Доктор педагогічних наук Полянська Т., спираючись на дослідження Большевої Т., аргументує необхідність етапного проведення роботи з дітьми по засвоєнню техніки запам'ятовування віршованих текстів за допомогою мнемотаблиць [7].

Так, на думку доктора педагогічних наук, професора, фахівця з дошкільної педагогіки та лінгводидактики Н. Гавриш, ефективним способом формування системності знань є застосування методу інтелектуальних карт (mind-maps) (прийом мнемотехніки "Розгалуження"). Вона підкреслює, що у системі дошкільної освіти застосування схем, схематичних малюнків не дуже поширено [1, с. 37].

Вчені-теоретики наголошують на необхідності впровадження засобів мнемотехніки в освітній процес дошкільників, як ефективного методу засвоєння інформації, розвитку пам'яті та формування пізнавальної активності, а, отже, і формування мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку.

Метою статті є обґрунтування педагогічних умов, впровадження та аналіз основних методів і прийомів мнемотехніки, що використовуються для розвитку зв'язного мовлення дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Головний інструмент нашого розуму – це пам'ять. Пам'ять – це зв'язок минулого із сьогоденням і майбутнім, процес збереження минулого досвіду, що дає можливість його повторного використання. Для того, щоб пам'ять не підводила нас у найважливіші хвилини життя, потрібно постійно тренувати її. На діток в дошкільному віці обрушується величезний потік інформації, який вкрай складно подолати, особливо не вмючи читати і писати. Мнемотехніка покликана допомагати в цьому.

Мнемотехніка – це свого роду схеми в основі, яких лежать асоціації, що допомагають запам'ятовувати і відтворювати інформацію. Останнім часом в дошкільних установах прийомами мнемотехніки користуються дуже активно.

У дітей у віці 4-6 років словниковий запас досить великий, але користуватися ним і вживати слова у вірній формі вони, ще не вмюють. Від цього виникають проблеми з мовленням, наприклад, дитина може заїкатись. Намагаючись, щось розповісти нам, дитина просто не може знайти слів, або робить це дуже незрозуміло і безладно. У цих випадках і приходиться на допомогу мнемотехніка. Найяскравіший приклад цієї техніки – малюнок на

шафці в дитячому садку. Запам'ятавши його, дитина з легкістю візьме власний рушник на гачечку, ляже в ліжечко, де буде розташовуватися така ж картинка [5]. Принципи її дії ґрунтуються на тому, що у дошкільнят дуже розвинена зорова пам'ять і образне мислення. В основному мнемотехніка – це використання спеціальних карток і схем.

Мнемотехніку можна розглядати як систему методів і прийомів, котрі забезпечують успішне запам'ятовування, зберігання і відтворення інформації чи знань про об'єкти навколишньої дійсності, розвиток асоціативного мислення, побудови логічних ланцюжків.

Під час використання методів та прийомів мнемотехніки для розвитку зв'язного мовлення з дітьми дошкільного віку, ефективно вирішуються такі завдання[6]: розвиток зв'язного і діалогічного мовлення; розвиток у дітей вміння за допомогою графічної аналогії, а також за допомогою замісників розуміти і переказувати знайомі казки, зачувати вірші за допомогою мнемотаблиці чи колажу; вивчення правильної звуковими, знайомство з літерами; розвиток у дітей розумової активності, спостережливості, вміння порівнювати та виокремлювати суттєві ознаки; розвиток психічних процесів: мислення, уваги, уяви, різноманітних видів пам'яті.

Для успішної реалізації мнемотехніки, вихователі повинні враховувати наступні умови[4]:

1. створення довірливих стосунків між педагогом і дітьми;
2. новий мовленнєвий матеріал, а незнайому інформацію необхідно подавати дітям враховуючи їхні потреби, інтереси та наміри. Краще, коли дошкільники самостійно або разом з педагогом шукатимуть елементи новизни, несхожості-подібності, варіативності. Але елементи новизни повинні поєднуватися з накопиченим досвідом, вже відомою інформацією.
3. впровадження засобів мнемотехніки у ігровій формі;
4. формування пізнавального інтересу дітей під час занять, підгрупової та індивідуальної роботи з дітьми: застосування наочності, використання аналогій та порівнянь, заохочення дітей до пізнання творів літератури і мистецтва, застосування ІКТ.

Для ефективного впровадження мнемотехніки з метою розвитку мовлення визначено основні методи і прийоми мнемотехніки, що використовуються для підвищення мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку[8]:

1. Метод "Зв'язування" – це метод, що передбачає встановлення асоціативних зв'язків між елементами. Для реалізації цього методу нами було використано прийоми "Сюжет", "Римізація", "Послідовні асоціації", "Перша буква".

Приєм "Сюжет" передбачає створення асоціативних зв'язків між елементами шляхом складання розповіді. Такий прийом ефективно застосовується під час вивчення нових слів, запам'ятовування слів під час рухливих ігор, де дія співвідноситься зі словом.

Приєм "Римізація" полягає у запам'ятовуванні інформації через

використання співзвучних слів. Доцільно використовувати під час розучування чистомовок, прислів'їв та приказок, лічилок, коротких віршів чи пісень.

Прийом "Послідовні асоціації" використовується для запам'ятовування більшого обсягу інформації, наприклад, для переказу казок, де є чітка послідовність подій, віршованих творів, художніх творів.

Прийом "Перша буква" – це прийом запам'ятовування слів чи виразів через зв'язок з першою буквою (звуком).

2. Метод "Перетворення" спрямований на те, щоб складну інформацію для сприйняття можна було легко запам'ятати і відтворити. Цей метод впроваджений нами прийомами "Аналогія" і "Піктограма".

Прийом "Аналогія" передбачає знаходження спільних властивостей чи ознак між інформаційними одиницями. До кожного слова чи поняття можна дібрати безліч аналогій за різними типами: за розміром, за кольором, за формою, тематичні аналогії, аналогії за смаком, запахом, тактильними відчуттями, аналогії за рухом та ін.

Прийом "Піктограма" передбачає запам'ятовування інформації через схематичне спрощене зображення. Використання цього прийому сприяє розвитку творчої фантазії дітей, самостійності, зосередженості. Основними засобами прийому "Піктограма" є мнемокуби, мнемодоріжки та мнемотаблиці.

3. Метод "Порядкова система" полягає у запам'ятовуванні та пізнішому відтворенні інформації за порядковим номером, до якого асоціативно підкріплюється певний образ. Ефективним у роботі з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку є прийом "Інтер'єр".

4. Метод "Підсилення" – це метод покращення ефективності сприйняття тієї інформації, що була отримана попередніми методами. Нами було застосовано такі прийоми – "Уособлення", "Небилиця", "Візуалізація".

Прийом "Уособлення" полягає у тому, що неживим явищам надаються ознаки живих істот.

Прийом "Небилиця" – вигадування подій, яких насправді бути не може.

Прийом "Візуалізація" – важливий прийом для створення психологічного розвантаження і формування відчуття проживання подій. Візуалізація застосовується для складення розповідей-міркувань, вигадування закінчення казки чи оповідання, складання монологічних та діалогічних висловлювань.

5. Метод "Збереження" застосовується для розвитку розумової діяльності дітей, збільшення тривалості зберігання інформації та відтворення її. Реалізується прийомами "Раціональне повторення" та "Практичне застосування".

Використання прийому "Раціональне повторення" полягає у систематичній роботі з дітьми шляхом повторювання (наприклад, використання типових піктограм) для формування стійких емоційних і асоціативних зв'язків.

Прийом "Практичне застосування" передбачає практичне використання інформації у ігровій формі, під час виступів, у життєвих ситуаціях. Такий прийом забезпечує дітям створення ситуацій успіху, підняття рівня

самооцінки.

Алгоритм ознайомлення дошкільників з мнемотехнічними засобами включає наступні етапи: засвоєння практики роботи з мнемоквадратом – окремим, простим малюнком, який містить певну інформацію стосовно суб'єкта, об'єкта або явища; робота з мнемодоріжкою, яка складається з 4 і більше мнемоквадратів, розташованих в одну лінію; читання мнемотаблиць, що містять у собі певну кількість мнемоквадратів, розташованих у вигляді таблиці, які і відтворюють вірш.

При роботі з цією технікою необхідно дотримуватися певних правил: заняття мають проходити за принципом – від простого до складного починаючи від мнемоквадратів і поступово переходити до мнемосмужок; таблиці і схеми мають бути кольоровими, так дитині буде веселіше і легше; на одній схемі або таблиці число квадратів не повинно перевищувати дев'ять так, як це гранично допустимий обсяг для дошкільника; не застосовувати понад дві мнемосхеми в день, а повторний розгляд можливий тільки за бажанням дитини; необхідно, щоб щодня таблиці і схеми були різні за тематикою, в перший день на тему казок, у другій на музичну тему, в третій на математичну і так далі.

Працюючи над розвитком зв'язного монологічного мовлення дошкільників, можна широко використовувати методи мнемотехніки в таких видах діяльності: при розучуванні віршів, відгадуванні загадок, при переказі творів художньої літератури, при побудові розповідей за сюжетною картинкою та розповіданні казки, а також при складанні опису предмета чи об'єкта.

Працювати за таким принципом потрібно не тільки в дитячому саду, вкрай важливо, щоб батьки брали активну участь в навчанні дитини.

Висновки. Проведене дослідження методів і прийомів мнемотехніки доводить, що використання технології у різноманітних видах діяльності дітей дошкільного віку може забезпечити ефективність у процесі формування мовленнєвої компетентності. Так, системне використання мнемотехніки забезпечує розширення словникового запасу дошкільників, формує фонетичну культуру мовлення, допомагає оволодіти інтонаційними засобами виразності, формує граматичну та синтаксичну складові мовлення, активізує розвиток діалогічного та монологічного мовлення, сприяє формуванню комунікативної компетенції дітей. При цьому активізуються і розвиваються практично всі психічні процеси дитини: увага, мислення, пам'ять (різні види: слухова, зорова, моторна, тактильна), уява і, звичайно ж, мовлення.

Мнемотехнічні методи будуть ефективними лише тоді, коли педагог залучатиме дітей до створення нових моделей і використання їх у навчально-мовленнєвій діяльності, як підказку, як "маленьку таємницю", відому лише їм, адже діти люблять все таємниче. Крім того, символи, "створені" самими дітьми, стають для них більш зрозумілими, а отже, доступнішими для використання.

Список використаних джерел:

1. Гавриш Н. В. Інтегровані заняття: Методика проведення. Київ : Шкільний світ, 2007. 128 с.
2. Кетова Є. В. Мнемотехніка, як засіб розвитку усного описового мовлення дітей із загальним недорозвитком мовлення / Є. В. Кетова // Науковий часопис студентського наукового товариства імені Григорія Волинки. – 2015. – № 1. – С. 25 – 27.
3. Мнемотехніка для дошкільнят в ЗДО. Режим доступу: <https://www.pedrada.com.ua/article/2203-yak-zastosovuvati-mnemotehniku-vrobot-z-doshklnikam>
4. Мнемотехніка для підвищення мовленнєвої активності дітей з ООП. Режим доступу: <https://www.ircentr.space>
5. Мнемотехніка як ефективний засіб мовного розвитку дітей. Режим доступу: <http://krsuzirya.edukit.dp.ua/portfoliopedagogiv>
6. Мнемотехніка як засіб розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників. Режим доступу: <https://lesuxa.blogspot.com/p/blog-page.html>
7. Полянська Т. Б. Використання методу мнемотехніки в навчанні розповіданню дітей дошкільного віку/Т. Б. Полянська. – Спб.: ТОВ "Видавництво "Дитинство-прес", 2010. – 64 с.
8. Чепурний Г. А. Освітня мнемотехніка: навчально-методичний посібник / Г. Чепурний. 3-є вид., оновл. зі змінами та доповн. Тернопіль: Мандрівець, 2020. 152 с.
9. Чепурний Г. А. "Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти": навчально-методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 208 с.

УДК: 373.2

**КОНСПЕКТ ІНТЕГРОВАНОГО ЗАНЯТТЯ З ПРІОРИТЕТОМ
ХУДОЖНЬО-ПРОДУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ТЕМА: "ПРО ЩО РОЗКАЖЕ НАТЮРМОРТ?"**

Ольга Петрівна Будакова
вихователька
ЗДО №23 "Розвивайко"
м. Ніжин

Мета:

- продовжувати знайомити дітей з творчістю українських художників, а саме – художниці Катерини Білокур;
- розкрити дітям талант художниці малювати неповторні натюрморти;
- формувати вміння описувати репродукцію, використовуючи іменники та прикметники, узгоджувати слова в числі, роді та відмінку;
- відповідати повними реченнями на запитання;

- збагачувати словниковий запас дітей поняттями "натюрморт", "пейзаж", "портрет";
- вчити орієнтуватися на аркуші паперу, використовуючи поняття "ліворуч", "праворуч", "внизу";
- закріпити вміння малювати предмети круглої та овальної форми, використовуючи нетрадиційні техніки малювання, а саме: малювання вушною паличкою, картопляними штампами, виделкою, корком.
- формувати навички акторської майстерності в нескладних інсценуваннях;
- навчити дітей сприймати картину різними аналізаторами, уявляти можливі запахи, звуки, смаки;
- продовжувати розвивати монологічне та діалогічне мовлення;
- розвивати увагу, уяву, фантазію, емоційну чутливість, естетичне сприймання, образне та логічне мислення, вміння включатися в гру, бажання створювати свої картини;
- розвивати рухову активність під час заняття;
- виховувати вміння помічати красу та милуватися витворами майстрів українського мистецтва;
- виховувати охайність та самостійність під час роботи;

Матеріал:

Демонстаційний: Репродукції картин К. Білокур "Сніданок", "Квіти за тином", "Привіт врожаю", репродукції з зображенням портретів та пейзажу, відео-слайди "Види натюрмортів", телевізор, мольберт, піч, фокусна труба, хліб, огірки, картопля варена, тарілка, наголівники овочів, атрибути до гуморески "День народження борщу".

Роздавальний: д/г "Склади натюрморт", муляжі овочів, фруктів, посуд, клейонка, фарба, серветки вологі, пензлики, стаканчики для води, штампки, білий папір, виделки, корки, картопляні штампи.

Хід заняття

I. Вступна частина

Психогімнастика

Добрий день, діти! Давайте станемо у коло та візьмемося за ручки і привітаємо один одного посмішкою. Посміхніться, подаруйте другові радість. Я хочу, щоб так само весело і радісно пройшло наше заняття.

- Малята, погляньте скільки у нас зібралося гостей. Привітайтеся з ними.

Мотивація навчальної діяльності.

- Діти, ви мене впізнали? *(так)*

-А хто я сьогодні? *(художник)*

-А ви знаєте, хто такий художник? *(людина, яка малює різні картини; вміє помічати красиве ;малює природу, квіти, людей, різні предмети)*

Я хочу сьогодні вас запросити до картинної галереї. *(діти стають півколом)*

- Давайте пригадаємо правила поведінки в музеї?*(ходити повільно, розмовляти тихо, милуватися картинами)*

- Що ви тут бачите на стінах ? (картини)
 - Що на них намальовано?
 - Що ви бачите на цій картині? (дерева, небо, річку)
 - Яка пора року? (осінь) Доведіть, що художник зобразив саме осінь, а не іншу пору року? (*жовті фарби*) *опадає* листя)
 - По чому це видно? (*опадає* листя)
- Картини, на яких зображують природу, називають **пейзажем**.
- А чи є ще такі картини, де намальовані пейзажі?(*так*)
 - А ну ж покажіть?
 - Що на них зображено? (*ялинки, сосни, сніг*)
 - Яка це пора року? (*зима*)
 - Є ще такі картини? (*є*)
 - Картина, де намальовані квітучі яблуні –це теж пейзаж, тільки вже весняний.
 - Які є картини ви бачите?
 - Що між ними спільного? (*картини, на яких зображені люди*)
 - Кого ви бачите?(*дівчинку, бабусю, гетьмана*)
 - Як називаються картини, на яких зображують людей ?(**портрет**)
 - Які картини ми ще не розглянули?
 - Що на них зображено? (*квіти, овочі, фрукти, посуд*)
 - Про які картини йде мова? (*про натюрморт*)
 - А чи знаєте ви, що таке **натюрморт**? (*ні*)
 - А хочете дізнатися? (*так*)

II. Основна частина

Розповідь вихователя про натюрморт.

Натюрморт-в перекладі з французького означає "нежива природа". На цих картинах малюють квіти, овочі, фрукти, предмети побуту.

- Діти, а чи знаєте ви, що натюрморти бувають різні і називаються в залежності від того, що на ньому зображено.

Перегляд слайдів про види натюрмортів.

Давайте поглянемо на екран і ознайомимося з різними видами натюрмортів.**Слайд1**-квіти (*квітковий натюрморт*)

Слайд2-фрукти (*фруктовий*)

Слайд 3-овочі (*овочевий*)

Слайд4-Предмети побуту (*побутовий*)

Майстринею всіх цих натюрмортів є українська художниця Катерина Білокур. Ця проста сільська жінка вміла бачити і помічати красу навколо себе. Ще маленькою дівчинкою вона хотіла стати художницею, але ніхто її не підтримував. Батьки хотіли, щоб вона займалася звичайною роботою пряла, ходила в поле. А вона брала в мамі полотно, вуглинку і потай малювала квіти. Вона дуже любила квіти і ніколи їх не зривала. Вона ходила далеко в поле, щоб помилуватися польовими квітами, вона самотужки опанувала

закони мистецтва, вона мерзла в нетопленій хаті і все заради них-картин.

- Давайте і ми спробуємо викласти такі смачні натюрморти, як на картинах.
Хочете? *(Діти піднімають серветки, а там овочів немає.)*

- Де ж вони поділися?

- Та вони ж пішли святкувати день народження борщу!
(Діти одягають наголівники, інсценування гуморески)

Гумореска "День народження борщу"

Досить братці сумувати.
будем овочі шукати
Де ж поділися вони?
А вони всі празникують
День борщу усі святкують
Хто ж запрошений на свято?
Зараз будемо питати?
М'ясо треба б запросити
тільки горде воно, сите,
Зразу видно-не рідня.
А квасоля, сваха рідна.
Веселенька, хоч і бідна.
Не пропустить цього дня.
Кум буряк, кума морквиця,
Капустина, цибулина.
Вже й самі з городу йдуть.
Бараболі десь не видно
Це ж борщева рідна тітка,
як рідню таку забудь.
Часничина бородатий
Вже глухенький і про свято
Не допетрає ніяк.
Ще запрошене до мене
Молоде усе зелене:
Кріп, петрушка, пастернак.
Помідори з перцем йдуть
Гарний смак вони дадуть.
Так всі овочі зібрались
І в макітрі заховались.
Мабуть день пройшов немарно
Святкували дуже гарно
Але час вас повертати
Бо нам треба працювати.

Дидактична гра "Склади натюрморт"

- Нарешті наші овочі знайшлися, тепер ми з них складемо натюрморти.
(1 група – на фланелеграфі, 2 група-з свіжих овочів на підносі, 3 група – з овочів та посуду на столі)

- Ой, які ви молодці!

- А зараз я хочу вам запропонувати розглянути улюблену картину художниці.

Розгляд репродукції картини К.Білокур "Сніданок"

- Що ви бачите на передньому плані картини?(хліб, миска з картоплею, тарілка з овочами)

- Що зображено ліворуч? Праворуч?

- На чому лежить хліб?(на столі, на рушнику)

- Чому художниця показала надрізаний хліб?(Щоб показати, що він свіжий)

Дійсно, нема нічого кращого, як спечений свіжий хліб.

_А де випікають хліб?(в печі)

-А хочете скоштувати?(так)

Я сьогодні художниця – чарівниця. Закрийте оченята, вдихніть запах хліба.

Він такий теплий, свіжий, духмяний. Погляньте, яка у нього скоринка.

Відламайте шматочок хліба і покуштуйте його.

- Дійсно, хліб є багатством народу, в нього вкладено багато людської праці, тому треба цінувати і берегти хліб.

- Погляньте ще раз на картину, що вам ще хочеться скуштувати?

- Візьміть фокусну трубу і назвіть.(картоплю, редиску, огірок).

- В чому лежить картопля? (в глиняній мисці)

- На чому лежить редиска, огірок? (на тарілці)

- Якого кольору редиска, огірок? (червоного, жовто-зеленого)

- Як називається посуд, що намалювала художниця?(Глечик, миска, горщик)

Вправа "Міркування"

- Що може бути в глечичку?(молоко, узвар, компот, морс, сік фруктовий)

- Діти, а що на вашу думку надає святковості цьому простому сніданку?

(квіти)

- В чому вони стоять?(у вазі)

- Якого вони кольору?(червоного)

- А яку частину доби намалювала художниця?(ранок)

Подивись на цю картину і спокій на душі. Правда, малята.Художниці

вдалося передати свіжість ранку, запахи та звуки.

Дидактична вправа "Впіймай звук"

Хочете їх почути ?Тоді швиденько одягайте навушники і розкажіть, що ви почули?(я почула спів зозулі, скрип дверей, спів півня, як грає радіо, як звучить музика, я почула розмову господарів)

-А що можна сказати про господиню цієї хати?(роботяща людина, у неї скрізь порядок).

- Чи сподобалась вам ця картина? Чим саме?(*відповіді дітей*)
- Які емоції викликає у вас ця картина?(*Спокій, тихе життя, домашній затишок*)
- Я з вами згодна.

Художники, які малюють натюрморти, прославляють красу світу речей і природи, що оточує нас.

- То що ж таке натюрморт?
- Якщо бачиш на картині вазу, троянди в кришталі, або морс в великому графині, або глиняну чашку, або фрукти, або торт або всі предмети відразу, знай, що це – **натюрморт**.

А тепер я хочу вас запросити до художньої майстерні, де ви спробуєте себе художниками і намалюєте смачні натюрморти.

-А малювати будемо не лише пензликами. А чим би ви хотіли малювати свої малюнки?(*картопляними штампамі, соскою, виделкою, пензликом, вушною паличкою*)

А Катерина Білокур перші свої картини малювала вуглинкою на домотканому полотні з маминої печі(показати полотно та вуглинка) . Потім малювала пензликами, які робила власноруч з вишневих гілочок та котячих ворсинок. А от фарби були у неї олійні. Часто художниця зверталася за допомогою до природи, адже саме в природі вона знаходила неповторні кольори: сік буряка, бузини, цибулі і калини.

Фізхвилинка

Щось не хочеться сидіти
Треба трішки відпочити
Руки вгору, руки вниз
На сусіда подивись
Руки вгору, руки вбоки
І зроби чотири кроки
Встали-сіли, встали – сіли
на місця тихенько сіли.

А тепер малята сідайте та працювати починайте

- Розмістіть свій аркуш паперу горизонтально, знайдіть центр аркуша і поставте крапочку.

- Пригадайте, як ми зображуємо предмети ?

(*Великі позаду, а менші-попереду, одні –д алі один від одного, а інші дуже близько, навіть накладаються один на одного.*)

Самостійна робота дітей.

III. Рефлексія

- Як ви думаєте, ми впоралися з завданням?(відповіді дітей)

- Виберіть найкрасивіший на ваш погляд малюнок. Чому ви обрали саме його?(охайно зафарбовано, правильно підібрані кольори)

- Що ти намалював?(овочевий натюрморт)

Кому ти хочеш подарувати свою картину?(відповіді дітей)

- Дякую вам діти. Думаю, що створити таку красу вам допомогла саме розповідь про художницю Катерину Білокур, знайомство з її неповторними картинами.

- Коли роботи підсохнуть, то влаштуємо виставку у групі, а потім ви їх заберете додому.

УДК: 373.2.

РОЗВИТОК РИТОРИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ДОШКІЛЬНЯТ З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Інна Леонідівна Ваврик

Вихователька вищої категорії

ЗДО №23 "Розвивайко"

м. Ніжин

Постановка проблеми: Риторичне виховання, яке формує мовленнєві уміння і навички, спрямоване на засвоєння нормативного мовлення й виховання високого рівня мовленнєвої культури.

Мета статті: Центральним завданням у дошкільньому дитинстві є розвиток зв'язного мовлення та красномовства, під час якого реалізується головна функція мовлення – комунікативна.

Виклад основного матеріалу:

Риторика – це наука красномовства, ораторське мистецтво. Нині набуває поширення й обслуговує повсякденне мовленнєве спілкування. З перших років свого життя дитина оволодіває унікальним даром – мовлення, яке забезпечує спілкування, порозуміння, взаємозв'язок з оточуючими людьми. Тому роль мови й мовлення у створенні особистості складно переоцінити. Першочерговим завданням розвитку риторичних здібностей дітей на етапі дошкільного дитинства визначено виховання мовної особистості, яка характеризує достатній рівень мовленнєво-комунікативної компетентності, яка вільно і творчо застосовує мову в різних ситуаціях життєдіяльності. Риторичне виховання, яке формує мовленнєві уміння і навички, спрямоване на засвоєння нормативного мовлення й виховання високого рівня мовленнєвої культури.

Розвиток зв'язного мовлення є найважливішим на етапі дошкільного дитинства. Дитина для власного розвитку та подальшого успішного влаштування у суспільстві мусить спілкуватися з оточуючими людьми. Вона повинна стати зрозумілою, переконливою.

Центральним завданням у дошкільному дитинстві є розвиток зв'язного мовлення, під час якого реалізується головна функція мовлення – комунікативна. Тому вихователь у своїй роботі має передбачати формування у дітей комунікативної грамотності:

- правильно, точно, переконливо висловлювати думку під час діалогів, монологів;
- володіти голосом ;
- зміцнювати силу, темп мовлення, надавати голосу різних відтінків вибирати стиль, форму висловлювання залежно від мовленнєвої ситуації;
- слухати, починати і підтримувати діалог, додержувати правил вербального і невербального етикету в повсякденному спілкуванні;
- дбати про правильну, чітку вимову, багатство, виразність мовлення, точний добір слів, виразів;
- створювати висловлювання: запрошення, привітання, прохання, пояснення, подяку, комплімент, заперечення, порада, відмова, рекомендація, оголошення.

Оволодіння риторичним мистецтвом реалізується такими змістовними лініями:

- мовлення та спілкування;
- текст та його жанри;
- творення думок.

Зазначені змістові лінії риторики реалізуються через систему завдань, які мають практичний характер і спрямовані на формування риторичних умінь.

1.Мовлення та спілкування

Ця змістова лінія є основою і дає уявлення про предмет і завдання риторики: невербальне спілкування (міміку, жести, погляд, посмішку), вербальне спілкування (психологічний контакт, діалог, монолог, розповідь, комунікативні якості мовлення).

2.Текст і його жанри

Розповідь, опис, міркування. Тема, основна думка, опорні слова. Слово, його значення, емоційне забарвлення.

3.Творення думок.

Самостійне створення комунікативних висловлювань: встановлення контакту. Розмова, привітання, відповідь, повідомлення, комплімент, зауваження, порада.

Методичні прийоми, які використовуються під час занять з риторики:

- 1.Артикуляційна гімнастика** – наскрізний вид розвитку мовленнєвої діяльності дошкільника, зокрема звуковими;

Ця робота проводиться на початку заняття і спрямовується на розвиток мовленнєвого апарату, дикції, дихання.

2.Риторичні завдання – один із видів навчальних завдань. Вони спрямовані на аналіз усіх важливих компонентів мовленнєвих ситуацій: хто говорить (адресант); до кого звертається (адресант); як звертається, які слова, жести, міміку використовує; для чого звучить висловлювання (мета); про що йдеться (зміст висловлювання); де відбувається розмова;

2.Мова жестів. Невербальними засобами спілкування передається третина інформації. Жести поділяються на:

- механічні;
- ілюстративні;
- емоційні.

3. Риторичні ігри.

Курс риторики дає унікальну можливість "програти" багато ситуацій із повсякденного спілкування і в ігровій формі засвоїти інструментарій моделювання мовленнєвих ситуацій, формувати вміння аналізувати й розуміти мовленнєву поведінку співрозмовника; Багато ситуацій із повсякденного спілкування легше засвоїти в ігровій формі Риторичні ігри поділяються на :

- інтелектуальні;
- ділові;
- рольові

4. Риторичні смішинки

- вдавання себе не за того, ким він є;
- використання жартівливих слів;
- протиставлення явища нормі.

5.Риторичний аналіз усних текстів, мовленнєвих ситуацій (відповіді на запитання: що сказав, що хотів сказати, як сказав, чи досяг мети), оцінка чужого та власного мовлення, аналіз позитивних і негативних зразків висловлювань, виведення висновків.

Заняття для дітей старшого дошкільного віку з розвитку зв'язного мовлення, образотворчого мистецтва, ознайомлення з навколишнім середовищем.

Тема: Наша рідна мова.

Тип : підгрупове.

Вид: комбіноване.

Мета: розвивати риторичні здібності, діалогічне та монологічне мовлення, увагу, пам'ять;

зв'язне мовлення: вчити дітей складати розповіді з власного досвіду за поданою темою; формувати вміння складати змістовні речення, дотримуючись теми заняття, та записувати схеми до нього;

словник: збагачувати словник дітей епітетами, дієсловами та висловами з національного виховання;

граматика: вправляти в узгодженні прикметників з іменниками у роді, числі та відмінку, у побудові граматично правильних речень із логічним завершенням думки, вчити замінювати іменники займенниками; закріпити відкриті та закриті склади; продовжувати формувати розуміння дітей про те, що слово – це повноцінна одиниця мови;

звукова культура: вправляти в інтонаційній виразності мовлення; познайомити із звуком та буквою "м".

виховувати: любов до української мови та потребу в спілкуванні на рідній мові.

Матеріали: ілюстрації для ребусу; пазли (частини мапи України); "чарівна коробочка"; Д/гра "Відшукай твердий та м'який звук"; демонстраційна буква "м"; люстерка на кожну дитину; "камінці з іменами дітей"; "Колюча літера"; фішки для звукового аналізу слів; дерево з кольоровими листками; схеми Гавриш (Тема: "Україна" 1 – 24. Моя Україна.); кольорові олівці; розмальовки грона калини; "річка"; кораблики по кількості дітей; скриня; магнітофон; килимок "Квітова галявина"; ноутбук із слайдами; глобус; кошик для пазлів; емблеми – віночки.

План – схема :

1.Привітання:

Встаньте, дітки, всі рівненько,

Посміхніться всі гарненько.

Посміхніться всі до мене,

Посміхніться і до себе.

Привітайтеся : Добрий день!

Хай гарно розпочнеться новий день!

2.Психогімнастика.

- Діти, сьогодні на нас чекає важлива і цікава справа – подорож у незвичайну країну. А в яку саме, ви дізнаєтесь, коли розшифруєте ребус. Вилучіть з кожного слова першу літеру і з цих літер складіть слово, тобто назву країни.

Вийшло слово **МОВА**.

- Діти, ми будемо подорожувати країною Мови. І це не дарма.

21 лютого в усьому світі відзначають знаменне свято для кожної людини – День рідної мови. Адже всі ми повинні пам'ятати:

Як нема без зірок небозводу,

Як блакиті без сонця нема,

Так і мови нема без народу,

І народу без мови нема.

(В.Забаштанський).

3.Ігрова ситуація. Країна Мови – це чарівна країна, незвичайна, непроста, приваблююча. Нею подорожувати дуже цікаво і захоплююче. Щоб перед нами

відкрилася вся її краса, потрібно пройти ряд випробувань і проявити всі свої знання.

Ви готові до пригод? А підказкою для нашої подорожі будуть частинки від пазлів, які ми будемо знаходити біля кожної зупинки. На кожній частині є завдання, яке треба виконати. Пазлик до пазлика і отримаємо картину, а яку саме, звичайно, дізнаємося потім. Пазлики будемо збирати у кошик. В кінці пригоди на нас чекає нагорода.

Тож, друзі, швиденько збираємося в путь, щоб у мовну скарбницю ще раз зазирнуть. А що ми візьмемо з собою в подорож? (гарний настрій, знання, увагу, пам'ять, посмішку). А що залишимо? (неуважність, лінощі, байдужість). (Діти йдуть під подорожню пісню).

***Гей музики марш заграйте,
Бо мандрівка кличе нас
В чарівну країну Мови
Нам потрапити вже час.***

4. Звукова культура мовлення. Завдання № 1. "Печера звуків".

(Діти підходять до печери. В цій печері знаходяться справжні скарби.

Відкривають чарівну коробочку, а там):

1. Конверт з картинками.

Що поєднує всі ці малюнки? (Назви всіх предметів починаються звуком "м").

- Дидактична гра **"Відшукай твердий та м'який звук "м"**.

(Діти діляться на 2 команди. 1 команда відбирає картинки із звуком "м" твердим, а 2 команда – із м'яким. Всі разом перевіряють результат роботи, виправляють помилки, називають слова, виділяючи перший звук.)

Малюнки: мак, морозиво, м'яч, мавпа, маска, міліціонер, малина, місяць, мішечок, млин, морква, мітла, м'ясо, мураха, міст, мірка.

2. Буква "м".

Це найрідніший звук для кожної людини, бо з нього починається слово **мама**.

- А які ви ще знаєте слова на "м"? (Мова, молоко, майка, миша, мороз, Марія, Марина, Михайлик і т. д.)
- Дидактична вправа **"Говірка люстерко"**. (Діти, дивлячись в люстерко, промовляють звук "м".)
- Які органи артикуляції нам допомагають вимовити цей звук? (губи).
- **Чистомовка.**

Ми малята – дошкільнята

Мову хочемо вивчати,

Гарні знаємо слова:

Мама, мрія, мир, маля.

- Вправа **"Колюча літера"** (Діти пальчиком обводять літеру "м").
- На що схожа ця буква? (на корону, на ворота, на зуби).
- Вправа **"Жива буква"** (діти стають по парах і утворюють букву, тримаючись за руки).

3. Камінці з іменами дітей.

Печера нас чекала і підготувала нам сюрприз. (Біля печери діти знаходять кольорові камінці з іменами). Наше завдання: за допомогою фішок викласти звуковий аналіз свого імені. (Діти сідають за столи і самостійно працюють з фішками).

4.Склад як мовна одиниця. Завдання № 2. "Дерево складів".

На гілках дерев висять різнокольорові листочки. Діти спочатку зривають листочки одного кольору. На них написані склади. Із цих складів діти складають слово . Читають його, аналізують склади (відкритий чи закритий). жовті – сон-це, зелені – не- бо, оранжеві – піс- ня, салатіві ві – но- чок, червоні – руш- ник.

5.Слово як самостійна одиниця мовлення.Завдання № 3 . "Скеля слів"

(На крижинках дидактична гра по схемах Гавриш).

"Вікторина"

- Назвіть державний символ України. (прапор).
- Назвіть українську символіку. (верба і калина).
- Море, яке омиває береги України. (Чорне море).
- Гори, які прикрашають Україну. (Карпатські).
- Старовинний жіночий одяг. (плахта).
- Прикраса для дівчат. (віночок).
- Чоловік – український воїн та захисник. (козак).
- Одяг, який носили чоловіки. (шаровари).
- Український керамічний посуд. (куманець та глечик).
- Український оберіг. (рушник).

7.Речення як змістовна одиниця мовлення. Завдання № 4. "Річка речень".(Діти підходять до річки. Обирають собі кораблик.)

- Діти, раз ми в гостях у Мови, то давайте для неї зробимо комплімент і розкажемо, як ми її любимо і цінуємо. Кожен із вас складе по одному реченню про рідну мову, запише схему на зворотній стороні кораблика. (Кораблики із реченнями пускають у річку).

Приклади речень:

- **Я – українка !**
- **Я розмовляю українською мовою.**
- **Українська мова найкраща у світі!**
- **Рідна мова наймиліша.**
- **Мова наша солов'їна.**
- **Це мова моїх батьків.**
- **Я пишаюся своєю мовою.**
- **Ти – найкрасивіша!**
- Діти, а я теж хочу скласти речення і пустити свій кораблик на воду.
- **Ви всі любите рідну мову? (так).** (Вихователь разом з дітьми записує схему даного речення) Яке за інтонацією в мене речення? (питальне). Що ставимо в кінці речення? (?).

8.Хвилинка відпочинку. Завдання № 5. "Квіткова галявина".

Настав час перепочити. Сідайте зручніше на свої подушечки, заплющить очі і трішки пофантазуйте. (Звучить мелодійна українська музика).

- Де ви себе уявляєте ? (в лісі, на полонині, в полі серед колосків і т.д.)

- Я вам хочу дещо показати. (На ноутбуці вихователь демонструє слайди із зображенням краєвидів мальовничої України . В різних її куточках, з різними природними ландшафтами і в різні пори року.)

- Які емоції вас переповнюють при розгляді такої краси ?

- Які ви маєте відчуття ?

- Чи є ще на планеті така краса?

(Діти милуються слайдами та обговорюють побачене).

9.Перлини мовлення (вірші, загадки, прислів'я, приказки, лічилка).

Завдання №6. "Скриня скарбіє".

Час вирушати далі І ось несподівано під українську мелодію заходить сама господарка країни – Мова.

- Доброго дня, малята ! Я дуже рада вас бачити в себе в гостях. Чи сподобалося вам у моїй країні? Що саме? (Красиві краєвиди, гарні українські мелодії, твоя солов'їна мова). Ось, яка цікава моя країна. А ще в ній є багато скарбієв. А де можуть зберігатися скарби? (в скрині). (Діти помічають скриню). Саме в цій скрині я зберігаю скарби української мови. Як ви гадаєте, які скарби має країна Мови? (казки, загадки, вірші, заклички, лічилки, забавлянки, пісні, скоромовки, приказки, прислів'я, ігри).

- Ось яка багата наша мова!

- Чим би ви хотіли порадувати господарку цієї країни ? (віршами, прислів'ями та приказками, загадками)

- Давайте за допомогою лічилки визначимо з кого почнемо розказувати.

Тікав заєць через міст.

Довгі вуха, куций хвіст,

А ти далі не тікай,

Вірш про мову починай.

(Діти по черзі розповідають вірші та прислів'я з приказками, загадки.)

Мова : Дітки, а я хочу вам загадати загадку.

Рідну мову я вивчаю,

З літер вже слова складаю.

Помічниця ось моя –

Букви в ній від А до Я

Стали лагідно в рядки. (Абетка)

Молодці ! Ось вам від мене подарунок – абетка, в якій зберігаються всі літери українського алфавіту. Вивчайте їх і будьте розумними дітками.

10.Творча робота. Завдання №7 "Острів творчості".

(Діти продовжують подорож разом з країною мови. Потрапляють на острів творчості. На них чекає творче завдання).(Діти сідають за столами. Перед ними лежать розмальовочки з гронами калини. Під спокійну мелодію діти розфарбовують. По закінченню, роботи розглядають).

- Ви добре справились із завданням. Заберемо роботи в групу і повісимо в куточок творчості на виставку.(Мова милується роботою дітей.)

11.Складання розповіді з власного досвіду.

Завдання № 8. "Подарункова".

Ось ми і обійшли всю країну Мови. І дісталися зупинки "Подарункової". Тут на нас чекають подарунки. Давайте поглянемо, чи всі завдання виконані. (Діти дістають із кошика всі частинки пазлів і викладають картинку.

- Що це? (Це мапа нашої держави).

- А давайте знайдемо нашу країну на глобусі. Ось яка велика наша планета. Та на ній важливе місце займає і наша держава.(Діти обводять пальчиком свою країну). Держава, в якій проживає могутній народ, який має свої звичаї, традиції, культуру і найкращу мову у світі.

Мово, українська, мово моя мила!

Ти уся із співу, весняних дібров.

Ясна – як усмішка, чиста – як сльозинка.

Ти моє найбільше щастя і любов.

- Перед тим як отримати подарунками від Мови, давайте їй подякуємо за гостинність.

- Кожен із вас, дивлячись на нашу чудову державу, повинен сказати одне речення про ті відчуття, які ви маєте до неї.

Приклад дитячої розповіді "Моя Україна".

Ми живемо в найкращій країні на планеті. Україна має чудовий народ, мову, культуру. Український народ дуже талановитий, красивий, дружній. Україна закохує в себе своїми піснями, звичаями, традиціями. Ми любимо національне вбрання та побутові речі. Пишаємося своєю історією та предками. Україна багата на бездонні моря, безкраї степи, багаті ліси, родючі землі, щедрі ріки. Близькі до серця нам українські символи та символіка. Ми вдячні тобі, Україно, за щасливе дитинство!Віримо в наше безхмарне майбутнє без війни та ворогів.

- В кінці подорожі діти отримують подарунок емблему – віночок.

12. Підсумок.

- Чим сподобалася вам наша подорож ?
- Що нового і цікавого ви взяли із нашої зустрічі?

Висновок. Риторика, безперечно, є позитивним явищем у дошкільній освіті. Цей курс стимулює вихователя до пошуку нових шляхів збагачення мовлення дошкільнят. У дітей виховує увагу до слова, до співрозмовника, бажання говорити красиво, правильно, переконливо. Тому найбільш ефективним шляхом вирішення проблеми формування комунікативної компетентності дошкільника є впровадження курсу "Риторика" в навчальний процес вже з молодшої групи. Паралельно з виконанням програми курсу реалізовувати її завдання протягом дня і у виховному процесі, чітко усвідомивши і сформулювавши мету своєї діяльності в тісному контакті і співпраці з дітьми, і, як наслідок, оволодіння ними мистецтвом мовлення, культурою мовлення, духовним багатством, зокрема, культурно-мовленнєвих традицій українського народу.

Список використаних джерел:

1. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Програма та методичні рекомендації. / Укладач А. М. Богуш. – К. : МО, 2007.
2. Гавриш Н. В. Художнє слово і дитяче мовлення: Метод. Посібник для вихователів. Донецьк: ТОВ "Лебідь", 2011.
3. Піроженко Т. О. Мовленнєве зростання дошкільника. – К. : Грайлик, 2009.

УДК 372.2.091.39

ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Вікторія Сергіївна Водоп'янова

здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя;

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Ніна Порфіріївна Пихтіна

Актуальність. Сьогодні, у зв'язку зі зростаючою кількістю інформації та розвитком технологій, все більше дітей стикаються з проблемами комунікації

та соціалізації. Гра, як засіб формування комунікативної культури, дозволяє дітям розвивати навички спілкування та взаємодії з іншими людьми.

Старші дошкільники знаходяться на стадії активного формування своєї особистості, що створює особливу потребу в комунікації. Граючись з ровесниками та дорослими, діти вчаться спілкуватися, виражати свої думки та почуття, розвивають емпатію та вміння слухати інших.

Крім того, гра є важливим засобом формування соціальних навичок та норм поведінки. Діти вчаться взаємодіяти з іншими, розуміти правила та дотримуватися їх, вчаться вирішувати конфлікти та розв'язувати проблеми.

Аналіз останніх публікацій. Про значущість проблеми формування комунікативної компетентності дітей дошкільного віку зазначено у Базовому компоненті дошкільної освіти, де визначено, що "провідним завданням у контексті навчання у ЗДО визначено розвиток мовлення дитини, її активну позицію у процесі оволодіння мовленням" [2]. Закон України "Про дошкільну освіту" також окреслює провідні завдання у контексті формування комунікативної компетентності дошкільника і визначає, що пріоритетним завданням сучасної освіти є "формування особистості дитини, розвиток її здібностей, формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєво-соціального досвіду за допомогою гри" [1, с. 68]. Проблема формування комунікативної компетентності старшого дошкільника за допомогою гри висвітлена у працях таких вчених, як: А. Артемова, А. Богуш, М. Лісіна, А. Леушина, А. Ладивір. Психолого-педагогічний аспект проблеми знаходимо в роботах: С. Карпової, М. Лісіної. Умови та чинники формування комунікативної компетентності дошкільника висвітлені у дослідженнях: Л. Бадалян, О. Головченко, Л. Журби, Л. Кирилова, В. Кожевнікова, Л. Персіанінова та ін.

Метою даної статті є розглянути актуальність використання ігор як засобу формування комунікативної культури старших дошкільників.

Виклад основного матеріалу: Гра відіграє важливу роль у розвитку комунікативних навичок у старших дошкільників. Комунікативна культура – це здатність ефективно спілкуватися з іншими людьми та поводитися в різних ситуаціях.

Як зазначає О. Максимова, рівень комунікативної компетентності дошкільника залежить від розвитку когнітивних процесів (пам'яті, мислення, уваги, уяви), сформованості усвідомлення дитиною власних дій, розвитку мотиваційної сфери та залежить від вікових, особистісних та психологічних особливостей дошкільника. Її формування залежить від засвоєння дитиною моральних норм суспільства та особливостей соціальної взаємодії та вміння спілкуватися та слухати співрозмовника, адекватно сприймати різні ситуації [4, с.230]. Комунікативну компетентність дитини дослідниця визначає як певний рівень розвитку процесу взаємодії з іншими людьми, рівень оволодіння соціальною реальністю та вміння контролювати власну поведінку й поведінку оточуючих під час спілкування [4, с.231].

Роль ігрової діяльності у формуванні комунікативної компетентності дошкільника важко переоцінити. Адже завдяки грі цей процес відбувається природним шляхом. Гра для дітей є активною формою пізнання навколишньої дійсності, своєрідним шляхом освоєння довкілля порівняно з працею і навчанням. Н. Дятленко переконує, що саме у процесі гри практичне (діяльнісне) ознайомлення дошкільників зі світом відбувається раніше, ніж оволодіння теоретичними знаннями [3, с. 12]. Поступово гра переходить на новий рівень розвитку і набуває характеру сюжетно-рольової. Саме сюжетно-рольова гра передбачає розігрування дітьми у ролях певного сюжету та має неоціненні дидактичні, виховні та пізнавальні можливості. Це природна діяльність, завдяки якій дитина пізнає світ, стосунки із іншими, вчиться співчуттю, співпереживанню, вмінню допомагати, підтримувати. На переконання М. Айзенбарта, це ефективний засіб формування комунікативної компетентності дошкільника, його моральних якостей, насамперед, через емоційні враження дитини, завдяки присутності у цих іграх улюблених персонажів [1, с. 69].

Ще одним видом ігор якій сприяють формуванню комунікативної культури це режисерські ігри, вважає Айзенбарт. Вони сприяють формуванню комунікативної культури у старших дошкільників через активну співпрацю та взаємодію між дітьми. В цих іграх діти мають можливість взяти на себе роль режисера, використовувати мовлення для організації дій та виразити свої ідеї.

Режисерські ігри також сприяють формуванню самовпевненості та розвитку публічного виступу. Коли діти виступають в ролі режисера, вони мають керувати групою, висловлювати свої думки перед іншими дітьми та дорослими. Це допомагає розвивати в них впевненість у собі, артикуляцію та публічні виступи [1, с. 71].

Ефективно допомагають ігри-драматизації для формування комунікативних навичок дітей старшого дошкільного віку. Виконуючи різні ролі діти вдосконалюють мовленнєві навички, зокрема артикуляцію, інтонацію, лексичний запас і граматику. Вони вчаться використовувати мову для передачі інформації, вираження почуттів та думок, також вміють пристосовувати мову до різних ситуацій.

Розігравати сценарії та створювати свої історії, допомагає дитині розвивати творчість, уяву та творче мислення. Вони навчаються створювати та розвивати власні сюжети, придумувати нові ролі та діалоги, використовувати образотворчі засоби та ігрові елементи для передачі своїх ідей [1, с. 72].

Комунікативні ігри є одним із видів ігор як застосовують вихователі для формування комунікативної культури для старших дошкільників. Т. Піроженко розробила методику використання комунікативних ігор під час виховання культури спілкування у дітей старшого дошкільного віку. Комунікативні ігри розподілені за блоками: "Я та Я", "Я та інші", "Я і моє мовлення", "Я і мої емоції", "Я і моя сім'я" [5, с. 13].

До кожного блоку визначено конкретні завдання, що сприяють розвитку певних навичок культури спілкування, підбрано ігри, вправи, бесіди. Їх елементи варто включати у різні ситуації спілкування, заняття, розваги, театралізовану, музичну та інші види діяльності дітей, на прогулянці. Можна грати перед заняттям, під час заняття використовувати ігри як фізкультхвилинки. Успішнішими ігри є тоді, коли відбуваються в колі, де всі діти бачать одне одного. Важливо стежити за тим, щоб кожна дитина мала можливість проявити себе і ніхто не залишився поза увагою. Важливо враховувати особистісні особливості кожного малюка. На перших етапах ініціатива повністю належить дорослим, а згодом діти самі починають організовувати прості комунікативні ігри.

Реалізація комплексного застосування комунікативних ігор відбувається під час адаптації дитини до дошкільного закладу, приходу нової дитини у групу. Вправа "Познайомимось" (блок "Я та інші") – дає змогу дітям познайомитись одне з одним, звикнути, пристосуватися в новому середовищі; вправа "Привітаймося" – продовжує знайомство, створює психологічно невимушену атмосферу; заключна вправа "Моє ім'я" – сприяє створенню комфортної атмосфери для кожного учасника [5 с. 18].

Висновки. Отже, сюжетно-рольові, режисерські, ігри-драматизації та комунікативні ігри має великий потенціал для формування комунікативної культури у старших дошкільників. В процесі гри діти навчаються спілкуванню, взаємодії з оточуючими, вирішенню конфліктів, розвитку емоційної інтелігенції, а також відповідальності та взаємодії у групі. Гра є ефективним засобом формування комунікативної культури у старших дошкільників, який варто використовувати у навчальному процесі та поза ним. Це допоможе дітям зробити перший крок до успішного спілкування та розвитку взаємодії зі світом навколо них.

Список використаних джерел:

1. Айзенбарт М. Ігрова діяльність у контексті соціально-комунікативних умінь старших дошкільників. Актуальні питання гуманітарних наук : зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. Дрогобич : 2015. Вип. 9. С. 68–73. 2.;
2. Базовий компонент дошкільної освіти / авт. Кол. : А. Богуш, Г. Бєленька, О. Богініч, Н. Гавриш [та ін.]. Київ : 2018. 26 с;
3. Дятленко Н. Лялька як персона, або нові можливості застосування ляльки в педагогічному процесі. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2017. №5. С.9–14;
4. Максимова О. Формування комунікативної компетентності дитини дошкільного віку як запорука її успішної адаптації до навчання в школі. Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; Ін-т педагогіки НАПН України. Вип. 20(1–2016). Ч. 2. 2016. С. 229–234.
5. Піроженко Т. Ігрова діяльність дошкільника Київ 2016 с.82

УДК: 373.2.

ТЕХНОЛОГІЯ "МАТЕМАТИКА НА КУХНІ" ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тетяна Григорівна Гладка

вихователька

ЗДО №23 "Розвивайко"

м. Ніжина

Технологія "Математика на кухні" – це інноваційний підхід до навчання математики, спрямований на дошкільнят. Ця методика поєднує математичні концепції з активними кулінарними діями, що робить процес навчання більш цікавим і практичним.

Основна ідея полягає в тому, щоб використовувати кухонні аксесуари, продукти та кулінарні процеси для викладання основних математичних концепцій, таких як числа, форми, вимірювання, геометрія та фракції. Діти можуть навчитися рахувати, порівнювати розміри, оцінювати кількість та виконувати інші математичні операції, працюючи з кухонними інструментами та інгредієнтами.

Наприклад, під час приготування печива діти можуть вивчати рахунок, шляхом додавання або віднімання кількості інгредієнтів. Вони можуть досліджувати геометричні форми, розміри і вагу, порівнювати їх та класифікувати за розміром чи формою. Також можна використовувати фракції для обчислення співвідношень і часток, наприклад, при діленні піци на частини.

Цей підхід до навчання має кілька переваг. Він дозволяє дітям отримати конкретний досвід і застосувати математичні концепції у реальному житті. Використання кухонних процесів створює зв'язок між математикою та побутовими ситуаціями, що полегшує засвоєння матеріалу. Крім того, це стимулює розвиток критичного мислення.

Конспект заняття з логіко-математичного розвитку для дітей старшого дошкільного віку "Майстер шеф" за технологією "Математика на кухні"

Мета:

Закріплювати навички користування кухонними інструментами (дощечка, овочерізка, посуд), відчувати задоволення від процесу та результату творення, презентувати приготовлену страву. Формувати знання, вміння та навички практичної діяльності (різати овочі овочерізкою, знаходити для страв необхідний посуд, підбирати необхідні інгредієнти, які входять до окремої страви). Закріпити з дітьми назви площинних та об'ємних геометричних фігур, кількісну та порядкову лічбу. Вправляти у відгадуванні інгредієнтів за допомогою умовної мірки (столова та чайна ложка).

Збагатити словник дітей назвами українських народних страв, дієсловами (презентувати, сервірувати), іменниками (шеф- кухар, сушеф, слайси, девайси, інгредієнти, дегустатори). Розвивати жагу пізнання, творчі здібності, інтерес до експериментування. Залучати дітей до сучасного приготування страв. Формувати у дітей естетичний смак під час побуту на кухні.

Виховувати шанобливе ставлення до праці дорослих, до хліба, звертаючись до народної мудрості (прислів'я), підтримувати дружні відносини під час командної роботи. Викликати бажання навчатися самим готувати смачні страви. Бажання працювати не лише для себе, а й для інших, досягати якісних результатів у спільній праці.

Матеріал: прислів'я, аудіо запис, зразок страви "Фруктовий шашличок", фартухи, ковпачки для дітей і вихователів, дощечки, овочерізки, серветки (вологі, паперові), паперові рушники, клейонки, посуд (різний за формою та величиною), шпажки, формочки – корзинки, овочі варені, фрукти, консервований зелений горошок, сіль, цукор.

Хід заняття:

1. Вступна частина.

Привітання: "Доброго ранку!"

Вихователь: – Доброго ранку кажу я всім
І дорослим, і малим!

- А що означає привітання: "Доброго ранку"? (Пояснення: ми бажаємо всім добра на весь день, даруємо гарний настрій).

Мотивація.

- Діти я вважаю, що зараз ваш настрій ще покращиться, тому що я запрошую вас сьогодні на кухню " Майстер – шеф", спробувати себе в ролі справжніх кухарів. А гостей попросимо бути дегустаторами.

- Але спочатку давайте дещо з'ясуємо. Мене цікавить дуже важливе запитання, може ви мені допоможете? Скажіть мені, будь – ласка, що на столі займає найперше, найголовніше місце? (хліб).

- Так, вірно, це – хліб. Недаремно в народі кажуть: " Хліб усьому голова". Він дає людям життя. Хліб поживний і смачний. З ним смачне все: і перші страви, і м'ясо, і риба, овочі та навіть молоко. Українці завжди цінували та поважали хліб, тому що, той, хто хлібне поважає, не поважає себе і свій народ та його працю.

Існує багато приказок та прислів'їв про хліб. Може ви згадаєте?

1. Де хліб і вода, там не має голоду.
2. Багато снігу – багато хліба.
3. Яка пшениця, так й паляниця.
4. Без солі, без хліба немає обіду.
5. Дурне сало без хліба.
6. Краще їсти хліб з водою, ніж жити чужиною.

- А ще на Україні з давніх – давен існує традиція – зустрічати гостей "хлібом – сіллю". Тож давайте будемо гостинними та привітаємо наших гостей хлібом.
На середину виходять хлопчик і дівчинка, дівчинка тримає на рушнику хліб "Композиція. Паляниця".

- Гостей дорогих ми вітаємо щиро
Стрічаємо з хлібом, любов'ю та миром!
Прийміть хліб – сіль, шановні друзі
Без хліба свята в нас не буде,
Бо хліб добробуту початок
І символ щедрого життя!

Вихователь:

- Діти, ми чемно привітали наших гостей хлібом.
- А зараз я хочу вам запропонувати таку гру "Знайди схоже?"
Наприклад: *(за формою)* На яку геометричну фігуру схожий? Кругляк називають такий хліб. *(круглий, паляниця)*
- Який хліб ще схожий на круг? (Коровай)
- А на які геометричні фігури ще може бути схожий хліб? (На прямокутник)
- Як його називають? (Кірпичик)
- Іще хліб може бути схожий на овал. (Лаваш, батон)
- Діти чи знаєте, що кухар готує багато різних страв. А для того щоб їх приготувати, потрібно добре знати страви.

Тож запрошую вас пограти у цікаву гру "Ложку передавай, українську страву або напій називай" *(Діти стають у коло, передають ложку по колу та називають страву або напій.)* Наприклад: *(Вареники, борщ, узвар, капуста, голубці, квас, пампушки, млинці, гарбузова каша, пироги, галушки, гречаники, квашена капуста, коровай, паляниця, куліш)* Можна ускладнити : *(називати страву, яка б починалася на послідній звук слова)*

Вихователь: Малята, хочу вам повідати, що перша назва вареників – "вараники". А до складу українського борщу входить 30 інгредієнтів. А найпопулярнішими напоями українців були не тільки узвар та квас, а й чай з цілющих рослин : м'яти, липового цвіту, вишневих та малинових гілочок, звіробою.

2. Основна частина.

- А зараз я запрошую вас, діти, до нашої кухні. Кухня наша сьогодні не звична, а математична. Зверніть увагу на девайси?
- Які геометричні фігури вони вам нагадують? *(Тарілка схожа на круг, каструля – на циліндр, миска – на півкулю, дошка для нарізки овочів – на прямокутник, воронка – на конус.)*
- Назвіть ще предмети, які ви бачите на нашій кухні, які схожі на циліндр *(качалка для тіста, блендер, серветниця, паперові рушники, стакан, банка з горошком).*
- А які ще предмети схожі на круг? *(овочерізки, блюдця, кришка від каструлі).*

- На квадрат? (*стіл, тарілка*)
- Подивіться на продукти. На яку геометричну фігуру схожа картопля? (*овал*)
- А буряк? (*куля*)
- Чому на кулю, а не на круг? (*Тому що буряк об'ємний, а куля також об'ємна геометрична фігура*).
- Які ще продукти схожі на овал? (*виноград, ківі*)
- А на кулю? (*яблуко, мандарин, цибуля*).
- Чи вся картопля схожа на овал? (*Ні, є схожа на кулю*).
- Яких геометричних фігур у нас на кухні більше? (*куля, круг*)
- Яких геометричних фігур немає взагалі? (*призма, багатокутники*)
- Як одним словом назвати банан, ківі, мандарин, яблуко, виноград? (*фрукти*)
- Як одним словом назвати буряк, моркву, картоплю, цибулю? (*овочі*)
- Ну, що здогадалися, який салат ми готуватимемо з цих овочів? (*овочевий салат*).
- Так вірно, на закуску у нас буде овочевий салат під назвою "Вінегрет".
- Для початку пригадаємо, що слід зробити перед тим, як приступити до роботи?

1. Вимити руки з милом.
2. Надіти фартухи та косинки.
3. Прибрати волосся під косинку?
4. Працювати охайно. Не заважати один одному.
5. Уважно слухати вихователя.
3. Після виконання роботи прибрати своє робоче місце.

- Діти, хто головний на кухні? (*шеф – кухар*).

Сьогодні шеф – кухарем буду я, а сушефом Юлія Володимирівна, а ви діти будете командою. І від того як ви будете працювати, залежить якість страв.

- Для салату нам потрібні такі інгредієнти:

- Буряк варений 2штуки (2 великих).
- Морква варена 3 штуки (2 великих, 1 середня).
- Картопля варена 5 штук (3 великі круглі, 2 великі овальні).
- Солоний огірок 5 штук.
- Цибуля 1 штука (овальної форми).
- Рослинна олія 4 столових ложки
- Горошок зелений 1 стакан.

Діти відкладають на піднос необхідну кількість продуктів. За допомогою умовної мірки – чайної ложки – відміряють стакан горошку, рахують скільки ложок вміщується в стакані.

Вихователь:- Скільки умовних мірок ввійшло у стакан?

Рослинну олію беруть в півлітрову банку, а потім столовою ложкою відміряють у салатницю з готовим салатом.

Вихователь: – Піднос з продуктами віднесіть і поставте на робочу поверхню.

- Давайте поміркуємо, які девайси нам потрібні для роботи? (Діти називають

та відраховують потрібну кількість на підноси).

Овочерізки – 6 штук.

Підкладні дощечки – 6 штук.

Салатниця – 1 штука.

Стакан – 1 штука.

Маленькі полумиски – 6 штук.

Ложки маленькі чайні – 6 штук.

Ложка велика столова – 1 штука.

Ножі (для дорослих) – 2 штуки.

Потім підноси відносять та ставлять на робочі поверхні. Кожна дитина бере собі необхідну для роботи кількість предметів.

Під час приготування салату відбувається коментування усіх дій.

Дорослі ріжуть овочі на слайси, а діти за допомогою овочерізок ріжуть їх на маленькі шматочки у свої полумиски.

- На яку геометричну фігуру схожі слайси? (На круг).

- А шматочки, які ви покришили за допомогою овочерізки? (На куб).

- На чи на квадрат? (Куб, тому що вони об'ємні).

Овочі з полумисків висипають у салатницю. Додають стакан горошку, олію з півлітрової банки (4 столових ложки), 2 дрібки солі, салат перемішує дорослий та насипає кожній дитині у полумисок.

Вихователь: Увага! Переходимо до наступного етапу роботи, до презентації приготовленого блюда. Для цього потрібно чайною ложкою акуратно викласти у формочки – корзинки, по 2 чайні ложки у кожен, приготовленого салату. *Діти відміряють.*

- На яку тарілку ми покладемо корзинки? (На велику, круглу, мілку).

- Чому, як ви вважаєте? (Велика – тому що формочок – корзиночок багато. Кругла – тому що формочки круглі, вони будуть гарно виглядати на цій тарілці. А мілка, тому що з глибокої буде не зручно брати корзинки)

- А зараз переходимо до іншої страви – десерту.

- Які продукти ми бачимо на блюді? (Банан, ківі, виноград, мандарин, яблуко).

- Що з них ми можемо приготувати? (Сік, коктейль, фруктовий салат).

- А я вам пропоную приготувати цікаву страву – фруктовий шашличок. (Показати зразок послідовності виконання роботи).

- Скільки шматочків ківі на шашличку? Шматочків банану, яблука, винограду, мандарина? (один).

- А разом скільки шматочків фруктів? (п'ять).

- Який по – порядку шматочок банану? Яблука? Ківі? Мандарина? Винограду?

- Вам потрібно буде приготувати фруктовий шашличок за моїм зразком, тобто в такій самій послідовності розташувати шматочки фруктів на шпажці.

Діти готують за зразком.

- Яку тарілку ми візьмемо для презентації? (Я вважаю, що краще підійде тарілка прямокутної форми).

- А з напоїв я пропоную чай з липового цвіту.
- Скільки чашок нам буде потрібно? (*Стільки скільки гостей*).
- Дитина рахує гостей, потім відраховують потрібну кількість чашок. Ставлять їх на піднос. Вихователь наливає чай у чашки.*
- Діти, чай буде смачним, якщо додати в нього цукор. Я вважаю, що 2 чайні ложки буде достатньо.
- Діти відраховують у кожну чашку відповідну кількість цукру. Потім презентують кожну страву.*
- Ми приготували овочевий салат під назвою "Вінегрет". Він корисний для здоров'я .
- Скуштуйте фруктові шашлички. В них багато вітамінів.
- Ароматичний чай з липового цвіту допоможе вам при застуді.
- Судді строго не судіть – наші страви оцініть!
- Дегустація страв.*
- Чи сподобались вам страви? (*Вердикт суддів*).

3. Підсумок заняття.

Вихователь:

- Діти, наше смачне заняття підходить до завершення.
- Що ми робили на занятті? (*Презентувати, прикрашати, різати овочі овочерізкою, фантазувати*).
- А ще діти, ці страви дали можливість експериментувати, проявити творчість. А коли ви їх скуштуєте, то відчуєте їх смак. Можливо він буде новий і незвичний.
- Що ви дізналися на занятті? З чим було важко справитися? Щоб ще хотіли зробити? З ким поділитися своїми успіхами?
- Я бажаю вам, любі діти,
Більше знати і щиро дружити!
- А шановним гостям хочу побажати:
У горщику – борщику,
У макітрі – вареників,
У глечики – вершків,
А на тарілці – пампушок!
- На сьогодні двері кухні " Майстер – шеф" зачиняються.
- До побачення.

Список використаних джерел:

1. Інтернет-ресурси
2. Презентація "Математика на кухні" Л.С.Василевської.

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ГРИ**

Тетяна Володимирівна Давидчик,

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя;

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Ніна Порфиріївна Пихтіна

Анотація. У статті окреслені та проаналізовані педагогічні умови виховання моральних якостей у дошкільників засобами гри: змістове наповнення ігор щодо формування моральних якостей у дітей старшого дошкільного віку, професійна компетентність вихователя щодо формування моральних якостей старших дошкільників засобами гри.

Ключові слова: моральне виховання, моральні якості, моральні якості у старших дошкільників, гра, ігрова діяльність, класифікації ігор, різновиди ігор.

Актуальність. Проблема морального становлення молодого покоління постійно перебуває в центрі уваги вчених. До окремих аспектів проблеми морального виховання зверталися Г.Ващенко, Б.Грінченко, В.Духнович, А.Макаренко, С.Русова, Г.Сковорода, В.Сухомлинський та інші.

Теоретичні основи виховання у дошкільників моральних якостей знайшли висвітлення в працях сучасних психологів та педагогів І.Бега, М.Боришевського, І.Зверєвої, О.Каніщенко, О.Киричука, О.Кононко, О.Скрипченка, О.Сухомлинської та інших.

Методологічні засади реалізації морального виховання дітей та молоді, виховання моральних якостей особистості на основі народної педагогіки, формування у дітей умінь і звичок суспільної поведінки, гуманних взаємовідносин у різних видах діяльності знайшли відображення у працях В.Білоусової, О.Богданової, Г.Васяновича, В.Демиденка, В.Киричок, В.Оржеховської, В.Плахтія, В.Постового та інших.

Аналіз останніх публікацій. Останнім часом здійснено ряд досліджень, присвячених окремим аспектам вирішення зазначеної проблеми. Це насамперед, дослідження організації краєзнавчо-пошукової роботи (М.Соловей); методик формування гуманістичних цінностей (В.Лопатинська, В.Матіяш), національної самосвідомості особистості (Т.Бондаренко,

Г.Гуменюк); патріотичних почуттів (Є.Франків); творчих здібностей (А.Сиротенко).

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу зробити висновок, що на сьогодні накопичений певний досвід морального виховання дошкільників, однак проблема формування моральних якостей у дітей старшого дошкільного віку не була предметом спеціального вивчення.

Мета написання статті – аналіз досліджень проблеми педагогічних умов виховання моральних якостей у дітей старшого дошкільного віку засобами гри.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу літературних джерел, нами окреслені та проаналізовані педагогічні умови виховання моральних якостей у дітей старшого дошкільного віку засобами гри. Назвемо та розглянемо їх детально.

Змістове наповнення ігор щодо формування моральних якостей у дітей старшого дошкільного віку. Для дітей старшого дошкільного віку навколишня дійсність, і особливо, світ дорослих є надзвичайно привабливим. У дитини з'являється потреба діяти так, як дорослі, робити все "самій". Однак вона не може включитися до "дорослої" життєвої ситуації, їй бракує відповідних умінь, знань і навичок. Суперечності між прагненням все зробити самій і реальними можливостями спонукають дитину здійснювати свої бажання у формі рольової гри. Результати досліджень М.Гагаріна [2], Т.Троценко [8] свідчать про те, що дитина перетворює засоби дій дорослих на зміст власних, створюючи спеціальні ігрові умови, відтворюючи діяльність дорослих та їхні взаємини.

Розвиток рольової гри виявляється, насамперед, у виникненні нових сюжетів. Сюжет – це та область дійсності, що відтворюється в грі. Сюжети ігор дітей надзвичайно різноманітні і відображають конкретні умови їх життя (соціально – історичні, побутові, тощо).

Залежно від сюжету ігри поділяються на три групи: побутові (відображають побут сім'ї, дитячого садка); на теми праці; із суспільною тематикою [4]. На розвиток сюжетів великий вплив справляє ознайомлення дітей з навколишньою дійсністю. Сюжети будуть тим різноманітніші, чим багатші знання дітей про навколишній світ. Протягом дошкільного віку, з одного боку, урізноманітнюються сюжети ігор, з іншого – виявляється тенденція до збільшення тривалості одного й того ж сюжету. Діти можуть збагачувати гру новим змістом, надавати їй іншого спрямування, завдяки поглибленню і розширенню знань, розвитку мислення, уяви.

Під змістом гри розуміють те, що відтворюється дитиною як центральний характерний момент діяльності і стосунків між дорослими. Дитина відображає в грі предметну трудову діяльність дорослих (приготування їжі, ремонт квартири) або стосунки між людьми і суспільну суть їх діяльності (лікар уважно вислуховує своїх пацієнтів, призначає лікування)[5].

У грі дитина щиро передає свої почуття, переживання. У зв'язку з розвитком ігрового задуму дитячі почуття стають більш усвідомленими, складними. Гра є і засобом формування почуттів, оскільки ігрові переживання залишають глибокий слід в її свідомості. Для виконання задуму діти користуються різними способами: словом, власними діями, предметами-замінниками, зведенням споруд, тощо.

Д.Ельконін у структурі рольової гри виділяє такі компоненти: ролі, що беруть на себе діти в процесі гри; ігрові дії, за допомогою яких діти реалізують обрані ролі; ігрове використання предметів, при якому реальні предмети замінюються ігровими; реальні стосунки між дітьми, що виражаються в різних репліках, зауваженнях, за допомогою яких регулюється весь хід гри [9]. За оцінкою Н.Пихтіної, ролі можуть здійснюватися в різних формах: простих рухах, міміці, розмові без супроводу дією, в діях, що супроводжуються відповідними мовними висловлюваннями. Крім цього, роль може виконуватися дитиною "за себе", "за ляльку" або одночасно "за себе" і "за ляльку" [6].

Виконуючи роль, дитина підкоряється певним правилам поведінки, що витікають з прийнятої ролі. Вони встановлюються самими дітьми і є правилами внутрішнього самообмеження, самовизначення.

Тож, ігрові заняття, спрямовані на формування моральних якостей дитини (зокрема вміння співчувати, бачити взаємозв'язок своєї поведінки з реакцією навколишніх і нести за нього відповідальність), є дуже важливими для розвитку дитини, для її виховання як морального і відповідального члена людського суспільства, для подальшого розвитку дитини і формування навичок її поведінки у соціумі. *Професійна компетентність вихователя щодо формування моральних якостей старших дошкільників засобами гри* – визначена нами як педагогічна умова виховання у старших дошкільників моральних якостей засобами гри.

Педагогічна професія є такою, що одночасно перетворює і керує. А для того, щоб керувати процесом розвитку особистості, потрібно бути компетентним.

У вітчизняній науковій літературі поняття *компетентність* в основному передбачає певну сукупність знань, рівень умінь і певний досвід їх використання. Бути компетентним – значить уміти мобілізувати у певній ситуації набуті знання і досвід. Компетентність не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації. Вона органічно пов'язує одночасну мобілізацію знань, умінь і способів поведінки, спрямованих на умови конкретної діяльності.

У працях науковців під професійною компетентністю педагога розуміється: психічний стан, що дозволяє діяти самостійно і відповідально; форма виконання суб'єктом педагогічної діяльності, яка обумовлена глибоким знанням властивостей перетворюваних предметів праці, вільним володінням знаряддями виробництва, відповідністю характеру виконуваних робіт

професійно важливим якостям вихователя; рівень власне професійної освіти; якісна характеристика ступеня оволодіння педагогом професійною діяльністю тощо. Різні підходи до тлумачення сутності професійної компетентності пояснюються, очевидно, тим, що визначення даного поняття динамічне, багатогранне. Його значення трансформується відповідно до змін, що відбуваються в суспільстві, освіті і розглядається під різними кутами зору.

Змістовне наповнення поняття "професійна компетентність педагога" також варіюється, оскільки залежить від багатьох факторів: розвитку педагогіки і суміжних з нею наук, стану культури в суспільстві тощо. Компетентність – якісна характеристика суб'єкта, набута ним у процесі професійного навчання. В результаті самостійної роботи вона поступово трансформується у професіоналізм, який є високою майстерністю, характеризує глибоке оволодіння професією, виражається в умінні творчо користуватися засвоєною в процесі навчання інформацією.

Під поняттям "професійна компетентність" розуміють певний обсяг професійно-необхідних знань, умінь, навичок, глибоку обізнаність в питаннях виховання і навчання обов'язковим елементом професійної компетентності педагога [3, с.123].

Структура професійної компетентності педагога – це сукупність компетенцій:

- *загальнопедагогічної* – володіння базовими інваріантними психолого-педагогічними знаннями й уміннями, обумовленими успішністю вирішення широкого кола виховних і освітніх завдань в різних педагогічних системах; це відповідність певним професійно-педагогічним вимогам незалежно від спеціалізації майбутнього педагога; володіння сукупністю загальнолюдських якостей особистості, необхідних для успішної професійно-педагогічної діяльності;

- *спеціальної* – володіння специфічними для даної професії знаннями й уміннями;

- *технологічної* (діяльнісної) – володіння професійно-педагогічними вміннями, під якими розуміється засвоєний спосіб виконання професійно-педагогічних дій, що забезпечуються сукупністю набутих знань у галузі професійно-педагогічної діяльності; креативність;

- *комунікативної* – встановлення правильних взаємовідносин з вихованцями, які сприяли б найбільш ефективному вирішенню завдань навчання і виховання; прояв шанобливого, зацікавленого відношення до тих цінностей, які складають зміст позиції дитини, яким би воно простим і нецікавим не здалося; володіння прийомами професійного спілкування з колегами;

- *рефлексивної* – регулятор особистісних досягнень педагога, збудник професійного зростання, вдосконалення педагогічної майстерності. Дана компетенція проявляється в здатності до самопізнання (самопостереження, самоаналізу, критичної самооцінки), самовираження (самокритики,

самостимулювання, самозмушування тощо), самореалізації (самоорганізації, контролю та обліку діяльності з само утворення) [3; 7]. Узагальнюючи все це, можна зазначити, що *професійна компетентність вихователя* – характеристика теоретичної та практичної підготовленості фахівця до здійснення педагогічної діяльності, яка представлена сукупністю загальнопедагогічних, спеціальних, технологічних, комунікативних і рефлексивних компетенцій, що виражається у здатності самостійно, відповідально, ефективно виконувати певні трудові функції.

За правильного керівництва дорослим іграми дітей, в останніх із часом формується підпорядкування мотивів та довільна поведінка. Дитина стає здатною до вольових зусиль та саморегуляції. У неї виникає усвідомлення, що правила необхідні, щоб гра не розпадалася. Так народжується відповідальність за загальну справу й розвивається фундаментальна потреба бути активним суб'єктом власного життя, впливати на інших людей, керувати своїми бажаннями, робити щось для себе і одночасно бути значущими для інших, визнаним ними. Розвивається особистісна самосвідомість, формується об'єктивна самооцінка. Під час сюжетно-рольових ігор дитина вступає в рольові та реальні відносини, які вимагають емоційної децентрації, розуміння емоційного стану іншого.

Наукові дослідження свідчать про те, що причини труднощів вихователя щодо керівництва грою дошкільника пов'язані, насамперед, з недостатнім рівнем розвитку його професійно-педагогічних умінь.

У дослідження професійних функцій вихователя, Н.Пихтіною, у контексті досліджень структури педагогічної майстерності вихователя, були виділені такі групи умінь:

Аналітичні вміння (вміння аналізувати і оцінювати рівень розвитку ігрової діяльності кожної дитини та групи в цілому; вміння аналізувати й оцінювати конкретну сюжетно-рольову гру).

Проектувальні вміння (вміння проектувати рівень розвитку ігрової діяльності, планувати прийоми керівництва, проектувати розвиток конкретної сюжетно-рольової гри).

Інформаційні вміння (вміння підбирати матеріал для забезпечення вражень дітей, передавати його дітям у доступній для них формі, викликати інтерес до нього, бажання відобразити його в іграх).

Організаторські та комунікативні вміння (вміння стимулювати дітей домовлятися про початок гри, вибирати тему, обговорювати план гри, підбирати і виготовляти необхідне обладнання, іграшки та предмети, що їх замінюють) [7, с.14 – 16].

Від вихователя певною мірою залежить не тільки моделювання процесу виховання, але і його творча позиція у проведенні ігор, тому що саме вихователь підбирає засоби впливу на дитину. Отже, головним у педагогічній діяльності є зміна характеру взаємодії дорослого і дитини. Дорослий повинен зайняти позицію не пасивного спостерігача, а активного партнера в грі.

Жодна з перерахованих дій не може бути чисто репродуктивною. Обов'язково передбачається творчий компонент у діяльності. Керуючи грою, вихователь повинен уміти узгоджувати свої дії, словесні орієнтири з постійними змінами та ускладненнями сюжету. Від позиції педагога, як партнера, консультанта і старшого товариша, залежить ступінь дитячої зацікавленості грою.

Продовжуючи цю думку, відзначимо важливість наявності у вихователя професійного чуття; розуміння того, де і як включитися в гру, коли прийти на допомогу в реалізації задуму або непомітно вийти з гри, давши можливість дітям проявити свою творчість, своє розуміння зображуваного. Керівництво ігровою діяльністю потребує від вихователя вміння висловити свої почуття, думки за допомогою мови, міміки, рухів. Приймаючи ігрову позицію, вихователь сприяє розвитку самостійності, ініціативи, творчості дітей у грі. Сюжетно-рольова гра виступає як засіб для виявлення життєвого досвіду дитини та вміння чи невміння використовувати його в повсякденному житті. Тому у грі, вихователь може визначити рівень обізнаності дошкільника в життєвому просторі та наявність швидкої реакції в разі виникнення нестандартних ситуацій у процесі гри. Організуючи та керуючи грою, педагог має змогу побачити, наскільки соціалізований дошкільник та який у нього рівень сформованості соціальної компетентності, моральних якостей, тобто наскільки дитина навчилася використовувати наявні знання в життєдіяльності, співпрацюючи з однолітками.

Висновки. *Таким чином, ми з'ясували, що успішне виховання моральних якостей дітей старшого дошкільного засобами гри можливе за наявності у практиці дошкільного навчального закладу таких педагогічних умов: змістове наповнення ігор; професійна компетентність вихователя щодо формування моральних якостей старших дошкільників засобами гри.*

Педагогічні умови є системотвірним компонентом системи морального виховання старших дошкільників засобами гри, оскільки цілісно забезпечують реалізацію змістових і процесуальних компонентів.

Список використаних джерел:

1. Бурова А. Організація ігрової діяльності в дошкільному навчальному закладі // *Дошкільне виховання* : Науково-методичний журнал для педагогів і батьків. 2007. №10. С. 8-13.
2. Гагарін М.І. Морально-естетичні почуття як провідна складова емоційно-почуттєвої сфери молодших школярів // *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*: Зб. наук. праць УДПУ. – К.: Міленіум, 2006. Випуск 16. С. 67-74.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376с.
4. Кравчук Л. Сюжетно-рольова гра – школа моралі для дитини дошкільного віку // *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2009. №8. С.29-34.

5. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: навч.-метод. Посібник. / За заг. ред. Г.С.Тарасенко. К.: Видавничий дім "Слово", 2010. 320 с.

6. Пихтіна Н.П. Теорія і методика ігрової діяльності дітей. Навчальний посібник. Ніжин, 2016. 267 с.

7. Пихтіна Н.П. Основи педагогічної техніки. Навчальний посібник. Ніжин, 2012. 316 с.

8. Троценко Т. Ю. Особливості використання ігрової діяльності у формуванні моральних якостей молодших школярів // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. праць Волинського національного університету ім. Лесі Українки : у 3 т. / Уклад. А. В. Цьось, С. П. Козіброцький. Луцьк : РВВ "Вежа", 2008. Т. 2. С. 253–255.

9. Эльконин Д. Б. Психология игры. М.: Республика, 2003. 774 с.

УДК 373.2.091.39

**ВПЛИВ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ
НА ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН
ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Юлія Володимирівна Дмитрук

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта

Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя;

*Науковий керівник – д. філос. (PhD) в галузі
освіта/педагогіка,*

доц. кафедри дошкільної освіти

Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Оксана Вікторівна Лісовець

Постановка проблеми. Основним завданням дошкільної освіти, як зазначено в Законі України "Про освіту", "Про дошкільну освіту", є формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду [4]. У період активних зрушень в дошкільній педагогіці, пошуках шляхів гуманізації освітньо-виховної роботи з дітьми і розробки нових моделей взаємовідносин дорослих і дітей, увага дослідників спрямована на ігрову діяльність. Дослідження вітчизняних психологів та педагогів показали, що розвиток дитини відбувається у всіх видах діяльності, але найефективніше в грі. Кожен життєвий період розвитку дитини характеризується певним провідним видом діяльності. У вітчизняній психології під такою діяльністю

розуміється та, в процесі якої відбуваються якісні зміни в психіці дітей, формуються і розвиваються основні психічні процеси і властивості особистості, з'являються психічні новоутворення, характерні саме для даного конкретного віку. Так, для дітей дошкільного віку провідним видом діяльності є гра.

Суть гри як провідного виду діяльності полягає в тому, що діти відображають в ній різноманітні аспекти життя, особливості взаємовідносин з однолітками та дорослими, уточнюють свої знання про навколишню дійсність. Проблема впливу сюжетно-рольової гри на формування позитивних взаємовідносин дітей старшого дошкільного віку є досить актуальною, особливо в цей час, коли в дошкільній освіті на відміну від традиційної форми організації життя дітей в ЗДО, все більше уваги надається вільним творчим формам дитячої активності, в тому числі, сюжетно-рольовій грі, як важливому чиннику розвитку дитини та її позитивних взаємовідносин з однолітками.

Мета статті: охарактеризувати вплив сюжетно-рольової гри на формування позитивних взаємовідносин дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значна частина дослідників розглядають гру, як спонукання до діяльності (З. Фрейд), як важливу якість у набутті соціального досвіду (Е. Еріксон), умову соціалізації (А. Валлон), складову у формуванні соціальної свідомості дитини (Д. Ельконін), можливість активного засвоєння людської діяльності (Л. Виготський), спосіб розвитку базових якостей особистості (Н. Непомняца), національно-культурного й морального виховання (В. Зеньківський). На думку Л. Венгера, сюжетно-рольова гра – це вільний вид спільної діяльності дітей, у якому вони об'єднуються за власною ініціативою, самі обирають сюжет, розподіляють ролі та ігровий матеріал, окреслюють план і розвивають зміст гри, виконуючи ігрові дії[7].

Дитина під час сюжетно-рольових ігор проявляє себе активною, ініціативною, розвиває вміння спілкуватися з іншими людьми.

Видатні науковці у своїх працях визнають виховні можливості гри (Л. Виготський, Г. Беленька, Л. Бурова, О. Запорожець, Д. Ельконін, О. Кошелівська, Т. Поніманська, З. Гуріна, М. Савченко, С. Рубінштейн та ін.). У дослідженнях Л. Артемової, Р. Жуковської, С. Марутян, Д. Менджеричької, П. Саморукової, О. Усової та ін., доведено, що гра є провідним засобом у формуванні особистості, набутті умінь, навичок та вихованні базових якостей особистості [1].

Виклад основного матеріалу. На основі тривалих досліджень науковці дійшли висновку, що сюжетно-рольова гра – це основний вид дитячої гри, що забезпечує розвиток соціалізації дітей дошкільного віку. Проблему використання сюжетно-рольових ігор у процесі соціально-інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку досліджували Н. Гавриш, Н. Короткова, С. Ладивір, Л. Артемова, Н. Мацько, А. Богуш, С. Якименко та інші. Зокрема,

у роботах С. Ладивір охарактеризована сюжетно-рольова гра старших дошкільників як здатність створювати сюжет для індивідуальної гри з опорою на наявний досвід; уміння взяти на себе роль та розгорнути сюжет спільної гри; здатність створити ігрову ситуацію для реалізації свого задуму [2, с.18].

На думку Й. Хейзінґа, в ході гри дошкільник стає творцем та суб'єктом своєї діяльності. Саме в ній і розвиваються когнітивні здібності та емоційна сфера, зароджується здатність до креативу в діяльній сфері та спілкуванні. Сюжетно-рольова гра являє собою різнобічний засіб розвитку взаємин дорослого та дитини, а також і дітей між собою [3, с.78].

Діти як партнери по грі вступають у реальні організаційні взаємини, домовляючись про сюжет гри, розподіляючи ролі тощо). Але між ними одночасно встановлюються складні рольові відносини (наприклад, мами і доньки, лікаря і пацієнта і ін.). Особливістю ігрової уявної ситуації є те, що дитина починає діяти в уявній, а не реальній ситуації: дія визначається думкою. Проте думка у грі ще потребує опору, тому часто в сюжетно-рольовій грі одна річ замінюється іншою (стілець замість машини), яка дозволяє здійснити необхідну за змістом дію.

Творчій сюжетно-рольовій грі притаманні специфічні мотиви. Найбільш загальний мотив – прагнення дитини до спільного соціального життя з дорослими. Це прагнення стикається, з одного боку, з невідповідністю дітей дошкільного віку до його здійснення, з іншого – із самостійністю дітей. Виникає протиріччя, яке вирішується в сюжетно-рольовій грі: у ній дитина, беручи на себе роль дорослого, відтворює його життя, діяльність і відносини.

Безпосередні мотиви гри змінюються з віком дітей, визначаючи зміст ігор. Якщо у молодшого дошкільника основна спонукальна причина гри – дія з привабливими для нього предметами, то для дитини старшого дошкільного віку основний мотив – відтворення взаємовідносин, в які вступають один з одним дорослі, зображувані в грі. Для дитини основне в сюжетно-рольовій грі – прояв високих моральних якостей, якими відрізняється та чи інша людина (хоробрість, чесність тощо)

Як зазначає Н. Короткова, провідну роль у формуванні позитивних взаємовідносин дітей старшого дошкільного віку та формуванні позитивних моральних якостей особистості здійснює сюжетно-рольова гра. У процесі таких ігор створюються умови для подальшого зміцнення моральних уявлень, почуттів, якостей дітей, які сформувалися в побуті. Спільна ігрова діяльність стимулює розвиток організованості і відповідальності кожної дитини, оскільки завжди потрібно вибрати місце для гри, зробити атрибути, правильно розподілити ролі тощо. У грі закріплюється вміння вести себе за конкретними правилами[5, с.78].

Діти з раннього віку вже починають розуміти і засвоювати певні правила: не кидати іграшки, класти їх на місце, не вихоплювати іграшку у товариша, а попросити. Старшій дошкільники, при систематичній роботі з ними вихователів, ці навички закріплюють. Більш того, в цьому віці діти здатні

контролювати свої дії, підвищуючи тим самим вимоги до самого себе. У сюжетно-рольовій грі проявляються такі вольові якості, як відповідальність, цілеспрямованість, наполегливість і завзятість у подоланні труднощів. Дитина старшого дошкільного віку вміє поставити перед собою мету, самостійно підібрати матеріал, терпляче довести розпочату справу до кінця. Гра хороша тоді, коли діти самі її організують, вміють керувати, домовлятися, підкорятися, надавати допомогу тощо. Як і раніше улюбленими залишаються у дітей старшого дошкільного віку ігри в сім'ю, в дитячий садок, у лікарню, в дочки-матері. У ході ігор діти відображають різні відносини, які характеризуються любов'ю, гуманізмом, тут формуються такі якості, як доброта, турботливість, взаємоповага та допомога один одному. мельник

На думку К. Крутій організація дитячого колективу у сюжетно-рольовій грі – це і передумова успіху роботи, й один з її результатів. Для того щоб підтримувати і розвивати інтереси дітей, їх активність, самостійність, цілеспрямованість, необхідна організація дитячого колективу, а сформованість, наявність перерахованих вище якостей допомагають у становленню дружніх взаємин, набуттю навичок колективних дій. Високий рівень ігрової творчості, багатий зміст ігор, згуртований загальними інтересами колективу – усе досягається завдяки тривалій роботі вихователя.

Існує два взаємопов'язані шляхи формування дитячого колективу:

- через ігровий образ;
- через виконання прийнятих у групі форм поведінки.

З одного боку, у грі виявляється культура поведінки, вихована у дітей поза грою. З другого боку, цікавий зміст дитячих ігор сприяє розвитку дружніх почуттів і об'єднує дітей. Така єдність ігрових і реальних взаємин допомагає створити етичну спрямованість поведінки дітей. Зробити колективне життя дітей цікавим, дієвим і радісним, щоб діти знаходили втілення своїх задумів і поставлених цілей, – необхідна умова успішного становлення гуманних взаємовідносин між дітьми[6, с.78].

Висновки. Таким чином, сюжетно-рольова гра посідає важливе місце у розвитку дитини дошкільного віку. Аналізуючи дослідження зарубіжних та вітчизняних науковців, слід визнати виховний потенціал сюжетно-рольової гри, в процесі якої і формується особистість, її базові якості, вміння будувати позитивні взаємини в колективі. Проте, дослідження впливу сюжетно-рольової гри на формування позитивних взаємовідносин дітей старшого дошкільного віку потребує поглибленого вивчення.

Список використаних джерел:

1. Артемова Л. В. Вчися, граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільнят : кн. для вихователів дит. садків та батьків. К.: Томіріс. 1995. 112 с.

2. Богуш А., Варяниця Л., Гавриш Н. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Науково-

дослідний центр з проблем соціальної педагогіки та соціальної роботи АПН України, Луганський над. пед. Університет ім. Т. Шевченка. Луганськ: Альма-матер. 2006. 808 с

3. Гейзинга, Йоган. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.

4. Закон України "Про дошкільну освіту". *Урядовий кур'єр*. 2001. № 144. С. 1-9.

5. Короткова Н. А. Сюжетно-рольова гра старших дошкільників. *Дитина в дитячому саду*. 2006. № 4. С. 79-87.

6. Крутій К.Л., Маковецька Н.В. Інноваційна діяльність у сучасному дошкільному навчальному закладі: методичний аспект. Запоріжжя: ТОВ "ЛІПС" ЛТД, 2004. 128 с.

7. Мельник І. С. Можливості розвитку адекватної самооцінки дошкільників у взаємодії з дорослими й однолітками. *Дошкільна освіта*. 2009. № 3(25). 55-62 с.

УДК 373.24

ПІДБІР МЕТОДІВ КАЗКОТЕРАПІЇ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мирослава Анатоліївна Дубчак

Здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец. 012 Дошкільна освіта,
група 15-ЗМДШ
УДУ ім. М.П. Драгоманова, м. Київ,
Науковий керівник – доктор пед. наук, професор,
завідувачка кафедри практичної психології
ДВНЗ "Донбаський державний
педагогічний університет"

Елліна Анатоліївна Панасенко

Постановка проблеми. В умовах війни страждає психіка дітей, що має прояв у різноманітних формах неадекватної поведінки. Асоціальна поведінка та агресія можуть бути навіть не усвідомленими, викликаними дитячою фантазією, а не існуючими об'єктивно мотивами. Оскільки саме надмірне фантазування є одним із видів прояву дитячої тривожності. Воно є тим найдоступнішим для дитини засобом захисту своєї психіки від травмуючої реальності. Однак, надмірне виключення із об'єктивної реальності може призвести до розвитку "інфантильного неврозу" [3]. Тому необхідно дитину комфортно вивести із стану фантазування у реальний світ, давши їй

інструментарій для подолання труднощів. Це можна безболісно зробити за допомогою казкотерапії.

Аналіз досліджень і публікацій. Насправді, праць вузько сконцентрованих на використанні саме казкотерапії, як засобу подолання тривожності дітей дошкільного віку, практично немає. Якщо є дослідження та напрацювання, то вони часто узагальнені та охоплюють або тривожність, неврози всіх дітей, або присвячені казкотерапії як методу не лише терапії тривожності, але й виховання та розвитку творчих здібностей. Так, дослідженням та лікуванням неврозів, в тому числі й дитячих, займалися зарубіжні (З.Фрейд, К. Юнг, Ч.Спілбергер, Ю. Ханін) та українські вчені й практики (Є. Калюжна, Ю.Охорович, Л.Терещенко та ін.).

Дослідженням та практикою казкотерапії щодо подолання тривожності займаються Д. Брет, Б. Беттельгейм, Г.Гарднер, О.Бреусенко-Кузнєцов, Г. Долгорукова, О.Плєтка та ін. Українські психологи дошкільної практики, які практикують казкотерапію власне у ЗДО, Д. Арановская-Дубовис, О. Бредіхіна, Г. Нижник, В. Прибульська, В. Сапогов, Л. Шик та ін.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні проблеми тривожності дітей старшого дошкільного віку та підборі методик казкотерапії задля її подолання.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу праць зарубіжних та вітчизняних вчених визначимо основні причини тривожності: зовнішні небезпечні фактори; незадоволені базові потреби; вимоги суспільства; фізіологічні розлади організму; відсутність досвіду, знань чи програми поведінки на майбутні несприятливі умови; песимістичний світогляд, який перебільшує в очах дитини трагізм; небезпеку подій навколишнього середовища.

Науковці-психологи виділяють три види дитячої тривожності:

- 1) адекватну чи тимчасову – викликану несприятливою подією;
- 2) неадекватну – тривожність як стан, набутий стійкий психічний розлад;
- 3) особистісну – тривожність, як частину сутності особистості, її вроджену схильність зумовлену фізіологічними особливостями чи хворобою мозку, нервової системи.

Вихователь дошкільного закладу за допомогою казкотерапії може впливати на перший вид тривожності і можливо частково на другий, закладаючи з допомогою казки у душу дитини впевненість, що все буде добре. Взаємодіяти із тривожними дітьми, варто через призму їх фантазій, м'яко коригуючи і підводячи їх до реального стану речей, представляючи світ не таким страшним, як здавалось дитині раніше [3].

Оскільки провідною діяльністю дитини у дошкільному віці є ігрова діяльність, то фантазія, казка, вигадка пронизує усю роботу вихователя з дітьми, як механізм заохочення, мотивації до гри та інших видів діяльності та навчання [2].

Наведемо та стисло схарактеризуємо декілька ефективних прийомів сучасної казкотерапії, які можна застосовувати у межах закладу дошкільної

освіти для подолання тривожності дітей старшого дошкільного віку.

1. Створення власної казки. З метою діагностики (з використанням елементів психоаналізу, юнгіанської символіки, гештальт та сценарних підходів) та корекції поведінки дитини доцільно використовувати методику Р. Гарднер – "взаємна розповідь" [5]. Спочатку дитина сама пише казку, а потім вихователь, терапевт переписує цю ж казку з використанням тих же умов та героїв, але із введенням "більш здорової адаптації", яка була відсутня у казці дитини.

2. Аналіз улюбленої казки як сценарію життєвої поведінки. Об'єднуючи казкотерапію та сценарний аналіз, терапевтичну діяльність спрямовує на усвідомлення дитиною своїх сценарних програм. Для цього дитині пропонують згадати улюблену казку, герой якої є взірцем поведінки, яку дитина хоче наслідувати. Персонажі, що згадуються в казці, є "маркерами" сценарних рішень. Дитина може придумати своє завершення казки, що буде сприяти знаходженню виходу зі сценарних заборон. Коли казка написана, розпочинається її аналіз, основними моментами якого є ті, що мають додаткову емоційну реакцію. Результатом терапії в рамках даної технології є відмова дитини від несвідомого слідування сценарним рішенням (О. Плетка) [1, с. 83].

2. Постановка запитань – аналіз казок за допомогою запитань, які розкривають схематичні аспекти її аналізу, а саме: енергетичне та символічне поля казки, основну її тему, сюжет, лінію головного героя тощо [3, с. 232].

3. Казка в терапії грою. В рамках виділеної технології казки втілюються в сценічні дії з постановкою казки в цілому чи лише її окремого фрагмента, з розіграшом одного й того ж епізоду, але з різними варіантами розвитку подій, з озвучуванням фраз персонажів в різних емоційних станах тощо. О. Плетки, А. Бреусенко-Кузнєцова використання даної техніки у групах пропонують будувати у такій послідовності: знайомство; казконаписання; зачитування та шеренг (вираження почуттів); вибір казки для драматизації; соціограма, підготовка до драматизації; драматизація; фінальний шеренг. Використовуються картки ландшафту, зустрічей. Ім'я та мета героя не задається [1, с. 82-83; 4, с. 233].

4. Казкотерапія в арт-терапії – поєднання казки та образотворчого мистецтва: ліплення, малюнок, терапія ляльками, маскотерапія, пісочна терапія тощо.

Методика Г. Долгорукової, що містить блоки казкотерапії в арт, також підходить для застосування в ЗДО:

Блок 1. Написання дитиною та поверхневий аналіз змісту казки;

Блок 2. Малювання місць подій казки, що є комфортними, нейтральними та некомфортними для дитини, із спостереженням відчуттів та станів дошкільника.

Блок 3. Ліплення із пластиліну героїв казки, із наданням дитиною їм характеристики та рефлексією своїх емоцій щодо них.

Блок 4. Розстановка виліплених персонажів на малюнки.

Блок 5. Розповідь казки з позиції важливого для дитини персонажа.

Блок 6. Переписування казки (за необхідністю)[4, с. 233].

5. Тілесна терапія – використання казки у поєднанні із руховими вправами, елементами йоги, стретчингу тощо на розслаблення та напруження м'язів, що дає емоційний заряд дітям, знімає напругу, тривожність. Казкове програвання фізичних вправ. Вигадування або зачитування вихователем рухливої історії, що спонукатиме дітей виконувати певні рухи, граючись у казку [4, с. 233].

6. Казкотерапія комунікацій, психогімнастика або емоційна терапія – програвання з допомогою гри у казку різних видів поведінки та емоцій, що сприяє "погляду зс сторони" та усвідомленню дитиною своєї поведінки, перенавчання прийнятим в суспільстві як правильні нормам поведіння.

8. Танцювальна, тілесна терапія. Протанцювання певної частини казки може використовуватись як елемент психодрами (драматичної постановки казки). Рух поєднаний з музикою сприяє зняттю емоційної напруги, відволіканню від згадки про тривожний фактор, зняттю блоків, надмірної сором'язливості, страху.

9. Робота з картами – на основі психоаналітичних, юнгіанських ідей та інтерпретацій символів згідно символ драми розробляються метафоричні карти, за якими дитина складає казку, асоціативний ряд, що має потужну діагностичну інформативність[4, с. 234].

Висновки. Отже, казкотерапія має широкий методичний інструментарій подолання тривожності дітей дошкільного віку, що базується на поєднанні різних психотерапевтичних технік, засобів арт-терапії, літератури, музики, танцю, гри та театру. Прийоми є безболісними, оскільки казка – це мова, яку розуміють діти. Виховання та терапія казкою мають ненасильницький характер.

Список використаних джерел:

1. Бреусенко-Кузнецов А., Плетка О. Зустріч з казкою. Простір арт-терапії: міф, метафора, символ. Київ: ІСПП АПН Україна. 2008. С.82-84.

URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/art-conf-08.pdf>(дата звернення: 03.05.2023)

2. Дуткевич Т. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.

3. Калюжна Є.Тривожність та її значення у виникненні інфантильного неврозу. *Проблеми сучасної психології*. 2013. С. 29-33. URL: <http://surl.li/gtxsv>(дата звернення: 03.05.2023).

4. Клименко Н. Казкотерапевтичні технології в сучасній практиці. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології"*. 2019.

URL: <http://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/159964>(дата звернення: 03.05.2023).

5. Казка-гра "Спільна розповідь". Метод Річарда Гарднера.URL: <http://surl.li/bsucr>(дата звернення: 03.05.2023).

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В МОВЛЕННЄВО-ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Анастасія Петрівна Дяченко

здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя;
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Антоніна Миколаївна Аніщук

У статті виділено і охарактеризовано ключові поняття та педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності.

Ключові слова: *зв'язне мовлення, мовленнєво-ігрова діяльність, мовленнєве виховання, мовленнєво-ігрова компетентність, мовленнєві навички, мовленнєва активність, мовленнєва діяльність.*

Постановка проблеми. Розвиток зв'язного мовлення є найважливішим завданням у оволодінні дитиною рідною мовою. Це зумовлюється тим, що у зв'язному мовленні реалізується основна функція мови – комунікативна. У спілкуванні з дорослими дитина пізнає навколишній світ, учиться сприймати й розуміти його, опановує зв'язним мовленням. Також у зв'язному мовленні найбільш яскраво виступає взаємозв'язок розумового та мовленнєвого розвитку дитини.

Освітній напрям "Мовлення дитини", визначений Базовим компонентом дошкільної освіти, передбачає сформованість у дитини дошкільного віку мовленнєвої компетентності, що забезпечує здатність дитини продукувати свої думки у будь-яких формах мовленнєвого висловлювання. А для цього необхідно сформувати у дитини мовленнєві уміння і навички, які необхідні для розвитку зв'язного мовлення. Відомо, що саме за допомогою мовлення здійснюється мовленнєве спілкування, яке передбачає здатність дитини підтримувати партнерські стосунки, заявляти про свої наміри і бажання, узгоджувати свої інтереси з іншими, домовлятися, за потреби відстоювати свою позицію конструктивними формами та засобами [1]. Саме тому, принципово важливо приділяти увагу повноцінному розвитку всіх аспектів зв'язного мовлення підростаючої особистості. Важливе місце в системі засобів розвитку зв'язного мовлення дошкільників посідає мовленнєво-ігрова діяльність.

Метою статті є теоретичне обґрунтування педагогічних умов розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників в мовленнєво-ігровій діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розвитку зв'язного мовлення дошкільників досліджувалась багатьма вченими в різних аспектах. Зокрема, на психологічному рівні – Т.Піроженко, І.Синицею та ін.; лінгвістичному – Л.Мацько, М.Плющем, В.Русанівським та ін.; педагогічному – В.Захарченко, А.Зрожевською, та ін; лінгводидактичному – А.Богуш, О.Біляєвою, М.Вашуленко, Н.Гавриш, Т.Донченко, С.Карамановою, В.Мельничайко, Л.Паламар, М.Пентилюк та ін. Науковці стверджують, що в опануванні зв'язним мовленням дитина іде від частини до цілого: від окремих слів до поєднання двох – трьох слів, далі до простої фрази та складних речень. Кінцевим етапом зв'язного мовлення є здатність до складання кількох речень, об'єднаних загальним змістом.

Вітчизняними науковцями було досліджено такі аспекти розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку: навчання розповіданню за дидактичними картинками – Н.Гавриш, Л.Глухенькою, Н.Виноградовою, використання іграшки як засобу розвитку зв'язного мовлення – А.Бородич, Е.Коротковою, навчання описових розповідей – А.Зрожевською, С.Ласуною, переказування дітьми художніх творів – Н.Малиновською, Н.Орлановою, навчання творчих розповідей – Л.Березовською, Л.Ворошніною, Н.Гавриш, С.Ласуною, розвиток зв'язного мовлення за текстом казок – С.Алієвою, Ю.Руденко, Л.Фесенко, у продуктивній діяльності – Т.Постоян, розвиток пояснювального мовлення – Н.Кузіною, М.Поддяковим, діалогічного мовлення – Е.Матецькою, Г.Чулковою, в ігровій діяльності – В.Захарченко, Н.Савіною.

Усі дослідники відзначають складну організацію зв'язного мовлення й вказують на необхідність спеціального мовленнєвого виховання.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових джерел засвідчив, що важливе місце в системі засобів розвитку зв'язного мовлення дошкільників посідає мовленнєво-ігрова діяльність. За визначенням В.Захарченко, зв'язне мовлення – це мовлення, в якому виступають усі види зв'язку, що визначають співвіднесеність висловлювання об'єктивному світові, об'єкту спілкування та законам мови [2]. А.Богуш, Н.Гавриш розглядають зв'язне мовлення як організовану за законами логіки, граматики й композиції єдність, що має тему, виконує певні функції, має відносну самостійність і завершеність, розчленовується на більш чи менш значущі структурні компоненти [3].

Вплив мовленнєво-ігрової діяльності на розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників досліджували Л.Артемова, А.Богуш, Н.Водолага, В.Захарченко, А.Маренюк, Ю.Косенко, Н.Луцан та ін. Як зазначає Н.Луцан, мовленнєво-ігрова діяльність виступає одним із різновидів діяльності дітей дошкільного віку і є ефективним засобом мовленнєвого розвитку дитини [4]. Ігрова діяльність дозволяє створити життєві ситуації, що стимулюють мовленнєву активність дошкільника та спілкування дітей. За словами вченої, мовленнєво-ігрова діяльність – це двокомпонентний утвір, в основі якого

лежить розвиток дитячого мовлення засобами гри. Як складне педагогічне явище, базується на ігрових методах навчання дітей дошкільного віку [4].

Для підвищення ефективності впливу мовленнєво-ігрової діяльності на розвиток зв'язного мовлення, варто виділити педагогічні умови, які мають забезпечуватися в закладі дошкільної освіти. Серед них наступні: формування мовленнєвих умінь і навичок для побудови зв'язних висловлювань; забезпечення сформованості мовленнєво-ігрової компетентності щодо розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників; максимальне занурення дітей в мовленнєво-ігрову діяльність.

Зв'язне мовлення формується у дітей протягом усього дошкільного віку. Ранній вік є основним періодом розвитку мовлення дитини. Мовлення дітей четвертого року життя характеризується швидким темпом розвитку. Дитина оволодіє основними граматичними формами, правильно вживає рід та число іменників, засвоює закінчення родового та знахідного відмінка, кличну форму. Легко засвоює нові слова за допомогою префіксів за-, з-, на-: суфіксів зменшувальних, ласкавості, збільшення, добирає однокореневі слова. Будує прості поширені речення з прийменниками, сполучниками, однорідними членами речення, з прямою мовою; складносурядні та складнопідрядні речення зі сполучниками та сполучними словами. Оволодіває навичками монологічного мовлення: відповідає на запитання за змістом сюжетних картин, художніх текстів (оповідань, казок, віршів), діафільмів, театральних вистав. Мовленнєві навички побудови зв'язних висловлювань дітей п'ятого року життя характеризуються умінням переказувати короткі оповідання, самостійно складати розповіді за іграшками та картинками, однак ще на низькому рівні вміння правильно сформулювати питання, доповнити і виправити відповіді товаришів [3]. Мовлення дітей старшого дошкільного віку, як зазначає А.Богущ, досягає достатнього рівня розвитку. Діти характеризуються надзвичайною мовленнєвою активністю, балакучістю, допитливістю, в активному словнику є узагальнені слова, абстрактні поняття, багатозначні слова [3].

Важливу роль в становленні зв'язного мовлення відіграє сформованість мовленнєво-ігрової компетентності. Під якою Н.Луцан розуміє комплексну характеристику особистості дитини, полікомпонентне утворення, чинниками якого виступають діалогічна, монологічна, когнітивно-мовленнєва, виразно-емоційно; оцінно-поетична, театральньо-ігрова та ігрова компетентності [4].

Реалізуючи третю умову, доцільно застосовувати принцип максимальної активізації навчання рідної мови як мовленнєвої діяльності, тобто, як пише О.Трифоновна, занурення дітей в різноманітні види мовленнєвої діяльності (заняття, ігри, вправи, театральньо-ігрова, художньо-мовленнєва, комунікативно-мовленнєва, мовленнєво-ігрова діяльність і т. ін.) [5].

Висновок. Таким чином розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови: формування мовленнєвих умінь і навичок для побудови зв'язних висловлювань; забезпечення сформованості

мовленнєво-ігрової компетентності щодо розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників; максимальне занурення дітей в мовленнєво-ігрову діяльність. Вище зазначені педагогічні умови потребують комплексного застосування, оскільки попередня умова готує підґрунтя для наступної, що й характеризує їхній взаємозв'язок.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / під керівництвом Т.О.Піроженко. К.: Видавництво, 2021. 26 с.
2. Захарченко В. Г. Мовленнєвий розвиток дошкільників в сюжетно-рольовій грі: навч.-метод. посіб. К.: Вища шк., 2001. 60 с.
3. Богуш А. М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник; за ред. А. М. Богуш. К. : Вища шк., 2007. 542 с.
4. Луцан Н.І. Теорія і практика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02, Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д.Ушинського. Одеса, 2006. 45 с.
5. Трифонова О. С. Лінгводидактична модель формування мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник Донбасу*. 2012. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_4_16 (дата звернення: 19.05.2023).

УДК: 373.2.

РОЗВИТОК САМООЦІНКИ ДОШКІЛЬНИКА ЯК ПІДГРУНТЯ ЙОГО САМОВЛАДАННЯ

Вікторія Валентинівна Згода

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
Науковий керівник – канд. психол. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Олександр Петрович Пісоцький

Постановка проблеми. Самооцінка особистості починає формуватися у дошкільному дитинстві. При цьому особливого значення набуває період 5–6 років, коли відмічаються зачатки свідомої регуляції дитиною власної поведінки

та діяльності. Науковцями досліджено особливості прояву самооцінки на етапі дошкільного дитинства О. Кононко, С. Тищенко, Р. Терещук, В. Горбачева, Л. Уманець, М. Дороніна та ін. Проте недостатньо розглянуто питання розвитку самооцінки як основи самовладання дитини 5–6 років.

Мета статті полягає у: з'ясування особливостей розвитку самооцінки у дошкільному віці як основи самовладання дитини 5–6 років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних експериментальних дослідженнях акцент робиться на різних аспектах проблеми самооцінки дошкільника: на особливостях впливу взаємин з дорослими і однолітками на самооцінку старшого дошкільника (І. Мельник); на динаміці змін структурних елементів самооцінки у дошкільному віці (Ж. Гордєєва); на психологічних особливостях становлення самооцінки у шестирічних першокласників (Л. Ліснівська); на психологічних умовах розвитку самооцінки та створенню зовнішніх умов її оптимізації у старшому дошкільному віці (О. Олійник); на регулятивній функції компонентів самосвідомості дошкільників у процесі саморегуляції (О. Байєр); на розвитку самосвідомості та її компонентів в обдарованих старших дошкільників у спільній з однолітками діяльності (Н. Куліш); виховання ціннісного ставлення до себе у старших дошкільників засобами народної педагогіки (С. Світлична).

Виклад основного матеріалу. Формування адекватної самооцінки – найважливіший фактор розвитку особистості дитини, що є одним з показників готовності дітей до взаємодії з людьми, входження в соціум, систематичного навчання, відстоювання власної точки зору тощо [8, с.45].

У сфері вивчення проблеми формування адекватної самооцінки у період дошкільного дитинства, працювали педагоги та психологи, які приділяли самооцінці велику увагу. Відповідно, до досліджень та висловлень вчених педагогів та психологів, можна зазначити, що на формування самооцінки впливають різні чинники, що і відіграють роль у її становленні на різних вікових етапах.

Стійка самооцінка формується у дітей під впливом оцінок з боку оточуючих, перш за все – найближчих дорослих і однолітків. Тобто в самооцінці "відбивається те, що дитина дізнається про себе від інших" а також в процесі своєї діяльності і самостійної оцінки її результатів [9, с.200]. Дорослий має вирішальне значення в процесі становлення самооцінки дитини. Найближчий дорослий завжди є для дитини не тільки як приклад для наслідування, але і втілює собою "експерта", що піддає контролю і оцінці діяльність і поведінку. Процедура оцінювання багато в чому залежить від особливостей сприйняття себе дитиною. При цьому існує гіпотеза, що важливо не тільки те, як дорослий оцінює дошкільника, а й те, яка самооцінка самого дорослого, що оцінює. Так, якщо дорослі мають адекватну, позитивну самооцінку є ймовірність, що діти придбають велику впевненість в собі, здорове самосприйняття і, навпаки. Це обумовлено тим, що головною особливістю психіки дітей дошкільного віку є наслідування, а

батьки є найбільш доступні для дитини еталони наслідування [4, с. 63].

Подібна точка зору зустрічається в роботах Е. Г. Еріксона. Вивчаючи регулятивну функцію самооцінки він з'ясував, що її рівень і адекватність залежать від обраного в родині стилю виховання. В результаті необґрунтованої суворості системи вимог, що пред'являють дорослі дитині, у неї формується низька самооцінка, що виражається через страх "втратити обличчя", невпевненості, скутості тощо. Навпаки, якщо прагнення дітей до незалежності і автономії підтримується батьками, то у неї розвивається нормальна самооцінка, що позначається на розвитку здатності наполягати на самовираженні.

Щодо джерел, які можуть впливати на самооцінку, окрім стилю виховання та оцінки дорослого на досвід діяльності дитини, ступінь її успішності, досвід спілкування і взаємодії з іншими людьми. Зокрема, Л. І. Уманець стверджує, що самооцінка неперервно розвивається, корегується та диференціюється у процесі саморегулювання поведінки в різних видах соціальної взаємодії, де провідне місце займає ігрова діяльність. В грі можна не тільки формувати самооцінку, а й розвивати її регулятивну функцію [10, с.24].

Так, проаналізувавши розвиток самооцінки дошкільників, яка вважається ядром самовладання особистості можна зазначити, що основними чинниками, які впливають на становлення самооцінки в різні вікові періоди є:

- оцінка дорослого, як відправна точка відліку в становленні самооцінки дитини;
- стиль сімейного виховання;
- різні види соціальної взаємодії, провідним видом якої є ігрова діяльність;
- досвід діяльності і спілкування дитини;
- досвід взаємодії з іншими людьми.

Дослідники, що розглядають проблему самооцінки в контексті вивчення самосвідомості, часто звертаються до специфіки становлення самооцінки в різні вікові періоди. Зокрема, самооцінка та пов'язане з ним прагнення *дитини раннього віку* відповідати соціальним вимогам бути "хорошою", виступають найважливішими складовими самосвідомості на цьому віковому етапі, засвідчують динаміку особистісного становлення у перші три роки життя. Від 1 -3 років відзначається надто низька динаміка у когнітивному компоненті самооцінки, образу Я. водночас помітне переважає емоційної складової, що вказує на загальний позитиву відношенні малюка до власної особистості, яке взятє з його системи відносин з дорослими. На цьому віковому періоді, дитина починає розуміти лише своє існування, перебування у цьому світі. На даний час уявлення про себе та власні можливості та властивості ще несформовані, Поки ще вона по-справжньому нічого не знає про себе, про свої якості. Дитина намагається поводитися так, аби дорослі нею були задоволені [2, с.14].

Після трьох років у дітей інтенсивно розвивається відносна самооцінка, що виявляється у потребі порівнювати власні досягнення з досягненнями однолітків. Прагнучи бути, як дорослий, 3 -4 річний малюк не може врахувати своїх реальних можливостей, а тому він надає собі всіх позитивних, схвалюваних ззовні характеристик, часто не розуміючи їх сутності та значення [3, с.43].

Третій рік життя є переломним моментом у розвитку самосвідомості дитини. Він пов'язаний зі вступом у нову фазу розвитку: фазу активного утвердження "Я", відстоювання своєї самостійності. Власна самооцінка в цьому віці розпочинає свій розвиток, тому малюк відношення до нього дорослих слабо диференціює. Наслідком такої поведінки може сформуватися неадекватна самооцінка, яку позначають як високу (коли дорослі постійно захвалюють дитину), так і неправдиво низька (коли дорослі ставляться до дитини та її досягнень занадто критично) [1, с. 5].

Експериментальними дослідженнями Ж. В. Гордєєвої доведено, що діти 3 – 7 років мають більш-менш чітке бачення власних можливостей, у більшості випадків можуть надати об'єктивну оцінку власних можливостей. Однак словесні вправи дорослих значно впливають на самооцінку дітей 4 – 7 років: неправильні оціночні висловлювання значущих близьких людей можуть змінити уявлення малюків про себе, натомість адекватні сприяють розвитку адекватної самооцінки. Також відмінною ознакою є надто слабкий вплив оцінок ровесників на самооцінку дитини 4 -7 років, ніж дорослих, хоча й фіксується значний вольовий розвиток дитини [3, с.15].

Р. А. Бернс стверджує, *що у дітей 5 -7 років виникає усвідомлення розбіжності між її соціальним статусом та місцем у світі однолітків і дорослих, та власне її здатностями і прагненнями. Виникає чітка спрямованість у поведінці з метою посісти більш краще, подібне як у дорослих, місце та здійснювати відповідну для цього діяльність.*

Коли не настає або затримується набуття соціального статусу і, відповідно, іншої форми активності, в малюка з'являється невдоволеність. Вона починає розуміти необхідність зайняти відповідне місце у світі людей, узагальнювати власні ставлення. Внаслідок цього, за словами О. Кононко, у дітей продовжує формуватися внутрішня соціальна позиція, що надалі перетворюється у відповідну самооцінку з відповідним ставлення до успішних дій чи невдач у різних видах діяльності (для одних характерне тяжіння до успішності в діях, а решті більш важливим є бажання уникати невдачі і неприємні переживання) [5, с. 25]. У процесі розвитку дитини 5–6 років формуються не лише знання про риси та здатності (образ Я, який відображає сучасний рівень знань про себе), і, водночас прогнозоване бачення себе у майбутньому, в залежності від очікувань навколишніх людей (образ Я ідеального, перспективного). Зрівняння цих двох параметрів Я реального і Я ідеального відображає адекватну самооцінку 5 -7 річної дитини.

Становлення власне самооцінки розпочинається з об'єктивного

оцінювання малюками певних навичок і досягнень, а також відповідних уявлень. Меншої об'єктивності у цьому періоді малюки оцінюють особистісні властивості. Дошкільники схиляються до переоцінки своїх ознак, що значною мірою залежить від оцінок дорослих людей, які знаходяться поруч. На момент 6 -7 років урівнюються між собою емоційний і когнітивний компоненти. З'являються певні обставини, що уможливлють розвиток пізнавального компоненту. Створюються сприятливі умови для розвитку когнітивного компонента самооцінки, для інтелектуалізації ставлення дитини до себе, подолання прямого впливу на самооцінку з боку дорослих [7].

Поступово малюк оперує більш досконалішими способами оцінювання, його уявлення про власну особистість збагачуються і поглиблюються, узагальнюються, набувають більш усвідомленого характеру, а емоційно-ціннісні відношення до власних властивостей набувають ознак стабільності та стійкості щодо ситуацій, в яких дитина проявляє і надає оцінки своїм можливостям [9].

Важливим досягненням дошкільного дитинства є вирізнення загальної та конкретної самооцінок, що виявляється у здатності зростаючої особистості спокійно, по-діловому ставитися до зауважень дорослого. Конкретна самооцінка поряд з іншими умовами забезпечує готовність дітей до школи, оскільки без неї неможлива побудова навчальних дій та рефлексії. У дошкільників зберігається *загальна* позитивна самооцінка та схильність завищувати уявлення про свої можливості [10, с. 65].

Висновки. Отже, варто зазначити про те, що самооцінка дитини виступає своєрідним результатом самопізнання і відображає його рівень. Ми визначили, що самооцінка дітей дошкільного віку значно відрізняється на кожному віковому етапі її становлення, починаючи з раннього віку, для якого характерна нестійка самооцінка з переважанням емоційної складової "я хороший" до старшого віку, де в процесі розвитку самостійності дитини, її більш диференційованого та глибокого самопізнання, формується досить стійка адекватна самооцінка, під впливом різних чинників, провідним з яких є ігрова діяльність. Самооцінка виступає підґрунтям самовладання дитини 5–6 років.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. Дошкільне виховання. 2021. 37 с.
2. Беленька Г. В. Особистість випускника дитсадка: базові якості. *Дошкільне виховання*. 2015. №7. С. 11–15.
3. Гордеева Ж. В. Розвиток самооцінки у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. дисертація... канд. психол. наук: 19.00.07.Київ, Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2007.45 с.
4. Заброцький М. М. Основи вікової психології: навч.посіб. Тернопіль: Богдан, 2006. 112 с.

5. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток: навч. посіб. Київ: Освіта, 1998. 255 с.
6. Коршунова Ю. А. Формування адекватної самооцінки в процесі ігрової діяльності. *Питання додаткової професійної освіти*. 2016. №2. С.6–10.
7. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. К.: Академвидав, 2008. 432 с.
8. Пісоцька Л. М., Пісоцький О. П. Лекції з педагогіки дошкільної. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 209 с.
9. Савчин М. В., Васленко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.
10. Уманец Л. И. Роль самооценки в игровых отношениях дошкольников. *Вопросы психологии*. 1996. № 11. С. 61–67.

УДК: 373.2.

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Алла Віталіївна Зозуля

директорка

ЗДО №17 "Перлінка"

м. Ніжина

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку дошкільної освіти в Україні однією з найважливіших проблем постає формування життєвої компетентності у дітей дошкільного віку. У програмі розвитку дитини дошкільного віку "Українське дошкілля" окреслені основні шляхи реформування національної освіти, які передбачають впровадження нових підходів виховних систем, форм і методів виховання, що відповідали б потребам розвитку особистості, сприяли розкриттю її талантів, духовно-емоційних, розумових і фізичних здібностей, починаючи з раннього дитинства. Одним із основних показників компетентності дошкільника є дитяча творчість яка в повній мірі розкривається дієвими засобами театральної педагогіки. Театралізована діяльність є ефективним засобом педагогічного впливу на розвиток особистості дошкільника. Театр сприяє естетичному вихованню дітей, прилучає їх до мистецтва, розвиває вміння бачити, чути, розуміти красу слова, дії.

Мета статті: довести важливість театралізованої діяльності як засобу формування життєвої компетентності особистості.

Виклад основного матеріалу. Основною метою дошкільної освіти є забезпечення сприятливих умов для становлення життєвої компетентності дитини, формування в неї базису особистісної культури, реалізації свого

особистісного потенціалу. Дошкільний вік – це період, коли у дитини починають формуватися характер, смаки, інтереси, своя особиста думка, відношення до оточуючих. Тому дуже важливо, починаючи з цього віку, показувати приклад дружби, правдивості, чуйності, кмітливості, хоробрості. Бажано показати це дітям яскраво, цікаво, дати їм можливість емоційно переживати і гарне і погане, допомогти їм правильно поставити своє відношення до побаченого.

Одним із кращих засобів розвитку творчої особистості дошкільників є театр. Театралізоване мистецтво близьке й зрозуміле дітям, адже в його основі лежить гра, а це для малюків найголовніше. Театр акумулює життєву мудрість, оптимізм, позитивно впливає на емоційну сферу дитини, сприяє розвитку її пізнавальних інтересів, удосконаленню психічних процесів, надає унікальну можливість для самовираження особистості.

Працюючи з дітьми за профілем "Театралізоване мистецтво" ставимо перед собою основні завдання які реалізують формування театралізованого мистецтва:

- оволодіння дітьми технікою показу різних видів театрів;
- формувати у дітей уміння передавати емоційний стан, настрій, почуття мовою жестів, рухів, міміки;
- формування у дітей інтонаційної виразності мовлення, оволодіння силою голосу, збагачення словникового запасу, розвиток діалогічного мовлення.

Крім цього, театралізовані діяльність сприяє розвитку образного мислення, уяви, уваги, пам'яті, уявлення. Ось, наприклад, щоб дитині виконати певну роль, її потрібно уявити, який герой (розвиток уявлення), запам'ятати слова (розвиток пам'яті), вчасно їх сказати (розвиток уваги). Не менш важливим є використання театралізованої діяльності з метою розвитку пізнавальних інтересів дітей, зокрема, до літературних творів, а також використання театру з метою підвищення ефективності педагогічного процесу.

Театралізована діяльність наскрізно проходить в усіх освітніх напрямках інваріантної складової:

"Особистість дитини" – сформованість умінь і навичок для вирішення рухових завдань у різних життєвих ситуаціях;

"Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі" – здатність дитини реалізовувати творчі задуми, виявляти інтерес і бажання до відтворення різних об'єктів навколишнього світу різними способами;

"Дитина в соціумі" – здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, вміння емоційно реагувати на власну участь та участь інших у різних видах діяльності, співпереживання та співчуття, оптимістичне ставлення до труднощів та визначення шляхів їх подолання, формування сприйнятті навколишнього світу, що створює умови успішної соціально-комунікативної компетенції;

"Дитина в природному довікллі" – здатність дитини до доцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному

ставленні до природи, формування ціннісного ставлення до природи, що сприяє розвитку природничо-екологічної компетенції;

"Дитина в світі мистецтва" – здатність дитини практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, елементарно застосувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності, що формує мистецько-творчу компетентність;

"Гра дитини" – як провідний вид діяльності, здатність дитини до вільної, емоційно насиченої, спонтанної активності з власної ініціативи, в якій реалізується можливість застосування наявних і освоєння нових знань та особистісного розвитку через прагнення дитини до участі в житті дорослих шляхом реалізації інтересів в ігрових та рольових діях в узагальненій формі;

"Мовлення дитини" – здатність відтворювати художньо-естетичні враження від сприйняття літературних і фольклорних творів засобами різних видів художньо-мовленнєвої діяльності, здатність дитини до спілкування з однолітками і дорослими у різних формах конструктивної взаємодії; здатність підтримувати партнерські стосунки, заявляти про свої наміри і бажання, узгоджувати свої інтереси з іншими, домовлятися, за потреби аргументовано відстоювати свою позицію, сприяє формуванню комунікативної компетенції.

Одним із важливих напрямків роботи є співпраця з родинами вихованців яка передбачає залучення батьків до виготовлення костюмів, декорацій, атрибутів для показу різних видів театрів, разом розробляємо сценарії. Цікаво проходять зустрічі у Школі батьківської мудрості "МАГІЯ", де батьки під час проведення тренінгів, майстер-класів мають можливість ділитися власним досвідом виховання та навчання підростаючого покоління, презентуються різні види театрів. А для того, щоб мати на озброєнні цікаві форми співпраці з батьками, урізноманітнити театралізовану діяльність дітей, плануємо роботу над самоосвітою.

Для успішного виконання поставлених завдань в групах необхідно створити відповідний простір: куточки театралізованої діяльності в наявності яких є різні види театрів: пальчиковий, рукавичковий, настільний, магнітний, театр-пуф, тіньовий, ляльковий, театр з ложок, з кульок, театр іграшок, "Живі ляльки", "Веселі танцюристи", атрибути, декорації, ширми для їх показу; скрині де зібрано костюми, маски для драматизацій та інсценізацій, елементи святкового прикрашення групи.

Театралізована діяльність має значний вплив на розвиток творчих здібностей взагалі, зокрема, мовленнєвих та удосконалення театральної майстерності. Діти, займаючись театралізованою діяльністю, проявляють творчість. Вони вносять свої пропозиції щодо жестів, міміки, рухів, виготовлення атрибутів, декорацій, ширм, елементів костюмів. А для того, щоб розвивати мовленнєві творчі здібності, спеціально створюємо ігрові ситуації, на основі яких діти почали складати сценарії. Наприклад, створюючи

ігрову ситуацію: "Пригоди зайчика взимку" запропонуємо дітям скласти розповіді "Що могло трапитись із зайчиком?" і "Як допомогти зайчику?". Об'єднавши ці дві розповіді в одну, ми маємо власний сценарій "Зайчик застудився". Крім того, діти, отримуючи певні вміння по показу театрів, емоційно розповідають про це батькам, друзям, передають з допомогою мовлення свої враження від побаченого й почутого, вносячи елементи творчості у свої розповіді. А для того, щоб донести до глядача характер того чи іншого героя, дітям потрібно проявити неабияку творчість, щоб створити відповідний образ.

Заняття театралізованою діяльністю дуже впливає на виконання завдань з розвитку мовлення. Адже у дітей розвивається вміння інтонувати різні типи речень, дотримуватись пауз в кінці речень, діти навчаються робити логічний наголос, виділяючи потрібне слово голосом, привчаються говорити чітко, виразно, необхідною силою голосу. У процесі занять формується мовна етика, збагачується словник дітей синонімами, прикметниками, прислівниками, що характеризують зовнішність, риси, поведінку людей і тварин. Діти вчаться вживати в мові художньо-виражальні засоби. Своїм голосом, інтонацією висловлюють ставлення до того чи іншого героя.

Кожну вільну хвилину необхідно використати для закріплення знань, умінь, навичок з театралізованої діяльності. На вулиці, наприклад, зручніше всього відпрацьовувати жести, рухи, міміку. В групі проводити індивідуальну роботу по удосконаленню техніки володіння різними видами театрів, відпрацьовувати ролі, працювати над силою голосу та інтонаційною виразністю мови.

Важливою складовою є робота з обдарованими дітьми. В закладі працює драматичний гурток "Родзиночка". Його заняття фронтально проводяться раз на тиждень, на яких даємо дітям поняття про театр взагалі, про види театрів, про декорації тощо. А все інше відпрацьовуємо з дітьми індивідуально, раціонально, використовуючи кожна хвилинку робочого часу.

Виступаючи перед глядачами діти, позбуваються сором'язливості, стають впевненими в собі. На перших порах, звичайно, деякі діти соромились, комплексували, хвилювались, губились. Таким дітям пропонуємо ролі в театрі, де актор виступає за ширмою. Таким чином, діти долають свій страх, невпевненість. Коли помічаємо, що дитина стала більш впевненою, пропонуємо вже виступати не за ширмою, а перед глядачами. Крім цього, намагаємось, щоб кожна дитина перші кроки в театралізованій діяльності робила в своїй групі, а тільки після того, коли її навички стануть більш автоматизованими, коли вона навчиться виступати перед глядачами своєї групи, ми включаємо її у покази для більш широкої глядацької аудиторії, зокрема, для дітей інших груп, для батьків.

Добре знаючи своїх дітей, при розподіленні ролей, враховуємо їх індивідуальні особливості та рівень їх підготовки. Якщо дитина повільна, вона зможе зіграти ролі більш спокійні. Крім цього, враховуємо рівень розвитку

пам'яті – складну роль, в якій багато слів доручимо дитині, яка може краще запам'ятати. Діти, у яких добре розвинена дрібна моторика рук, краще справляються з ролями в таких театрах, як ляльковий, пальчиковий, ручних тіней, театр рукавички. Діти, з яскраво вираженими емоціями на обличчі, (страху, радості, здивування) залучаються до показу театрів "Живих ляльок", "Ляльок-образів". Діти з музичними здібностями, зокрема, добре розвинутим почуттям ритму, легко можуть справитись з ролями в театрах "Веселі танцюристи". Є діти, які не лише перевтілюються в того чи іншого героя, але й можуть легко вправляти своїм голосом, тому їм ми пропонуємо ролі, які цього вимагають.

В роботі з дітьми використовуємо сучасні інформаційні технології, створюємо презентації, фільми, кліпи. Це допомагає дітям більш емоційно сприйняти та відтворити художній образ. Крім цього для музичного оформлення вистав використовуємо аудіо та відео простір.

Майстерність педагога полягає в умінні адекватно апелювати до почуттів і досвіду дітей, тому, тактовно й делікатно обговорювати з ними питання, що їх хвилюють; допомогти в освоєнні необхідних вмінь та навичок; намагатися показати зв'язок, як позитивного (чесність, доброта, чуйність, допомога тощо), так і негативного, щоб діти розуміли причини помилок і вміли аналізувати та виправляти їх.

Основні принципи впровадження театральної педагогіки:

1. Принцип зв'язку з життям. Використання літературних творів, малих фольклорних жанрів, казок, зміст яких є відображенням реальної дійсності минулого і сьогодення нашого суспільства.

2. Принцип науковості. Будувати роботу драматичного театру "Родзиночка" з урахуванням особливостей вікової дитячої психології. Використовувати в роботі театральну спадщину В.І. Немировича-Данченка, К.С. Станіславського, М. Заньковецької. Дати можливість дітям розуміти й оперувати термінами театральної абетки.

3. Принцип систематичності. Система занять із дітьми кожної вікової групи з театральної педагогіки.

4. Принцип доступності. Добирання матеріалу відповідно до віку дітей.

5. Принцип свідомості і активності. Пояснювати дітям причинно-наслідкові зв'язки процесу праці над виставою і кінцевим результатом. Спонукаати дітей до активної взаємодії з педагогом, з іншими дітьми під час підготовки до вистави. Заохочувати до проявів творчої ініціативи, фантазії, активності, креативності.

6. Принцип міцності засвоєння набутих знань умінь і навичок. Систематично повторювати в різних формах, ситуаціях засоби виразності: міміка, жести, рухи, інтонація. Розвивати пам'ять, мислення, розширювати світогляд.

7. Принцип індивідуального підходу до дітей в умовах колективної роботи. Розвивати обдарованість дошкільників. Гуманно ставитися до дитини:

педагогічно виправляти помилки, коригувати гру, заохочувати, стимулювати правильну поведінку та діяльність.

8.Принцип виховного змісту. Виховний характер змісту сценаріїв вистав, аналіз поведінки героїв, їхніх вчинків; уболівати за кінцевий результат роботи усього колективу, що працює над виставою.

9.Принцип наочності. Шлях до дитячого пізнання – живий світогляд.. Залучати дітей до роботи з естетичного оформлення матеріалу – костюмів, декорацій, відеоматеріалу, музичного супроводу, використовувати роль педагога як приклад для наслідування.

Висновки. Театральна діяльність є дієвим напрямком для засвоєння нових знань та вмінь та можливістю вдосконалити їх, використати в подальшому житті. Природна допитливість дошкільнят, емоційність, готовність наслідувати, бажання сприймати сприяють формуванню творчої особистості, розкриваючи талановитість кожної дитини. Саме театр допомагає розкрити потенціал не тільки дитини, а й педагогів, які працюють за цим напрямком. Формуючи гармонійно розвинену особистість ми намагаємося вдосконалити її у всіх сферах її життя: інтелектуальній, духовній, фізичній. І ми пишаємося тим, що на наших очах із невпевненого в собі малюка виростає людина яка вірить в свої сили, усвідомлює свою значущість, вміє долати труднощі.

Як свідчить досвід впровадження театралізованої діяльності в освітньо-виховному процесі закладу дошкільної освіти дозволяє визначити механізм та умови організації процесу формування життєвих компетентностей особистості. Театралізована діяльність виступає як індивідуальний творчий процес і об'єднує різні за характером творчі принципи: виконавчий, продуктивний, оформлюваний та вміння дитини сприймати специфічне сценічне мистецтво. Отже, можемо констатувати, що театралізована діяльність має значний і всебічний вплив на особистість дитини, що дозволяє використовувати її як сильний, але ненав'язливий педагогічний засіб.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти, 2021.
2. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Українське дошкілля" / О.І. Білан – Тернопіль: Мандрівець, 2022 – 216 с.
- 3.Олійник О.М. Театрально-ігрова діяльність в умовах дошкільного навчального закладу: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Волощук В. О., 2017. 163 с.
4. Сафарян С.І. Театральна педагогіка та її вплив на формування мовної особистості. Київського університету імені Бориса Грінченка, Кафедра мовно-літературної освіти. Режим доступу:<https://mova.ipk.kubg.edu.ua/teatralna-pedagogika>
5. Мартиненко Г.В. Театралізована діяльність в дитячому садку. Ранок, 2018. – 128 с.

ПІЗНАВАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА ТА ФЕНОМЕН ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА

Анжела Олександрівна Євтушенко

здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя;

Науковий керівник: – докт. психол. наук,
професорка кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету

Олена Леонтіївна Кононко

Теоретичне обґрунтовано актуальність проблеми розвитку пізнавального інтересу у дітей старшого дошкільного віку; кваліфіковано пізнавальний інтерес як вибіркову спрямованість особистості, її прагнення пізнавати нове, з'ясовувати властивості різних предметів і явищ, бажання зрозуміти їхню сутність, знайти між ними зв'язки і залежності. Схарактеризовано особливості прояву та розвитку пізнавального інтересу на етапі дошкільного дитинства; визначено особливості оптимізації освітнього процесу у ЗДО, спрямованого на формування пізнавальної активності зростаючої особистості завдяки упровадженню комплексу психолого-педагогічних умов та сучасних інноваційних технологій.

Ключові слова: *особистість, пізнавальна активність, пізнавальна діяльність, пізнавальний інтерес, дослідно-експериментальна діяльність дошкільника, оптимізація виховного процесу у ЗДО.*

Постановка проблеми. Розвиток у дітей старшого дошкільного віку пізнавального інтересу була і залишається однією з актуальних у дошкільній педагогіці та педагогічній психології. Сучасні реалії пред'являють високі вимоги до здатності зростаючої особистості пізнавати нове, продукувати продуктивні ідеї, експериментувати, досліджувати оточуючу дійсність. З огляду, що сенсорний розвиток є важливою складовою розвитку особистості в ранньому онтогенезі, у Базовому компоненті дошкільної освіти України як освітньому стандарті виділено освітню лінію "Дитина у сенсорно-пізнавальному просторі", в якій підкреслено провідну роль даного напрямку роботи у гармонійному розвитку дитини дошкільного віку {1}..

Хоча проблема розвитку пізнавальної активності взагалі, пізнавального інтересу зокрема в цілому відноситься до найбільш досліджених, аспект, пов'язаний з вивченням специфіки їх становлення і розвитку на етапі дошкільного віку у процесі дослідно-експериментальної діяльності залишається поза належною увагою вітчизняних психологів і педагогів.

Мета статті: розкрити феноменологію пізнавального інтересу, визначити

специфіку його розвитку у старшому дошкільному віці, схарактеризувати психолого-педагогічні умови його ефективного розвитку у ЗДО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія "пізнання" досліджувалася з давніх-давен Т. Гоббсом, Д.Локком, Р.Декартом, І.Кантом та іншими філософами. Т.Гоббс розрізняв два роди знання: знання, що доставляється відчуттями і пам'яттю, і дає лише знання факту; і знання наукове, що становить "знання зв'язків і залежностей фактів. Автор виділяє у філософії дві частини – філософію природи і філософію держави. Якщо перша охоплює предмети і явища, які він називає природними, то друга – штучні тіла, що виникають завдяки людській волі та діяльності. Оскільки воля кожної людини детермінована досягненням мети, то свободу волі філософ кваліфікує як відсутність перешкод для досягнення людиною мети. На його думку, свобода досягається шляхом усунення зовнішніх перешкода бо погодженням із зовнішніми чинниками.

Психологами минулого і сучасності пізнання нерозривно пов'язується з категорією "діяльність". О.Запорожець, Г.Костюк, С.Максименко зазначають: виступаючи спочатку однією з сторін практичної діяльності, пізнання поступово перетворюється на особливий вид діяльності – *пізнавальну діяльність*. С.Максименко підкреслює: в психології та педагогіці теорія діяльності реалізується в діяльнісному підході, спрямованому на змістову насиченість особистості пізнавальною інформацією та отримання позитивного досвіду діяльності з самостійного пошуку, засвоєння та використання нової інформації [5].

Провідними вітчизняними та зарубіжними фахівцями досліджено такі аспекти проблеми пізнавального розвитку особистості: теоретично обґрунтовано феноменологію явища (Г.Костюк, В.Лозова, С.Максименко, В.Сухомлинський та ін.); схарактеризовано особливості пізнавального розвитку дітей дошкільного віку (Т.Дудкевич, С.Ладивір, О.Проскура, Т.Ткачук, Л.Шелестова); визначено роль дослідно-експериментальної діяльності у розвитку пізнавальної активності дитини дошкільного та молодшого шкільного віку (Н.Кравець, Є.Павлієнко, Н.Пастушенко, І.Шеремет); зафіксовано вплив пізнавальної діяльності на розвиток базових якостей особистості, зокрема самостійності та креативності (О.Кононко, В.Котирло, С.Кулачківська, О.Лісовець, В.Моляко, В.Рибалко та ін.).

Як засвідчують наукові положення, висунуті Г.Костюком, активність слід розуміти як здатність людини діяти і змінюватися, переходити на новий рівень свого розвитку, реагувати на внутрішні та зовнішні стимули. Згідно підходу провідного фахівця, пізнавальна діяльність кваліфікується як інтеграл з теоретичних аспектів та почуттів особистості, які дозволяють їй вивчати довкілля та саму себе, усвідомлювати внутрішні та зовнішні процеси, виявляти інтерес до нового, невідомого, здобувати нові знання та уміння. Г.Костюк підкреслює: за рахунок активних процесів пізнання особистість не лише оволодіває новими знаннями, але й починає розуміти внутрішні і

зовнішні процеси, осмислювати існуючі закономірності та взаємозалежності.

Л.Шелестова зазначає, що пізнавальна діяльність включає до свого складу: когнітивні характеристики (сприймання, пам'ять, мислення); емоційні характеристик (переживання, стани, настрої, реакції); характеристики діяльності (уміння, навички, компетентна поведінка). Автор наголошує: якщо рівень пізнавальної активності особистості високий, то вона розвивається інтелектуально і творчо, оволодіває базовими якостями, які уможливають адекватну поведінку не лише у звичних, але й нетипових, нових життєвих ситуаціях. Пізнавальна активність проявляється не лише у процесі навчальної діяльності під час вивчення чогось, вона нерозривно пов'язана із щоденною життєдіяльністю. Як зазначає провідний вітчизняний педагог, у цьому смислі вона виражається у незалежній поведінці особистості, творчій ініціативі впевненості. Особа з високою пізнавальною активністю не перекладає на інших своєї відповідальності, розв'язує завдання самостійно.

Згідно підходу І.Товкач, важливим компонентом пізнавальних процесів у дошкільному дитинстві є увага, відсутність якої може обмежувати активність особистості, блокувати пізнавальні дії. Для пізнання оточуючого світу та самої себе дитина старшого дошкільного віку має уміти концентрувати увагу. Зосередженість, концентрація дозволяють їй динамічно й цілеспрямовано розв'язувати розумові та практичні завдання[8].

За даними досліджень М.Марусинець, важливим аспектом проблеми пізнавального розвитку особистості є його активізація. Під нею розуміється можливість контролювати свою пізнавальну діяльність, постійно мобілізувати інтелектуальні ресурси, уникати стереотипів мислення. Активізація виражається у планомірній постановці нових задач, аналізі спектру рішень, способів дій, самоперевірці з метою стимулювання розвитку пізнавальних процесів, інтелектуальних здібностей та конкретних дій. Таким чином, під пізнавальною активністю розуміється такий рівень особистісного розвитку, який дозволяє людині гармонійно вписуватися у життєвий простір, розв'язувати повсякденні задачі, стимулювати власний розвиток.

Сучасні фахівці усе частіше оперують поняттям "пізнавальна компетентність". Як засвідчує аналіз наукових джерел, у дослідженні пізнавальної компетентності переважають два основні підходи: компетентії пізнавальної активності (І.Зимня, Є.Пестова, О.Хдестова) та учбово-пізнавальна компетентність (В.Адольф, Т.Захарова, С.Ладивір, О.Проскура), Пізнавальна активність та пізнавальна діяльність були предметом уваги чималої кількості психологів та педагогів, зокрема С.Власенком, М.Кунаш, Д.Пустовойтовим. Пізнавальна компетентність визначається більшістю фахівців, як інтегральна характеристика особистості, якою засвідчується її прагнення та здатність накопичувати та реалізовувати свій потенціал у процесі самостійної пізнавальної діяльності задля успішного розв'язання задач, що мають для неї особистісний смисл.

Виклад основного матеріалу. Базуючись на визначеннях вітчизняних та

зарубіжних фахівців, під пізнавальною діяльністю розуміємо специфічно людську, реалізовану свідомістю, виражену у взаємодії особистості з оточуючим середовищем, спрямовану на пізнання і перетворення світу та її самої, активність. У педагогіці пізнавальну діяльність поділяють на *адаптивну* та *продуктивну*. На думку О.Хуторського, мислення, пам'ять та увага як форми активності виступають регуляторами процесу пізнання.

Як зазначає С.Ладивір, дослідження проблеми розвитку пізнавальної діяльності концентрує увагу на таких її аспектах: самостійному пошуку ефективних рішень; продуктивній та репродуктивній формах активності; уміннях здобувати, переробляти та використовувати нову інформацію; набуття досвіду саморегуляції пізнавальної діяльності; вмінні розуміти цілісну картину світу та використовувати інформацію для розв'язання життєво важливих проблем [3].

Згідно визначень провідних вітчизняних дослідників, пізнавальна діяльність є важливою складовою та показником пізнавальної компетентності, а наявність юдо свідку з виконання діяльності виступає однією з якісних характеристик особистісної компетентності. Отже, для формування особистісної компетентності в дитини необхідно сформувати позитивний досвід здійснення пізнавальної діяльності.

Згідно позиції О.Проскури, під пізнавальною слід розуміти діяльність з пошуку, переробки, засвоєння і запам'ятовування інформації та їх основі – дослідження й перетворення оточуючої дійсності. З даного положення вказані фахівці роблять висновок, що для формування пізнавальної компетентності необхідно залучити дитину в ході набуття позитивного досвіду до пошуку, переробки, засвоєння та запам'ятовування інформації, що надходить ззовні.

Базуючись на доробку відомих психологів і педагогів, пізнавальну компетентність кваліфікуємо як інтегративну динамічну характеристику особистості, яка дозволяє їй активно й ефективно пізнавати об'єктивну дійсність, накопичувати досвід з розв'язання реальних пізнавальних задач: здобуття, переробки та практичного використання отриманої інформації.

В контексті нашого дослідження становить інтерес підхід Л.Шелестової до визначення структури пізнавальної активності. До її основних структурних блоків віднесено: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, поведінковий та рефлексивно-оціночний. Когнітивним компонентом засвідчується система наявних в особистості життєво необхідних знань, наявність інструментів для аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення інформації, отриманої внаслідок пізнання. Мотиваційно-ціннісний компонент характеризує міру усвідомлення особистістю потреби у пізнанні нового, усвідомленні мети і результатів діяльності, готовності до прояву пізнавальної активності. Пізнавальний компонент дозволяє отримати уявлення про реальні уміння суб'єкта діяльності самостійно визначати, формулювати і розв'язувати пізнавальні задачі, володіти достатнім для цього інструментарієм. Рефлексивно-оціночний компонент характеризує готовність особистості

оцінювати власну пізнавальну діяльність з метою коректування своїх дій та поведінки [10].

Психологи та педагоги розуміють під поняттям "інтерес" форму прояву особистістю своєї пізнавальної потреби, яка характеризує спрямованість особистості на отримання нової інформації, її усвідомлення, розкриття суті явищ і подій, властивостей предметів, характер людських вчинків. Завдяки цьому людина навчається орієнтації та ознайомленню з новими фактами, більш повному і глибокому відображенню дійсності. Інтерес особистості виявляється в емоційному забарвленні процесу пізнання, в її увазі до об'єктів оточуючого світу. У процесі свого розвитку інтерес може перетворитися на допитливість як особистісну якість.

Як зазначає М. Ярмаченко, інтерес – це активна спрямованість людини на той чи інший предмет або явище дійсності, пов'язана з позитивним емоційним ставленням до пізнання, до оволодіння певною діяльністю. На думку відомого педагога, інтерес завжди має вибірковий характер, відіграє виняткову роль у виконанні будь-якої діяльності, одним з найістотніших стимулів набуття знань, розширення світогляду, підвищення пізнавальної активності, й творчого ставлення до дійсності. [7].

На думку С.Гончаренка, інтерес можна кваліфікувати, з одного боку, як об'єктивну причину діяльності суб'єкта, з іншого – як форму прояву пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення мети діяльності й тим самим сприяє орієнтації, ознайомленню з новими фактами, більш повному і глибокому відображенню дійсності. Автор підкреслює: суб'єктивно інтерес виявляється в емоційному тоні, в зосередженні уваги на об'єкті. Його задоволення викликає нові інтереси, які відповідають більш високому рівню пізнавальної діяльності особистості. Стійкість інтересу виражається в тривалості його збереження та в інтенсивності його прояву, у захопленні ним суб'єктом діяльності. Фахівець зазначає, що інтереси людей відрізняються між собою різним змістом, обсягом, глибиною та стійкістю

З огляду, що інтерес спрямований на процес пізнання нової інформації, С.Гончаренко підкреслює, що пізнання є процесом цілеспрямованої вищої форми активного відображення у свідомості особистості об'єктивного світу. Воно уможлиблює вихід людини за межі наявного стану речей, відображення не лише сучасного, а й майбутнього, не лише дійсного, але й можливого, конкретного і абстрактного [2].

Кваліфікуючи пізнавальну активність, В. Лозова акцентує увагу на тому, що вона є рисою особистості, яка засвідчується інтересом та позитивним ставленням до процесу пізнання, готовністю і здатністю людини до самостійної пізнавальної діяльності, оволодінням нею соціальним досвідом та сформованістю базової якості особистості – допитливості. За висловом автора, внутрішнім джерелом пізнавальної активності виступає потребу у набутті нових знань, поглибленні вже здобутих, в осяганні духовної культури

суспільства, у творчому самовираженні. Згідно підходу вказаного автору, стійкі пізнавальні інтереси забезпечують активну життєдіяльність суб'єкта [4].

Базуючись на аналізі наукового доробку провідних фахівців з проблеми пізнавального розвитку дітей дошкільного віку, можна зробити висновок, що повноцінний розвиток їхньої особистості, в тому числі і пізнавальний, передбачає сформованість основ сенсорної культури, пізнавально-дослідницької та продуктивної діяльності, системи життєво необхідних математичних знань й уявлень, елементарної форми цілісної наукової картини світу. До основних критерії оцінки пізнавального інтересу більшістю фахівців віднесено самостійність пошукової активності, тривалість інтересу, сформованість допитливості як базової якості особистості, схильність дитини до дослідництва та експериментування.

Висновки. Доведено, що проблема розвитку пізнавального інтересу на етапі дошкільного дитинства була і залишається однією з актуальних. Визначено, що під пізнавальним інтересом розуміється вибіркова спрямованість особистості, звернена до сфер пізнання, передусім до її предметної сторони і до самого процесу оволодіння знаннями. У дослідженні обґрунтовано, що оптимізація виховання пізнавального інтересу пов'язана з підтримкою самостійності дошкільників, творчої ініціативи, наданням дітям 5-7 років права приймати власні рішення, досліджувати та експериментувати.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) // Дошкільне виховання. 2021. № 7. С. 4–19.

2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. К.: Либідь, 1997. 376 с.

3. Ладивір С. О. Пізнавальний розвиток: пошук ефективних шляхів // Дошкільне виховання. 2012. № 10. С. 4-8

4. Лозова В. І. пізнавальна діяльність та її вплив на формування особистості школяра. Управління освітою. 2003. № 10. С. 16-22

5. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посіб. / С. Д. Максименко; Міністерство освіти і науки України, Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця. – 2-ге вид., перероб. та доп. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.

6. Марусинець М. Розвиток пізнавальної активності: психологічні умови та дидактичні засоби. *Дошкільне виховання*. 2019. № 12. С. 7-9.

7. Педагогічний словник / За редакцією Ярмаченка М. Д. К.: Наукова думка. 2001. 516 с.

8. Товкач І. Пізнавальний інтерес старшого дошкільника як одна з важливих передумов формування навчальної діяльності у дитини молодшого шкільного віку. Реалізація наступності дошкільної і початкової освіти: Всеукраїнська науково-практична конференція: зб. Матеріалів. К.: КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2019. С. 83-86.

9. Шелестова Л. В. Картина світу старшого дошкільника як результат

пізнавальної діяльності / Л.В.Шелестова // Стандарти дошкільної освіти: дискурс науки і практики: матеріали ІУ Міжнарод. наук.-практ. семінеру. К.: ун-т ім. Б.Грінченка. 2014. С.345-355.

10. Шелестова Л.В. Формування картини світу дітей дошкільного віку // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2014. №9. С. 22-29.

УДК 373.2

ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ "СІМ ДИВ"

Наталія Володимирівна Калитка

директорка
ЗДО №1 "Барвінок"
м. Ніжина

Постановка проблеми. Мова йтиме про можливість творчого розвитку, формування базових компетентностей дітей дошкільного віку відповідно до Державного стандарту дошкільної освіти на засадах краєзнавства шляхом впровадження освітньо-виховної системи "Сім див", побудованої на основі теорії В.Сухомлинського про емоційну сферу подиву.

Мета статті: запропонувати модель розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку засобами впровадження освітньо-виховної системи "Сім див" шляхом ознайомлення дітей з культурою і історією рідного міста; а також формування у дошкільників почуття причетності до майбутнього свого краю, пробудження і виховання патріотичних почуттів.

Виклад основного матеріалу. У стрімкому русі сучасного світу все менше часу залишається для осмислення і продукування творчої енергії як дорослого так і дитини. Більш сприймаються цифрові засоби мислення й відображення світу, тому творче перевтілення, вміння фантазувати, творчо відображати певні явища стає справжньою коштовністю, яку потрібно розвивати й цінувати. Що може виокремити особистість дитини серед інших? Зерно творчості, своя думка, особистий світогляд. Як виховати у дитини ці ознаки неповторності особистості? Як допомогти сформуванню свій власний погляд дитині дошкільного віку на різні явища оточуючого світу?

Не секрет, що найефективніше зерно творчості розкривається в дитині від 3-х до 6-ти років. Тому в даній роботі ми намагатимемося знайти шляхи й засоби розвитку творчості дітей дошкільного віку, формування особистого неповторного світогляду дитини.

Досвід роботи над проблемою "Розкриття творчого потенціалу дошкільників засобами краєзнавчо-патріотичного виховання" став поштовхом для виникнення, а потім і впровадження освітньо-виховної системи "Сім див".

Передумовою виникнення освітньо-виховної системи "Сім див" стала педагогіка В.Сухомлинського – педагогіки серця, дитиноцентризму й толерантності, яка базується на ідеї наближення навчально-виховного процесу до природи конкретної дитини. Розроблені педагогом основні норми моральної вихованості для дітей ґрунтуються на творчому використанні багатого потенціалу загальнолюдських моральних цінностей і є складовою частиною його цілісної педагогічної системи.

На думку педагога, виховують не самі по собі знання, а ідеї, почуття, які викликають знання у процесі їх сприйняття. Педагог, на думку Сухомлинського, завжди мусить розуміти, які прагнення та почуття хоче розбудити в дитині. Дитина починає наслідувати ідею, яка глибоко її схвилювала, вразила.

Для Сухомлинського-педагога знання та почуття дітей завжди виступають у нерозривній єдності, у тісній взаємодії зі способом їхнього життя, в усьому його розмаїтті: "Через казку, фантазію, гру, через неповторну дитячу творчість – вірний шлях до серця дитини. Я буду так вводити малюків у навколишній світ, щоб вони кожного дня відкривали в ньому щось нове, щоб кожний наш крок був мандрівкою до джерела мислення й мови – до чудової краси природи" [1, т.3, с. 32].

О.А.Невмержицький відзначив, що в своїх працях В.О. Сухомлинський розвиває думку про те, що почуття здивування перед таємницями природи і переживання радості своєрідного їх першовідкриття стають рушійною силою, поштовхом, який збуджує й активізує дітей. Це пов'язано з тим, що "... емоційні імпульси (почуття радісної збудженості, подиву і здивування) нібито будять дрімаючі клітини кори, активізують їх діяльність" [1, т. 3, с. 133; 2, с. 367].

Здивована дитина починає допитуватися про причини свого здивування, потім переживає успіх і відчуття своєї досвідченості в інтелектуальній і практичній діяльності, що становить не що інше, як дію механізму формування світоглядних переконань: "Умійте відкрити перед дитиною в навколишньому світі щось одне, але відкрити так, щоб шматочок життя загравав усіма кольорами веселки" [1, т. 3, с. 41].

Освітньо-виховна система "Сім див" базується на основі теорії В.Сухомлинського про емоційну сферу подиву, представляє собою певну послідовність орієнтовних форм роботи для розвитку у дошкільника необхідних компетентностей відповідно до освітніх напрямів Державного стандарту дошкільної освіти. Алгоритм освітньо-виховної системи представляє собою 7 блоків продуктивно-пізнавальної діяльності дитини, поштовхом для якої є "подив" або "диво", створені певним явищем або предметом. Коли дитина здивована, в пошуках пояснення своєму подиву, вона починає фантазувати або творити, здобувати власні переконання. Подив – це поштовх для дитячої творчості, який дорослий повинен спровокувати, а потім підтримати вихід творчої енергії і закріпити соціальні переконання дитини.

Структура освітньо-виховної системи "Сім див":

1 блок "Я-диво"- це подив дитини від відчуття себе як особистості, від своєї неповторності, від власного "Я", від відчуття себе частиною оточуючого світу (в основі освітній напрям " Особистість дитини");

2 блок "Дивоколо" – це подив від побаченого поряд у соціальному оточенні, відкриття таємниці у знайомому раніше (в основі освітній напрям "Дитина в соціумі");

3 блок "Дивосвіт" – це подив від нових відкриттів у світі предметів, від здатності дитини використовувати власну сенсорну систему в процесі дослідницької діяльності (в основі освітній напрям "Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі");

4 блок "Дивоцвіт" – це подив від законів природи, від емоційно-ціннісного ставлення до явищ природи, які виникають при спостереженні, милуванні в основі освітній напрям "Дитина в природному довкіллі");

5 блок "Дивослово" – це подив від етимології слова, нового слова, дії слова, пов'язаного з темою, впливу слова на оточуючих, від різних значень слова (в основі освітній напрям "Мовлення дитини"), від можливості римування слів.

6 блок "Дивоказка" – це подив від режисерської інтерпретації обраної теми, відображеної в казковому сюжеті, в кіномистецтві, відтвореного у театралізованій або у образотворчій, музичній діяльності (в основі освітній напрям "Дитина в світі мистецтва").

7 блок "Дивогра" – це подив від нової гри, пов'язаної із темою, відтвореної у будівельно-конструктивній, сюжетно-рольовій, творчій, режисерській ігровій діяльності (в основі освітній напрям " Гра дитини").

Так, прикладом практичного використання освітньо-виховної системи "Сім див" засобами краєзнавчого виховання дітей дошкільного віку можуть бути орієнтовні форми роботи під час навчально-розвивальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на тему "Архітектура рідного міста" :

1 блок "Я-диво": дидактичні ігри "Я і моє місто", дидактична вправа "Чим схожі я і мій будинок", "Впізнай господаря будинку", складання розповідей за фотоматеріалами "Історія моєї вулиці", "Пригоди мого мікрорайону".

2 блок "Дивоколо": гра-подорож "Створи міський пейзаж", складання ланцюжків "Подорож містом" (будівлі суспільного значення), психогімнастика "Місто посміхається", хвилинка розмірковування "Настрій споруд", загадки-пантоміми "Впізнай будівлю за поведінкою людини", екскурсія "Зустріч з головним архітектором міста".

3 блок "Дивосвіт": дидактична вправа "Картина оживає" (ТРВЗ), пошуково-дослідницька діяльність: порівняння елементів архітектурних стилів "бароко", "класицизм", "модерн" на прикладі ніжинських споруд (Миколаївський собор – приклад стилю "бароко", спортивна школа – приклад стилю "модерн", старий корпус Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя – приклад стилю "класицизм" в архітектурі), дивосвіт незвичайних

архітектурних шедеврів засобами цифрових технологій: "Створи віртуальну будівлю", "Домалюй будинок казкового героя", "Підбери вікна до будівлі", ознайомлення з поняттями старовинних мір довжини й ваги, матеріалів, які використовували для будівництва, дидактична гра "Форма, колір, матеріал" (круги Луллія).

4 блок "Дивоцвіт": дидактична гра "Прикрашаємо рідне місто" (проекування ландшафтних зон), зустріч з королевою Екологією, відеозагадки про незвичні рослини міста, екскурсія на агробіостанцію при Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя, екологічні подорожі до ландшафтних локацій міста.

5 блок "Дивослово": робота з моделями-схемами слів, речень, дидактична вправа "Знайди цікаве слово", подорожі в етимологію слова, вікторина "Казкові споруди", робота в парах "Діалог сучасної і старовинної споруд", робота з коректурними таблицями "Диво-будинки Ніжина".

6 блок "Дивоказка": театралізована драматизація казки на новий лад "Як троє поросят житло побудували" або "Як Зайчик допоміг Лисичці житло побудувати" (за мотивами казок "Троє поросят", "Зайчикова хатка"), зйомка фільму "Сім архітектурних чудес Ніжина" тощо.

7 блок "Дивогра": інтелектуально-рухлива гра "Побудуємо дім для поросят", метод-прес "Яких архітектурних споруд не вистачає нашому місту?", творче конструювання "Моє місто в майбутньому", "Метрополітен в Ніжині", дефіле "Архітектурні капелюшки", сюжетно-рольова гра "Архітектурне бюро" тощо.

Висновки. Впровадження освітньо-виховної системи "Сім див" завжди досягатиме ефективних результатів у розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку, тому що вона дозволяє ознайомити дітей з темою через здивування, захват, емоційне піднесення, які супроводжують дитячу цікавість. Використовуючи освітньо-виховну систему "Сім див", можна планувати навчально-розвивальну діяльність на регламентований час, можна окремі блоки впроваджувати під час різних режимних моментів протягом дня або планувати опрацювання окремих блоків протягом тижня. Найголовніше те, що зміна різних видів продуктивної і пізнавальної діяльності дитини змушує її перебувати у емоційному тонусі, спонукає до нових відкриттів, до творчої інтерпретації, формує світогляд, забезпечує набуття компетентностей дітьми дошкільного віку відповідно до Державного стандарту дошкільної освіти.

Список використаних джерел:

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. Київ: Радянська школа, 1977.
2. Невмержицький О.А. Емоційний фактор у контексті виховної технології В.О. Сухомлинського. Збірник наукових праць "Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами". Київ, №1(3), 2004.

УДК:371.372.6:51

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ

Альона Миколаївна Калініченко

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня ООП Початкова освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя;
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. кафедри педагогіки, початкової освіти,
психології та менеджменту
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Артур Анатолійович Бобро

Постановка проблеми. Швидкі темпи розвитку сучасного суспільства, інтенсифікація та гуманізація сфер життєдіяльності людей, новітні підходи до формування особистості через "Я-концепція" спонукають по-новому розглядати освітні осередки формування всебічно розвиненої особистості із адекватними та морально правильними поглядами на життя.

Сьогодні вимагає глибокого аналізу та вивчення усіх прямих та опосередкованих впливів на особистість. Синхронізація цілей початкової та дошкільної освіти з потребами глобалізованих суспільств, управлінські трансформації, модернізація змісту початкової школи та удосконалення змісту Базового компонента дошкільної освіти в Україні, посилення ціннісного потенціалу освіти, розширення шкільної автономії та доступність закладів дошкільної освіти – усі ці й інші інноваційні перетворення у провідних країнах світу є цінними для України в умовах кардинальної реформи початкової школи та дошкільної освіти.

Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки. Головна її мета – створити школу, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й вміння застосовувати їх у житті. Виходячи із цього, надзвичайно важливо на сучасному етапі реформування початкової освіти розробити інноваційні підходи до організації наступності дошкільної та початкової ланок.

Мета статті: охарактеризувати інноваційні підходи до забезпечення наступності закладу дошкільної освіти та початкової школи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аспекти інноваційних наукових підходів до організації безперервної освіти прослідковується в працях: І. Бега, Л. Божович, Л. Виготського, Л. Венгера, В. Котирло, М. Лісіної, О. Проскури та ін.

У сучасних наукових підходах означений напрям розроблений дотично до

методології виховного процесу Л. Артемовою, А. Богуш, В. Бондар, Е. Вільчовським, Г. Григоренко, О. Кононко, К. Крутій, Н. Лисенко, З. Плохій, Т. Поніманською, Т. Степановою, Г. Тарасенко, К. Щербаковою та ін.

Виклад основного матеріалу. Сучасний освітній простір вимагає інноваційного підходу до всіх сфер життєдіяльності людини. Змінами у соціокультурній сфері нашого суспільства й реформуванням освітнього простору зумовлено першочерговість проблем забезпечення безперервного особистісного розвитку.

Відповідно до законодавства України чинні програми дошкільної й початкової освіти повинні реалізувати наступність в освіті. Однак, її наступність представлено все ще недостатньо, тому й надалі нагальною залишається проблема сучасної освіти є потреба в узгодженості між освітніми технологіями, змістом і методами педагогічної діяльності. Вагому роль в аспекті наступності ЗДО та початкової школи відіграють методологічні напрями, в яких враховуються принципи її реалізації (розвиток допитливості дошкільника як основи пізнавальної активності майбутнього учня; розвиток різносторонніх здібностей дитини; формування творчої уяви; розвиток комунікативності та ін.) та мають на меті забезпечувати подальший розвиток актуальних напрямів наступності у вихованні особистості у дошкільній та початковій ланках.

Багато науковців, зокрема А. Богуш, М. Вашуленко, В. Галузьяк, В. Киричок, В. Кузь, Н. Мойсеюк стверджують, що наступність у роботі дошкільної і шкільної ланок освіти забезпечує цілісність та ефективність виховного процесу є показником його послідовності й результативності. Реалізація принципу наступності між дошкільною та початковою шкільною освітою з одного боку спрямована на підготовку дітей до систематичного навчання у школі, а з іншого – на використання у першому класі набутого у закладі дошкільної освіти досвіду.

На думку Н. Горопахи, початкова школа має повно і точно враховувати досягнення дітей дошкільного віку, а зміст початкової освіти повинен логічно доповнювати, продовжувати і розширювати зміст дошкільної освіти. У наш час в процесі інноватизації освіти постає гостра необхідність комплексного вирішення проблеми наступності, що дозволить забезпечити неперервність і єдину організацію виховного процесу на різних рівнях, послідовне ускладнення знань, способів поведінки і діяльності [3].

У Міністерстві освіти і науки України неодноразово наголошували, що мета шкільної реформи – створити таку систему освіти, де дитина отримує набір навичок, а не багаж знань, які буде важко застосувати в реальному житті. Вчителі, які долучилися до пілотного проекту і запуску НУШ, мали завдання зробити навчання більш інтегрованим, тобто таким, що створює цілісну картину світу, а не обмежує процес однією дисципліною. Тому завданням закладу дошкільної освіти є підготувати дитину до успішної адаптації в НУШ.

Зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, початкова школа забезпечує подальше становлення особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток; формує ціннісне ставлення до держави, рідного краю, української культури, здоров'я, здатність до творчого самовираження, критичного мислення та інше.

Виникнення в кожному періоді розвитку дитини нової провідної діяльності (навчальної) не означає зникнення тієї, яка була провідною на попередньому етапі. Обізнаність учителів початкових класів із програмами, методами, прийомами розвитку, виховання і навчання старших дошкільників у закладі дошкільної освіти та ознайомлення вихователів старших груп з освітніми програмами, технологіями навчання, що використовуються у першому класі початкової школи, забезпечить умови для уникнення ситуацій форсування або штучного сповільнення природного темпу розвитку дітей.

Згідно наукового підходу О. Шадюк, змістовий і технологічний аспекти здійснення освітнього процесу в закладах дошкільної освіти і початковій школі мають бути узгодженими з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей. Одну з ключових позицій у забезпеченні наступності і перспективності в освітньому процесі посідає зв'язок змісту дошкільної і початкової освіти. Він полягає у поступовості й послідовності реалізації чинних програм розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку та освітньої програми для 1 класу початкової школи. Обов'язкове врахування того рівня розвитку дитини, з яким вона прийшла до першого класу школи, сприятиме органічному, природному збагаченню особистісного розвитку, започаткованому в дошкільному періоді життя, та створить умови для успішного подальшого зростання і переходу дитини з першого рівня освіти до наступного [6].

Як зазначає Н. Бібік, відповідно до основних ідей Концепції Нової української школи та положень Державного стандарту початкової освіти з метою забезпечення наступності змісту та уникнення його дублювання в освітніх програмах дошкільної і початкової освіти рекомендується посилити розвивальну і виховну складові освітнього процесу, надати пріоритет соціалізації, моральному вихованню, формуванню мотивів пізнавальної діяльності тощо [1].

Варто наголосити, що потрібно максимально реалізовувати принцип індивідуалізації навчання без надмірної інтенсифікації інтелектуального розвитку дітей, до якої схиляються окремі педагоги закладів дошкільної освіти та школи, аргументуючи це швидкими темпами соціальних змін. Державним стандартом початкової освіти навчання дитини писемному мовленню (читання, письмо) передбачено в початковій школі. Водночас, неприпустимо штучно уповільнювати індивідуальний темп розвитку дитини, орієнтуючись на "середнього учня". Доцільною є організація освітнього процесу, орієнтованого на зону найближчого розвитку дитини. Удосконаленню і осучасненню освітнього процесу у закладах початкової школи сприятиме відмова від застарілих підходів: фронтальних форм організації освітнього процесу,

класичного розташування учнів у класі, статичних поз на заняттях і уроках та інше. Для забезпечення оптимальної рухової активності дітей доцільно передбачити динаміку проведення заняття / уроку.

Згідно Державного стандарту початкової освіти, метою організації плідної роботи та взаємодії у сфері школи педагогам закладів дошкільної освіти слід активізувати мислення дітей, сприяти свідомому сприйманню і засвоєнню ними знайомого і нового матеріалу, заохочувати до постановки питань, висування припущень, пошуку самостійних рішень, перевірки їх правильності та інше [4].

У Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти зазначено, що під час проведення організованої навчально-пізнавальної діяльності важливо систематично використовувати різноманітні класичні та інноваційні педагогічні технології, методи і прийоми, що позитивно зарекомендували себе в сучасній дидактиці, раціонально поєднувати вербальні, наочні та практичні методи [5].

Важливим фактором модернізації безперервної освіти є створення і реалізація єдиної, динамічної, перспективної системи конструктивних дій, спільних для управлінців, педагогів і батьків та спрямованих на розвиток, виховання і навчання старших дошкільників та молодших школярів. Для сталого функціонування такої системи важливо налагодити взаємодію між закладами освіти (або відповідних структурних підрозділів закладу освіти) на основі угоди про співпрацю, у якій визначається мета співпраці, права і обов'язки кожного закладу. Угода укладається директорами закладів щороку в червні [5].

О. Шадюк зауважує, що для ефективного обміну досвідом вихователів закладів дошкільної освіти та учителів початкової школи щодо використання ігрових методів і прийомів, форм організації діяльності дітей, системи роботи з розвитку мовлення, формування пізнавальних процесів, соціалізації дитини тощо доцільно передбачати індивідуальні та інтерактивні (колективні, колективно-групові, групові) форми методичної роботи. А саме:

- взаємовідвідування вчителями та вихователями відкритих занять (інших форм організації освітньої роботи) з дітьми старшого дошкільного віку та уроків у початковій школі;
- анкетування педагогів закладів освіти з питань забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини з метою вивчення потреб у підвищенні майстерності;
- підготовка і проведення спільних педагогічних рад, семінарів-практикумів, засідань "круглих столів", конференцій, консультацій, тематичних виставок тощо; організація роботи спільних методичних об'єднань, творчих груп вихователів закладів дошкільної освіти і вчителів початкової школи;
- залучення педагогів закладів дошкільної освіти і початкової школи до участі в спільних педагогічних проектах, розроблення

методичних рекомендацій і порад;

- обмін педагогічним досвідом з різних питань щодо реалізації наступності між дошкільною та початковою ланками освіти; сприяння самоосвіті педагогів, підвищення їх фахової майстерності [6].

Встановлення зв'язку та творчої співпраці між закладом дошкільної освіти і початковою школою на рівні заходів з дітьми – необхідна умова успішного вирішення завдань наступності. Практичний аспект співробітництва у цьому контексті передбачає: попереднє знайомство вчителів зі своїми майбутніми учнями; відвідування вихователями відкритих уроків, позакласних заходів своїх колишніх вихованців-першокласників з метою спостереження за їх розвитком; проведення екскурсій; організацію спільних тематичних виставок дитячих робіт, вернісажів, конкурсів тощо; проведення спільних заходів для дітей старшого дошкільного віку та учнів початкової школи у закладах дошкільної і загальної середньої освіти (театралізованих вистав, відвідування музеїв тощо); спільну участь школярів і старших дошкільників у проектній діяльності та інше [4].

Інноваційні підходи щодо забезпечення наступності мають здійснюватися педагогічними колективами спільно і системно. Об'єднані зусилля педагогічних колективів закладів дошкільної і загальної середньої освіти та батьківської громадськості забезпечить психологічно виважений та успішний для дитини перехід з попереднього рівня – дошкільна освіта, на наступний – початкова освіта [5].

Висновки. Перехід дитини із закладу дошкільної освіти до школи є важливим етапом її життя, який пов'язаний не лише зі зміною середовища її розвитку, а й з відповідними процесами самоусвідомлення, зіткненням з новими проблемами, відкриттям у собі нових можливостей тощо. Одним дітям це додає піднесеного настрою, відчуття чогось якісного, іншим вселяє ностальгію за звичним життям у дитячому садочку, інколи породжує стресові стани. Тому дуже важливо, щоб у закладі дошкільної освіти, в сім'ї допомогли дитині усвідомити, що школа є продовженням того, чим займалася, що опановувала вона у ЗДО.

Не менш важливо, щоб із перших днів перебування в школі дитина на конкретних прикладах переконувалася в цьому. Все це стане можливим, коли дотримуватися принципу наступності дошкільної та початкової освіти. У цьому напрямку наукове вирішення потребують питання змісту сучасної дошкільної та початкової освіти, а також інформаційного, методичного, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу в НУШ та ЗДО.

Список використаних джерел:

1. Бібік Н. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ: Літера ЛТД. 2018. 160 с.
2. Богуш А.М. Вектор наступності державних стандартів дошкільної і

початкової ланок освіти. *Науковий вісник МНУ ім. В. Сухомлинського*. Миколаїв, 2012. Вип. 37, т. 1. С. 46-49.

3. Горопаха Н. М. Фізичне виховання дошкільників та молодших школярів у контексті інклюзивної освіти: проблеми наступності та перспективності / Н. М. Горопаха // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – 2014. – Вип. 10. – С. 11-15. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2014_10_6 [Дата звернення 08 червня 2023]

4. Державний стандарт початкової освіти, [online]. Режим доступу: <https://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/> [Дата звернення 08 червня 2023]

5. Інструктивно-методичні рекомендації щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти. Учитель початкової школи. с. 1-4. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/nastupnist-mizh-doshkilnoyu-ta-pochatkovoyu-osvitoju> [Дата звернення 08 червня 2023]

6. Шадюк О. Інноваційні підходи до організації наступності дошкільної та початкової ланок освіти. *Інноватика у вихованні*. № 10. 2019. С. 275-280.

УДК 373.2

ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА СІМ'Ї ЯК ОСНОВНА ЕФЕКТИВНА УМОВА ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Наталія Сергіївна Кизим

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта

Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти

Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Лілія Вікторівна Бобро

Постановка проблеми. Актуальність проблеми морального виховання зумовлена кризою сучасного суспільства, в якому сталося розмивання моральних норм, значущості інституту сім'ї, духовних цінностей, що ускладнює процес морального становлення дітей дошкільного віку. Моральне виховання сприяє формуванню гармонійної особистості, яка усвідомлює

моральні норми і цінності, що визначають основу стосунків між людьми в суспільстві. Кризі моральності суспільства сприяють сучасні фривольні методи виховання дітей, у межах яких дитина отримує основи морального виховання поза сім'єю за допомогою нав'язаних деморалізованим суспільством засобів (засоби масової інформації, Інтернет, тощо).

Мета статті: на теоретичному рівні обґрунтувати взаємодію закладу дошкільної освіти та сім'ї як основну ефективну умову виховання моральної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема морального виховання досліджувалась і продовжує досліджуватися представниками різних наук. У творчій спадщині філософів та педагогів – просвітителів минулого (М.Костомарова, Г.Сковороди, І.Франка) описано цінні ідеї морального виховання.

Психологічний аспект морального виховання досліджували: І.Бех, Л.Виготський, Д.Ельконін, О.Запорожець, О.Кононко, Г.Костюк, Л.Леонтьєв, Р.Павелків, С.Рубінштейн та ін. Специфіку морального виховання дошкільників вивчають С.Богданова, А.Богуш, Л.Божович, М.Губрієнко, В.Кузь, В.Петрова, Л.Пивовар, А.Фон та ін.)

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання означеної проблеми свідчить про інтерес науковців до проблеми морального виховання підростаючого покоління (Ш. Амонашвілі, І. Бех, О. Бодальов, Л. Божович, О. Вишневський, Л. Громова, В. Клименко та інші). Водночас питанню морального виховання дітей дошкільного віку в наукових роботах уваги приділено недостатньо.

Виклад основного матеріалу. Аналіз і порівняння тлумачення терміна "моральне виховання" зарубіжними та вітчизняними вченими показав, що незважаючи на спільні елементи в розумінні його існують відмінності. Термін "моральне виховання" в зарубіжних працях трактується як "moral development" (моральний розвиток) або "moral education" (моральна освіта). Проте провідні сучасні науковці доходять висновку про суть моралі, уявленням про моральні цінності. Поняття "моральне виховання" в педагогічній науці є широковживаним, але немає чіткої визначеності. Поняття "моральне виховання" у педагогічній літературі тлумачиться, зокрема, як "цілеспрямований процес організації та стимулювання їх різнобічної діяльності, спілкування, спрямований на оволодіння моральною культурою поведінки, ставленням до навколишнього світу" [7, с.210].

Формування основ моральних якостей людини починається в дошкільному віці і від успішності цього процесу залежить його подальший моральний розвиток. У вихованні дитини з перших років її життя, важливе місце посідає формування моральних якостей. У процесі спілкування з дорослими виховується прихильність і любов до них, бажання поводитись відповідно до їхніх вказівок, робити їм приємне, утримуватися від вчинків, що засмучують близьких людей. Емоційна чуйність дитини складає основу для

формування в неї моральних якостей: задоволення від хороших вчинків, схвалення дорослих, сорому, засмучення, неприємних переживань від свого поганого вчинку, від зауваження, незадоволеності дорослого. У дошкільному віці формуються чуйність, співчуття, доброта, радість за інших. Моральні відчуття спонукають дітей до активних дій: допомогти, проявити турботу, увагу, заспокоїти тощо [3].

Слушним є аналіз психічних можливостей дошкільників О. Кононенко: "Комплексною характеристикою дошкільника як суб'єкта життя є життєдіяльність. Вона відображає процес концептуалізації дитиною навколишнього світу та себе в ньому, акумулює різноманітні прояви суб'єктивності особистості, розкриває діяльнсну та діалогічну сутність дошкільника. Здатність дитини зазначеного віку не лише залежати від умов своєї життєдіяльності, а й певним чином впливати на них, відбивається в її позиції щодо оточення та самої себе" [2].

Спираючись на дослідження Л.Божович, В.Котирло, Т.Титаренко слід зазначити: формуючи моральну поведінку в дітей дошкільного віку, слід урахувати особливості їхнього психічного розвитку, зокрема наявність супідрядності мотивів. Ґрунтуючись на цьому потрібно створити умови для усвідомлення дітьми як домінуючого мотиву життєдіяльності прагнення до здорового, повноцінного життя. У педагогічному процесі, зорієнтованому на формування моральної поведінки дітей дошкільного віку, суттєвого значення набуває стимулювання розвитку когнітивно-інтелектуального компонента, оскільки знання є основою усвідомленого ставлення дошкільників до навколишньої дійсності й до самих себе. На думку С.Максименка, у процесі набуття знання суб'єкт не тільки вчиться, а й формується як моральна особистість, визначає власні естетичні критерії [4].

Однією з найважливіших форм вияву моральної поведінки дитини є її діяльність, зумовлена різноманітними мотивами, тобто поведінково-діяльнський компонент. Психологи діяльність визначають як активну взаємодію з навколишньою дійсністю, під час якої суб'єкт діяльності цілеспрямовано діє на об'єкт задля задоволення власних потреб. Діяльність – основний спосіб пізнання довкілля. С.Максименко підкреслює, що підпорядкування правилам вимагає від дитини вміння регулювати свою поведінку й формує вищі форми довільного управління нею [4]. У дошкільному віці сім'я для дитини – перша школа людських взаємин, де діти з ранніх років засвоюють систему моральних цінностей, норм поведінки, культурні традиції народу. Саме в ранньому дитинстві залежно від умов життя у дитини виховується довірливе ставлення до світу або ж постійне очікування прикростей від усього, що оточує. Адже почуття, сформовані в дитинстві, нерідко супроводжують людину протягом усього життя, надаючи їй стосункам з іншими особливого стилю і емоційного забарвлення: спрямованість на спілкування чи бажання його уникнути, прагнення до співпраці, взаємодопомоги або конфліктність, довірливість або замкненість, агресивність [5].

Важлива роль у моральному вихованні дитини належить сім'ї. Дитина, як імітатор дорослих, копіює поведінку батьків, переймає їхню тактику звернення один до одного і спілкування з іншими людьми. Неможливо виховати гармонійну високоморальну особистість у "хворій" родинній атмосфері, в якій переважають неповага, егоїстичність, лінь, тощо. Сім'я є основним середовищем для здобуття досвіду і знань для дитини. Дошкільний навчальний заклад і інші освітні установи лише коректують помилки батьківського виховання. Моральне виховання дитини в сім'ї повинне реалізовуватися з максимальною пошаною її особистісної гідності. Формування моральної поведінки дитини необхідно заохочувати, а не придушувати її ініціативи, прояви особистісних якостей [1].

Для здійснення виховної роботи з батьками вихователю важливо мати чітке уявлення про морально-правову атмосферу сім'ї кожної дитини, володіти вмінням проводити відповідну роботу з батьками з приведення цієї атмосфери у відповідність з моральними і правовими нормами.

Посиленої уваги вимагають сім'ї, де послаблений або взагалі відсутній контроль за поведінкою дітей, коли їм надається необмежена свобода. Такі батьки помилково вважають, що їхній обов'язок полягає у піклуванні про харчування, одяг, взуття дитини [6].

Висновки. Таким чином, первинною соціальною інституцією, де дитина набирається досвіду моральної поведінки є сім'я. У закладі дошкільної освіти діти набувають суспільного досвіду, основних знань і вмінь, необхідних для подальшого життя серед людей, залучаються до різних видів діяльності. Тому важливим є надання уваги зростанню моральних досягнень, усвідомленню моральних уявлень дітей, розширенню їх морального досвіду, надання свободи морального вибору, власної лінії поведінки, розвиток здатності адекватно оцінювати вчинки різних людей. Ефективність процесу виховання моральної поведінки у дітей старшого дошкільного віку залежить від взаємодії закладу дошкільної освіти із сім'єю. Оскільки двосторонній позитивний моральний вплив на дитину забезпечує позитивний результат.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: моногр. : у 2 кн. К. : Либідь, 2003. – Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – 344 с.
2. Кононенко О.Л. Педагогічна і вікова психологія. К., 2001 – 337 с.
3. Короленко В. Л. До проблеми морального виховання дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. – 2015. – № 2. – С. 101-104.
4. Максименко С. Д. Психічне здоров'я дітей. *Психолог*. 2002. № 1. С. 2.
5. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: [навч. посібник] / Т.І.Поніманська. – К.: Академвидав, 2006. – 456 с.
6. Степанов О.М. Основи психології і педагогіки: [навч. посібник] / О.М. Степанов, М.М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2005. – 520 с.
7. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: Навч. посіб. / Упоряд. Борисова З. Н., Кузьменко В. У.; За заг. ред. З. Н. Борисова – К.: Вища шк., 2004. – 511 с.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ
ПРЕДМЕТНО-ІГРОВОГО СЕРЕДОВИЩА ЗДО**

Наталія Олександрівна Кожухівська

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Антоніна Миколаївна Аніщук

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні зроблено акцент на якісну дошкільну освіту, що є фундаментальною парадигмою формування та становлення особистості дитини. Один із визначальних чинників якості – створення сучасного предметно-ігрового середовища відповідно до державного стандарту дошкільної освіти.

У дошкільній педагогіці питанню формування предметно-ігрового середовища ЗДО приділяється значна увага. Оскільки дитина в освітньому просторі виступає активним творчим суб'єктом, то невід'ємною складовою організації освітнього процесу закладу дошкільної освіти є середовищний підхід, який вимагає створення сучасного універсального предметно-ігрового середовища для самовиявлення, самореалізації і самоствердження дитини.

Різні освітні програми дають рекомендації щодо предметно-ігрового оснащення освітнього процесу, однак загалом вони пов'язані із спеціально організованими заняттями. Але для дітей дошкільного віку не менш важлива спільна ігрова діяльність і самостійна гра, яка забезпечує всебічний розвиток дітей дошкільного віку. Сьогодні педагог має труднощі у підборі розвивального ігрового матеріалу, а це в свою чергу пов'язано з неготовністю вихователя проектувати предметно-ігрове середовище. Тому створення в закладі дошкільної освіти повноцінного предметно-ігрового середовища – ефективний шлях реалізації завдань сучасного реформування дошкільної освіти.

Мета статті. Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов формування предметно-ігрового середовища ЗДО, експериментальному вивченні та запровадженні системи роботи щодо формування сучасного предметно-ігрового середовища ЗДО.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі організації предметно-ігрового середовища присвятили праці вітчизняні та зарубіжні вчені. Зокрема, Р. Штайнер, засновник Вальдорфської педагогіки, виступав проти готових іграшок, а перевагу надавав іграшкам виготовленим власноруч,

М. Монтессорі особливе місце в предметно – ігровому середовищі відводила дидактичним та розвивальним матеріалам, які рекомендувала використовувати цілеспрямовано для розвитку навичок у дітей, С. Русова у праці "Дошкільне виховання" робила акцент на значенні предметного середовища для дітей різних вікових періодів, О. Запорожець на основі результатів досліджень проблеми особистісного становлення дошкільника зробив висновок, що в основі розвитку особистості лежить предметно-перетворювальна діяльність.

На сучасному етапі проблема досліджується такими науковцями: Н. Гавриш, Т. Піроженко, В. Рагозіна, Г. Беленька, К. Корічева, В. Бобир, Н. Кащук, О. Косенчук, І. Новик, К. Крутій, Л. Лохвицька, О. Низковська. Дана проблема розглядається науковцями в різних аспектах, зокрема, оцінка якості предметно-ігрового середовища за системою ECERS – 3 (О. Косенчук, І. Новик), проектування предметно-ігрового середовища в закладах дошкільної освіти (Л. Лохвицька), інноваційні підходи до створення предметно-ігрового середовища (О. Низковська), ігровий простір дитини (К. Карасьова, Т. Піроженко), освітнє середовище як засіб особистісного розвитку дітей раннього віку (Н. Гавриш), предметно-розвивальне середовище як компонент освітнього простору (К. Крутій) тощо.

Виклад основного матеріалу. Універсальний, динамічний предметно-ігровий простір ЗДО – це можливість реалізації дошкільником свого права на будь-яку дитячу діяльність, один із головних засобів формування та збереження в дитини цілісної картини світу. Отже, необхідністю здійснення подальших наукових робіт щодо формування в закладі дошкільної освіти сучасного предметно-ігрового середовища зумовлено вибір теми мого дослідження: **"Організаційно-педагогічні умови формування предметно-ігрового середовища ЗДО".**

Завдання дослідження:

1. Здійснити дефінітивну характеристику поняттєвого апарату.
2. Проаналізувати стан дослідження проблеми формування предметно-ігрового середовища ЗДО у психолого-педагогічній літературі.
3. Розкрити сучасні підходи щодо організаційно-педагогічних умов формування предметно-ігрового середовища ЗДО.
4. Визначити критерії, показники та рівні сформованості сучасного предметно-ігрового середовища ЗДО.
5. З'ясувати роль вихователів у формуванні предметно-ігрового середовища ЗДО.
6. Розробити систему роботи щодо створення організаційно-педагогічних умов формування предметно-ігрового середовища ЗДО та визначити її ефективність.
7. Розробити методичні рекомендації для педагогів з означеної проблеми.

Матеріали та методи. Теоретичні методи дослідження: аналіз,

порівняння, систематизація та узагальнення даних на основі вивчення психолого-педагогічної теорії уможливили аргументоване обґрунтування змісту та структури провідних категорій дослідження, визначення критеріїв та показників, комплексу організаційно-педагогічних умов формування предметно-ігрового середовища ЗДО.

Емпіричні методи дослідження педагогічний експеримент для оцінки ефективності організаційно-педагогічних умов формування предметно-ігрового середовища вікових груп ЗДО.

Бесіда з дошкільниками для виявлення стану предметно-практичної компетентності дітей.

Анкетування вихователів для виявлення рівня розуміння ними організаційно-педагогічних умов створення предметно-ігрового середовища з урахуванням інноваційних підходів.

Методи математичної статистики: – аналіз результатів педагогічного експерименту.

Результати та обговорення. Наукова новизна і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що *науково обґрунтовано* специфіку організаційно-педагогічних умов формування предметно-ігрового середовища ЗДО, здійснено дефінітивну характеристику понятійного апарату, розкрито сучасні підходи щодо організаційно-педагогічних умов формування предметно-ігрового середовища ЗДО, визначено критерії, показники та рівні сформованості сучасного предметно-ігрового середовища, розроблено систему роботи щодо створення організаційно-педагогічних умов формування предметно-ігрового середовища ЗДО.

Теоретичний аналіз проблеми формування предметно-ігрового середовища ЗДО визначається можливим за аналізу ряду ключових понять таких як "простір", "освітній простір", "освітнє середовище", "предметно-ігрове середовище".

Говорячи про простір, важливо зазначити, що це філософська категорія, яка розглядається як форма існування матерії, що передає спосіб співіснування розмаїтих матеріальних утворень. [8, с.529]

Своє бачення щодо розуміння поняття "простір" висловлювали древні філософи та науковці Демокріт, Аристотель, Г. Лейбніц, Альберт Енштейн, Дж. Берклі, Д. Юм, І.Кант. Зокрема, Демокріт вважав, що простір є непорушним, неподільним та нескінченим. На думку Аристотеля простір і матерія, яка його наповнює не можуть існувати окремо. Німецький математик та філософ Г. Лейбніц зазначав, що простір це певні взаємовідносини між об'єктами, Альберт Енштейн ототожнював гравітаційне поле з самим простором.

У просторі відбувається особистісне і суспільне життя людини, тому просторові характеристики буття є дуже важливими для неї. *Простір розглядається як умова і результат діяльності суб'єкта, його продукт.*[3]

Люди завжди прагнули глибоко пізнати простір, і ці намагання стали

однією із складових формування їх матеріальної та духовної культури. Проте, загальне розуміння простору формується у людини через емпіричний досвід при безпосередній характеристиці матеріального об'єкта чи об'єктів.

А. Цимбалару робить висновок, що "як форма існування об'єктивної реальності простір виражає відношення між існуючими об'єктами, визначає порядок їх розташування, щільність, площину, структуру та характеризує всі форми і траєкторії руху матерії".[6]

Сьогодні, розглядаючи різні галузі життя сучасного суспільства ми не лише говоримо про простір в якому відбувається взаємодія об'єктів суспільної діяльності в межах певних територій, а ще й наділяємо його ознаками: соціальний, політичний, економічний, інформаційний, освітній тощо. Тому поряд із поняттями "соціальний простір", "політичний простір", "економічний простір", "інформаційний простір" виникає і поняття "освітній простір". Наразі воно є часто вживаним, проте чіткого визначення даної дефініції не існує.

Людина є дотичною до освітнього простору в певні періоди свого життя і приймає правила існування в його часових межах, адже освітній простір – це сфера суспільної діяльності людини, в якій відбувається її формування та розвиток, створюються умови для набуття індивідом соціального досвіду.

Як зазначає Н. Касярум, під освітнім простором слід розуміти просторово-часове поле функціонування і розвитку системи освіти як відкритої активної соціальної сфери, в якій діє ідеологія формування особистості з урахуванням умов зовнішнього середовища (природно-кліматичних, демографічних, екологічних, соціально-економічних, політичних й ін.), потреб соціальних замовників (і самої особи), реалізуються освітні послуги установами освіти й організаціями, що володіють освітнім, виховним і розвивальним потенціалом . [3]

Аналіз наукових джерел дає можливість нам говорити про багатомірність та різноплановість освітнього простору. Розрізняють кілька відтінків значення цього поняття: як розвиток педагогічних технологій; власний простір суб'єкта освіти; дидактичний простір; концептуальний простір ціннісного прогнозування освіти; єдиний освітній простір людської цивілізації; як синонім понять "соціально-освітній простір", "духовно-педагогічний простір", "виховний простір" тощо. [6]

Стан освітнього простору в суспільстві може свідчити про рівень та перспективи його розвитку і є рушійною силою прогресу.

С. Пономаревський визначає освітній простір як динамічну єдність суб'єктів і об'єктів освітнього процесу та сфери їх відносин, які проявляють себе у змінності, розвитку, еволюції. [7]

Варто сказати, що освітній простір не обмежується лише власною освітньою інформацією, а існує в постійній динаміці щодо формування зв'язків з іншими просторами, які мають на нього значний вплив. Він насичений різними за змістом освітніми подіями, що відбуваються в певних часових проміжках. На думку О. Низковської освітнє середовище – це сукупність умов,

впливів, способів навчання, виховання та розвитку особистості. Тобто, освітнє середовище – цілий світ взаємопов'язаних предметів, явищ і людей, які постійно оточують особистість, обумовлюючи її розвиток. [5.с.20-26] Можна погодитись з думкою С. Литвиненко, яка вважає, що середовище є освітнім тільки тоді, коли воно здійснює особистісний розвиток всіх учасників освітнього процесу і дає можливість самореалізуватися дітям. [4]

Впровадження інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами (ООП) раннього та дошкільного віку передбачає створення для них комфортного освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини та забезпечувало б належні умови для здобуття освіти відповідно до Базового компонента дошкільної освіти, отримання корекційно-розвиткових послуг, спрямованої на усунення порушень психофізичного розвитку дитини, ранньої соціалізації тощо.

Інклюзивне освітнє середовище – це система, що забезпечує всім учасникам освітнього процесу можливість ефективного розвитку, передбачає надання додаткової допомоги для дітей з ООП, забезпечує високий рівень спілкування з дитиною та з його родиною. Функціонування інклюзивного освітнього середовища має базуватися як на загально-дидактичних, так і на принципах інклюзивної освіти.

Висновки. Узагальнюючи наукові підходи сучасних дослідників, можемо констатувати, що освітній простір вони бачать, як динамічну цілісну систему; як складну структуру і піраміду різнорівневих просторів (міжнародного, континентального, локального, сімейного, особистісного). Облаштований належним чином освітній простір розвиває здібності всіх дітей, сприяє їх активності, стимулює розвиток, самовдосконалює і має значущий вплив на розвиток дошкільників. Створюючи освітнє розвивальне середовище слід пам'ятати, що воно повинно бути безпечним, в першу чергу, комфортним, динамічним, насиченим і в той же час привітним, доброзичливим, створювати емоційний добробут. Воно повинно стимулювати дошкільників до гри, досліджень і пізнання.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / Під наук. керівн. Піроженко Т.О. / Авт. Кол-в: Байер О.М., Безсонова О.К., Брежнєва О.Г., Гавриш Н.В., Загородня Л.П. та ін., 2021. – 37с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження / Упоряд.: О. Г. Косенчук, І. М. Новик, О. А. Венгловська, Л. В. Кузьменко. – Харків : Вид-во "Ранок", 2021. – 240 с.
3. Касярум Н. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького ОСВІТНІЙ ПРОСТІР: СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2203/1/Kasjarum.pdf>

4. Литвиненко С.А. Соціально-педагогічні аспекти діяльності вихователя закладу дошкільної освіти / С. Литвиненко // Нова педагогічна думка.- 2018 – №3. – С. 85-87
5. Низковська О.В. Як створити інноваційне розвивальне проєдметне середовище / Олена Низковська // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2019. – № 8. – С. 20-26
6. Педагогічні науки/ Стратегічні напрямки Цимбалару А.Д. Інститут педагогіки АПН України Компонентно-структурний аналіз поняття “освітній простір” http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Pedagogica/23997.doc.htm
7. Пономаревський С. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, м. Київ. Ідентифікація освітнього простору і суспільні процеси. <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4466/1/Ponomarevskij.pdf>
8. Філософський енциклопедичний словник, НАУ України інститут філософії Г. Сковороди .-С. 529 https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf

УДК: 373.2:78

ЧУЙНЕ СТАВЛЕННЯ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА ТА ПОКАЗНИК СОЦІАЛЬНО-МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКА

Колесник Марина Володимирівна

здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя;

Науковий керівник – докт. психол. наук;
професорка кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Олена Леонтіївна Кононко

У статті схарактеризовано зміст і структуру поняття "чуйне ставлення", визначено стан розробки проблеми у вітчизняній психологічній та педагогічній літературі. Підкреслено значення виховання у дітей старшого дошкільного віку чуйності як базової якості особистості, якою засвідчується її соціально-морально зрілість. Зафіксовано специфіку її становлення і розвитку упродовж перших 6/7 років життя та обґрунтовано умови оптимізації виховного процесу у ЗДО.

Ключові слова: *особистість, соціально-моральний розвиток, емоційна сприйнятливість, чуйність дошкільника, чуйне ставлення до однолітків, умови оптимізації виховного процесу.*

Постановка проблеми. Проблема чуйності актуальна з огляду на дефіцит наукових праць, присвячених безпосередньо цій проблемі та існування запиту з боку педагогічної практики. На жаль, останніми роками форм галізація взаємин, переважання ділового спілкування над міжособистісним негативно позначилися на прояві дошкільниками співчуття до однолітків. Слід визнати, що війна в Україні згуртувала людей, актуалізувала важливість таких проявів ціннісного ставлення до оточуючих, як співчуття, співпереживання, людяне ставлення, турбота, допомога ближньому. Недарма у сучасних нормативних документах, зокрема у Базовому компоненті дошкільної освіти України емоційну сприйнятливість, людяність, справедливість відносять до базових якостей особистості [1].

Мета статті: схарактеризувати чуйність та особливості її прояву дошкільниками в процесі спілкування з однолітками; визначити основні чинники виховання у дітей 5-7 років чуйного ставлення до однолітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дошкільна педагогіка кваліфікує чуйність як моральну якість, розвиток і формування якої є одним із важливих завдань освітнього процесу у ЗДО. За даними досліджень провідних фахівців, чуйність виступає однією з основ саморозвитку особистості та умовою її самореалізації. Вони зазначають, що виховання чуйного ставлення до однолітків пов'язане із розвитком моральної сфери особистості, становленням певної системи її ціннісних орієнтацій, елементарним світоглядом дитини, розвитком саморегуляції, формуванням позитивного самоствавлення.

Як зазначають Л. Артемова, І. Бех, А. Гончаренко, О. Запорожець, В. Котирло, В. Павленчик, Т. Поніманська, Т. Фасолько, підґрунтям моральної поведінки дітей дошкільного віку є гуманні якості, які разом із моральною свідомістю формують елементарні моральні переконання – ту силу, що спонукає до гуманної поведінки. Однак гуманні якості можуть залишитись тільки внутрішнім здобутком дитини та не мати практичної цінності, коли вони не проявляться назовні, тобто не реалізуються у поведінці. Тому вкрай важливо, щоб дитина з раннього віку здобувала та накопичувала моральний досвід.

Проблеми чуйності розглядалася у контексті морального розвитку особистості такими провідними вітчизняними фахівцями, як Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, І. Булах, Ю. Приходько. Вказані автори аналізують дану якість крізь призму онтогенезу від "привласнення" дитиною моральних норм до їх вбудовування у внутрішній план свідомості та трансформації в моральні цінності. Так, Г. Балл підкреслює тісний зв'язок морального розвитку особистості з її розумовим та вольовим розвитком, який виявляється у

раціогуманістичній орієнтації щодо розв'язання ціннісних суперечностей.

Т. Поніманська зазначає: соціально-політичні зміни в житті українського суспільства і потреба підготовки дітей до них зумовили посилення інтересу до соціальних аспектів виховання дошкільників. Керування своєю поведінкою і способами спілкування, здатність вибору адекватної альтернативи поведінки, орієнтації у нових обставинах, відчуття свого місця в товаристві однолітків також виступають сферою соціального розвитку дитини. Автор стверджує, що механізмом перетворення моральних норм на суб'єктивну моральність є моральні почуття – стійкі переживання у свідомості дитини, її суб'єктивне ставлення до себе, явищ суспільного буття, до інших людей. Завдяки моральним почуттям моральна свідомість і вчинки набувають морального смислу/ Моральна свідомість поєднує у собі знання моральних норм, усвідомлення їх значення для особистості, яке здійснюється через моральні почуття [7].

За даними дослідження Г. Свідерської, чуйність – це моральна якість, що характеризує ставлення дитини до навколишніх людей. Вона передбачає піклування про бажання інших; уважне ставлення до їхніх інтересів, і проблем, думок і почуттів; розуміння мотивів, якими керуються оточуючі у своїй поведінці; тактовне ставлення до них, прояви самолюбності, гордості та почуття власної гідності, чемне ставлення до всіх. Чуйність Г. Свідерська трактує як морально – психологічну якість особистості, що характеризує ставлення особистості до інших людей і виявляється в *емпатійності* (здатності безпосередньо відчувати психологічний стан іншого та адекватно відгукуватись на нього, намагаючись полегшити або розділити його через вияв співчуття та співпереживання), *добррозичливості* (здатності виражати добре ставлення, приязнь), *тактовності*, *ввічливості* (умінні поводитися з іншими обережно, не ображаючи та не принижуючи їхню гідність, виявляти люб'язність, чемність, дотримуватись суспільних правил поведінки) та *турботливості*, наданні практичної допомоги (уважності до потреб інших, прояву піклування про них).[8].

О. Вержиковська вказує, що чуйність характеризує внутрішнє ставлення особистості до оточуючого та передбачає співпереживання з іншими людьми їхніх радощів, потреб, страждань, бажань тощо; уважне ставлення до їхніх інтересів, проблем, думок і почуттів; розуміння мотивів їхньої поведінки; тактовне ставлення до їх самолюбства, гордості. На її думку, чуйність тісно пов'язана з повагою, скромністю, співчуттям, довірою, великодушністю, благородством, шляхетністю [2].

Найважливішою особливістю чуйності, наголошує Д.Співак, вміння ставити себе на місце інших, бачити в них подібних собі. Дієвість цієї якості проявляється в активній безкорисливій допомозі, полегшенні тяжких почуттів інших людей. У розумінні емоційного стану оточуючих проявляється такт, культура почуттів, які сприяють становленню доброзичливих взаємин. Як зазначає автор, чуйність можна розглядати як здатність відчувати і розуміти

стан іншої людини через усвідомлення власних переживань. Це відбувається шляхом співпереживання і проявляється у формі дієвого співчуття та щирої співраді [9].

О.Кононко аналізує чуйність в контексті проблеми ціннісного ставлення до довкілля взагалі, соціального зокрема Автор зазначає: чуйність формується у людини в процесі емоційно-оцінної діяльності, за якої вона встановлю багатогранну цінність об'єктів для себе, виявляє їх сутність та значущість для себе як суб'єкта пізнання. Ця діяльність здійснюється відповідно до потреб, інтересів, ідеалів певної особистості, має потребово-мотиваційний зміст. В процесі емоційно-оцінної діяльності стимулюються емоції (негативні чи позитивні), переживання, що є важливим способом засвоєння не лише практичного, а й емоційного досвіду [5].

Виклад основного матеріалу. Наше дослідження присвячене вивченню особливостей прояву дітьми старшого дошкільного віку чуйного ставлення до однолітків в процесі виконання спільних завдань практичного характеру. Під "чуйністю" ми розуміємо процес емоційного відгуку однієї особистості на переживання іншої, що виявляється в розумінні партнера по спілкуванню, співчуття і співпереживання, а також активній підтримці і наданні допомоги Ми виходимо з розуміння, що сполучною ланкою між почуттям та дією є знання способів поведінки, які відповідають емоційному стану іншої людини. Ми вважаємо, що чуйність має таку структуру: відчуваю – розумію емоційний стан, співчуваю – знаю, як допомогти і відповідно до цього стану – дію. Тож поєднуючи моральний і духовний процес, виховання спрямовується на цілісний розвиток особистості, який реалізується в гармонії із зовнішнім світом і самим собою. Під чуйним ставленням в роботі ми розуміємо внутрішнє ставлення особистості до оточуючого світу, яке передбачає співпереживання з іншими людьми їхніх радощів, потреб, страждань, бажань тощо; уважне ставлення до їхніх інтересів, проблем, думок і почуттів; розуміння мотивів їхньої поведінки; тактовне ставлення до їх самолюбності, гордості.

У дослідженні ми виходимо з розуміння, що дошкільний вік – сенситивний період розвитку моральних почуттів, ставлень, якостей. Сформовані в дошкільному віці основи моральної свідомості і поведінки значною мірою визначають подальше життя особистості. Більшість науковців акцентують увагу на потребі якомога раніше ознайомлювати дітей з моральними поняттями, формувати уявлення, навчати доброти, вправляти у проявах чуйності по відношенню до оточуючих, виховувати в них емоційну сприйнятливність, розвивати уміння співрадіти та співчувати, попереджати байдуже ставлення до оточуючих.

Як зазначає В.Котирло, у ранньому та дошкільному віці дитина здатна максимально емоційно переживати та співпереживати, вона сприймає слова і дії дорослих, не ставлячи їх під сумнів, на відміну від того віку, коли дитина стає старшою і вчиться аналізувати слова та вчинки довколишніх, зіставляти зі своїм досвідом і робити певні, не завжди правильні висновки. Досвід,

набутий дітьми, переходить у категорію належного, достеменного, канонічного, такого, що не ставиться під сумнів.

Згідно даних дослідження Л.Груши, важливим завданням морального виховання дітей старшого дошкільного віку є розвиток в них емоційної культури, яка передбачає здатність емоційно сприймати життєві події та явища, правильно їх кваліфікувати та адекватно реагувати. Автор зауважує: необхідно посилити увагу освітян та педагогів до таких проявів моральності дітей 5-7 років, як уміння стримувати негативні емоції, адекватно оцінювати ситуацію та поведінку учасників взаємодії, регулювати свій стан та настрої, виявляти чутливість до партнера [3].

Від успішності процесу формування основ моральних якостей людини залежить її подальший моральний розвиток. У вихованні дитини з перших років її життя, важливе місце посідає формування моральних якостей. У процесі спілкування з дорослими виховується прихильність і любов до них, бажання поводитись відповідно до їхніх вказівок, робити їм приємне, утримуватися від вчинків, що засмучують близьких людей. О.Гуд акцентує увагу на тому, що емоційна чуйність дитини складає основу для формування в неї моральних якостей: задоволення від хороших вчинків, схвалення дорослих, сорому, засмучення, неприємних переживань від свого поганого вчинку, від зауваження, незадоволеності дорослого. У молодшому шкільному віці формуються чуйність, співчуття, доброта, радість за інших. Моральні відчуття спонукають дітей до активних дій: допомогти, проявити турботу, увагу, заспокоїти тощо [4].

До внутрішніх моральних інстанцій особистості, що виступають тим еталоном, за допомогою якого можна визначити наявність та рівень розвиненості моральності дошкільника О.Кононко відносить совість. Чим тісніше пов'язаний зміст ціннісних орієнтацій з моральністю, чим вагоміше в дитини виявляється зв'язок з категорією добра, тим вищим може бути рівень її елементарної духовності і, навпаки, відсутність такого зв'язку є свідченням неуваги дорослих до вказаного напряму виховної роботи. Вказаний вище автор виділяє особливості, які обумовлюють готовність дошкільників до сприйняття чуйності як важливої моральної якості, серед яких: емоційна сприйнятливність дитини, її бурхлива реакція на різні життєві події; вияв гуманістичних почуттів у відносинах з однолітками; розвиток здатності відчутти емоційний стан оточуючих, зрозуміти причину його зміни; уміння поставити себе на місце іншої людини; потреба у дружніх стосунках з однолітками [6].

У дослідженнях Л. Артемової, І.Дичківської, Т.Поніманської доведено, що спілкування з дорослими є важливим шляхом набуття дитиною різноманітних знань моральних норм та правил. Під впливом спілкування з дорослими під час різноманітних видів діяльності в дітей формуються уявлення про докільця, моральні норми, а також певне ставлення до того, що пізнається, розуміння прекрасного і поганого у вчинках і поведінці людей, формуються морально-етичні оцінки. Вони переносяться у спілкування з однолітками, сприяють гуманізації їхніх взаємин.

Таким чином, в основі завдань морального виховання дошкільників віку в умовах сьогодення лежить: виховання їхнього морально здорового; створення атмосфери емоційного тепла, любові, комфорту; засвоєння дітьми моральних цінностей, виховання культури поведінки, правдивості, гідності, честі; формування естетичних смаків; збереження традицій, виховання національної свідомості. Моральне виховання – це: одна з форм відтворення, успадкування моральності; цілеспрямований процес залучення дітей до моральних цінностей людства та конкретного суспільства; формування моральних якостей, рис характеру, навичок і звичок поведінки.

У дослідженні основними педагогічними умовами ефективного формування чуйного ставлення дітей 5-7 років до однолітків виступають:

1.Збагачення та поглиблення знань дитини старшого дошкільного віку про чуйність, чуйне ставлення до однолітків та їх значення для продуктивного життя.

2.Вправління дітей 5-7 років у чуйному ставленні до однолітків, використання для цього різних видів діяльності та видів мистецтва (зокрема, художньої літератури).

3.Гуманізація взаємодії педагогів закладу дошкільної освіти та батьків у вихованні чуйного ставлення до однолітків, осучаснення її змісту, форм та методів .

Таким чином, підґрунтям для виховання чуйності як базової якості особистості дошкільників мають виступати положення системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та аксіологічного підходів. В основу процесу виховання у дітей чуйного ставлення до однолітків має бути покладено схарактеризовані вище педагогічні умови, комплексне дотримання яких сприятиме успішній реалізації поставлених завдань..

Висновки. Встановлено, що проблема чуйності як провідної якості, якою засвідчується моральна вихованість дитини старшого дошкільного віку, досліджується вітчизняними психологами та педагогами радше у контексті широкої постанови питання, ніж безпосередньо зазначеної базової якості особистості. Під чуйністю розуміється здатність дитини 5-7 років сприймати стан однолітка, правильно його диференціювати та адекватно емоційно та інструментально на нього реагувати. До основних умов оптимізації процесу виховання чуйності у дітей старшого дошкільного віку віднесено: збагачення уявлень та знань дитини про дану якість та її значення в житті; систематичне вправління дошкільників у чуйній поведінці; осучаснення змісту, форм і методів морального виховання дітей 5-7 років.

Список використаних джерел:

1.Базовий компонент дошкільної освіти / авт. кол-в : Богуш А. М., Беленька Г. В., Київ : “Академвидав”, 2015. 448 с.

2.Вержиховська О.М. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. *Шлях освіти*. 2000. №3. С.7-13.

3 Груша Л. О. Педагогічні умови виховання емоційної культури дітей молодшого шкільного віку": автореф. дис. к.п.н., 2009. 22 с.

4. Гуд Г.О. [Емоційна сфера особистості: теоретико-методологічний аспект дослідження](#). Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том XIV: *Методологія і теорія психології*. Випуск 1. Київ–Ніжин. Видавець "ПП Лисенко М.М.". 2018. С. 84-94

5. Кононко О.Л. Діагностика та виховання чуйності дошкільника// *Соціально-моральне виховання дошкільника: дослідно-технологічні аспекти*: Навчально-методичний посібник для студентів педагогічних спеціальностей. Ніжин. НДУ ім. М.Гоголя. 2020. С.8-76

6. Кононко О.Л. Сковість: феноменологія, вектори дослідження, особливості розвитку в ранньому онтогенезі // *Соціально-моральний розвиток і виховання дитини дошкільного віку: монографія*. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2020. 287 с.

7. Поніманська Т. І., Козлюк О. А., Марчук Г. В. Виховання людяності (До Базової програми розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі"): *Методичний посібник*. К. : Міленіум, 2008. 138 с.

8. Свідерська Г.М. Проблема чуйності. *Соціальна психологія*. 2005. №3 (11). С. 130-138.

9. Спивак Д.М. Теоретичні підходи до вивчення проблем моралі та моральної самосвідомості. [Психологія: реальність і перспективи](#). 2013. Вип. 2. С. 170-174

УДК 373.2

**МНЕМОТЕХНІКА ЯК ТЕХНОЛОГІЯ
ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ.
МНЕМОТАБЛИЦІ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ВІРШІВ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Наталія Валеріївна Коломійченко
вихователька
ЗДО №8 "Кручайлик"
м. Ніжина

Постановка проблеми. Розвиток особистості дитини, її успішне навчання залежать від розвитку її пам'яті та здатності керувати процесами запам'ятовування. Хоча механічне запам'ятовування інформації може бути одним з методів, воно не забезпечує розвиток і глибоке розуміння матеріалу. Тому виникає необхідність у нових інноваційних підходах, таких як мнемотехніка, які можуть зацікавити дитину та зробити процес запам'ятовування більш ефективним та значущим.

Мета статті. Дослідження проблем, пов'язаних зі складанням описових розповідей та запам'ятовуванням віршів дітьми дошкільного віку. Вона спрямована на аналіз труднощів, з якими стикаються діти у розвитку цих навичок, а також на вивчення ролі мнемотехніки у полегшенні процесу складання розповідей та запам'ятовування. Дослідження також фокусується на впливі мнемотехніки на когнітивний розвиток дітей, включаючи мовлення, уяву, увагу та концентрацію. Завершуючи статтю, надаються практичні рекомендації, які можуть допомогти в покращенні навичок складання розповідей та запам'ятовування віршів у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу.

"Вчіть дитину яким-небудь невідомим їй п'яти словам – і вона буде довго і марно мучитися, але зв'яжіть двадцять таких слів з картинками, і вона засвоїть їх нальоту"

К. Д. Ушинський

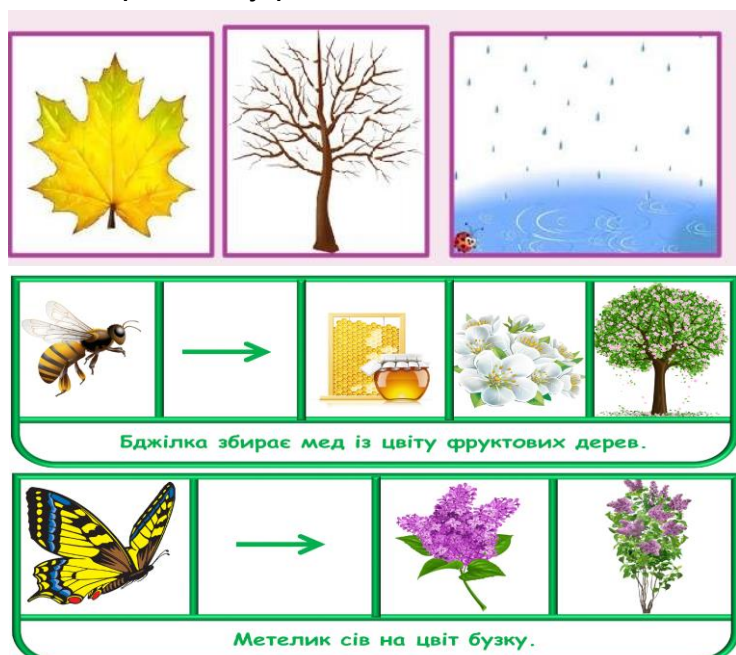
Розвиток пам'яті дитини, керування її процесами стає основою розвитку особистості дитини та її успішного навчання в подальшому. Чим старший малюк, тим більший обсяг інформації він може засвоїти. Звісно, можна стимулювати дітей до механічного запам'ятовування інформації. Або спробувати нові методи та прийоми, які зацікавлять дитину, наповнять нову інформацію певним значенням. Однією із таких інноваційних технологій і є мнемотехніка.

Мнемотехніка (також відома як мнемоніка або меморизація) відноситься до методів і технік запам'ятовування та відтворення інформації. Її основна мета полягає в поліпшенні пам'яті та здатності до запам'ятовування інформації шляхом використання різних стратегій, організаційних методів та асоціацій. Завдяки використанню в даній технології образних зображень, емоційного та ігрового компонентів, запам'ятовування для дитини відбувається легко і швидко.

У мнемотехніці існує безліч методів, але деякі з них є особливо популярними. Один з них – метод розташування, використовується для запам'ятовування послідовності елементів. Цей метод використовує зображення в уяві, які розташовані в різних місцях простору, і зв'язуються з певними елементами, що потрібно запам'ятати. Ще один відомий метод – метод асоціацій. Він базується на створенні асоціаційних зв'язків між новою інформацією та вже існуючими знаннями або візуальними образами. Цей метод використовує силу асоціацій для полегшення запам'ятовування. Існує також метод римовання, коли слова або фрази зв'язуються за допомогою римованих звуків. Це допомагає створити запам'ятовування за рахунок звукової подібності між словами. Усі ці методи і техніки мають на меті поліпшення пам'яті шляхом створення асоціацій, організації інформації та використання уяви. Застосування мнемотехніки може значно полегшити запам'ятовування інформації.

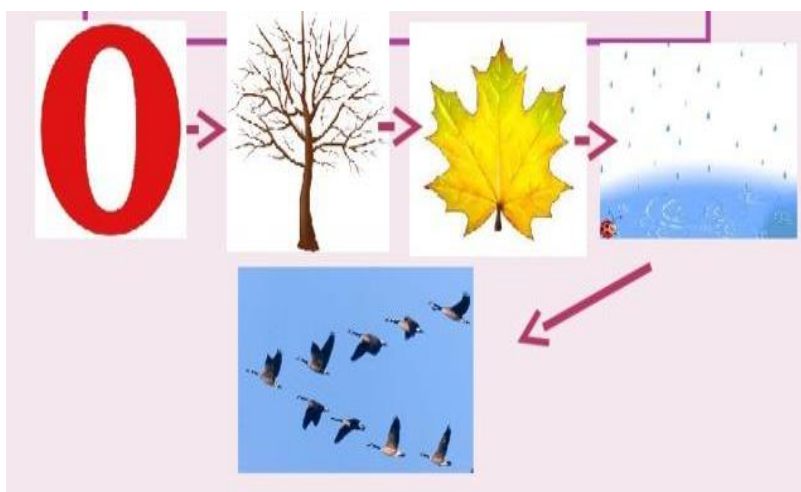
Працюючи з дошкільнятами, я помітила, що в цьому віці у дітей доволі обмежений словниковий запас, в багатьох є порушення уваги, звуковимови. При розмові діти вживають прості речення, їм складно вести діалог з однолітками та дорослими, а особливо важко складати описову розповідь та переказувати зміст оповідання або казки. Якраз для розвитку пам'яті та мовлення дітей і стане в нагоді використання прийомів мнемотехніки. В чому ж полягає її "секрет" ? Коли дитина розглядає різні зорові об'єкти, у її мозку утворюється певний ланцюжок образів, взаємопов'язаних один з одним і вже наступного разу при пригадуванні дитина згадує цей взаємозв'язок. Тобто, запам'ятовується краще та інформація, яка пов'язана з певними образами і, перш за все, зоровими образами. Мнемотехніка є технологією, яка допомагає запам'ятати певну інформацію за допомогою зорових образів. Не менш важливе значення використання прийомів мнемотехніки полягає в тому, що вона, за рахунок створення різних асоціацій, дозволяє збільшити об'єм пам'яті.

Використання прийомів мнемотехніки для дошкільнят є актуальним ще і тим, що у цьому віці у перевагає наочно-образна пам'ять. Діти часто запам'ятовують яскраві образи просто мимоволі. Коли ж дитина спробує запам'ятати щось невідоме їй без демонстрації наочного матеріалу, то для цього знадобиться багато часу. На першому етапі при навчанні за даною технологією слід познайомитися з мнемоквадратами. Це зображення, в якому зашифроване слово, словосполучення або просте речення. Мнемоквадрати я часто використовую при вивченні лексичних тем з дітьми різного віку під час мовленнєвих занять і в індивідуальній роботі. Коли дитина засвоїла використання мнемоквадратів, тоді я починаю працювати з нею за мнемодоріжками. Мнемодоріжка – це ряд мнемоквадратів, за якими можна скласти речення або коротеньку розповідь.

Мнемотаблиці при використанні в роботі з дітьми відіграють особливо важливу роль. Мнемотаблиця – це схема, яка містить певну інформацію та

складається із мнемоквадратів, які логічно поєднані між собою за змістом.

Використовуючи мнемотаблиці у повсякденній діяльності, я помітила, що дітям набагато легше вдається скласти коротенькі розповіді, переказувати казки чи коротенькі оповідання. Мнемотаблиці допоможуть побудувати послідовну розповідь і слугують певною підказкою. Після переказу оповідання, казки за мнемотаблицею для засвоєння інформації дуже добре зарекомендували себе дидактичні ігри "Склади послідовність", де за допомогою мнемоквадратів діти викладають послідовність подій у казочці чи оповіданні.

Найважчим для дітей є складання описових розповідей. І в нагоді стане мнемотаблиця. Спочатку з дітьми розглядаємо предмет, визначаємо його найістотніші ознаки, потім описуємо з опорою на мнемотаблицю. На заняттях я використовую мнемотаблиці, які допомагають дітям у складанні описових розповідей про іграшки, комах, птахів, домашніх та диких тварин, одягу пори року, тощо.

Виконати завдання скласти самостійно розповідь чи казку дітям вдається

завичай добре. Проте, щоб допомогти малюкам побудувати розповідь логічно, знову на допомогу придуть мнемотаблиці. Наприклад, таблиця для складання розповіді про пору року.

Ще один приклад використання мнемотехніки – розучування віршів.

Звичайне вивчення віршів може бути викликом для дітей, але використання мнемотехніки може зробити цей процес більш захопливим і ефективним. Дитина дуже швидко запам'ятовує вірш, якщо може його побачити. Працюючи з дошкільнятами, я помітила, що діти важче засвоюють слова, значення яких не розуміють. Інформація, яка механічно завчена, дуже швидко зникає із пам'яті. Під час створення мнемотаблиць і в процесі роботи з ними, я визначила ряд основних правил використання мнемотаблиць дітьми дошкільного віку при заучуванні віршів напам'ять:

- Роботу слід починати з найпростіших мнемоквадратів, потім вводяться мнемодоріжки.
- Всі малюнки повинні бути зрозумілими.
- Число квадратів в таблиці для заучування віршів повинно бути різним для кожного віку дошкільників. Молодший дошкільний вік - 4, середній - 6 і старший дошкільний вік – не перевищувати 9. Я вважаю, що не потрібно переобтяжувати сприймання дітей великою кількістю мнемоквадратів.

Вивчаємо з дітьми вірші за мнемотаблицею поетапно:

1. Виразно читаю вірш, роблячи акцент на кожному слові.
2. Користуюся мнемотаблицею, щоб допомогти дітям запам'ятати вірш.
3. Задаю запитання про зміст вірша, щоб допомогти їм зрозуміти основну думку.
4. Роз'яснюю значення незрозумілих слів вірша.
5. Під час мого прочитання вірша, дитина працює з мнемотаблицею.
6. Діти розповідають вірш з використанням мнемотаблиці в якості опори.

Вивчення вірша Т. Г. Шевченка "Встала весна"

Висновок. Мнемотехніка може бути корисною для дошкільнят, оскільки вона сприяє засвоєнню інформації через використання візуальних, асоціативних та ігрових методів. Використовуючи прийоми мнемотехніки в процесі своєї роботи, я помітила, що вона сприяє розвитку зв'язного мовлення, збагаченню словника, навчає дітей переказу, вмінню складати описові та творчі розповіді, допомагає у розучуванні віршів, відгадуванні загадок. Ось декілька простих прийомів мнемотехніки, які можна застосовувати з дошкільнятами:

1. Використання візуальних образів: Слід пов'язувати слова, числа або інформацію з яскравими образами, які вони можуть уявити в своїй уяві. Наприклад, якщо ми вивчаємо назви тварин, потрібно використовувати малюнки або картинки цих тварин, щоб допомогти дітям запам'ятати їхні назви.
2. Римування та мелодії: Використання римування або мелодії, щоб створити ритмічні фрази або пісні, які допоможуть дітям запам'ятати інформацію. Наприклад, можна створити римовані фрази для запам'ятовування послідовності днів тижня.
3. Асоціації з рухами: Слід пов'язувати інформацію з рухами або жестами, що допоможуть дітям запам'ятати її. Наприклад, якщо ми вивчаємо числа, можна придумати рух для кожного числа або використовувати рухи рук, щоб ілюструвати кількість.
4. Використання ігрових елементів: Введення елементів гри в процес навчання. Наприклад, створення ігрової дошки з числами або словами, яку діти можуть використовувати для запам'ятовування та повторення матеріалу.
5. Відтворення та повторення: Створення можливостей для дітей повторювати і відтворювати інформацію. Наприклад, створення ігрових ситуації, де вони можуть використовувати нові слова або фрази, або проведення ігор, де діти повинні згадати певні образи або послідовності.

Ці прийоми можна комбінувати та адаптувати відповідно до віку та

індивідуальних особливостей дітей. Важливо зробити навчання цікавим та ігровим процесом, де діти будуть активно залучатися та запам'ятовувати інформацію з ентузіазмом.

Список використаних джерел:

1. Большакова Т. В. Вчимося по казці. Спб, 2005.
2. Єфименко Л. Н. Формування мови в дошкільників. М: Дрофа, 1985.
3. Омельченко С. Л. Використання прийомів мнемотехніки у розвитку зв'язного мовлення. Логопед. М., 2008. № 4. С. 102-115.
4. Полянська Т. Б. Використання методу мнемотехніки в навчанні спілкуванню дітей дошкільного віку. Санкт-Петербург. Дитинство-Прес, 2010.
5. Поташко І. А. Використання мнемотаблиць в розвитку первинних природничо-наукових уявлень у дошкільнят. *Дошкільна педагогіка*. 2006. №7. С. 18-22.
6. Широких Т. Т. Вчимо вірші-розвиваємо пам'ять. *Дитина в дитячому садку*. 2004. № 2. С. 59-62.
7. Чепурний Г. Як навчитися легко вчитися. Книга 1-2. ЦОТ. "Школа ейдетики" 2006.

УДК 373.2

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДОДОЦІЛЬНОЇ ПОВЕДНКИ У КОНТЕКСТІ ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА

Ірина Валеріївна Кочерга

здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя;
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц.кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Лілія Вікторівна Бобро

Постановка проблеми. Екологічна якість життя на екологічно вигідних і довгострокових засадах – нагальна потреба сучасної світової спільноти. У стратегію сталого розвитку мають бути гармонійно вписані освіта, виховання та навчання дітей та молоді, що висуває принципово нові вимоги до спрямованості та методології науково-педагогічних досліджень.

Мета статті: на теоретичному рівні охарактеризувати природодоцільну поведінку у контексті дошкільного дитинства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема екологічної освіти

та екологічного виховання дошкільників є досить актуальним напрямом у дошкільній педагогіці, із самого початку цей напрям розгортався у контексті формування пізнавальних інтересів до природи, первинних знань про неї, визначення обсягу доступних природознавчих знань та особливостей їх формування на етапі дошкільного дитинства, а надалі – у контексті пошуку та експериментального обґрунтування адекватного змісту, найбільш оптимальних умов, засобів, методів і прийомів виховання турботливого, гуманного, мотиваційно-ціннісного та практико-діяльнісного ставлення до природи та оточення, засвоєння вмінь та навичок екологічно грамотної та доцільної поведінки у природному середовищі (Г. Беленька, О. Білан, Н. Віноградова, Н. Гавриш, О. Гончарова, Н. Горопаха, В. Грецова, В. Димова, В. Зебзеєва, Г. Земцова, О. Зикова, І. Комарова, Н. Кондратьєва, Н. Кот, Н. Лисенко, Л. Макарова, Т. Маркова, Г. Марочко, В. Маршицька, С. Ніколаєва, Н. Пермькова, З. Плохій, А. Прокопова, Н. Рижова, П. Саморукова, Н. Яришева).

Виклад основного матеріалу. Практика роботи вихователів закладів дошкільної освіти доводить, що, в переважній більшості, дошкільники, в тому числі й старшого дошкільного віку, незважаючи на доволі високий рівень знань про природу, керуються здебільшого емоційними імпульсами, прагматичними інтересами, а також мотивами самоствердження або наслідування під час вибору дій і вчинків стосовно неї. Відповідно спостерігається невідповідність між наявністю у дітей екологічних знань та їх поведінкою в природному довкіллі. Відтак проблема пошуку ефективних форм, методів і прийомів формування у дітей екологічно доцільної та природовідповідної поведінки є наразі актуальною.

Дослідження екологічного термінологічного поля підводить до розуміння сутності базового поняття "екологічне виховання" як системи компонентів, що описують і пояснюють природу цього педагогічного явища на рівні перетинання горизонтальних (на рівні наукового опису) і вертикальних структур (на рівні наукового пояснення). Горизонтальний вимір екологічного виховання, окрім визначення, характеризується функціонуванням його родових вивідних понять: мета, завдання, зміст, форми, методи і прийоми, засоби, результат (тобто підсистема понять). Зміст цих дефініцій дає змогу найбільш повно осягнути внутрішню структуру (ядро) базового поняття у взаємозумовленій сукупності та відношеннях його елементів. Вертикальний вимір розкриває внутрішні механізми процесу екологічного виховання, його основні закономірності та принципи. Усі ці позиції дають змогу визначити категоріальний статус і сутність досліджуваного нами поняття "екологічно доцільна поведінка дошкільників".

У БКДО зустрічаємо поняття "екологічна доцільна поведінка". Її розумують як: уміння захоплюватися красою краєвидів у різні пори року, передавати її в образотворчій діяльності; уміння помічати забрудненість природного довкілля та володіння доступними навичками сприяння його чистоті; уміння економного

використання води, електроенергії в побуті; сприяння поліпшенню якості повітря, ґрунту, води; виконання правил природокористування; уміння вирощувати рослини, доглядати за ними; брати посильну участь у збереженні рослин своєї місцевості; уміння доглядати за тваринами, що живуть у помешканні людей, допомагати диким тваринам; володіння навичками безпечної поведінки в природному довкіллі; усвідомлення необхідності збереження природи; засудження негативних вчинків інших людей, дітей, які шкодять довкіллю [1]. Відтак, екологічно доцільна поведінка включає в себе знання законів природи; непротиставлення людини і природи; сприйняття природних об'єктів як повноцінних суб'єктів і партнерів взаємодії з людиною; збалансування непрагматичної і прагматичної мотивації у взаємодії з природою.

Згідно з "Концепцією екологічної освіти в Україні", складовими компонентами екологічної освіти є екологічні знання, екологічне мислення, екологічний світогляд, екологічна етика. А найголовнішим завданням екологічної освіти є формування екологічної культури всіх верств населення. Мета екологічного виховання досягається в єдності з розв'язанням таких завдань, як: формування системи знань про екологічні проблеми сучасності та шляхи їх вирішення; формування мотивів, потреб і звичок екологічно доцільної поведінки і діяльності, здорового способу життя; розвиток системи інтелектуальних і практичних умінь з вивчення, оцінки стану і поліпшення навколишнього середовища своєї місцевості; розвиток прагнення до активної діяльності з охорони та відтворення природи [3].

Як свідчать наукові джерела, поняття екологічної освіти нині розглядається у дуже широкому сенсі, бо охоплює всі ланки: і суто предметну сферу, і основні компоненти (напрями) екологічної освіти, і екологічне виховання дітей дошкільного віку в тому числі. Сучасні дослідники доводять, що екологічне виховання дошкільників є унікальною, специфічною та пріоритетною ланкою безперервної екологічної освіти. Її специфіка та унікальність визначаються фізіологічними, психологічними та соціальними особливостями дошкільного дитинства, що враховується в обґрунтуванні та структуруванні змісту освіти, виборі відповідних технологій екологічного виховання. Пріоритетність зумовлюється сенситивністю та сприятливістю цього вікового етапу в опануванні основ екологічної культури; потенційні можливості цієї початкової ланки не можна упускати. Дошкільне дитинство – це той феномен, який виявляє себе у часі та просторі пізнання цінностей природи та соціуму, опануванні гуманних способів взаємодії людини та природи, у розгортанні власної культуротворчої діяльності [5].

Звернемо увагу ще на той факт, що останнім часом науковцями введено термін "проекологічна освіта дошкільників", однак він чітко не дефініційований і розкривається у світлі викликів часу як процес залучення дитини-дошкільника до участі в охороні довкілля шляхом формування основ її екологічного мислення та способів гуманного ставлення до природи, у якому визначальним

стане гасло: "Не Я і природа, а Я – це природа" [4].

Учені вважають, що відповідальне ставлення до довкілля повинне посісти чільне місце у системі індивідуальних цінностей особистості, що першооснови відповідальності за скоєні вчинки, практичні вміння та навички природоохоронної діяльності треба закладати у дошкільному віці. У цьому контексті автори наголошують, що треба зосереджувати увагу на освіті, яка формує позитивне ставлення дитини до природи і заохочує її до проекологічної діяльності в умовах сім'ї, закладу дошкільної освіти тощо [4, с. 18–19].

Ураховуючи дослідження Н. Пустовіт, екологічна поведінка розглядається за такими типами: екологічно доцільна, екологічно виправдана, екологічно руйнівна, екологічно пасивна. Зокрема на думку дослідниці екологічно доцільна поведінка є системою соціально обумовлених, свідомо керованих дій і вчинків у сфері безпосередньої і опосередкованої взаємодії з довкіллям, що має на меті узгодження потреб суб'єкта з вимогами збалансованого розвитку суспільства [6].

Тобто екологічно доцільна поведінка передбачає активні дії і вчинки, спрямовані на збереження довкілля, а саме: збереження різних форм життя, зменшення витрат природних ресурсів у повсякденному споживанні, екологічно безпечний спосіб життя; сприяння покращенню навколишнього середовища через регулювання споживання товарів та послуг.

Учені Г. Беленька, Т. Науменко, О. Половіна визначають екологічно доцільну поведінку як дії і вчинки у довкіллі, що безпосередньо пов'язані із задоволенням життєвих потреб людини у взаємодії з довкіллям без порушення екологічної рівноваги та гармонійного розвитку особистості і природи як рівнозначних цінностей [2].

Висновки. Таким чином, на основі аналізу вище викладеного матеріалу ми розглядаємо природодоцільну поведінку старшого дошкільника як дії та вчинки дитини у природному довкіллі, які ґрунтуються на знаннях про взаємозалежності між природними об'єктами, пов'язані із задоволенням її життєвих потреб (споживання, споглядання і милування, пізнання, перетворення) без нанесення шкоди живим та неживим об'єктам природи і спрямовані на їх збереження й примноження.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція: затв. наказом МОН України № 33 від 12.01.2021 р.

2. Беленька Г., Науменко Т. С., Половіна О. А. Дошкільнятам про світ природи: Старший дошкільний вік: навч.- метод. посіб. / Г. В. 2-ге вид. Київ: Генеза, 2014. 112 с.

3. Концепція екологічної освіти України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-1929001/sp:wide:max15>.

4. Лисенко Н. В., Мацук Л. О., Лисенко О. М. Ознайомлення з природою та основи екологічної освіти дітей дошкільного віку : підручник. / За заг. ред. Н. Лисенко. Київ : Видавничий Дім "Сдова". 2019. 336 с.

5. Науменко Т. Формування природничо-екологічної компетентності дошкільників засобами авторської казки. Вихователь методист дошкільного закладу. 2012. № 7. С. 25–33.

6. Пустовіт Н.А. Теоретичні засади формування екологічно доцільної поведінки школярів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: [збірник наукових праць]. Кам'янець-Подільський : Видавець Зволенко Д.Г., 2009. Вип. 13 ; книга 1. С. 353-361.

УДК: 373.2.015.311.

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПОЗИТИВНОГО ЕМОЦІЙНОГО СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ ДО ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА

Галина Сергіївна Куйбіда

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
Науковий керівник – канд. психол. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Олександр Петрович Пісоцький

Постановка проблеми. У сучасній науці під декоративним мистецтвом розуміють окремий вид мистецтва, здобутками якого є предмети, що володіють певними художньо-естетичними ознаками та мають практичне призначення у побуті, праці або спеціально призначені для прикраси архітектурних споруд, вулиць, парків, а також спрямовані на естетично-художнє формування середовища (Є. Антонович, С. Герасимова, Л. Сірченко, Л. Скиданова, О. Усова, О. Дронова, В. Григоренко, Н. Голота, О. Половіна).

На сьогодні недостатньо досліджені чинники розвитку та формування позитивного емоційного ставлення дітей 5-6 років до декоративного мистецтва, що і зумовлює актуальність даної статті.

Мета статті полягає у з'ясуванні сутнісних ознак позитивного емоційного ставлення дітей 5-6 років до декоративного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До окремих аспектів проблеми чинників розвитку та формування естетичного ставлення дітей 5-6 років до декоративного мистецтва образотворчій діяльності звертаються О. Дронова, Г. Сухорукова, Н. Горошко, О. Половіна, В. Котляр, О. Терещенко, Г. Швайко, О. Федієнко, Л. Шульга та ін. Однак актуальність даного питання постійно зростає.

Виклад основного матеріалу. У 5–6 років діти розпочинають розуміти й бачити красу навколишнього світу, мистецтва. У дошкільників формується не лише потреба у стійких естетичних враженнях, але також і здібності до художньої діяльності, яка дозволяє через свої виразні засоби малюкам виражати власне ставлення до об'єктів з позиції краси та гармонії. Все це у своїй сукупності, на думку дослідників, дозволяє дошкільникам надавати оцінки естетичним цінностям і позитивно в емоційному плані реагувати на них [3, с. 187]. Отже, упродовж дошкільного віку зростають можливості дітей щодо оцінки естетичних явищ і, відповідно, позитивних емоційних переживань з їх приводу.

Загально відомим є факт, що естетичні ставлення дошкільників містять пізнавальний компонент і надзвичайно важливим процесом у ньому виступає сприймання. Упродовж дошкільного дитинства відбувається подальше вдосконалення цього інтелектуального процесу: воно стає більш цілісним, узагальненим і диференційованим, а також поступово з'являється у дітей його особлива і специфічна область – естетичне сприймання. Його розвиток і вдосконалення полягає в опануванні властивостями зображень, графічних і живописних шаблонів, норм тощо [7, с. 3]. Все це надає малюкам можливість зрозуміти зображення, правильно його тлумачити. Така здатність розглядання й розуміння малюнку (зображенню, твору мистецтва) розвивається упродовж дошкільного віку та є своєрідним підґрунтям естетичних емоційних переживань, що пов'язані зі сприйманням мистецького твору.

Розвиває цю думку сучасний дослідник Р. Павелків, який наголосив на тому, що власне основою естетичних ставлень дітей дошкільного віку є поява художнього сприймання. Також він відмітив, що означена властивість інтелекту дітей розвивається упродовж цього вікового періоду, а можливість винесення оцінки (ставлення) цілком залежить від рівня розвиненості цієї здатності. Крім того, автор також звернув увагу, що найбільш узагальненою оцінка стане лише тоді, коли дошкільник не тільки побачив і зрозумів сенс зовнішніх ознак, але й осягнув для себе внутрішні характеристики художнього образу [4, с. 260]. Отже, відповідно до уявлень автора, естетичні ставлення цілком і повністю залежать від естетичного розвитку індивіда.

Т. Поніманська естетичне (у її термінології художнє) сприймання розглядає у контексті відповідного розвитку особистості дитини. При цьому авторка наголошувала, що його важливість, значення полягає у наданні дітям певних можливостей – встановленні сутності предметів, які підкреслюють у

них красу, гармонію та прекрасне, іншими словами є цінностями. Цей процес, на думку дослідниці, складає основу естетичного ставлення дошкільників до світу краси. Також авторка наступним чином визначає ці дитячу здатність – це можливості дитини до переживання на рівні емоцій власного художнього досвіду; це здібності дитини, що сприяють самостійному навчанню, дослідницьким діям, особливим художнім і творчим надбанням дитини [8, с. 449]. Увесь цей спектр властивостей розвивається у дітей поступово, упродовж дошкільного дитинства, охоплюючи при цьому всі особистісні сфери, а також і весь комплекс властивостей досліджуваного явища.

П'яти-шестирічні діти здатні проявляти емоційні переживання до предметів і явищ, які визнані у суспільстві естетичними цінностями. Відтак, переживання позитивних емоцій (зокрема радості) вважається виявленням естетичного ставлення під час сприймання художнього твору, у тому числі творів різних видів мистецтва. У цьому сенсі мистецькі витвори будуть одночасно і критерієм прояву естетичного позитивного ставлення та чинниками його розвитку.

Варто відмітити, що у дошкільній освіті приділяється належна увага щодо розвитку означеного феномену особистісного плану, особливо це стосується дошкільників 5-6 років. Так, БКДО (2021) спрямовує педагогічних фахівців у даній галузі освіти на формування у п'яти-шестирічних дітей ціннісного ставлення до мистецтва та відповідної активності у контексті розвитку мистецько-творчої компетентності. При цьому відповідне естетичне ставлення полягає у емоційних проявах в оцінці прекрасного у світі, побуті та мистецьких творах, а також у виявленні зацікавленості до діяльності митців, прагненні до виконання різних видів художніх (мистецько-творчих) дій і отримання від них задоволення [1, с. 22]. Отже, державний стандарт визнає пріоритетним завданням виховання естетичного ставлення дітей до сфери мистецтва в цілому й зокрема до декоративного.

Так, у одній з чинних програм дошкільної освіти спрямовує педагогів на розвиток у дітей 5-6 років здатності сприймати твори мистецтва, а також виявляти ціннісне ставлення до них. Водночас одним із показників компетентності старших дошкільників є їх знання та сприйняття виробів декоративно-прикладного мистецтва. При цьому одним із найбільш вагомих засобів для реалізації означених напрямів є художньо-продуктивна діяльність, що дозволяє малюкам вправлятися у будь-якій сфері мистецтва і тим самим виявляти до неї естетичне ставлення. Варто відмітити, варто відмітити, що зміст програми скеровує фахівців на необхідність засвоєння дитиною різних варіантів творення художніх образів: малювання, ліплення, аплікації [9, с. 207]. Всі названі види продуктивної діяльності дозволяють охопити різні види мистецтва, у тому числі й декоративне, що зважаючи на прагнення дітей до оздоблення речей (виробів), надзвичайно доречним. Також, серед означених видів художньої діяльності старших дошкільників виділені особливі напрями:

декоративне малювання, декоративне ліплення й декоративна аплікація, які безпосередньо відображають специфіку декоративно-ужиткове мистецтво у дошкільному дитинстві.

Отже, одним з найбільш значущим чинником формування естетичного ставлення дітей є твори декоративно-прикладного мистецтва та художньо-продуктивна діяльність дітей 5-6 років, які у своїй сукупності дозволяють дітям зрозуміти мову мистецтва і виразити власне ставлення до означеної сфери у власних художніх творах, будь то малюнок чи декоративна аплікація, чи декоративне ліплення. Варто відмітити, що означені види художньої активності є закріплені у державних нормативних документах: БКДО й чинних програмах розвитку дітей у періоди раннього й дошкільного дитинства.

Ознайомлення з мистецтвом (творами та мистецькою діяльністю), у широкому розумінні, передбачає опанування його специфічною мовою, яка дозволяє потім дитині (людині) розуміти в цілому розуміти створені митцем художні образи. Так, О. Дронова наголошує на тому, що воно (мистецтво) є певним цілісним каркасом, який поєднує у єдине ціле культуру соціуму та життєдіяльність особистості. При цьому дослідниця також акцентує увагу на трьох аспектах мистецтва, які підкреслюють його педагогічний потенціал: а) через нього людина виявляє свою культуру ставлення до світу в цілому; б) це творча активність, яка ґрунтується на спеціальних творчих здібностях; в) це особлива мова, в основу якої закладено знаково-символічну природу світу, культуру, освіти загалом [2, с. 15]. Отже, мистецтво як феномен передбачає оцінку його творів і творчих здатностей митця, прояви творчості людини (зокрема дитини) та розуміння суті зображеного через образну мову (художній образ). Все це, на думку авторки, дозволяє говорити, що мистецтво спрямовує людину на ціннісне осмислення, освоєння світу загалом.

Загально прийнятим у науці поділом мистецтва на види вважається класифікація, що ґрунтується на конкретних способах створення художнього образу: архітектура, скульптура, образотворче та декоративне мистецтва, театр, кіно тощо [6, с. 8]. Найбільш привабливим для дітей, як вже згадувалося вище, визнається дослідниками прикладне (ужиткове), яке має тісні зв'язки з образотворчим.

Декоративне мистецтво – особливий вид творчої діяльності митців, яка спрямована на задоволення побутових й естетичних потреб людей, а її результатом є створення предметів з чітко виразними художньо-естетичними якостями, які (створені речі) також мають практичну цінність і можуть бути використаними для прикрашання інтер'єру людського житла чи архітектурних будівель в цілому [10, с. 156].

Цей вид мистецтва також містить у собі певні традиції народу. Саме тому витвори декоративно-ужиткового мистецтва дозволяють виховувати естетичне ставлення до світу, усвідомлювати суть художнього образу, зрозуміти виражальні засоби, які ґрунтуються на творчих діях народних умільців

(майстрів). Одночасно дослідниця також вказала на те, що в означеному феномені існує тісне переплетіння всіх на сьогодні відомих видів мистецтв, зокрема образотворчого, а тому засвоєння його мови та художніх образів для дітей не становить великої проблеми. Натомість саме це мистецтво дозволяє систематизувати художній досвід дітям у період дошкільного дитинства.

У цьому ж контексті авторка відмітила, що твори декоративно-ужиткового мистецтва дозволяють дитині побачити національну основу українського народу, осягнути її ознаки, зрозуміти для себе працю митців, формувати у себе естетичне ставлення, художнє сприйняття дійсності, креативно підходити до виготовлення красивих і корисних предметів, сформувані творчі здібності.

О. Пісоцький та Л. Пісоцька найбільш важливими для розвитку естетичних почуттів дошкільників вважають декоративне малювання й аплікацію. Так, перший з названих видів полягає у виконанні площинних орнаментів фарбами чи олівцями на аркуші паперу або ж зображення (оздоблення) візерунків на об'ємних виробах з різного матеріалу, у тому числі й на конструкціях з паперу. Натомість декоративне аплікування полягає у створенні образу на основі композиційного розташування елементів з кольорового паперу, що передбачає попереднє вирізання деталей, їх комбінування та наклеювання, з метою отримання результату, яким є певний художній образ [6, с. 137]. Автори переконані, що названі види образотворчості дітей у дошкільному віці є дуже подібними, між ними існують взаємозв'язки й вони у великій мірі сприяють естетичному розвитку.

Дослідники наголошують, що вагомим елементом декоративного мистецтва є вироби, створені на основі природного матеріалу. Ними також відмічено, що перелік природнього матеріалу достатньо великий: жолуді, шишки, горіхи, шкарлупи з горіхів, листя дерев, насіння, камінці, ракушки тощо. При цьому авторка вважає, що тут для дітей є досить значний простір для їх вигадки та творчості, оскільки обмежень тут взагалі немає.

На сьогодні у дошкільній освіті широко використовують й інші види декоративного мистецтва, зокрема декоративний розпис, вироби з кераміки, килимарство, витинанку, писанкарство та ін. Відтак, всі названі види доречно вважати чинниками формування емоційно позитивного (ціннісного) ставлення старших дошкільників до мистецьких творів і мистецтва в цілому. За твердженням В. Котляр, найбільш ефективною формою організації процесу ознайомлення дітей з творами декоративно-ужиткового мистецтва є заняття мистецького спрямування.

Висновки

Отже, найбільш вагомими чинниками розвитку позитивного емоційного ставлення дітей 5-6 років дослідники виділяють: мистецтво та різні види художньо-продуктивної діяльності дошкільників, оскільки саме вони поєднують у собі специфічну художньо-знакову мову, культуру ставлення до світу та

творчу активність. Суто специфічними факторами вважаються декоративні малювання, ліплення, аплікація, між якими існують у період дошкільного дитинства мають місце суттєві взаємозв'язки. Ще одним з важливих чинників, який підкреслює специфіку формування у дитини емоційного схвалення декоративного мистецтва є мистецька освіта дітей, яка містить у собі домінуючу педагогічну роль дорослих у цьому процесі, форми й методи, які вони використовують, де особливе значення мають образотворчі заняття і мистецька активність дітей.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. Дошкільне виховання. 2021. 37 с.
2. Дронова О. О. Образотворча діяльність як чинник і середовище з розвитку особистості. *Образотворче мистецтво з методикою викладання у дошкільному навчальному закладі: підручник* / За ред. Г. Сухорукової. К.: ВД "Слово", 2010. С. 140-148.
3. Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей: навч. посібн. К.: Кондор, 2006. 200 с.
4. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. К.: Академвидав, 2008. 432 с.
5. Пісоцька Л. М., Пісоцький О. П. Лекції з педагогіки дошкільної. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 209 с.
6. Пісоцький О. П., Пісоцька Л. М. Основи образотворчого мистецтва та образотворча діяльність у дошкільному віці : навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 163 с.
7. Половіна О. Мистецька освіта дошкільнят: свобода, творчість, інтеграція. Дошкільне виховання. 2019. № 5. С.3
8. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посібн. К.: "Академвидав", 2013. 456 с.
9. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Українське дошкілля" / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Масименко та ін. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 264 с.
10. Творчий розвиток засобами мистецтва виховання: навч-метод. посібник / за ред. Н.Г. Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2011. 280 с.

СОЦІАЛЬНІ УМІННЯ ДИТИНИ РАНЬОГО ВІКУ: СУТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Олена Олегівна Лаврук

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта

Ніжинського державного університету

імені Миколи Гоголя

Науковий керівник – докт. психол. наук,

професорка кафедри дошкільної освіти

Ніжинського державного університету

імені Миколи Гоголя

Олена Леонтіївна Кононко

У статті схарактеризовано феномен соціального розвитку дітей раннього віку, визначено зміст поняття "соціальні уміння". Розкрито підходи вітчизняних психологів і педагогів до досліджуваного явища, визначено специфіку розвитку соціальних умінь як інтегрованої якості особистості в ранньому онтогенезі, обґрунтовано шляхи оптимізації виховного процесу у ЗДО. Підкреслено, що підвищення ефективності виховання у дітей другого-третього років життя соціальних умінь пов'язане з активізацією ділової та особистісної взаємодії, проявом доброзичливого ставлення до однолітків, розвитком прагнення виявляти до них співчуття та готовність допомогти, поділитися, використовувати адекватні вербальні та невербальні засоби

Ключові слова: *соціальний розвиток, соціальна компетентність, соціальні уміння, соціалізація дитини раннього віку у ЗДО, шляхи оптимізації виховного процесу*

Постановка проблеми. Уміння дитини конструктивно та гармонійно контактувати з однолітками – одне з важливих для її особистісного становлення та відчуття благополуччя, комфорту, рівноваги. Основи даного уміння закладаються в ранньому дитинстві, коли актуалізується інтерес зростаючої особистості до інших дітей, формується потреба в іграх поряд, а з часом – разом. Цей процес набуває особливого значення із вступом дитини двох-трьох років до ЗДО. В процесі соціалізації вона оволодіває знанням елементарних моральних правил і норм, які сприяють гармонізації стосунків у дитячому колективі, виникненню перших симпатій, встановленню приємних та продуктивних контактів. Зрозуміло, в ранньому віці провідною залишається роль дорослого, проте на третьому році життя поступово починає посилюватися здатність малюка до вибіркової у стосунках, вербалізації свого ставлення, засвоєння первинних форм соціальних умінь. Дослідження особливостей становлення і розвитку у ранньому дитинстві соціальних умінь залишається

актуальним для вітчизняної науки та педагогічної практики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових джерел дозволяє відштовхуватися у дослідженні від положення, згідно з яким зачатки соціальної компетентності закладаються у ранньому дитинстві, коли дитина починає усвідомлювати доцільність узгодження своїх дій з іншими людьми, оволодіває знанням основних моральних правил і соціальних норм, навчається саморегуляції своїх емоційних станів та реакцій на різноманітні впливи, набуває досвіду переживань широкої гами почуттів від вдалого і невдалого спілкування.

У Базовому компоненті дошкільної освіти України як освітньому стандарті виділено в якості однієї з найважливіших освітніх ліній – "Дитина в соціумі". У вказаній освітній лінії нормативного документу однією з основних категорій виступає соціальна компетентність дитини, яка засвідчується комплексом показників. До основних з них віднесено: здатність проявляти базові якості, виражати соціальні почуття, брати посильну участь у соціальних подіях в дитячих осередках, намагання покращати спільне життя, ціннісно ставитися до себе та інших людей, володіти знаннями та дотримуватися основних моральних правил і норм у міжособистісній взаємодії [1].

Проблема соціального розвитку дитини раннього і дошкільного віку була і залишається предметом уваги багатьох вітчизняних психологів і педагогів. Завдяки цьому визначено зміст соціального розвитку особистості (Л.Дичківська, Г.Лещук, Л.Тарабасова, І.Печенко та ін.); схарактеризовано особливості розвитку особистості на ранніх етапах онтогенезу (В. Котирло, С.Ладивір, Т.Піроженко та ін.); розкрито зміст і структуру соціальної компетентності дитини дошкільного віку (О.Кононко, Т. Поніманська, І.Рогальська, Л.Тур та ін.); визначено специфіку соціалізації дитини раннього віку (А.Блеч, І.Гладченко, С.Трикоз, Л.Ярмола та ін.); теоретично обґрунтовано та експериментально підтверджено ефективність педагогічних умов оптимізації процесу соціального розвитку дошкільників (І.Бех, А.Богуш, Л.Варяниця, Н.Гавриш, Л.Карнаух та ін.). Хоча в цілому проблема соціального розвитку є однією з найбільш досліджених, до сьогодні бракує теоретико – експериментальних праць вітчизняних фахівців з такого її аспекту, як виховання у дітей раннього віку елементарних форм соціальних умінь.

У контексті нашого дослідження, присвяченого особливостям виховання соціальних умінь в ранньому онтогенезі, становлять інтерес ряд важливих і взаємопов'язаних між собою понять, які потребують уточнення, Це, зокрема: *"соціальний розвиток"*, *"соціальні потреби"*, *"соціальні норми"*, *"соціалізація особистості"*, *"соціальна діяльність"*, *"соціальні здібності"*, *"соціальні уміння"*, *"соціальне виховання"*. Кожне з них має свою специфіку і відіграє певну роль у формуванні соціального профілю (соціального портрету) особистості. Зупинимося на кожному з них детальніше.

Аналіз наукового доробку Г.Беленької, Н.Гавриш, Н.Кирста, Н.Лисенко, Ю.Приходько, І.Сіданіч, П.Щербань та інших фахівців засвідчує, що під

соціальним розвитком переважна більшість з них розуміють процес і результат залучення особистості до взаємодії з соціумом з метою заохочення до соціальної активності, гармонійного входження у соціальний простір, самореалізації та самовдосконалення. Вказані автори підкреслюють, що на соціальний розвиток впливають як зовнішні (зокрема, взаємодія закладу освіти з сім'ями вихованців), так і внутрішні (самостійна діяльність суб'єкта в соціумі) чинники. Їх дієвість залежить від спрямованості, змісту і виховного потенціалу ЗДО.

Згідно узагальнень А.Богуш, мета соціального розвитку полягає у формуванні соціально значущих якостей особистості, її соціальних потреб, здібностей, умінь, цінностей. На думку вказаного автора, результатом ефективного соціального розвитку є *соціальна активність*, яка проявляється у здатності особистості розв'язувати актуальні для неї задачі й засвідчується її якісними змінами в усіх сферах життя і видах діяльності. Як і більшість фахівців, А.Богуш до показників оцінки ефективності соціального розвитку особистості відносить сформованість: базових якостей особистості; життєво необхідних *соціальних* знань, *умінь* та навичок; повноцінної гармонійної соціалізації; готовності та уміння допомагати тим, хто цього потребує; здатності досягти бажаного соціального статусу; продуктивну взаємодію з оточуючими людьми; уміння діяти самостійно та досягати успіху у соціально прийнятний спосіб [2].

І.Дичківська, Т.Поніманська, Л.Врочинська зазначають, що *соціальні уміння* є важливим результатом соціального розвитку особистості та показником її прогресивного зростання. Соціальні уміння проявляються й формуються в процесах адаптації людини до нових умов і вимог життя (звикання, прийняття їх як необхідності) та соціалізації (засвоєння нею необхідних для повноцінного функціонування у соціумі правил і норм поведінки). Згідно даних досліджень вказаних фахівців, соціалізація дитини відбувається найбільш активно під час взаємодії дитини з однолітками у ЗДО [3].

Хоча проблема соціалізації особистості була і залишається однією з досліджуваних вітчизняними психологами і педагогами. В то й же час безпосередньо соціальні уміння як важлива компонента соціального розвитку особистості до сьогодні виступає предметом вивчення лише окремих дослідників. Як зазначає О.Кононко, соціальні уміння уможливають успішну взаємодію дошкільників з оточуючими людьми, дозволяють вести грамотний діалог, підвищують якість комунікації, сприяють розвитку уміння контролювати власні емоції. Соціальні уміння і навички не лише активізують спілкування, але й дозволяють людині контролювати свої емоційні стани та проявляти себе у різних сферах життя. Вказаний фахівець підкреслює: особа з розвиненими соціальними уміннями і навичками зазвичай володіє організаційними здібностями, вміє переконувати, здатна аргументувати свою позицію, спроможна використати логіку й красномовство. Така особистість вміє себе подати, управляти своєю поведінкою, регулювати емоції та голос, вести

бесіду, знаходити своє місце в колективі, адекватно реагує на успіхи і невдачі [6].

Мета статті: схарактеризувати стан розробки проблеми в науковій літературі, визначити зміст соціальних умінь як інтегральної характеристики особистості та специфіку їх розвитку в ранньому дитинстві.

Виклад основного матеріалу. З огляду, що соціальні уміння формуються у дітей раннього віку процесі соціалізації, у дослідженні приділено значну увагу даній категорії. З метою розкриття змісту процесу соціалізації А. Капська розглядає співвідношення цього поняття з поняттями "виховання" і "соціальний розвиток". Автор зазначає, що соціалізацію не можна зводити до поняття "виховання" ні у вузькому, ні у широкому розумінні. На думку автора, виховання передбачає систему цілеспрямованих впливів, за допомогою яких в особистості формуються певні риси і соціальні якості, завдяки яким вона долучається до культури: Характеризуючи особливості процесу соціалізації, А.Капська звертає увагу, перш за усе, на стихійності цього процесу та більшу можливість ждла дитини здійснювати самостійні вибори. Фахівець підкреслює, що соціальний розвиток дітей слід розуміти як об'єктивний і водночас керований процес взаємодії кількісних і якісних змін соціальних характеристик особистості в ході її становлення як суб'єкта суспільного життя. [5].

Згідно даних досліджень С.Курінної, "соціалізація" розуміється як організований і спонтанний процес, в ході якого відбувається становлення і розвиток соціальних знань, умінь та навичок. Водночас автор зазначає, що використання поняття "соціалізація" у значенні *виховання* як синоніму ускладнює розв'язання проблеми формування соціальної компетентності дітей у різних умовах життєдіяльності. Внаслідок позитивного впливу різноманітних чинників відбувається інтеграція дитини в суспільство, "вростання в людську культуру", тобто її соціалізація [10].

Досліджуючи соціальну поведінку дітей раннього віку, О.Кононко акцентує увагу на важливості розвитку в процесі соціалізації малюків таких важливих соціальних умінь, як уміння правильно вітатися, прощатися, вибачатися, ділитися, допомагати, жаліти, радіти спільним діям та результатам, застосовувати у спілкуванні вербальні та невербальні (міміку, жести) засоби, ставитися доброзичливо до партнера та повагою до себе. Дитячий психолог актуалізує важливість плекання у дітей раннього віку зачатки почуття самовартісності [7].

Аналізуючи процес соціального розвитку дітей двох-трьох років, провідні фахівці в якості провідної оперують категорією "соціалізація". Вони підкреслюють: на відміну від понять "виховання" і "розвиток", соціалізація охоплює і сам процес, і результати взаємодії індивіда з сукупністю соціальних впливів, в результаті чого реалізується розвиток людини від індивідуального до соціального. Соціальний розвиток дитини постає як взаємозв'язок соціалізації, тобто оволодіння соціокультурним досвідом, його засвоєння і

відтворення, з індивідуалізацією набуттям самостійності, відносної автономності.

Якщо під час входженні дитини в соціум або спільноти різного порядку та рівня розвитку встановлюється рівновага між процесами соціалізації та індивідуалізації, зростаюча особистість, з одного боку, засвоює цінності та норми соціуму, а з іншого – збагачує свій індивідуальний досвід. Фіхівці наголошують: основою соціалізації особистості є соціальний досвід, засвоюючи який, дитина здійснює власний саморозвиток та самореалізацію, стає соціально компетентною. Соціальна компетентність – це складна полікомпонентна властивість особистості, її інтегральна якість, яка складається з цілого комплексу емоційних, мотиваційних, характерологічних особливостей і виявляється у соціальній активності та гуманістичній спрямованості особистості.

На думку М.Докторович, соціальна компетентність означає оволодіння дитиною мінімальними навичками соціальної активності, які необхідні для життя у сучасному суспільстві та оволодіння соціальними навичками, які дозволяють повноцінно виконувати свої соціальні ролі. Відбувається "формування певних особистісних властивостей, потреб, здібностей, елементарних теоретичних уявлень та практичних умінь, які забезпечують дитині життєздатність. Компетентність гарантує усвідомлення дитиною того, як слід себе поводити, щоб бути гармонійною, співзвучною з іншими, почувати себе в будь-якому товаристві комфортно" Соціальна компетентність відіграє важливу роль у загальному розвитку особистості дошкільника, засвідчує зрілість дошкільника як соціальної особи. Щоб стати соціально зрілим, дитині дошкільного віку належить пройти довгий шлях, зрозуміти, чого хочуть від неї люди, які її оточують, оволодіти моральними нормами, ознайомитися з правилами співжиття з іншими людьми, навчитися диференціювати вимоги різних дорослих, дістати уявлення про межі прийнятної та схвалюваної поведінки, усвідомити ймовірність використання оточенням соціальних санкцій у разі його виходу за ці межі [4].

М.Лесіна наголошує на важливості єдності процесів соціалізації та індивідуалізації. Вона вказує, що в процесі взаємодії дитини зі світом і людьми задовольняються водночас дві її потреби: потреба у самореалізації як виявленні і ствердженні себе серед інших та потреба у соціалізації як можливість знайти своє місце в суспільстві. Соціалізація забезпечує індивідуалізацію, оскільки лише у соціальних зв'язках, спілкуванні, взаємодії відбувається самовизначення у соціокультурному просторі та розвивається самосвідомість [8].

Згідно даних досліджень Н.Гавриш, О.Рейнпольської, якщо при входженні дитини в соціум встановлюється рівновага між процесами соціалізації і індивідуалізації, коли, з одного боку вона засвоює норми і правила поведінки, прийняті в даному суспільстві, а з іншої – вносить свій значний "вклад" в неї, у свою індивідуальність, відбувається її інтеграція в

соціум. При цьому відбувається взаємна трансформація і особистості, і середовища. Ці процеси проявляються на всіх рівнях соціуму, в тому числі при входженні дитини в якусь конкретну групу, спільноту людей і чинять вплив на формування певних особистісних якостей. За своєю суттю індивідуалізація і соціалізація є необхідними, нерозривно взаємопов'язаними компонентами єдиного процесу особистісного розвитку, певний рівень якого породжує детермінацію, самоуправління особистості, яка свідомо організовує своє життя, а відтак і свій розвиток [9].

Висновки. Базуючись на доробку фахівців у дослідженні під соціалізацією розуміється процес засвоєння дитиною раннього віку необхідних для її гармонійної взаємодії з однолітками та дорослими знаннями елементарних моральних норм і правил. Соціальні уміння кваліфікуються як здатність дітей двох-трьох років налагоджувати стосунки, діяти разом, виявляти доброзичливість, досягати поставлених цілей. Встановлено, що соціальні уміння передбачають спроможність дітей раннього віку використовувати у спілкуванні з однолітками вербальні та невербальні засоби.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України (нова редакція) // Дошкільне виховання. 2012. № 7. С. 4–19.
2. Богуш А.М. Методика розвитку мовлення і навчання рідної мови дітей раннього віку : навч.-метод. посібник / А. Богуш, Н. Маліновська. К. : Слово, 2016. 392 с.
3. Дичківська І.М., Поніманська Т.І., Врочинська Л.І. Гуманістичне виховання дітей дошкільного віку в контексті інноваційної педагогічної діяльності: монографія. Рівне : Волинські обереги, 2012. 208 с.
4. Докторович М. Соціальна компетентність як наукова проблема // психологія і суспільство. 2009. №3 (37). С. 144-147.
5. Капська А.Й. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей . К.: Центр учбової літератури. 2012. 232 с.
6. Кононко О.Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод. посіб. К.: Світлич 2009. 208 с.
7. Кононко О.Л. Плекаємо в малечі почуття самовартісності: навч.-метод. посіб. К. Наш час, Х.: Ранок. 2010. 207 с.
8. Лесіна Т. М. Розвиток соціальних умінь і навичок у дошкільників в системі сучасної парадигми передшкільної освіти / Т. М. Лесіна // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського". Випуск 4 (117). Серія: Педагогіка. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2017. С. 45–50.
9. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: монографія / Н.Гавриш, О.Рейпольська та ін.; за заг. Ред.. О.Рейнпольської. К., Кропивницький: Імекс ЛТД. 2018. 280 с.

10. Особливості соціальної адаптації дітей 3-го року життя до умов дошкільного закладу / С. М. Курінна, О. Ю. Рибаківа // Пошуки і знахідки : матеріали наук. конф. / ДВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т" (22–24 квіт. 2014 р.);

[за заг. ред. Т. А. Євтухової]. Слов'янськ, 2014. Вип. 14, т. 2. С. 30–33.

УДК 373.2

СЮЖЕТНО-РОЛЬОВА ГРА ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анна Олегівна Левченко

здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня спец.012 Дошкільна освіта

Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя;

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти

Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Антоніна Миколаївна Аніщук

Ключові слова: мовленнєва особистість, мовленнєва компетентність, зв'язне мовлення, сюжетно-рольова гра, мовленнєва поведінка, спілкування, мовленнєві навички.

Постановка проблеми. У сучасних умовах актуалізується проблема формування свідомої особистості, здатної вільно й відповідально визначати свою позицію серед інших, приймати рішення, спираючись на систему певних знань, правильно оцінювати себе та навколишню дійсність, чітко усвідомлювати свої бажання та наміри, доводити, обґрунтовувати, відстоювати власну думку. І саме в дошкільному віці у дитини формується вміння вербалізувати свої життєві враження, передавати власні думки словами і діями. Освітній напрям "Мовлення дитини" Базового компонента дошкільної освіти передбачає формування мовленнєвої компетентності дошкільника, необхідної для формування мовленнєвої особистості, яка вільно використовує засоби мови в будь-якій комунікативно-мовленнєвій ситуації, дотримується правил мовленнєвої поведінки і мовленнєвого етикету, виявляє обізнаність із національно-мовленнєвими традиціями [5].

Особливої значущості набуває розвиток особистісного потенціалу дитини, становлення її здатності самовизначатися в різних життєвих ситуаціях, виражати у мовленнєвих конструктах своє ціннісне ставлення до довкілля та самої себе [4].

У закладі дошкільної освіти дитина, як мовленнєва особистість, стає центральною фігурою освітнього процесу. Вона має ставитися до слова не лише як до інструмента відтворення почутої від дорослого мови, а як до дійства розкриття свого внутрішнього світу [12]. Одним із засобів формування мовленнєвої особистості виступає сюжетно-рольова гра.

Мета статті: розкрити значення сюжетно-рольової гри для виховання мовленнєвої особистості в дошкільному дитинстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розвитку мовленнєвої особистості дошкільників не є новою. Вона досліджувалася класиками наукової думки і сучасними науковцями в різних аспектах: психологічному – Т.Піроженко; лінгвістичному – М.Плющ, Л.Щерба; педагогічному – С.Єрмоленко, Н.Орланова, лінгводидактичному – А.Богуш, Н.Гавриш, А.Гончаренко, М.Вашуленко, Л.Мацькота ін. Феномен "мовленнєва особистість" становить істотний інтерес для дошкільної лінгводидактики. Аналіз наукового фонду з означеної проблеми засвідчив, що в цьому руслі проведено дослідження А.Богуш, О.Трифонової (формування мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку), Л.Калмикової (технології формування мовленнєвої особистості), О.Трифонової і О.Кисельової (формування мовленнєвої особистості старших дошкільників засобами українського фольклору).

Особливу увагу розвитку *мовленнєвої особистості* дошкільника у широкому життєвому контексті приділяють такі фахівці, як: Н.Гавриш, А.Гончаренко, Л.Калмикова, С.Кулачківська, Т.Піроженко та ін., надають пріоритет саме мовленнєвому розвитку, в процесі якого дошкільник вчиться висловлювати, передавати словом різноманітні життєві враження.

Виклад основного матеріалу. Як зауважує А.Аніщук, *мовленнєва особистість* – це насамперед діяльна особистість, яка володіє вміннями і навичками вільно та творчо користуватися мовленнєвими засобами при вираженні своїх потреб, інтересів, намірів [2]. Т.Піроженко, А.Гончаренко вживаючи термін "*мовленнєва особистість*", центрують свою увагу на особистісних якостях дитини, які проявляються у мовленнєвій комунікації. А.Гончаренко акцентує свою увагу на формуванні мовленнєвої особистості, яка ставиться до слова не лише як до інструмента відтворення почутої від дорослого мови, а як до дійства розкриття свого внутрішнього світу, свого ставлення до інших та до самої себе [7].

Серед засобів формування мовленнєвої особистості дошкільника, як вважає А.Аніщук, драматизація та інсценування художніх творів, мовленнєві ситуації та мовленнєві вправи, які сприяють й стимулюють мовленнєвий розвиток, активність і самостійність дитини дошкільного віку [3]. Одним з ефективних засобів виступає сюжетно-рольова гра, яка займає провідне місце у старшому дошкільному віці.

У цій грі діти на себе беруть роль дорослих людей, і відтворюють дії дорослих в житті, а також їх відносини. Сюжетно рольова гра має великі

виховні і розвиваючі можливості. Вона впливає на всі психічні процеси: сприйняття, увагу, уяву, пам'ять, всі види мислення і, звичайно ж, на мовлення. Сюжетно-рольова гра відноситься до навчальних ігор, вона визначає вибір мовленнєвих засобів, сприяє розвитку мовленнєвих навичок і умінь, дозволяє вибирати стиль спілкування між дітьми при різних ситуаціях. Виходячи з цього, сюжетно-рольова гра розвиває навички і уміння діалогічного мовлення при вербальному спілкуванні.

Спілкування з однолітками і дорослими – невід'ємна складова сюжетно-рольової гри, що є природним способом невимушеного спілкування дошкільників. У спілкуванні з однолітками проявляється мовленнєвий рівень кожної дитини. Дослідження психологів доводять, що мовлення дитини, звернене до однолітків, зв'язне, зрозуміле, лексично розгорнуте. В.Захарченко пише, що в ігровій взаємодії педагог має можливість опосередковано впливати на мовленнєвий розвиток дітей, створювати умови, які б спонукали дитину до пошуків повних і влучних форм висловлювання[8], що сприяє вихованню мовленнєвої особистості.

А.Аніщук зазначає, що в сюжетно-рольовій грі дитина вживає слова-звернення; передає почуття і ставлення; емоційний стан (прояв турботи, чуйності, переживання, захоплення, задоволення, незадоволення); проявляє творчість у створенні сюжетів; вживає лексику дорослого оточення [1].

Виконуючи ігрові ролі, дошкільники проявляють елементи творчості. Досліджуючи мовленнєвотворчу діяльність дітей дошкільного віку Н. Гавриш зазначає, що мовленнєва творчість проявляється у спілкуванні з однолітками і дорослими через самопрезентування і фантазування. Автор підкреслює "щиросердність, відвертість творчих поривань емоційного запалу" [6, с.81].

Провідним видом діяльності дитини-дошкільника, пише Н.Луцан, є "самодіяльна гра" (гра, яка, на думку К.Крутій, І.Деснової, М.Замелюк, не обмежена рамками сюжетно-рольової гри) [9], яка дозволяє дитині реалізувати себе як особистість, тобто самореалізуватися, виявити своє ставлення до навколишнього [10]. Діти виражають своє ставлення до учасників гри, дають поради, віддають накази за допомогою слів, що вказують на різні емоційні прояви (любов, турботу, переживання, захоплення, невдоволення, задоволення та ін.), проявляють елементи творчості у мистецтві використовувати влучні слова, відповідно до виконуючих ролей. Саме гра створює найсприятливіші умови для творчості й самовияву кожною дитиною свого внутрішнього світу.

У ході такої гри діти мають можливість діяти, конкретні дії викликають мовленнєву активність дошкільників, що сприяє розвитку гри. Свої дії дошкільники супроводжують словами – зверненнями до однолітків, які їх чують і дають відповідь. У висловлюванні діти планують свої дії і діяльність. Саме в сюжетно – рольових іграх у дошкільників відбувається перехід від ситуативних висловлювань до позаситуативних.

Як зазначає В.Захарченко, у реалізації своїх ігрових задумів дошкільники

використовують слово, власні дії, предмети-замінники. Розвиток дитячої уяви безпосередньо пов'язаний з мовленням. У грі діти активізують, розвивають свої мовленнєві можливості, а завдяки різноманітним виражальним мовленнєвим засобам їхня гра стає змістовнішою, яскравішою. Якщо спершу дошкільники послуговуються словом на позначення дій (з метою їх осмислення), то пізніше словом замінюють дію, виражаючи свої думки і почуття [8].

О.Міхеєва розглядала гру як одну з форм педагогічного процесу в закладі дошкільної освіти разом з тим як один із важливих засобів виховного впливу на дитину. Вона вказувала, що для розвитку мовлення дітей у грі необхідно організовувати спілкування з дорослим, так із дітьми, в процесі якого дитина має можливість обмінюватися думками і завдяки цьому розвивати своє мовлення, яке, в свою чергу, організовує гру [11].

Висновок. Таким чином, сюжетно – рольова гра містить в собі певні можливості для виховання мовленнєвої особистості дитини дошкільного віку. Визначає вибір мовленнєвих засобів для вираження думок, почуттів, ставлень, сприяє засвоєнню мовленнєвих умінь і навичок, дає можливість для розвитку діалогічного та монологічного мовлення у різних ігрових ситуаціях. Ефективність виховання мовленнєвої особистості в сюжетно-рольовій грі залежить від єдності словесних і несловесних компонентів мовленнєвої діяльності: правильне мовлення поєднується з емоціями, мімікою, жестикуляцією.

Список використаних джерел:

1. Аніщук А. М. Сучасні підходи до розвитку мовленнєвої особистості в дошкільному дитинстві. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2015. № 4. С. 8-12. URL::http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2015_4_3 (дата звернення 22.05.2023).
2. Аніщук А.М. Використання педагогічних ідей С.Русової у формуванні мовленнєвої особистості в дошкільному дитинстві. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка*, Вип.135; гол. ред. Носко М.О., Чернігів: ЧППУ, 2016. 284 с. С.5-9.
3. Аніщук А.М. Дошкільна лінгводидактика: навч. посіб. (II видання, доп. і переробл.) для студентів вищих навчальних закладів спеціальності "Дошкільна освіта". Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2015.317 с.
4. Аніщук А.М. Педагогічні умови оптимізації процесу мовленнєвого самовираження дошкільників різної статі: дис. кан. пед. наук: 13.00.08. Київ, 2009. 259 с.
5. Базовий компонент дошкільної освіти України / під керівництвом Т.О.Піроженко. К.: Видавництво, 2021. 26 с.
6. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєво-творчої діяльності в дошкільному

- дитинстві: дис... д-ра пед. наук: 13.00.02 . Київ, 2002. 438 с.
7. Гончаренко А. М. Розвиток мовленнєвої компетентності старших дошкільників : навч. метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку "Я у Світі" . К. : Світич, 2009. 160 с.
 8. Захарченко В. Г. Мовленнєвий розвиток дошкільників в сюжетно-рольовій грі: навч.-метод. посіб. К.: Вища шк., 2001. 60 с.
 9. Крутій К. Л., Деснова І. С., Замелюк М. І. Самодіяльна гра дитини дошкільного віку: важливість єдиних термінологічних підходів. *Академічні студії. Серія "Педагогіка"*, Вип. 1, 2022. С.122-133.<http://academstudies.volyn.ua/index.php/pedagogy/article/view/310/294> (дата звернення 23.05.2023).
 10. Луцан, Н. І. Теорія і практика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 . Одеса, 2006. 467 с.
 11. Міхеєва О. І. Гра як засіб гармонізації ставлення дитини-дошкільника до себе та світу. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка* № 13 (272), Ч. II, 2013. С.152-159.
 12. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до 6 років / О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова; наук. кер. О.Л. Кононко. К: ТОВ "МЦФЕР" . Україна" .2019 р. 488 с.

УДК 373.2.

РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ПЕРІОД ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА

Катерина Миколаївна Личак

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта

Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Науковий керівник – канд. психол. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти

Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Олександр Петрович Пісоцький

Постановка проблеми. Проблема мислення досліджується як у працях іноземних науковців так і вітчизняних фахівців. Так, у різний час до неї зверталися Л. Бурлачук, Л. Веккер, В. Дружинін, Г. Костюк, В. Моляко,

О. Скрипченко, В. Суворов, М. О. Холодна, І. Біла та ін.

Мета статті полягає у з'ясуванні основних ознак логічного мислення дітей 5-6 років у концепціях зарубіжних і вітчизняних дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми розвитку логічного мислення у контексті становлення індивідуальності дошкільників були розглянуті В. Котирло, В. Кузьменко, Т. Піроженко, С. Ладивір та ін. Питання його динаміки вивчалися у руслі досліджень мислення та мовлення дитини Л. Виготським, Л. Венгером, О. Запорожцем, М. Лісіною, Т. Ушаковою, А. Богуш та ін. На сьогодні постала необхідність в уточненні окремих наукових положень та прикладних результатів дослідження цього явища, що і складає актуальність даної статті.

Виклад основного матеріалу. Дослідники з'ясували, що результатом розвитку та навчання дітей у дошкільному дитинстві є формування всіх видів мислення [1, с.37]. Зокрема наочно-дійове мислення у деякій мірі вже властиве дітям раннього віку, оскільки саме воно забезпечує предметну діяльність. Натомість у дітей дошкільного віку провідним мисленням є наочно-образне, яке ґрунтується на чуттєвому сприйнятті предметів та уявленнях про них. Як бачимо, дошкільники вже стають здатними не лише виконувати прості практичні дії з предметами, але й починають користуватися образними уявленнями. Іншими словами, для них цілком звичними стають дії з образами, дії зі створення певних моделей, передбачення кінцевого результату діяльності, планування власних дій та етапів виконання завдання.

Зокрема у чотири роки дитину вже цікавлять не лише предмети, але й те, як вони між собою взаємодіють. Одночасно з цим вона зацікавлена не лише зовнішнім виглядом предмету (образом), а також прискіпливо ставиться до визначення частин, з яких він складається.

Дослідниками зафіксовано, що для дітей 3-4 років вже властиві нескладні форми логічних міркувань й узагальнень. Для того, що вони виникли, необхідно так організувати діяльність дітей, щоб вона сприяла ознайомленню не лише з конкретними об'єктами, але й з відповідними їх зв'язками та відношеннями між ними, щоб вони стали для дошкільників предметом міркувань. Саме за такої організації роботи діти п'ятого року життя привчаються до самостійності у власних міркуваннях та їх узгодженні з однолітками, а також з довкіллям [3].

За твердженням В. Давидова, В. Занкова приблизно у чотири роки дитина досягає стадії формальних логічних операцій, а її мислення стає подібним мисленню дорослої людини. Проте наочно-дійове та наочно-образне мислення нікуди не зникають у дитини 5-6 років, оскільки вона використовує їх для вирішення пізнавальних завдань, для розв'язання яких у неї обмаль досвіду та необхідних знань. Щодо образів, то дитина спершу уявляє реальну дію з предметами та їх наслідок, а вже потім розпочинає розв'язок задачі [2, с. 5].

Для дітей 4-5 років властиві основи логічного мислення, що має місце в

нескладній дослідницькій активності, яка відбувається з їх власної ініціативи. У таких випадках мета пізнавальної діяльності полягає у дослідженні властивостей і ознак предметів навколишнього світу (експериментальна діяльність з об'єктами природи та самостійні висновки й узагальнення). Також розвивається здатність повноцінно та послідовно передавати зміст власних міркувань, побаченого, почутого тощо.

Добре розвинене наочно-образне мислення спонукає дошкільників до логічних міркувань, стимулює формування у них найбільш загальних уявлень про моделі, схеми об'єктів пізнання та одночасно є підґрунтям для виникнення понять, а отже і понятійного мислення. Так, науковці стверджують, що навіть у теоретичних (абстрактних) видах людської діяльності, яка потребує чіткого суто логічного міркування, значну роль відіграють образи, схеми [4, с.140].

Також у п'ятирічному віці вперше з'являються пізнавальні завдання, які пов'язані із запитаннями: чому? Формулюючи подібні запитання, діти намагаються розв'язувати цікаві для них пізнавальні завдання. При цьому вирішення будь-якого з них вимагає від дорослих спеціальної організації дитячої пізнавальної активності, яка зорієнтована одночасно і на процес вирішення завдання, і на інтелектуальний, і на психологічний розвиток дітей. Дослідники відзначили, що коли створити сприятливі умови та формулювати зрозумілі (доступні) завдання дітям, то у процесі вирішення завдання діти будуть використовувати факти та узагальнення, логічні міркування, протиріччя у власних висновках і самостійно їх усуватимуть [9].

Слово, як самостійний засіб мислення, дітьми 5 року життя активно вживається відповідно до міри розуміння ними накопичених цивілізацією понять, які в цілому відображають досвід людства, накопичені знання в абстрактній формі. При цьому дорослі здебільшого роблять велику помилку, коли вважають, що слова однаково розуміють і діти, і дорослі. Але для дітей – це уявлення про конкретний предмет, явище, а для дорослого – це загальні поняття. Лише упродовж всього дошкільного періоду малюки поступово переходять від поодиноких до більш загальних понять [6, с. 98].

Для дітей 5-6 років уже властиві пізнавальна активність і стійкість пізнавальних інтересів, які вважаються підґрунтям мотивації, зокрема навчальної. Крім того, у цьому віковому періоді відбувається стрімкий розвиток абсолютно всіх розумових дій, що сприяє розширенню системи уявлень і понять, а також збагачується їх змістове наповнення та обсяг.

Близько шести років поняття дітей стають більш ґрунтовними, узагальненими, оскільки вони здатні вже позначити сутнісні ознаки предметів і явищ. Варто відмітити, що слова перетворюються на поняття поступово, по мірі дорослішання дітей і за спеціально організованого навчання [8, с. 105]. Цьому сприяють дослідницькі дії та здатність планувати діяльність, вміння оперувати інформацією, логічні операції та форми понятійного мислення, іншими словами зростає їх інтелектуальний потенціал. Все це сприяє тому, що діти 5-6 років засвоюють поняття, міркують, роблять узагальнення,

формулюють висновки.

У шість років діти здатні до операцій з символами. Проте ці операції потребують опосередкованої активності, тобто підміну предметів поняттями: словами, числами, схемами тощо. Саме можливості оперування символами й прийнято називати логічним мисленням, яке з'являється після й на основі образного та є найвищим рівнем розвиненості у людини. Як бачимо, основи понятійного мислення розвиваються у період дошкільного дитинства: п'ятирічна дитина у змозі опанувати найбільш прості мисленнєві операції логічного змісту: порівняння, узагальнення, класифікацію, систематизацію, співвідношення тощо.

Упродовж дошкільного дитинства формуються основи інтелекту, а тому розвивається й понятійне мислення. Переважання конкретного виду мислення залежить від розвиненості інтелектуальних дій і операцій. Так, для розвитку наочно-образного мислення вагому роль відіграє система знань і уявлень дошкільників про конкретні образи та вміння маніпулювати ними, уявляти предмет у різному просторовому розміщенню. Натомість у практичних діях вже мають місце внутрішні компоненти – розумові, які сприяють визначенню зовнішніх предметних дій, які спрямовані на конкретний результат. У своєму мисленні діти вже не лише спираються на чуттєві образи предметів, з якими вони на даний момент мають справу, але й на власний досвід (що бачили раніше, що чули про них) [6, с. 97].

На сьогодні існує низка різних засобів і методів впливу на логічні операції дітей 5-6 років. Так, зафіксовано, що вдосконалення і подальший розвиток логічних операцій відбувається більш ефективно, коли використовувати у роботі з дітьми різні засоби сенсорного виховання. Також чільне місце має дотримання послідовності в освітньому процесі, різних способів виконання завдань, у процесі сенсорного виховання надавати дітям самостійність, стимулювати їх до проявів творчої активності, знайомити батьків з відповідними методами та прийомами роботи у цій сфері. Залежність логічного мислення дитини, його розвитку від навчання та виховання дозволяє скеровувати його у певному напрямі, моделювати освітній процес таким чином, щоб вони стимулювали формування розумових дій відповідного типу у дошкільників [10, с. 17].

Отже, в цілому можна назвати такі особливості розвитку мислення дітей 5-6 років: розв'язує пізнавальні завдання за допомогою уявлень, моделей, схем, які відображають сутність предметів і явищ; опановує мову, яка сприяє розвитку понятійних форм мислення: суджень, висновків, понять; формулює запитання, які характеризують розвиток пізнавальної активності дітей, їх допитливості; здійснює перехід від засвоєння видимих зв'язків між предметами та явищами до більш складних у формі відкриття у дослідницької діяльності; формулює узагальнення та висновки, пояснюючи явища та процеси у світі; інтелектуальний потенціал старшого дошкільника ґрунтується на зв'язку образного й понятійного видів мислення [5, с. 25].

Висновок. *Таким чином,* розвиток логічного мислення відбувається поступово упродовж дошкільного віку. Понятійне мислення розвивається у тісній взаємодії з образним. У цьому віковому періоді відбувається стрімкий розвиток абсолютно всіх розумових дій, що сприяє розширенню системи уявлень і понять, їх змістового наповнення та обсягу. Діти 5-6 років засвоюють поняття, міркують, роблять узагальнення, формулюють висновки. Близько шести років поняття дітей стають більш ґрунтовними, узагальненими, оскільки старші дошкільники здатні вже визначати сутнісні ознаки предметів і явищ та можуть оперувати символами. Саме можливості оперування дошкільниками символами й прийнято називати логічним мисленням, яке з'являється на основі наочно-образного та характеризує найвищий рівень пізнавальних можливостей дітей. Вдосконалення і подальший розвиток логічних операцій відбувається більш ефективно, коли використовувати у роботі з дітьми різні засоби сенсорного виховання, надаючи дітям самостійність, стимулюючи їх до проявів творчої активності.

Список використаних джерел:

1. Біла І. М. Розвиток пізнавальної діяльності дошкільників. Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В. С., 2009. 120 с.
2. Власова О. І. Педагогічна психологія: Навч. пос. К.: Либідь, 2005. 400 с.
3. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія: Навч. посібник. К.: Центр учбової літератури. 2007. 391 с.
4. Дяченко О. М. проблема індивідуальних различий в інтелектуальному поведінні ребенка. Вопросы психологии. 1997. № 4. С. 138–146.
5. Ладивір С. О. Пізнавальний розвиток старшого дошкільника. Дошкільна освіта. 2019. № 3 С.25–39.
6. Ладивір С. О. Розвивальні можливості дослідницького методу навчання дошкільників. Актуальні проблеми психології. Психологія розвитку дошкільника. Збірник наукових статей, К.: Вип. 4. 2007. С. 96–97.
7. Люблінська Г. О. Дитяча психологія. К. : Вища школа, 1974. 355 с.
8. Пісоцький О. П. Психологія навчіння та учіння. Педагогічна психологія: Практикум навч.-метод. посібн. / за заг. ред. О. П. Щотки. 2-е вид. Ніжин: НДУ ім. Миколи Гоголя. С. 93–124.
9. Савчин М. В. Вікова психологія: Навч. пос. К.: Академвидав, 2005. 360 с.
10. Шумей Л. Т. Маленькі дослідники. Організація пошуково-дослідницької діяльності дітей. Палітра педагога. 2018. № 5. С. 15–18.

УДК: 373.2:78

СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКІВ: СУТЬ, КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ТА УМОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ

Наталія Юріївна Медвідь

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Науковий керівник – докт. психол. наук,
професорка кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Олена Леонтіївна Кононко

Матеріали статті присвячено визначенню змісту та структури сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників; аналізу стану розробки проблеми у вітчизняній психологічній та педагогічній літературі. Визначено критерії оцінки рівнів сформованості у дітей п'ятого року життя умінь визначати колір, форму, величину предметів найближчого оточення, характеризувати їх властивості, порівнювати між собою, правильно використовувати за призначенням. Схарактеризовано педагогічні умови оптимізації сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників у закладі дошкільної освіти, обґрунтовано важливість створення розвивального предметно-ігрового середовища, яке активізує самостійні предметні дії дітей, є сприятливим для закладання основ суб'єктної позиції дитини вказаного віку.

Ключові слова: особистість, пізнавальні процеси, сенсорний розвиток, властивості предметів, сенсорно-пізнавальний розвиток дошкільника, розвивальне середовище, педагогічні умови оптимізації освітнього процесу у ЗДО.

Постановка проблеми. П'ятий рік життя характеризується зростанням самостійності дитини, інтенсивним розвитком її пізнавальної активності, готовністю і здатністю активно діяти з предметами, брати до уваги їхні властивості, використовувати їх за призначенням та застосовувати як замітники. Закладання в період переходу дитини з середнього до старшого дошкільного віку основ пізнавального інтересу, виховання допитливості як базової якості особистості вкрай важливі для прогресивного зростання. З огляду, що сенсорно-пізнавальний розвиток є багатовимірним явищем, уособлює різні аспекти особистісного становлення і розвитку, йому приділено значну увагу у нормативних документах, зокрема у Базовому компоненті дошкільної освіти України як освітньому стандарті. У матеріалах освітньої лінії "Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі" зазначено: особливе значення на

п'ятому році життя відіграє розвиток пізнавальних інтересів, збагачення сенсорно-перцептивного досвіду, набуття дитиною елементарних логіко-математичних уявлень та формування основ дитячого світогляду, цілісної адекватної картини світу [1].

Отже, на часі – комплексний підхід до розв'язання проблеми сенсорно – пізнавального розвитку дітей дошкільного віку

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі сенсорно-пізнавального розвитку дитини дошкільного віку присвячено чимало праць вітчизняних і зарубіжних психологів та педагогів. Завдяки їхнім напрацюванням теоретично обґрунтовано методологічні й методичні підходи до розв'язання проблеми пізнавального розвитку (Л.Артемова, А.Бондаренко, В.Котирло, С.Максименко, О.Проскура, Фунтикова, Л.Щербакова); створено відповідне методичне й практичне забезпечення даного напрямку освітньої роботи в ранньому онтогенезі (С.Кулачківська, С.Ладивір, Л.Олійник, Л.Шелестова); визначено структуру, зміст та умови розвитку пізнавальних інтересів дошкільників в процесі експериментальної діяльності (Г.Беленька, Н.Глухова, Н.Кот, Н.Лисенко, З.Плохій, Н.Совгір, Н.Яришева).

Згідно визначення М.Ярмаченка, *сенсорний* – означає чуттєвий, той, що належить до сфери почуттів дитини. Фахівець розрізняє сенсорні образи та сенсорні дії, підкреслює важливість сенсорного пізнання для її оптимального орієнтування в природному та соціальному середовищі. Під сенсорним вихованням автор розуміє цілеспрямований вплив на вихованця з метою розвитку функціональних можливостей його органів чуттів, емоційної сприйнятливості, чутливості. Говорячи про сенсорне виховання, М.Ярмаченко має на увазі систему заходів, спрямованих на розвиток відчуттів і сприймань, умінь спостерігати, зосереджувати увагу, аналізувати, порівнювати, класифікувати, встановлювати зв'язки та залежності, визначати властивості предметів та об'єктів довкілля, пізнавати раніше невідоме [8].

Близьким до попереднього є визначення провідної категорії відомим українським педагогом С.Гончаренко. Згідно нього, *сенсорний* означає *чуттєвий*, пов'язаний з відображенням дійсності за допомогою відчуттів та сприймань. Сенсорним подразником може виступати матеріальна річ, явище, слово. Уточнюючи зміст поняття "сенсорне виховання", вказаний фахівець кваліфікує його як складову розумового й фізичного виховання, спрямовану на розвиток діяльності органів відчуття і сприймання особистості. Потреба у сенсорному вихованні зумовлена значенням чуттєвого пізнання в розвитку особистості. Розвиток загальних інтелектуальних здібностей значною мірою значною мірою зумовлюється особливостями сенсорного розвитку дитини.. Важливу роль у сенсорному вихованні відіграє мовлення, словесні вказівки й позначення [2]. М.Монтесорі, Ф.Фребель, Р.Штайнер вважали, що сенсорне виховання, спрямоване на повноцінний сенсорно-пізнавальний розвиток, є однією з важливих сторін особистісного зростання. На їхню думку, сенсорний розвиток, з одного боку, створює фундамент когнітивного розвитку, з іншого

– має самостійне значення для успішної освіти та гармонійної адаптації людини в соціумі.

Апелюючи до розробленої німецьким педагогом Ф.Фребелем авторської системи сенсорного виховання дітей, А.Лямішева т, В.Мозоль, зазначають: автор вважав, що провідне місце в ній має відводитися саме вихованню сприйнятливості, вмінню дитини цілісно сприймати, аналізувати та оцінювати властивості предметів та об'єктів довкілля. За Ф.Фребелем, свою внутрішню сутність особистість виражає не лише у праці та грі, а з допомогою звуків, кольорів, форм. Усвідомлюючи важливу роль гри у сенсорно-пізнавальному розвитку дитини перших років життя, німецький педагог розробив дидактичний матеріал, спрямований на формування її уявлень про форму, величину, просторові відношення та числа. На думку авторів, система занять та ігор, розроблених Ф.Фребелем, і сьогодні стає у нагоді в процесі сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників. Як і його думка, що у маленької дитини існує природна потреба пізнавати та досліджувати оточуючий світ [5].

Відомі українські педагоги І.Дичківська та Т.Поніманська проаналізували доробок провідного педагога з сенсорно-пізнавального розвитку дитини дошкільного віку М.Монтессорі, яка вважала даний напрям важливою складовою становлення особистості. Вказаними фахівцями встановлено, що системою сенсорного виховання М. Монтессорі введено в обіг поняття "сенсорна культура дитини". Розроблений італійським педагогом, філософом, медиком дидактичний матеріал спрямовано на розвиток усіх органів чуття дитини. [3].

Послідовником підходу М.Монтессорі до сенсорно-пізнавального розвитку дитини дошкільного віку та перенесення його в українську освітню систему була С. Русова. Вона наполягала на тому, що розвиток органів чуття є першим кроком до виховання самосвідомості дошкільника. та пропонувала реалізовувати це завдання у різних видах дитячої діяльності. С.Русова акцентувала увагу на тому, що упровадження в освітній процес діяльнісного підходу сприятиме успішному розумовому розвитку дошкільників, стимулюватиме потяг до творчого пізнання, активізуватиме мовлення.

Основу сприймань складають відчуття, які продукуються впливом на органи чуття – зір, слух, нюх, смакові та тактильні рецептори. Будь-яка інформація, що надходить до дитини через органи чуття, має свій специфічний вигляд. І. Карух зазначає: в реальному світі кожний предмет, об'єкт, явище володіє різними видами інформації, різними властивостями. Роль сприйняття полягає у тому, щоб об'єднати усі властивості і сформувати у дитини уявлення про них як цілісність з усіма властивими для них характеристиками. До основних завдань сенсорного розвитку провідний вітчизняний психолог відносить: формування перцептивних дій, спрямованих на розв'язання складних пізнавальних завдань – аналіз форми предметів; визначення можливості переміщення предметів у просторі; оцінка їх пропорцій, узагальнення, класифікація, порівняння. Важливо включати ці

завдання у різні види діяльності дітей – гру, працю, спілкуванні, самостійну художню діяльність, навчання [4].

Згідно даних досліджень Г.Костюка, С.Максименка, О.Савченко, сенсорне виховання спрямоване на формування у дітей повноцінного сприйняття оточуючої дійсності, слугує основою пізнання світу. Адже першим щаблем пізнання є їхній чуттєвий досвід, чуттєве пізнання. Вказані фахівці наголошують: в процесі сенсорного виховання готується перехід від чуттєвого до раціонального пізнання, від сприймання до мислення, формується основа інтелектуальної діяльності. По суті вони розглядають чуттєве та раціональне пізнання в якості різних сторін єдиного процесу пізнання дитиною об'єктивного світу, різних форм пізнавальної діяльності, які знаходяться між собою органічній єдності. Як зазначають фахівці, розвиток сенсорних процесів відіграє суттєву роль у виконанні дитиною практичної діяльності

За даними досліджень Н.Бібік, В.Котирло, С.Кулачківської, С.Ладивір, О.Проскури та інших фахівців, якщо у дошкільному дитинстві не приділяється належної уваги розвитку пізнавальних інтересів, то із вступом до школи вони починають згасати. Автори підкреслюють важливість впливу на розвиток пізнавальних інтересів дитини дошкільного віку гармонійного спілкування, у першу чергу, з дорослими. Саме у взаємодії з приємним, симпатичним, доброзичливим дорослим дитині легше зосередитись, спокійно спостерігати за об'єктом, виявити самостійність і творчу ініціативу оволодіти новою інформацією. Д.Максименко стверджує, що з перших років життя дитину слід навчати сприймати оточуючі предмети і об'єкти, вправляти в умінні спрямовувати увагу на їхні властивості та характеристики, аналізувати їх, виділяти суттєве-несуттєве, схоже-відмінне, знайоме-незнайоме. Це тим більш важливо, що в ранньому онтогенезі сприйняття дітей неповне, неточне, фрагментарне, здебільшого мимовільне. Дослідженнями автора встановлено, що більшість п'ятирічних дітей недостатньо володіють сенсорними еталонами, їхня пізнавальна активність ситуативна, значною мірою залежна від інтересу та емоційного стану. При цьому встановлено, що до сьогодні недостатньо виявлено педагогічні умови, що забезпечують ефективність використання ігор, зокрема дидактичних, в якості засобу формування сенсорних еталонів та пізнавальних інтересів [6].

У контексті нашого дослідження заслуговує на увагу положення М.Машовець, згідно з яким в процесі сенсорно-пізнавального розвитку важливо упроваджувати диференційований підхід до дошкільників, брати до уваги індивідуально-типологічні особливості, сприйняття та засвоєння ними навчального матеріалу, розвитку пізнавальних інтересів. Автор зазначає, що педагог має пропонувати дітям завдання: різної складності, які вимагають обґрунтованих узагальнень і висновків; різного обсягу; різного часу, відведеного на їх виконання; можливістю самостійного вибору; різною мірою та формами допомоги з боку дорослого [7].

Дослідження Е.Пілюгіної доводять, що в процесі сенсорно-пізнавального

розвитку у дошкільників формуються пізнавальні інтереси, які пов'язані із спостережливістю, пам'яттю, увагою, допитливістю. Інтерес є синтезом складних особистісних процесів, прагненням дитини зрозуміти суть явищ, пізнати певні залежності віднайти причинно-наслідкові зв'язки. У пізнавальному інтересі поєднані інтелектуальні, емоційні та вольові чинники. Під впливом інтересу дитина не лише намагається пізнати невідоме, але й поповнити й поглибити набуті раніше знання, перенести їх у нову ситуацію або діяльність. Визначаючи структурні компоненти пізнавального інтересу, фахівець визнає особливу роль емоційних переживань, вплетених у нього – подиву, очікування нового, інтелектуальної радості, захоплення, переживання успіху [9].

Мета статті: схарактеризувати сенсорно-пізнавальний розвиток як важливу складову особистісного зростання дошкільника, визначити критерії оцінки міри його прогресивного руху та умови створення у ЗДО відповідного розвивального середовища

Виклад основного матеріалу. В ході дослідження, з одного боку, аналізувався науковий доробок провідних фахівців, з іншого – розроблявся діагностичний інструментарій з метою визначення стану сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року. На констатувальному етапі роботи особливу увагу приділено розробці критеріїв оцінки міри розвитку досліджуваного явища. Наше визначення індикаторів базувалося на узагальненні існуючих у педагогічній психології та дошкільній педагогіці підходів. У таблиці 1 представлено критерії оцінки міри сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя та показники кожного.

Таблиця 1

Критерії та показники, за якими оцінювалася міра сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників

Критерії	Показники
<i>Знання основних властивостей предметів</i>	Швидко визначає і правильно називає колір, форму, величину знайомих (незнайомих) предметів найближчого оточення; орієнтується у призначенні найчастіше використовуваних предметів і речей; має уявлення про безпечні та небезпечні предмети та правила поведінки з ними
<i>Висока продуктивність дій прагнення досягти успіху</i>	Доцільно використовує метод спроб і помилок, не повторює своїх помилкових дій; вправно обстежує незнайомі предмети; намагається виконати завдання правильно, отримати схвалення авторитетних дорослих, відчути гордість за власні досягнення..
	Діє самостійно, звертається до дорослих за допомогою лише в разі об'єктивної необхідності;

<i>Самостійність дій та суджень</i>	вдало використовує допомогу; варіює способи дій, радіє результативним, відмовляється від помилкових; може не погодитися з несправедливою оцінкою, відстояти власну думку, навести аргументи.
<i>Сформованість особистісних якостей і властивостей</i>	Сформовані пізнавальні інтереси; вибірково ставиться до занять та вибору партнерів по предметній діяльності; розвинені допитливість, прагнення пізнати нове й незвичне; проявляє елементарні форми креативності; виявляє спостережливість і творчу ініціативу; довіряє набутому досвіду.

В процесі визначення міри сенсорно-пізнавального розвитку досліджуваних п'ятого року життя бралися до уваги повнота прояву визначених у таблиці 1 показників, їх інтенсивність, модальність та стабільність прояву у різних ситуаціях та видах діяльності

Умовами оптимізації сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників у ЗДО визначено:

1. Реалізація педагогами комплексного підходу до сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників.

2. Підтримка вихователями прагнення дітей самостійно обстежувати та використовувати предмети найближчого оточення, виявляти творчу ініціативу..

3. Створення у ЗДО розвивального, різноманітного та безпечного предметно – ігрового середовища.

Перспективною залишається розробка методичного забезпечення даних напрямів педагогічної діяльності.

Висновки. У дослідженні зафіксовано брак наукових праць, предметом уваги яких є комплексний підхід до сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя. Схарактеризовано передумови та особливості розвитку свідомості і поведінки дітей вказаного віку. Обґрунтовано концептуальні засади дослідження, визначенню критерії оцінки міри сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників у традиційних умовах виховання. Визначено критерії оцінки досліджуваного явища та педагогічні умови оптимізації освітнього процесу у ЗДО.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2021. № 2. – С. 4
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 367 с.
3. Дичківська І.М., Поніманська Т.І., М.Монтессорі: теорія і технологія: навчал. посібник. К.: Видавничий дім "Слово". 2009. 304 с.
4. Карук І. В. Розвиток пізнавальних інтересів у дітей дошкільного віку в

процесі експериментальної діяльності. Молодий вчений. №5.2 (57.2). 2018. С. 89-92.

5.Лякішева А., Мозоль В. Розвиток пізнавальних інтересів старших дошкільників як наукова проблема. Педагогічний часопис Волині. 2018. № 4. С. 33-38.

6.Максименко Д. Розвиток розумової діяльності дітей дошкільного віку .К.: Центр навчал. літ-ри. 2020. 192 с.

7. Машовець М. Математичка скарбничка: метод. Посібник. К.: Сім кольорів. 74 с.

8, Педагогічний словник/ За редакцією Ярмаченка М.Д. К.: Педагогічна думка 2001. 516 с.

9. Пілюгіна Е.Г. Сенсорні здібності малюка. Розвиток сприйняття кольору, форми та розміру в дітей від народження до трьох років: / Е. Г. Пілюгіна. Х.: Ранок, 2007. – С.1-3.

УДК 373.2

ДО ПИТАННЯ НЕДИСЦИПЛІНОВАНOSTI ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Наталія Юрїївна Миколенко

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти

Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Ніна Порфирїївна Пихтіна

Постановка проблеми. Інколи діти виявляють поведінку, яку складно визначити. Це не агресивна поведінка, це поведінка-протест, але вона викликає численні нарікання у вихователів і батьків, адже має відхилення від соціальних норм і правил загалом або у певній спільноті. Найбільш часто ця поведінка тлумачиться як недисциплінована, яку фахівці відносять до поведінки, яка має відхилення (асоціальна, девіантна тощо). У певній мірі така поведінка властива і дітям старшого дошкільного віку.

Мета статті: уточнення понять недисциплінованість і недисциплінована поведінка дітей старшого дошкільного віку; визначення основних складових

аналізу проблеми недисциплінованості старших дошкільників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фундаментальні аспекти питання недисциплінованості дітей та підлітків розглянуто у науковому доробку А. Макаренко, Л. Островської, В. Сухомлинського, Л. Проколієнко та ін. У роботах сучасних психологів і педагогів І. Беха, В. Боришевського, О. Бала, І. Булах, В. Оржеховської, Т. Федорченко та ін. розкрито психологічні чинники виникнення недисциплінованості дітей крізь призму розвитку волі та самосвідомості особистості та відмічено необхідність своєчасної профілактики та корекції недисциплінованої поведінки. Сучасні дослідники у галузі дитячої психології та дошкільної педагогіки О. Кононко, Т. Піроженко, Л. Соловійова, Н. Пихтіна та ін. розглядають досліджувану властивість у контексті соціально-особистісного розвитку дитини дошкільного віку та розробляють шляхи цілеспрямованого впливу на неї шляхом профілактики та корекції, наголошуючи на нагальності проблеми недисциплінованості саме у старших дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Загалом для уточнення поняття "недисциплінованість" доречно буде звернутися до суміжних понять, зокрема "дисципліна", "дисциплінованість", "недисциплінована поведінка". Загалом *дисципліна*, як етична категорія, є якісною ознакою порядку, організованості конкретної спільноти чи сфери життя людей, що підкреслює "відповідність їхньої поведінки загальноприйнятим нормам права, моралі, що склалися в суспільстві, або вимогам певної організації" [10, с. 141]. Висловлена думка повною мірою стосується також і дитячої спільноти закладу дошкільної освіти. Похідним від розглянутого поняття є "дисциплінованість", яке відносять до властивостей людини; це якість особистості, яка інтегрує витриманість, внутрішню суб'єктну організованість, відповідальність, готовність і звичку підкорятися власним цілям (самодисципліна) і суспільним установкам (законам, правилам, нормам) [8, с. 23]. Зокрема М. Ярмаченко зазначив, що під дисциплінованістю розуміють найбільш загальну рису людини, яка вказує на позитивне ставлення до норм поведінки у суспільстві, суб'єктність і ставлення до діяльності у спільноті [4, с. 146]. Науковець при цьому підкреслює її практичне значення, адже розвинена риса допомагає людині мобілізуватися і поводитися відповідно до соціальних норм і цінностей, тобто те, що вказує на дисципліновану поведінку.

Згідно цієї точки зору, "недисциплінована поведінка" – це поведінка, за якої людина або дитина у тій чи іншій мірі порушує суспільні правила, стандарти, а також власні позитивні цілі та установки. Це особливий вид неконструктивної поведінки, причина якою може бути наслідком несприятливих впливів як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. Зокрема до неї може призводити "недостатність виховного впливу або його цілковита відсутність" [1, с. 17] вказує український науковець І. Бех. Унаслідок цього дитина поводить себе недисципліновано лише тому, що не знає правил і норм поведінки, прийнятних у спільноті, із якими варто співвідносити свої дії і вчинки.

Проте як зазначає дослідник, на практиці частіше за все діти, яких відносять до категорії недисциплінованих, насправді чудово обізнані з правилами поведінки.

До аналогічних висновків дійшла й сучасна дослідниця Л. Соловійова. Вона вказує, що у дисциплінованості відіграють важливу роль довільні дії, які є підґрунтям вольового розвитку. Авторка зазначає, що вміння довільно регулювати свої дії є вагомим особистісним здобутком, яке виявляється у соціально громадянській компетентності дитини дошкільного віку, забезпечуючи дотримання "... правил і норм поведінки, домовлятися з іншими у конфліктних ситуаціях" [9, с. 33]. Отже, довільні дії забезпечують основи емоційної і поведінкової саморегуляції.

Як бачимо, що розуміння правил, не завжди забезпечує їх дотримання. У своїх висловлюваннях і судженнях дитина може ґрунтуватися на завчених правилах і нормах, але чинити всупереч їм. Цей факт доводить, що дія за правилом починається не із заучування самого правила. І хоча очевидно, що знання правила є необхідною умовою його виконання, настільки ж очевидно, що ця умова не є достатньою, і що між знанням правила і поведінкою за правилом може існувати певний розрив. Іншими словами, нав'язування зразка або його навіювання, що відбувається поза свідомістю дитини, призводить до того, що дошкільник не розрізняє правильну і неправильну дію. Тобто, неусвідомлена дія, незважаючи на її зовнішню правильність, є вимушеною, автоматичною і не має власного сенсу[7].

Так, науковці Р. Павелків, О. Цигипало наголосили на тому, що досить часто порушують дисципліну, припускаються помилок навіть ті діти, які добре знають правила, мають певний досвід дисциплінованої поведінки і навіть намагаються поводитися якомога краще. У цьому випадку недисциплінованість зумовлена тим, що у них недостатньо розвинена здатність до саморегуляції і самоконтролю, що полягає "в умінні співвідносити свої дії з правилами, продумувати їхню послідовність, коригувати відповідно до обставин і вже наявного досвіду поведінки у типових ситуаціях" [3, с. 287].

У сучасній психоаналітичній традиції побутує думка Селм Фрайберг, яка вважає, що набуття досвіду дисципліни якраз і розкриває зміст розвитку в дитини здатності до самоконтролю. На її думку, дитина від початку не має ні власного бажання бути дисциплінованою, ні прагнення контролювати процес задоволення своїх потреб. Дослідниця вважає, що ці вміння дитина "переймає" від батьків або інших дорослих, і лише через кілька років вона називає їх своїми бажаннями.

О. Кононко вважає, що дисциплінованість особистості дошкільника полягає в усвідомленні ним взятих на себе обов'язків і розуміння своїх прав. На думку авторитетної дослідниці, дитина 5-6 років має всі можливості, щоб будувати свою поведінку на схвалених у суспільстві нормах, правилах, моделях поведінки та вчинків. Ці можливості дозволяють дитині поступово опанувати здатність до самоконтролю і саморегуляції, а її поведінка стає

контрольованою. Авторка тут пропонує використовувати поняття "відповідальна поведінка", яка, на її думку, "має переважати над імпульсивними діями, постійно має бути контроль і оцінка власних дій і вчинків" [2, с. 57].

Н. Пихтіна, здійснивши узагальнення наукових здобутків дослідників із проблеми недисциплінованої поведінки, вважає, що недисциплінованість є *інтегральною негативною соціально-моральною рисою дошкільника, яка* "...проявляється у невизнанні й порушенні ним загальноприйнятих норм поведінки: неслухняності, неувважності, втручанні у свободу іншої людини, провокуванні однолітків на порушення, недотриманні норм розпорядку, забуваннях, ледарюванні та безглузких вчинках". Разом із тим, авторка під *недисциплінованою поведінкою* розуміє найбільш розповсюджену форму відхилення у поведінці старших дошкільників і молодших школярів, "...яка виникає як негативна соціально-моральна якість дитини та проявляється у невизнанні й порушенні прийнятих норм поведінки, ігноруванні дитиною вказівок, порад і прохань дорослих" [5, с. 212].

Ще одним із аспектів проблеми недисциплінованості є аналіз причин, які призводять до її виникнення. У науковій літературі називають різні причини недисциплінованої поведінки [3;6; 7]. Зокрема причиною недисциплінованої поведінки може бути неадекватна самооцінка дитини. У цьому разі поведінка суперечить правилам не тому, що дитина не розуміла як потрібно вчинити, оскільки міркувала інакше (хибною була думка). Іншими словами, самоконтроль поведінки є, але підстави його – хибні. Подібні відхилення – наслідок недооцінки або переоцінки дітьми своїх особистісних властивостей або можливостей. Дослідники вважають, що сама дисциплінованість не є самоціллю особистісного розвитку, радше вона є необхідною умовою і передумовою формування в дітей самодисципліни, тобто свідомої дисципліни вільної людини. Самодисципліна – суб'єктивна здатність особистості до самоорганізації, яка дозволяє реалізувати свої наміри, досягнути поставлених цілей звичними у соціумі способами. Загалом недисциплінованим дітям властиві відсутність відповідальності, лінощі, неохайність, егоїзм. Проте варто пам'ятати, що кількість норм і правил дисципліни допустима лише у тій мірі для кожного вікового періоду, щоб не ставити зайвих перешкод для розвитку дитячої самостійності[Бех].

Саме від розуміння причин досліджуваного явища залежить і вибір засобів виховного впливу на дітей, які порушують дисципліну. З'ясовано, що більшість порушень дисципліни у старших дошкільників не має зловмисного характеру, а пов'язано з природною дитячою активністю, із недостатньо розвиненими вміннями самоорганізації, із дефіцитом почуття відповідальності і з типовим для дітей афективним конфліктом між "хочеться" і "не можна", то дорослим не слід діяти за стереотипом *порушення – покарання*. Покарання як крайня міра не має бути наслідком педагогічного безсилля дорослих. Воно допустиме лише тоді, коли зачіпає моральні почуття дитини, не принижуючи при цьому її гідності. Отже, ще один із аспектів проблеми недисциплінованості

– стратегія впливу, подолання цієї негативної риси.

Нині є розповсюдженою стратегія Б. Скіннера "модифікація поведінки", в основі якої покладено підкріплення самоконтролю[6]. Можна використовувати *позитивне підкріплення* – слова схвалення, привітна міміка, наближення дитини або до дитини (дотик, обійми), привілеї (спільні та індивідуальні), речі (символи, іграшки, щось їстівне) тощо); *позбавлення позитивного підкріплення*, зокрема позбавлення дітей обіцяних раніше задовольень; *негативне підкріплення* – осуд, докір тощо. Зокрема зі старшими дошкільниками у межах цієї стратегії можна обговорювати їхню поведінку, пояснювати її наслідки, як позитивні, так і негативні та цілеспрямовано формувати самоконтроль у звичній діяльності. Отже, розвиваючи вміння самоконтролю можна подолати недисциплінованість у звичній для старших дошкільників діяльності, зокрема ігровій.

Висновки.

Недисциплінованість дитини старшого дошкільного віку розуміють у якості інтегральної негативної соціально-моральної риси, що виявляється в ігноруванні й порушенні прийнятих норм поведінки та супроводжується неслухняністю, неуважністю, втручанням у свободу іншої людини, провокуванням однолітків на порушення, недотриманням норм розпорядку, лінощах і безглуздох вчинках.

Недисциплінована поведінка є найбільш розповсюдженою формою відхилення у поведінці старших дошкільників, яка є як негативною соціально-моральною якістю дитини та проявляється у невизнанні й порушенні прийнятих норм поведінки, ігноруванні дитиною вказівок, порад і прохань дорослих.

Проблема недисциплінованості у науці аналізується у кількох напрямках: сутність недисциплінованості; причини виникнення недисциплінованості; засоби виховного впливу; стратегії роботи із недисциплінованими дітьми.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Від волі до особистості. Київ: Україна–Віта, 1995. 202 с.
2. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника : навч.– метод. посібн. Київ: Світлич, 2009. 208 с.
3. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 432 с.
4. Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 600 с.
5. Пихтіна Н. П. Відхилення в поведінці дітей: характеристика, чинники виникнення та стратегія усунення / Соціально-моральний розвиток і виховання дитини дошкільного віку. Колективна монографія (за загальною редакцією О. Кононко). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. с. 198–255.
6. Піроженко Т. О. Психічний розвиток дитини дошкільного віку: досвід

- роботи сучасного дошкільного закладу. Запоріжжя: ЛІПС ЛТД, 2003. 168 с.
7. Приходько Ю. О. Нариси становлення та розвитку дитячої психології Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1999. 205 с.
 8. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник. Київ, 2012. 328 с.
 9. Соловйова Л. Довільна регуляція дій дошкільника: планую–роблю–досягаю. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2021. № 8. С. 30–33.
 10. Шинкарук В. І., Бистрицький Є. К., Ішмуратов А. Т. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 744 с.

УДК 373.2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЛЕКСИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Діана Олександрівна Могола

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Антоніна Миколаївна Аніщук

У статті обґрунтовано організаційно-педагогічні умови лексичного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: лексика, лексичний розвиток, мовленнєва компетентність, лексичний складник, словник дитини, експресивна лексика, педагогічні умови.

Постановка проблеми.

На сучасному етапі розвитку освіти метою дошкільної лінгводидактики є формування мовленнєвої особистості дошкільника, активного, ініціативного мовця, відкритого для спілкування. Це потребує розвитку усіх аспектів мовлення дитини, в тому числі збагачення, активізації й уточнення лексичного запасу рідної мови. Базовий компонент дошкільної освіти передбачає формування мовленнєвої компетентності дошкільника, яка об'єднує фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний, монологічний складники та

засвідчує їх взаємозалежність та взаємозумовленість [3]. Серед них одним з найважливіших є лексичний складник, який включає в себе словниковий склад мови. Багата, розвинена лексика забезпечує сприйняття навколишнього світу, глибше проникнення в нього і точніше мислення як для всього суспільства, так і для кожного окремого індивіда, що володіє цим багатством.

Лексичний складник, визначений Базовим компонентом дошкільної освіти, передбачає збалансований запас слів з різних освітніх напрямів, що дає змогу добирати найбільш точні слова відповідно до ситуації мовлення, знання дитиною ознак, якостей, властивостей предметів, явищ, подій. У словнику дитини старшого дошкільного віку мають бути наявні всі частини мови, слова різної складності, синоніми, антоніми, метафори, багатозначні слова, фразеологічні звороти тощо [3]. Тому в закладі дошкільної освіти мають бути створені відповідні умови для лексичного розвитку дітей дошкільного віку.

Метою статті є теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов лексичного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Особливості лексичного розвитку дітей упродовж дошкільного дитинства вивчали такі науковці: Л.Алексєєнко-Лемовська, А. Богуш, Н.Гавриш, Н.Горбунова, В.Коник, Н.Кирста, Н.Кудикіна, Н.Луцан, Ю.Ляховська, Ю. Руденко, Н. Савельєва.

Л.Алексєєнко-Лемовська досліджувала збагачення словника дітей дошкільного віку в театральній-ігровій діяльності. Вона вважає, що розвиток словника дошкільників – це тривалий процес кількісного накопичення слів, освоєння їх значень і формування вміння використовувати їх в конкретних умовах спілкування [1]. Розглядаючи театральну – ігрову діяльність, як ефективний засіб лексичного розвитку і виразності мовлення, науковець зазначає, що виключні можливості театральній-ігровій діяльності зумовлені тим, що вона виступає в трьох аспектах: як гра, праця та видовище. Так, під час гри відбувається активізація слів; у праці словник дошкільників збагачується новими словами; під час видовища – образною емоційно-зabarвленою лексикою [1]. На думку А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик формування дитячого словника – це тривалий і складний процес кількісного накопичення слів, засвоєння соціально закріплених значень та вміння доречно використовувати їх у конкретних умовах спілкування [5].

Лексичний розвиток старших дошкільників відбувається під час організації словникової роботи. На думку Н. Горбунової, словникова робота це "спеціально організована діяльність, спрямована на виховання уваги дітей до змістової сторони слова, мовлення в цілому, розуміння і тлумачення значення слів, на збагачення, активізацію та розвиток словника із застосуванням інтерактивних методів, прийомів, технологій" [9, с. 155]. Завдання кількісного збагачення словника дітей, на думку автора, полягає в

його насиченні узагальнювальними словами, словами іншомовного походження, найбільш уживаними в українській мові [9, с. 158]. А. Богуш та

Н.Гавриш вказують, що лексична робота може відбуватись і під час читання та розповідання літературного твору [4]. Н. Гавриш вивчала можливості ефективного використання народної казки для збагачення словника дітей дошкільного віку. Також науковець стверджувала, що традиційно центральним завданням лексичного розвитку в дошкільному віці є розширення словникового запасу в процесі ознайомлення з навколишнім середовищем, тобто кількісне його накопичення в пасивному, а насамперед в активному словнику [7]. Ю.Руденко досліджувала збагачення словника дітей старшого дошкільного віку експресивною лексикою засобами української народної лексики [10].

Проаналізувавши праці науковців, можна стверджувати, що дана проблема досліджувалась в різних аспектах.

Виклад основного матеріалу. Одним із завдань розвитку мовлення дітей дошкільного віку є збагачення лексичного запасу слів. Чим більше слів засвоює дитина, тим легше їй спілкуватись, тим багатша її мова. Обмеженість словника ускладнює спілкування, оскільки дитині не вистачає слів для висловлення своїх думок.

Лексика – (від грецьк. *leksikos* – належить до слова) – сукупність слів мови, її словниковий склад; словниковий склад мови, будь-якого її стиля, сфери, а також чиїх-небудь творів, окремого твору [11, с. 473]. Одним із розділів мовознавства є лексикологія, тобто вивчення словникового складу мови, в якому слово вивчається не лише саме собою, а й у певному зв'язку з іншими словами.

Лексичний розвиток дітей і формування їхнього словника у дошкільному віці здійснюється систематично шляхом активного пізнання та комунікації. У сучасній дошкільній лінгводидактиці виокремлюють три основні завдання розвитку лексики:

-збагачення кількісного складу лексики новими, раніше не відомими словами, а також збільшення словникового запасу за рахунок засвоєння дітьми нових значень багатозначних слів, що вже наявні в їхньому лексичному запасі;

-якісне засвоєння лексики, що виявляється в поглибленому розумінні значення й смислових відтінків слів і словосполучень, подальшому оволодінні узагальненням, яке в них виражене. Особливої актуальності у зв'язку з цим набуває завдання уточнення значення слів на основі протиставлення антонімів і зіставлення слів, близьких за змістом, тобто розвиток гнучкості словника, вміння доречно користуватися загальноповживаною лексикою у мовленнєвій практиці;

-активізація словника – застосування дітьми лексичних засобів у різних мовленнєвих ситуаціях. Нові слова у мовленні дітей активізуються за умови уточнення значення та закріплення способів їх відторення на практиці [6, с.323].

Для забезпечення повноцінного лексичного розвитку старших дошкільників та реалізації висунутих завдань, у закладах дошкільної освіти мають

бути створені організаційно-педагогічні умови, які сприятимуть збагаченню, уточненню та активізації словника дітей.

Під педагогічними умовами науковці розуміють зовнішні обставини, що впливають на протікання педагогічного процесу в тій чи іншій мірі, свідомо організовані педагогом та забезпечують підвищення якості освітнього процесу в закладі дошкільної освіти, зокрема при організації лексичної роботи з дітьми.

Як зазначає А.Аніщук, необхідний певний комплекс педагогічних умов, під яким розуміється така сукупність, у якій кожна умова слугує досягненню однієї з послідовних конкретизованих цілей на шляху до зазначеної кінцевої мети. Таким чином, кожна попередня умова готує підґрунтя для наступної, що й характеризує їхній взаємозв'язок [2].

Проаналізувавши праці вітчизняних науковців з проблеми лексичного розвитку дітей дошкільного віку, можна виділити наступні організаційно-педагогічні умови:

- використання казки, як засобу розширення словника дітей експресивною лексикою;
- залучення дітей старшого дошкільного віку до театральної-ігрової діяльності з метою збагачення та активізації їх словникового запасу;
- розширення словникового запасу дітей в процесі ознайомлення з навколишнім середовищем.

Казка – це перша і важлива сходинка дитини до пізнання навколишнього світу. Психологи вважають, що казки допомагають дітям осягнути навколишню дійсність. Народні казки розкривають перед дітьми влучність і виразність мови, показують, як багата рідна мова гумором, живими і образними висловлюваннями. Надзвичайна простота, яскравість, образність сприяють відтворенню одних і тих же мовних форм і образів. Слухаючи казку, у дитини розвивається чуйність до виразних засобів художньої мови, вміння відтворювати їх в своїй творчості.

Ю.Руденко, досліджуючи процес збагачення лексичного запасу дітей старшого дошкільного віку експресивною лексикою засобами народної казки, встановила послідовні стадії збагачення словника старших дошкільників експресивною лексикою: відбір лексики з народних казок та її угруповання за словниками-мінімумами; пояснення номінативного значення підбраною лексикою і усвідомлення дітьми ролі експресивних засобів в казках; ознайомлення дошкільників з народними казками, змістовий аналіз казок; збагачення словника експресивною лексикою в мовленнєвих ситуаціях; самостійне продукування експресивного мовлення з опорою на наочність; закріплення набутих навичок у процесі використання творчих завдань (літературні вікторини, творчі розповіді, ігри-драматизації) [10].

Використовуючи театральну-ігрову діяльність з метою збагачення лексичного запасу дітей, Л.Алексєєнко-Лемовська пропонує дотримуватися таких педагогічних умов: створення наочно-ігрового середовища для активізації словника старших дошкільників; включення в ігрову діяльність

емоційно-експресивних, наочно-дійових і мовних засобів взаємодії у процесі театральної-ігрової діяльності; комплексне розв'язання завдань словникової роботи старших дошкільників у театральній-ігровій діяльності; інтеракція різних видів дитячої художньо-мовленнєвої діяльності [1]. За допомогою мовних засобів взаємодії діти розподіляють ігрові ролі, домовляються про хід гри, діють разом. У театральній-ігровій діяльності дошкільники вступають у мовленнєву взаємодію з однолітками.

Розширення словникового запасу дітей в процесі ознайомлення з навколишнім середовищем здійснюється шляхом проведення екскурсій, екскурсій-оглядів, спостереження за предметами та об'єктами, читання, розповідей і бесід, дидактичних ігор з картинками, іграшками і предметами. Наочні методи (екскурсії, спостереження, обстеження предметів, розгляд картин тощо) займають важливе місце в дошкільній освітній діяльності. На основі розгляду, спостереження, порівняння та узагальнення предметів у дітей старшого дошкільного віку поступово формується понятійний характер слів.

Висновок. Таким чином, у старшому дошкільному віці завершується формування лексичної сторони мовлення дитини у кількісному та якісному аспектах. Сформованість словника дитини забезпечує вільне спілкування з дорослими та однолітками, створює передумови для успішного засвоєння зв'язного мовлення. Забезпечення в закладі дошкільної освіти вище зазначених організаційно-педагогічних умов сприятиме подальшому лексичному розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Список використаних джерел:

1. Алексєнко-Лемовська Л. В. Збагачення словника дошкільників у театральній-ігровій діяльності: педагогічні умови. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. Випуск 65. 2012. С.58-64. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/9177/1/9.pdf>
2. Аніщук А.М. Педагогічні умови оптимізації процесу мовленнєвого самовираження дошкільників різної статі: дис. кан. пед. наук: 13.00.08. Київ, 2009. 259 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти України / під керівництвом Т.О.Піроженко. К.: Видавництво, 2021. 26 с.
4. Богуш А. М., Гавриш Н.В. Збагачення словника дошкільників експресивною лексикою народних казок. Одеса : Поліграф, 2005. 254 с.
5. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах : підручник для студ. вищ.навч. закладів фак-тів дошкільної освіти. Київ. Видавничий дім "Слово", 2006. 304 с.
6. Богуш А. М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика : підручник для ВНЗ, К. : Вища школа, 2007. 540 с.
7. Гавриш Н. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят : навч.-метод. посіб. Київ : Шкільний світ : Вид. Л. Галіцина, 2006. 119 с.

8. Горбунова Н. В. Сучасні дослідження в галузі української лінгводидактика. Педагогіка та психологія. 2011. Вип. 40 (3). С. 9–17.
9. Горбунова Н. В. Теорія та методика розвитку словника дітей старшого дошкільного віку: дис. док. пед. наук: 13.00.02. Ялта, 2011. 505 с.
10. Руденко Ю.А. Збагачення словника дітей старшого дошкільного віку експресивною лексикою засобами української народної казки: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02 " теорія і методика навчання (українська мова)". Одеса., 2003. 24 с.
11. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970—1980. Т. 4. С. 473.

УДК 373.2

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПЕРІОД ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА

Олена Володимирівна Нестеренко

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Лілія Вікторівна Бобро

Постановка проблеми. На нинішньому етапі розвитку суспільства важлива увага приділяється періоду дошкільного дитинства як унікальному значному етапу розвитку особистості людини. Євроінтеграційні процеси, які відбуваються у державі сприяють активному розвитку інноваційних підходів до освіти вихованців дошкільного віку, пришвидшують динамічні прогресивні зміни. Їх основою є сучасні психолого-педагогічні наукові дослідження соціально-емоційної сфери дошкільника.

Мета статті: на теоретичному рівні дослідити особливості розвитку емоційного інтелекту в період дошкільного дитинства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Згідно наукових досліджень О. Кононко, М. Кормана, Н. Мельник, О. Олійник, М. Шпак, етап дошкільного дитинства характеризується динамічними змінами у когнітивних здібностях, соціальному, фізичному, мовленнєвому й емоційному розвитку. Наукові

дослідження за останній десяток років засвідчують небажані тенденції, які спостерігаються в емоційному розвитку дітей-дошкільників. Дослідники відзначають значне збільшення кількості дошкільників у стані емоційної напруги, фрустрації, депресії, частіше зустрічаються емоційні розлади.

Теоретичний аналіз наукової психологічної та педагогічної літератури надає можливість стверджувати, що термін "емоційний інтелект" являється досить поширеним у сучасній науковій галузі. Наукові дослідження зарубіжних психологів, зокрема П. Саловей, Д. Майера, Р. Бар-Она, Х. Вайсбаха набули значного поширення.

У роботах відомих науковців, дослідників дошкільного дитинства, а саме: Г. Беленької, А. Богуш, Н. Гавриш, І. Карабаєвої, К. Крутій, Т. Піроженко, О. Рейпольської, доводиться важливість дошкільного періоду у соціалізації та розвитку базових якостей особистості, який відбувається шляхом впливу на емоційну сферу дитини. Оскільки дитина дошкільного віку не лише відтворює об'єктивну дійсність, але й активно взаємодіє із навколишнім довкіллям, проявляючи власне ставлення, емоції до предметів і явищ реального світу. Зазначені науковці стверджують, що процес формування переважної частини емоційного досвіду дошкільника, зокрема динаміки експресивних дій, адекватної емоційної реакції, розвитку саморегуляції, емпатії, а також виразності тривожності, особистісних особливостей загальної емоційності відбувається здебільшого під впливом соціального оточення у дошкільний період.

Виклад основного матеріалу. Науковці, які досліджували проблему емоційного інтелекту не дійшли до єдиного погляду на його структуру. Найоптимальнішою структурою, на наш погляд, є структура, запропонована Д. Гоулманом. Вона охоплює компоненти, які окреслюють основні сфери емоційно-розумових здібностей особистості:

- ідентифікація та назва емоційних станів, розуміння взаємозв'язків між емоціями, мисленням та дією – самосвідомість;
- управління емоційними станами, контроль проявів емоцій та заміна небажаних емоційних станів адекватними;
- здатність входити у емоційні стани, сприяючи досягненню успіху – самоконтроль;
- здатність розуміти емоції інших людей, бути чутливим до них та управляти емоціями інших – емпатія;
- здатність вступати в задовольняючі міжособистісні відносини із іншими людьми та підтримувати їх – навички взаємодії [6].

Науковець А. Гресь, у структурі емоційного інтелекту виокремлює два аспекти: внутрішньо особистісний та міжособистісний. Отож, з одного боку, це здатність сприймати, розуміти та управляти власними емоціями, а з іншого – емоціями людей, які оточують [2].

На думку Т. Дуткевич, самосвідомість – уміння розуміти свої емоції розвивається із раннього віку. На п'ятому році життя для дошкільників характерною є здатність опосередкованості емоцій. Вони стають більш усвідомленими, узагальненими, відповідно з'являється самоконтроль. Дошкільники виявляють здатність до стримування небажаних емоцій, скеровування їх відповідно до вимог дорослих і до засвоєних норм поведінки. Вихованці орієнтуються на "добре" та "погано", "можна" та "не можна", все частіше "хочу" поступається "треба". Стимування дітьми емоцій набуває характеру їх інтеріоризації, а саме згортання зовнішніх проявів. Таким чином, самоконтроль дітей дошкільного віку, здатність до керування емоціями, доцільність їх використовувати у відповідних ситуаціях, викликати у когось потрібні емоції.

На четвертому та п'ятому році життя у дітей вперше виникає почуття відповідальності, яке є елементом самоконтролю й основою соціальних навичок, оскільки це дія не лише ставлення до себе, але й до інших. Це пов'язано із формуванням простіших моральних уявлень відносно того, що "добре", а що "погано". З'являються почуття радості, задоволення в результаті вдалого виконання своїх обов'язків та засмучення у разі порушення встановлених вимог. Дані емоційні переживання виникають здебільшого у взаєминах із близькою для неї людиною та поступово розширюється на значно більше коло людей [3].

Надзвичайно важливим структурним компонентом емоційного інтелекту являється формування емпатії, тобто здатності людини до співчуття та співпереживання іншим людям. Емпатія – це здатність ідентифікувати, розуміти емоції за виразом обличчя людини, тоном голосу, жестами, а також розуміти та відгукуватись на почуття інших людей. Особливу роль у розвитку емоційного інтелекту відіграє мовленнєвий розвиток дошкільника. Орієнтування у емоційному стані інших людей являється необхідною умовою спільної практичної і духовної діяльності людини. Встановлено, що емоційно чутлива дитина набагато легше включається у процес соціалізації, вона успішна у спілкуванні й взаємодії із однолітками та дорослими [1].

Т. Поніманська зазначає, що значні новоутворення притаманні для емоційно-вольової сфери особистості дитини дошкільного віку на п'ятому році життя:

- потреба в соціальній відповідності;
- здатність переживати;
- емоційна децентрація.

Власне поява переживання щодо майбутнього та проявів переживання минулого являються важливими показниками норм формування особистості у середньому дошкільному віці. Якщо для дитини молодшої групи успіхи чи невдачі у певних заняттях ще не мають виразного значення, то вже у

середньому віці відбуваються зміни – невдачі позбавляють дитину бажання продовжувати дії, у той час, успіхи, навпаки – підтримують прагнення завершити почату справу. Діти починають радіти та засмучуватися не тільки із приводу того, що вони зараз роблять, але із приводу того, що їм належить зробити. Переживання стають складнішими і глибшими [5].

Згідно наукових досліджень Л. Журавльової, зважаючи на зазначені вікові та психологічні особливості розвитку дітей п'ятого року життя, можемо стверджувати, що емоційний інтелект дитини цього віку – це здатність усвідомлювати, розуміти власні почуття й емоції, називати їх (у межах вікової компетенції), уміння проявляти їх за допомогою різних вербальних та невербальних засобів, уміння стримувати і керувати ними, також проявляти початкові навички емпатії [4].

Висновки. Таким чином, здійснений теоретичний аналіз наукових досліджень надає можливість стверджувати, що розвиток емоційного інтелекту починається у період дошкільного дитинства. Емоційний інтелект дітей дошкільного віку трактуємо як здатність розуміти, усвідомлювати власні почуття і адекватно виражати емоції; уміння проявляти їх за допомогою різних вербальних та невербальних засобів, уміння стримувати, регулювати емоції і керувати ними, а також здатність до прояву елементарних навичок емпатії.

Список використаних джерел:

1. Андрєєва І. Н. Про історію розвитку поняття емоційний інтелект. Питання України. 2008. №5. С. 83.
2. Гресь А. О. Розвиток емоційного інтелекту 3-4 роки. Основа: Перший тренінг, 2018. 80 с.
3. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія: навч. посіб. / Т. В. Дуткевич. – 2-ге видання. К. : Центр учбової літератури, 2009. 392 с., Коврижних Ю. Збагачуйте емоційну сферу дітей / Ю.Коврижних, К. Смольникова. Дошкільне виховання. 1997. №1-3. С 16-17.
4. Журавльова Л. П. Психологія емпатії: Монографія. Житомир: Видво ЖДУ ім І. Франка, 2007. 328 с., Аршава І.Ф. Стресозахисні можливості емоційного інтелекту / І.Ф. Аршава, Е.Л. Носенко / XIII Конгрес СФУЛТ: 01.03.2010. Львів, 2010. Розд. 4.14. С.447
5. Поніманська Т. Дитина в соціумі: робота за освітньою лінією. Дошкільне виховання. 2012. № 9. С. 8–11.
6. Розвиток емоційного інтелекту дітей 5-го року життя у театралізованій діяльності. https://bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/8.-EQ-T_activities.pdf

УДК: 373.2.015

ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СФЕРИ ДОШКІЛЬНИКА

Вікторія Олегівна Нещерет

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Науковий керівник – канд. психол. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Олександр Петрович Пісоцький

Постановка проблеми. Перші дослідження дитячого експериментування у дошкільному віці були здійснені в 50-х роках 20 ст. Є. Фльоріною, що вивчала процес дитячого конструювання з пластичного матеріалу, який на її думку, надає можливість дитині пізнавати його властивості, випробовувати, перевтілювати його у різні форми потрібних частин. Така поведінка дослідницького характеру і стала предметом подальших наукових пошуків.

Зокрема експериментальну поведінку дітей у різний час вивчали Г. Костюк, Л. Проколієнко О. Скрипченко, В. Котирло та ін. У дослідженнях дослідницької діяльності вивчався процес розв'язуванням експериментальних завдань дітьми. У подальших дослідженнях науковці займалися проблемою розробки моделей розвивального середовища та занять, які відповідають дитячій потребі у експериментуванні [9, с. 17].

Мета статті полягає у з'ясуванні ознак експериментальної діяльності у якості чинника розвитку особистості старшого дошкільника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідники, зокрема Г. Беленька, І. Біла, Н. Лисенко, С. Ніколаєнко, Г. Смольнікова досліджують вплив експериментування на розвиток особистості дитини у контексті набуття дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Дитяче експериментування – це діяльність, яка виникає в ранньому дитинстві й інтенсивно розвивається упродовж дошкільного віку без допомоги дорослого і навіть всупереч його заборонам. У ході пізнавальної діяльності уявлення та поняття дитини набувають нової якості, завдяки чому активізується розумовий розвиток особистості. Пізнавальна ініціатива дитини спрямована на пошук можливостей врівноважити різні аспекти пізнавальної сфери, щоб краще зрозуміти сутність явища про яке існують нечіткі уявлення [5, с. 18].

Використання дослідницько-експериментальної діяльності важливе у плані її впливу на особистість дошкільна, зокрема формування його

особистісних якостей. Набутий досвід малюків за своїм характером є системним, що дозволяє його використовувати з метою перевірки власних знань, у плані відстоювання власної думки, формування здатності доводити та перевіряти істинність тих чи інших знань. Це свого роду є вправляння дитини у практичній діяльності.

Питання про сутність, структуру та значення пошукової поведінки дитини дошкільного віку досліджувалось Г. Беленькою, Н. Лисенко [2; 6]. На їх думку, саме цей феномен інтегрує всі теоретичні знання та практичні вміння і навички щодо їх набуття та перенесення в різні сфери життєдіяльності дошкільника; це свого роду накопичення знань про природні явища. На їх думку, саме така активність сприяє проявам високої міри зацікавленості й самостійності дітей 5–6 років, дозволяє виховувати у них здатність експериментувати.

Натомість І. Біла вказує на гармонійне поєднання у дитячому експериментуванні термінів та засвоєних способів їх перевірки через гіпотези (у найбільш елементарному значенні). Вона об'єднує у собі прояви афективної сфери і діяльність, що в повному обсязі відповідає особливостям мислення дошкільника та сприяє розвитку у дітей понятійного мислення. У експериментуванні дитина самостійно знаходить відповіді на запитання, що виникають, намагається досягти результатів, перевіряє свої знання та можливості. У процесі дослідницько-пошукової діяльності активізуються всі сфери особистості. Щоб така діяльність була чинником розвитку особистості дитини її доцільно проводити в три етапи: підготовчий етап, етап власне пошуково-дослідницької діяльності, етап інтерпретації результатів та їх перенесення на інші види діяльності [4, с. 40].

Відмінною ознакою названої поведінки вважають аморфність її цілей. Діти тут мають можливості до її корегування, уточнення, наголошують наковці [3, с. 4]. Під час виконання завдання у дітей відбувається розвиток найбільш цінної здатності – цілепокладання. Активність малюків носить дослідницький характер. Природа її в тому, що педагоги мають на неї дуже обмежений вплив: наявність знань у розпорядженні вихованців визначає її логіку, структуру й етапи реалізації. Сутність експериментування полягає у тому, що воно не задається дорослим. Отже, така активність сприяє розвитку мовлення й інтелектуальних рис дитини.

Так, дошкільник проявляє гнучкість під час розв'язування завдань: коли не допомагає мисленнєвий алгоритм – повторно здійснює аналіз умови задачі, використовує активний пошук. Виконуючи дії, співвідносить їх з прогнозом і приходять до вірного принципу вирішення проблеми. Експериментально-дослідна діяльність стимулює формування інтелектуальності малюка, де важливу роль відіграє вербальний інтелект, що передбачає вдосконалення операцій мовлення та мислення і визначає пошуково-дослідницький характер особистості. Показниками розвитку експериментування, які, водночас, вказують і на її динаміку вдосконалення є: характер дій (маніпулятивні, пошукові); послідовність у побудові моделі або ж хаотичність; встановлення

причини та наслідків між елементами пошуку й результатом; дитяча зацікавленість [1, с. 7].

У результаті аналізу характерних особливостей досліджуваного явища вченими названі різноманітні види експериментування, що стимулюють мовлення, словесне мислення, допитливість, зокрема: пізнавальне, продуктивне, з елементами передбачення (планування), комплексне. Проте найбільш цінним є безкорисне, оскільки саме у ньому з'ясовують ознаки та властивості речей, їх зв'язків, зумовлює на отримання необхідних знань.

Пізнавальне експериментування є засобом пошуку дітей 5–6 років, формування у них підґрунтя вербальної творчості. Малюки знайомляться з ознаками об'єкта, його суттєвими особливостями. Водночас ними маніпулюють, використовують за різним призначенням, уточнюючи їх призначення. Так вихованці досягають потрібного результату, вправляючи при цьому вербальний інтелект. Попереднє орієнтування у властивостях матеріалу дозволяє дітям поєднувати зовсім неочікувані варіанти, а натомість отримувати нетривіальні результати. Для вдосконалення експериментування доцільно збільшувати кількість багатofункціональних об'єктів, надавати можливість самостійно обговорювати та використовувати підмічені дітьми властивості об'єктів у різних видах діяльності (гра, малювання, конструювання тощо), стимулюючи до їх подальшого набуття досвіду.

Під час дослідницьких дій у дошкільників з'являється можливість до маніпулювання об'єктами, що дозволяє побачити існування латентного зв'язку між їх ознаками і явищами природи. У дітей 5–6 років такі пробні дії суттєво змінюються та перетворюються в складні форми пошукової діяльності. Так, дитина починає експериментувати з відношеннями речей, які носять категоріальний характер: експериментування з поняттями простір і час, рух і спокій, динаміка образу-Я та самооцінки інших дітей тощо. В результаті оволодіння дітьми вербальними функціями у поєднанні з мисленням стає можливим використання висловів причинно-наслідкового змісту, з'являється ще один тип експериментування – гіпотетичне. Воно формує специфічне бачення навколишньої дійсності: надає можливість позначати об'єкти гіпотетичними властивостями[8].

Отже, пошукова поведінка дітей 5–6 років сприяє розвитку важливих напрямів розумової сфери: понятійного та діалектичного мислення (можливість бачити предмет у сукупності ознак, властивостей та їх поєднання зі світом); набуття суб'єктивного досвіду в плані орієнтування у системі сенсорних еталонів; вдосконалення навичок дитячого експериментування (розширення спектру видів та сфери використання); розвиваються елементи вербального інтелекту: розумові дії словесного плану, які ґрунтуються на внутрішніх компонентах свідомості [6].

Дитяче експериментування має величезний розвивальний потенціал щодо особистості дошкільника. Головна перевага полягає в тому, що завдяки йому малюки набувають необхідний досвід щодо різних аспектів предмета вивчення,

взаємозв'язки у системі явищ середовища. Дитяче експериментування пов'язано з іншими видами діяльності – спостереженням, розвитком мовлення, мисленням та розвитком інтелекту в цілому. Зокрема цілями експериментування у ДНЗ можуть бути: підтримання інтересу дошкільнят до навколишнього середовища, задоволення дитячої допитливості; розвиток у дітей операцій мислення (аналіз, синтез, класифікація, порівняння, узагальнення); розвивати мислення, мовлення дитини (висунення припущень, пошук і вибір способів перевірки, досягнення результату, їх інтерпретація та використання в діяльності); виховування прагнення до збереження природного світу, слідувати доступним екологічним правилам у діяльності і поведінці; формування досвіду виконання правил техніки безпеки при експериментуванні.

Так, С. Ніколаєнко експериментальну діяльність дошкільників рекомендує організовувати у трьох взаємопов'язаних напрямках: жива флора і фауна; явища, об'єкти; людський предметний світ [7, с. 5]. На цій основі вона виділяє три різних види експериментування дітей: експериментування з метою отримання інформації про предметний світ; експериментування з метою вдосконалення способів взаємодії з навколишньою дійсністю; експериментування спрямоване на залучення дітей до перетворення предметів. Зокрема перший вид дослідів передбачає ознайомлення із предметним світом; предмет сам по собі; предмет як результат діяльності людини; предмет як результат людської думки. Мета таких експериментів полягає у збагачення досвіду дітей інформацією про предмети; у розширенні уявлень про необхідність праці у житті людини. Такого роду досліді доцільно проводити у різного виду ігор пізнавального характеру, оскільки за таких умов виникають знання про взаємозв'язок довкілля і людини, про необхідність вчитися в природі створювати предметне оточення. Діти мають усвідомити те, що певні предмети людина створила за аналогією з природою (літак, корабель), а деякі сама.

Другий вид експериментування передбачає засвоєння дій з предметами різного характеру (обстеження, експериментування, моделювання, складання алгоритму) з'ясовують приховані зв'язки та властивості предметів в іграх-експериментах, іграх-дослідах, що містять у собі елементи поведінки дослідника. Таке експериментування формує у дітей навички виконання цілої низки розумових операцій, які підпорядковані креативним діям пошуку Третій вид передбачає виховання потреби до участі у творчому процесі щодо перевтілення предметів. Так вони з'ясовують як саме предмет змінювався, а також можливі альтернативні шляхи таких змін. При цьому доцільно розширювати для вихованців шляхи пошуку ймовірних способів використання предметів, розширювати розуміння багатофункціональності. Діти виступають у ролі дослідників, винахідників, в результаті чого з'являється потреба у розвитку інтелектуальної діяльності, самовираженні [7].

У ЗДО використовуються елементарні експерименти: *демонстраційні та фронтальні*. Дослідницька поведінка в ЗДО містить у собі чотири компоненти: *власне дитячі дослідження; пошук разом з дітьми необхідних*

відомостей про предмети(спостереження, образотворча діяльність тощо); виконання *самостійних дій дітей* у (праця в лабораторії); *залучення батьків до участі в експериментах разом з дітьми і педагогами*[10, с. 6]

Так, структура дослідницької активності включає в себе: *усвідомлення і формулювання мети* (обрання напрямку пошуку, зокрема з'ясувати, якими властивостями характеризується дерево і як його можна використовувати); *висунення гіпотези* (дерево має багато різних ознак і властивостей); *пошук і аналіз альтернативних шляхів розв'язання задачі* (складання схеми що виготовляють з цього об'єкту, яким чином обробляють, які його ознаки і властивості); *збір матеріалу* (розглядання ілюстрацій, активне оперування відомостями про предмет, його ознаками у звичних видах діяльності, уточнення його складових); *уточнення інформації та її узагальнення*(робимо висновок).

Варто запам'ятати, що така поведінка передбачає наявність навчально-дидактичного матеріалу, яка дозволить почувати себе дослідником. Важливо враховувати й те, що суттєвим гальмом у розвитку дитячого експериментування є відсутність функціональних дидактичних матеріалів, які щоденно спостерігає малюк, їх суто одноманітна спрямованість змісту. Перевагу варто надати скельцям чи камінцям, дерев'яними брусками чи невідомими металічними предметами, які не обмежені конкретним призначенням, а тому їх можуть використовувати нестандартно. Тобто найбільш значущими є іграшки, які дарують йому зацікавленість та широкий спектр використання. Тому варто, щоб поряд із вихованцем були предмети, які стимулюють його до обстеження, до багатоваріантної діяльності з ними. цього дітям варто пропонувати не готові іграшки, а набори деталей, різних [1; 2; 3; 4].

Щодо стимулювання, розвитку експериментування, творчої діяльності бажано використовувати як у структурі занять в продуктивних видах діяльності. Варто застосовувати проблемні завдання, що спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності дитини. Педагог має стимулювати робити висновки, а спільне обговорення допоможе узагальнити отримані результати.

Висновки. Пізнавальну активність дітей у експериментуванні визначають поняттям дослідницько-експериментальна діяльність, яку розглядають як певну поведінку дітей старшого дошкільного віку, що ґрунтується на досліді і спрямована на самостійне пізнання об'єктів або предметів світу під час розв'язування задачі, самостійно оперуючи необхідною інформацією. Вона відбувається у кількох напрямках: ознайомлення із природою, ознайомлення із властивостями предметів, встановлення взаємозв'язків між предметами чи явищами. Пошукова поведінка розглядається у більшості досліджень як один із чинників формування інтелектуальної сфери особистості дошкільника. У закладі дошкільної освіти така діяльність має певну структуру, вимоги до її проведення, а також різні рівні сформованості, що визначаються через характер дій; послідовність у побудові моделі або ж хаотичність; встановлення причини та наслідків між елементами пошуку й результатом; дитяча зацікавленість.

Список використаних джерел:

1. Бєленька Г. Експериментування – крок до пізнання. *Дошкільне виховання*. 2007. № 5. С. 7
2. Бєленька Г. Пізнання дитиною світу як крок до розуміння його краси. *Дитячий садок*. 2010. № 1. С. 57.
3. Біла І. М. Розвиток пізнавальної діяльності дошкільників: навч. посіб. Кам'янець-Подільський : ПП Мошинський В. С., 2009. 120 с.
4. Біла І. М. Експериментування – джерело творчості дошкільників. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. К., 2008. Т. 10. Ч. 4. С. 39–47.
5. Зимові досліди з водою. *Джміль*. 2012. № 4. С. 18.
6. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник-педагог: навч. посібн. Київ: Видавничий дім "Слово", 2009. 400 с.
7. Ніколаєнко С. О. Організація дослідницько-пошукової діяльності з дошкільниками. Київ, 2006. 96 с.
8. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 432 с.
9. Пісоцький О. П., Пісоцька Л. М. Проектування предметно-розвивального середовища в ДНЗ : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. 57 с.
10. Смольникова Г. Нові відкриття – щодня! *Дошкільне виховання*. 2013. № 3. С. 6.

УДК 373.2.015.3:316.647.5

ОСОБЛИВОСТІ ТОЛЕРАНТНИХ ВЗАЄМОСТОСУНКІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОМУНІКАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Вікторія Олегівна Онопрієнко,
здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя *Науковий керівник* – канд. пед. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
Антоніна Миколаївна Аніщук

У статті розкрито особливості толерантних взаємостосунків у старших дошкільників в комунікативній діяльності.

Ключові слова: толерантні взаєностосунки, комунікативні навички, діти старшого дошкільного віку.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку суспільства демонструють загострення питань нетерпимості, дискримінації, ксенофобії та інших проявів несхвалення до людей за різноманітними ознаками. Такі реалії життя певною мірою впливають і на процес виховання дітей дошкільного віку та створюють передумови для виникнення у них недоброзичливості, озлобленості та агресивності, що суперечить канонам формування гармонійної та рівноправної спільноти людей. Проблема виховання толерантності дошкільників стала однією з найактуальніших для сучасної педагогіки та психології, адже саме у дошкільному віці формуються основи світогляду, соціальні навички дитини, відбувається перехід від егоцентризму до центрації як передумови, встановлення у дітей системи певних взаєностосунків .

Необхідність виховання толерантних взаєностосунків у дітей дошкільного віку засвідчують основні нормативні документи: Закон України "Про дошкільну освіту", Закон України "Про охорону дитинства", "Базовий компонент дошкільної освіти ", програма розвитку дітей дошкільного віку „Я у світі". Хоча наукових напрацювань із означеної проблематики достатньо, проте багато теоретичних аспектів потребують подальших досліджень, зокрема, це стосується визначення особливостей толерантних взаєностосунків у дітей старшого дошкільного віку в комунікативній діяльності. Цим і обумовлена актуальність статті.

Аналіз досліджень та публікацій. Філософське підґрунтя проблеми виховання толерантності становлять ідеї давніх мислителів М. Аврелія, Арістотеля, Платона, Демокріта, Сократа. У працях Ж.Ж. Руссо, М. Монтея та Дж. Локка, М. Бердеєва, В. Лекторського, У. Джеймса, К. Ясперса, О. Довгополова також відтворені деякі філософські аспекти виховання толерантності.

Питання, що пов'язані з вихованням толерантних взаєностосунків вивчали і відомі педагоги: Я. Коменський, Я. Корчак, М. Монтесорі, В. Сухомлинський, К. Ушинський, психологи: О. Асмолова, Б. Ананьєва, І. Бех, Д. Колесова, С. Клепцова, О. Кононко, О. Петровський, А. Маслоу та соціологи: Г. Зіммель, Г. Бутігін, О. Конт, О. Оксамитна.

Особливості процесу виховання толерантних взаєностосунків, виховання людяності, становлення ціннісного відношення дошкільників до однолітків досліджували: А. Богуш, Т. Поніманська, М. Рожкова, А. Сиротенко, Г. Солдатова, О. Докукіна, Ю. Римаренко, Т. Білоус, Б. Рієрдон, І. Сковородкіна, В. Ляпунова, О. Грива, В. Котирло, А. Гончаренко, О. Кононко, О. Матвієнко, Ю. Приходько, Л. Прокопенко, Н. Скрипник, Н. Авраменко та інші.

Мета даної статті – охарактеризувати особливості толерантних взаєностосунків дітей старшого дошкільного віку в комунікативній діяльності.

Виклад основного матеріалу. У дітей старшого дошкільного віку складаються унікальні стосунки з однолітками та дорослими, які можна

охарактеризувати як толерантні стосунки. Ці стосунки характеризуються певним рівнем взаємоповаги, розуміння та співпраці.

По-перше, важливо зрозуміти суть поняття "толерантність". О.Грива вважає, що "*толерантність*" – це одна з інноваційних загальнолюдських цінностей, яка увійшовши в повсякденне життя людей сприяла виникненню нової ціннісної реальності. На думку науковця, толерантність є однією з особистісних якостей, яка виявляється у визнанні рівності, готовності до сприймання особливостей оточуючих [2].

За словами дослідниці Т. Сагановської, "*толерантність*" – це доброзичливе ставлення стосовно усіх можливих поглядів та переконань, що характеризує соціальний рівень взаємин людей, рівноправ'я незалежно від їх відмінностей [5]. За свідченнями багатьох науковців, для гармонійного розвитку дітей старшого дошкільного віку необхідне виховання толерантних взаємостосунків. В. Носов визначає дане поняття як взаємовідносини у суспільстві, що засновані на принципах поваги та прийняття [4].

Дослідники сходяться на думці, що виховання толерантних взаємин з іншими людьми, зокрема однолітками є одним з пріоритетних завдань формування соціальної компетентності та удосконалення навичок спілкування дошкільників.

Діти старшого дошкільного віку починають вчитися взаємодіяти з іншими у соціально прийнятний спосіб, тому важливо, щоб вони навчилися поважати та відкрито ставитися до поглядів і думок інших. Цього можна досягти за допомогою таких комунікативних занять, як сюжетно-рольові ігри, розповідання історій, дискусійні групи тощо. За допомогою цих занять діти можуть навчитися висловлюватися з повагою, а також навчитися слухати точку зору інших без засудження чи критики.

Комунікативна діяльність також допомагає старшим дошкільникам навчитися співпрацювати один з одним. Співпраця є важливою навичкою для будь-якої дитини; це допомагає їм будувати довіру з однолітками та дорослими, а також заохочує їх працювати разом для досягнення спільних цілей. Завдяки спільним заходам, таким як групові проекти або командні види спорту, діти отримують досвід спільної роботи для досягнення спільної мети, а також вчаться йти на компроміс, коли це необхідно. Це може допомогти їм розвинути кращі навички міжособистісного спілкування, які будуть служити їм протягом усього життя.

Н. Скрипник зазначає, що комунікативні заняття також можуть допомогти старшим дошкільникам навчитися вирішувати конфлікти мирно та з повагою. Навички вирішення конфліктів необхідні будь-якій дитині; вони допомагають їй зрозуміти різні точки зору, а також навчають їх висловлюватись, не вдаючись до агресії чи насильства. Завдяки рольовим іграм або іншим комунікативним заходам, які включають сценарії розв'язання конфліктів, діти можуть практикувати вирішення конфліктів мирним шляхом, одночасно розвиваючи краще розуміння емпатії та співчуття до почуттів і думок інших [6].

Діти дошкільного віку також засвоюють важливість доброзичливості та співчуття під час спілкування з іншими. Вони можуть підбадьорювати чи розраджувати, коли хтось засмучений чи розчарований. Вони часто виявляють турботу про інших, які відчувають себе осторонь або виключені з діяльності. Такі види взаємодії допомагають дошкільнятам розвинути почуття розуміння почуттів і точок зору тих, хто їх оточує, що добре прислужиться їм, коли вони підростуть і розвинуть більш зрілі стосунки як з однолітками, так і з дорослими.

С. Березка акцентує увагу на тому, що толерантні взаємостосунки також допомагають дітям зрозуміти межі та відповідну поведінку в соціальних ситуаціях. Діти дізнаються, що важливо поважати почуття інших, а не ображати чи принижувати їх. Це допомагає їм розвивати кращі комунікативні навички, оскільки вони вчаться виражати свої почуття, не проявляючи агресії чи неповаги до інших [1].

Крім того, толерантні взаємостосунки допомагають дітям розвивати навички вирішення проблем, оскільки вони навчаються вирішувати конфлікти мирним шляхом, не вдаючись до насильства чи залякування. Це допомагає дітям краще вирішувати проблеми в усіх сферах життя, від взаємодії з однолітками в школі до керування своїми емоціями, коли вони стикаються з важкими ситуаціями.

Загалом толерантні взаємостосунки можуть позитивно вплинути на розвиток соціальних навичок у дошкільнят, навчаючи їх поваги до інших, комунікативних навичок, методів вирішення проблем і співчуття до тих, хто може відрізнятись від них. Цей досвід допоможе дітям стати більш впевненими та успішними особистостями, коли вони підростуть.

Спираючись на погляди О.Максимової, окремо варто виділити стратегії виховання толерантних стосунків, серед яких можна виділити наступні:

1. Моделюйте шанобливе спілкування: як дорослим, важливо моделювати шанобливе спілкування та розмови з іншими. Це може включати використання мови, яка не є образливою чи принизливою, уважність до того, як ми розмовляємо з іншими та як ми реагуємо на ситуації.

2. Заохочуйте позитивну мову: слід заохочувати дітей використовувати позитивну та шанобливу мову, коли говорять про інших. Це включає в себе уникання обзивалок, кепкувань або висміювання чужих відмінностей.

3. Навчайте емпатії: емпатія є важливою навичкою, яку діти повинні навчитися, щоб виховувати толерантні взаємостосунки. Навчання дітей розпізнавати почуття інших і практикувати співчуття може допомогти їм зрозуміти, чому хтось може почуватися певним чином і як вони можуть підтримати його з повагою.

4. Сприяти інклюзії: дозволяючи дітям спілкуватися з різними людьми з різного походження, можна сприяти розвитку толерантності та взаєморозуміння між людьми різних культур, релігій або способів життя. Створення заходів, які залучають кожного в групі, також може сприяти створенню інклюзивного середовища, де кожен відчуває себе бажаним і поважаним.

5. Відзначайте відмінності: відзначення відмінностей між людьми може допомогти дітям дізнатися про інші культури та спосіб життя позитивним чином. Це може включати читання історій про різні культури або бесіди про те, чому важливо поважати переконання та цінності інших людей, навіть якщо вони відрізняються від наших власних[3].

Толерантні взаємостосунки необхідні для старших дошкільнят з точки зору їх соціального та емоційного розвитку. Комунікативні дії, такі як рольові ігри або групові проекти, можуть сприяти розвитку таких стосунків, навчаючи дітей таким цінним навичкам, як повага до поглядів інших і співпраця один з одним, а також допомагаючи їм розвинути кращі навички вирішення конфліктів, які принесуть їм користь протягом усього їхнього навчання та життя.

Висновки. Таким чином, діти, які виростають у середовищі, де використовуються толерантні підходи, навчаються поважати почуття інших, розвивати комунікативні навички та методи вирішення проблем. Вони навчаються приймати інших такими, які вони є, і розуміти, що різноманітність є нормою. Важливо зазначити, що для розвитку старших дошкільників необхідні взаємостосунки, які у свою чергу позитивно впливають на розвиток соціальних навичок дітей. Через такі комунікативні дії, як сюжетно-рольові ігри, розповідання історій, дискусійні групи та спільну діяльність, діти вчаться висловлюватись з повагою, співпрацювати з іншими та вирішувати конфлікти мирним шляхом. Ці навички необхідні будь-якій дитині та допоможуть їй розвинути міцні навички міжособистісного спілкування, які будуть служити їй протягом усього життя. Крім того, вони дізнаються про важливість доброти та співчуття під час взаємодії з іншими. Ці типи взаємодії можуть допомогти дошкільнятам розвинути краще розуміння емпатії та співчуття до почуттів і думок оточуючих.

Список використаних джерел:

1. Березка С. В. Особливості формування толерантності у дітей дошкільного віку в умовах інклюзивної групи *Молодий вчений*• № 10.1 (74.1). – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/10.1/6.pdf>.
2. Грива О. А. Виховання толерантності в дітей та молоді. *Психолог*. – 2005. – № 21-22. – С. 3–11.
3. Максимова О.О. Змістова структура толерантності дітей старшого дошкільного віку. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць*. – Випуск 52. 2017. С. 37 – 41. Режим доступу до ресурсу: http://eprints.zu.edu.ua/26749/1/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%80%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB_9.PDF.
4. Носов В. І. Проблеми гуманізації дошкільного виховання. *Педагогіка і*

тварин, людської діяльності, праці у природі, до об'єктів та явищ природи. Екологічна компетентність зростаючої особистості виступає запорукою її шанобливого ставлення до природи та відповідального – до себе як її частини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій . Як зазначено у Базовому компоненті дошкільної освіти України як освітньому стандарті, екологічна компетентність є важливою складовою життєвої компетентності дошкільника, яка засвідчує його здатність орієнтуватися у природному середовищі, конструктивно на нього впливати, базуватися у власних діях знаннями основних закономірностей та зв'язків в природі керуватися моральними нормами та цінностями. В освітній лінії "Дитина в природі" зазначено, що дошкільник має володіти екологічними знаннями, ціннісним ставленням до природи та володіти екологічними уміньми й навичками природодоцільної поведінки[1].

Існує багато фахівців, які вивчають різні аспекти проблеми екологічного виховання дітей. Так, О.Білан, О.Каплуновська присвятили свої дослідження характеристиці загальних проблем екологічної освіти дітей дошкільного віку; В.Бусленко – організації еколого-оздоровчої роботи у ЗДО; О. Веретеннікова – ознайомленню дітей дошкільного віку з природою; Г.Воробей. О.Веракса, Г.Волос, Т.Науменко – ефективному використанні казок у вихованні еколого-природничої компетентності дітей; Н.Горопаха – вихованні екологічної культури дошкільників; Н.Глухова – розвитку емоційної сфери як запоруки творчого осягання дітьми світу; Л.Зайцева – розвитку у дітей дошкільного віку науково-практичного досвіду у сфері природно-предметного довкілля; З. Плохій, Н.Поліщук, Н.Яришева – створенню у ЗДО еколого-розвивального середовища.

Одним з першочергових педагогічних завдань сьогодні є формування з дошкільного віку необхідних екологічних знань, виконання любові до природи, прагнення її берегти, плекати культуру природокористування. Основний науковий доробок з проблеми екологічного виховання дошкільників становлять праці таких провідних вітчизняних фахівців, як Г. Беленька, Н. Глухова, Н. Горопаха,, В. Маршицька, С. Ніколаєва, З. Плохій, Л.Прозорова, Г. Тарасенко, Н. Яришева. В їхніх працях висвітлено основні концептуальні засади екологічного розвитку дітей перших шести/семи років життя та технологічні аспекти вирішення даної проблеми.

Як зазначає О.Марущак, екологічна компетентність формується у процесі пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової діяльності дитини дошкільного віку. Кожна з цих видів діяльності розширює уявлення дітей старшого дошкільного віку про природу як цілісний живий організм, сприяє усвідомленню ними багатомірності природного довкілля та формуванню власної відповідальності за її благополуччя. Автор зазначає: проблема розвитку екологічної компетентності з дитинства була і залишається актуальною до сьогодні. Адже споживацьке ставлення до природи, недостатня турбота про неї, забруднення природного середовища становлять реальну

загрозу для людства, і дитина має це усвідомлювати [7].

У дослідженні Н. Яришевої увагу акцентовано на тому, що у процесі ознайомлення дітей дошкільного віку з природою важливо комплексно розв'язувати завдання екологічної освіти, виховання й екологічного розвитку. На думку автора, такий підхід сприятиме опануванню дітьми широкого екологічного змісту. Вказаний фахівець підкреслює: комплексний підхід є запорукою формування у дошкільників здатності усвідомлювати взаємозв'язки у природі, уміння прогнозувати наслідки їх порушення, стимулом прагнення до екологічно доцільної [10].

Одним з найбільш плідних й творчих розробників проблеми екологічного розвитку дошкільника є З.Плохій. Вона досліджувала різні аспекти проблеми, зокрема формуванням екологічної культури дошкільників. Нею розроблене методичне забезпечення екологічного виховання дітей усіх вікових груп дошкільного періоду дитинства. Одним з предметів її уваги була екологічна компетентність дошкільника, під якою автор розуміє здатність дитини застосовувати екологічні знання, керуючись моральними нормами й цінностями, необхідними для екологічно доцільної діяльності й поведінки [9].

У контексті нашого дослідження становить інтерес запропоноване Н.Глуховою положення, згідно з яким необхідно в міру дорослішання дитини. Поступово зміщувати акцент із споглядання природи до розвитку у дошкільному віці елементарних форм природодоцільної поведінки. Саме здатність дитини поводитися у природному довкіллі адекватно й доцільно, використовувати набуті раніше знання про явища та об'єкти природи, виявляти зацікавлене й турботливе ставлення до рослин й тварин, засвідчує, на думку вказаного фахівця, сформованість доступних віку форм її екологічної компетентності [6].

Г.Воробей, О.Веракса, Г.Волос, Т.Науменко з метою формування еколого–природничої компетентності дітей дошкільного віку використовують художню літературу, зокрема казки – українські народні, казки країн світу, казки В.Сухомлинського. На їхню думку, художня Список використаних джерел: слугує важливим мотиватором зацікавленого й турботливого ставлення до природи. Вона не лише збагачує уявлення про природу, але й зачіпає емоційну сферу дошкільників, стимулює добрі вчинки, заохочує бажання бути для природи оберегом [3, 4, 5, 8].

Відомий вітчизняний педагог, розробник багатьох праць з проблеми екологічної компетентності Г.Беленька розкриває освітній зміст та інноваційні підходи до формування у дошкільників еколого-природничої компетентності. Автор наголошує на важливості ознайомлення дітей з красою рідного краю, особливостями його рослинного та тваринного світу, заохочує освітян до виховання у дітей уміння спостерігати за природним довкіллям, оволодівати системними знаннями та правилами поведінки в природі. Г.Беленька розробила для використання практиками ефективні методи формування екологічної компетентності [2].

Доробок провідних фахівців слугував відправним під час вироблення концептуальних засад дослідження та дослідного інструментарію

Мета статті: розкрити феноменологію екологічної компетентності й специфіку її розвитку у старшому дошкільному віці; схарактеризувати критерії оцінки міри її сформованості у дітей 5-7 років та обґрунтувати умови оптимізації виховання у ЗДО.

Виклад основного матеріалу. Дослідження спрямоване на визначення змісту та структури екологічної компетентності як багатовимірної наукової проблеми та феномену старшого дошкільного віку, який проявляється у взаєминах дітей 5-7 років життя з різними природними об'єктами; у розробці діагностичного інструментарію та обґрунтуванні умов оптимізації процесу формування у дошкільників екологічної компетентності у ЗДО.

В ході дослідження визначено критерії оцінки міри сформованості у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності, під якою розуміється інтегральна характеристика особистості щодо її поведінки та діяльності в природі. Вона засвідчується осмисленим оволодінням дитиною 5-7 років знаннями, уміннями та способами прийняття рішень; орієнтацією на моральні норми й цінності в процесі виконання соціально значущої екологічної діяльності; набуттям на цій основі досвіду розв'язання елементарних екологічних проблем.

У таблиці 1 подано основні критерії оцінки міри сформованості у дошкільників екологічної компетентності та показники кожного критерію, зафіксовані у протоколах спостережень.

Таблиця 1

Критерії оцінки екологічної компетентності та показники її прояву дітьми 5-7 років життя

КРИТЕРІЇ	ПОКАЗНИКИ
<i>Гносіологічний</i>	Виявляє інтерес до нової екологічної інформації; свідомо поповнює свої знання; володіє доступною віку системою екологічних знань; використовує здобуті екологічні знання у новому природному довкіллі; знає назви основних рослин і тварини (свійських та диких); називає природні явища та основні природні об'єкти; має уявлення про догляд та збереження природи.
<i>Аксіологічний</i>	Свідомо й відповідально ставиться до природи; цінує усі природні об'єкти; милується красою природи; сформовані елементарні форми екологічного світогляду та екологічної культури; знаходиться у гармонійних відносинах з природою; орієнтується у спілкуванні з нею моральними правилами та духовними цінностями.
<i>Праксиологічний</i>	Реалізує екологічні знання та цінності в реальному житті; поводить у природному довкіллі активно, вчиняє конструктивно, ефективно організовує свою діяльність; намагається бути корисним, прагне не зашкодити рослинам і

	тваринам; охоче і без нагадування дорослих доглядає за домашніми тваринами та рослинами; пишається набутими вміннями, радіє результатам своєї діяльності в природі.
Рефлексивний	Спостерігає за власними діями в природі, аналізує їх, осмислює їх продуктивність, оцінює їхній моральний ефект; бере до уваги позитивні очікування авторитетних дорослих, намагається діяти так, щоб їх не розчарувати; володіє адекватною самооцінкою власної діяльності в природі, своєї екологічної поведінки та дитячого екологічного світогляду.

У процесі експерименту враховувалися: повнота, сила, модальність (знак) та стабільність представлених у таблиці 1 показників екологічної компетентності як інтегративного утворення особистості, єдності гносіологічних, аксіологічних, праксиологічних та рефлексивних характеристик. Це уможливить розподіл досліджуваних 5-7 років життя на чотири рівні сформованості екологічної компетентності – високий, оптимальний, середній та низький.

У дослідженні сформульовано й обґрунтовано організаційно-педагогічні умови, упровадження яких у діяльність закладу дошкільної освіти сприятиме ефективності процесу формування у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності. Основними визначено такі:

- Збагачення уявлень дітей про природу як цілісний живий організм, про її самоцінність, власну роль в її збереженні.
- Плекання елементарних форм екологічної культури, вправлення дошкільників в гуманістичній спрямованості свідомості і екологічної поведінки.
- Виховання у дітей 5-7 років спостережливості, умінь знаходити нове у знайомому та знайоме у новому, збільшення кількості екскурсій в природу.
- Розробка разом з дітьми та їхніми батьками "Кодексу еколого-доцільної поведінки в природі"

Упровадження у діяльність ЗДО зазначених вище умов активізує процес екологічного розвитку, виховання і навчання дітей старшого дошкільного віку; актуалізує важливість об'єднання зусиль ЗДО та сім'ї у процесі виховання екологічної компетентності дошкільників; змінить орієнтацію дорослих з контролю за екологічною поведінкою дітей на посилення їхньої суб'єктної активності й відповідальності.

Висновки. Згідно поставлених завдань у дослідженні конкретизовано зміст та структуру екологічної компетентності, визначено особливості її формування у старшому дошкільному віці, розроблено критерії оцінки міри її розвитку у ЗДО, схарактеризовано показники кожного критерію, теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови ефективного виховання у старшому дошкільному віці екологічної компетентності. До основних чинників оптимізації виховного процесу у ЗДО віднесено посилення екологічної

позиції дитини як активного суб'єкта екологічної діяльності; збагачення змісту екологічної освіти; посилення зв'язків з родинами дітей 5-7 років та їх залучення до реалізації гуманістичних принципів в еколого доцільну діяльність.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція: затв. наказом МОН України № 33 від 12.01.2021 р.
2. Беленька Г. Дошкільнятам про світ природи. К.: Генеза, 2013. 112 с. 3. Воробей Г. Екологічне виховання дітей з допомогою казок В. Сухомлинського. К.: *Бібліотека вихователя дитячого садка* № 23. 2015. С. 30-70.
3. Веракса О. Про користь чарівної казки: психоаналітичний підхід. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. Київ, 2011. № 10. С. 63-69.
4. Волос Т. Формування еколого-природничої компетентності дошкільників засобами авторської екологічної казки. URL: www.slideshare.net.
5. Глухова Н. Емоційне спілкування дитини з природою як умова творчого осягнення світу. *Дошкільне виховання*. 2018. №10. 25 с.
6. Марущак О. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. Житомир, 2016. Вип. 11. С. 97-108.
7. Науменко Т. Формування еколого-природничої компетентності дошкільників засобами авторської казки. К.: Слово, 2018. С. 25-33.
8. Плохій З. Еколого-розвивальне середовище дошкільного навчального закладу: інноваційні підходи. *Дошкільне виховання*, 2010. № 7. С. 6–10.
9. Яришева Н. Екологічне виховання дошкільників: посібник для вихователів. К. :Виховання дошкільників, 2016. 226 с.

УДК: 373.2.

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МЕДІАОСВІТИ НА РОЗВИТОК ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анастасія Вікторівна Пархоменко
Вихователька-методистка
ЗДО № 647 (ясла-садок)
Шевченківського району
м. Києва

Постановка проблеми. Останнім часом на особистість впливає велика кількість чинників, які раніше мали меншу частку у процесі комунікації. Це

певною мірою стосується медіаосвіти. Дослідження цього феномену розпочалися наприкінці ХХ ст. і зараз активно продовжується, що має місце у науковому доробку О. Баришполец, В. Іванова, О. Волошенюка, Л. Кульчицької, Л. Найдьоновой

Мета статті полягає: у з'ясуванні впливу засобів медіаосвіти на пізнавальну сферу дитини дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливої уваги нині приділяється проблемі формування особистості у контексті медіаосвіти та медіакультури, що представлено у вітчизняній науці. Розвиток дітей 5-6 років у контексті медіаосвіти досліджували І. Кузьма, К. Крутій, А. Дейкіна, О. Петрунко, Ю. Семеняко, О. Данилюк, О. Качура та ін. Проте питання залишається нині відкритим.

Виклад основного матеріалу. Результат медіаосвіти виявляється у меіаграмотності особистості, яка є невід'ємною ознакою сучасності та виявляється у здатності вільно взаємодіяти з ІКТ, виявляти себе у спілкуванні через медіазасоби, критично осмислювати інформацію, а також відрізнити реальний контент від віртуальної симуляції. Отже, меіаграмотність дозволяє пересічній особі вільно поводити себе з різними типами медіа: сприймати та осмислювати повідомлення а також їх створювати [3].

Наразі виокремлюють наступні типи медіа 1) найперший – писемність 2) наступними є друковані типи – літографія, фотокартки, друковані засоби; 3) далі слідують електричні – звукозапис, телеграф, телефон; 4) сучасні – кінематограф, телебачення; 5) цифрові – персональний комп'ютер, смартфон, мережа Internet. Виникнення цифрових типів медіа сприяло їх доступності широкому загалу людства, а тому поряд із масмедіа вони активно упроваджуються в освітній процес, у тому числі й у заклади дошкільної освіти. Відповідно, постає нагальна потреба забезпечити формування відповідної освітньої компетентності у дітей 5-6 років напередодні їх вступу до школи [1; 4; 5].

Мета медіаосвіти у загальному вигляді полягає у: підготовці особи до життя в інформаційному просторі соціуму; формуванні здатності до сприйняття та обробки інформації; розвитку критичної оцінки інформаційного контенту; виробленні вмінь спілкування на основі невербальної комунікації на основі технічних пристроїв. У цьому сенсі дослідники використовують термін медіатекст, який за своєю сутністю є інформаційним повідомленням, що створене у відповідності зі способом кодування інформації на певному технічному пристрої (інколи вживають словосполучення *жанр медіа*) й в залежності від цього розрізняють або друкований текст, або відеокліп, або мультфільм тощо. Отже, у процесі соціалізації у дітей мають формуватися здатності до сприйняття та розуміння поширених у культурі медіатекстів [8, с. 431].

Технології, які використовують у освітній галузі поділяються на наступні види: а) *учбові або учбово-розвивальні*, такі, що передбачають надання дітям необхідних відомостей, розвиток актуальних навчальних вмінь і навичок

пізнавальної активності, підтримувати нагальний рівень навчання; б) *тренажери*, які спрямовані на вдосконалення актуальних здатностей, учбових вмінь і навичок, систематизації нового матеріалу або закріплення того, який було подано раніше. Власне цей вид освітньої технології передбачає зорієнтованість на певні знання, вузлові запитання, а також їх коригування, при цьому програма, яка закладена в основу тренажеру повністю контролює процес навчання; в) *інформаційно-пошуковий і довідковий* вид призначені задля отримання необхідної інформації, а також для вдосконалення шляхів і здатностей щодо упорядкування раніше набутих знань; г) *демонстраційні технології*, основне призначення яких представити відомості через видимий образ, що полегшує його пізнання або дослідження; д) *наслідувальні засоби* спрямовані на конкретний пласт реальності з метою детального вивчення його структури й функціонального призначення; е) *лабораторні освітні технології* спрямовані проведення дистанційних експериментів на певному спеціально призначеному обладнанні особою, яка навчається; є) моделювальні засоби, спрямованість яких передбачає комбінування структурних елементів предмета чи явища, чи його моделі; ж) навчально-ігрові засоби (так звані *розвивальні ігри*), які дозволяють здійснювати навчання у ігровій формі [9].

Під час медіаосвіти дошкільники мають змогу дізнатися й опанувати планшет, смартфон, комп'ютер або ноутбук. Означені технічні пристрої дозволяють вільно обмінюватися інформацією, досягнути медійні новинки, дізнаватися цікаву для себе інформацію. В цілому вони сприяють розвитку у дошкільників знакової функції свідомості, яка є підґрунтям формування у дітей здатності міркувати, не спираючись при цьому предмети (мислити про себе). Разом з тим ІКТ зумовлюють формуванню посидючості, мобільності, зосередженості, наполегливості, а головне – допитливості [7].

Оскільки більшість інформації, яка становить цікавість для дітей 5-6 років, представлена у художньо-образній формі, то за допомогою телеекрана можна ознайомлювати вихованців з культурою, мистецтвом, архітектурою, природним довкіллям, з предметами, створеними людьми. Будь-яка інформація є доступною для дошкільників у віртуальному просторі, яку вони не в змозі побачити у реальності. Для них відкритими стають ціла низка галузей знань: мистецтво, довкілля, техніка, побут тощо. Разом з тим, художній контент завжди поєднується з текстом, що дозволяє кращому осмисленню побаченої й почутої цікавої інформації. Як бачимо, медіа сприяє розвитку пізнавальних інтересів дошкільників, зокрема дітей 5-6 років, адже це могутнє джерело цікавих й актуальних відомостей.

Як відмічають науковці, найбільш доцільно, з точки зору педагогічної науки, у дошкільній освіті використовувати інформаційно-комунікативні технології, оскільки в їх основі закладено оперування образами предметів, що актуально для дітей 5-6 років. Так, їх поділяють на: а) технології, які супроводжуються мультимедійними презентаціями, тобто вони надають можливість вихователям використовувати наочність і демонструвати певні

відеофрагменти того чи іншого предмета, явища чи події; б) технології, які передбачають наявність і застосування спеціальних комп'ютерних програм, які власне і здійснюють навчання, іншими словами, вони дозволяють створювати конкретні моделі та демонструвати їх у потрібний момент старшим дошкільникам [3].

Доступність означених технологій до мережі Internet значно розширює можливості таких технологій як мультимедійні проектори, плазмовий телеприймач, DVD-програвач, комп'ютер, відеокамера та ін. За умови їх вмілого та доцільного використання у освітньому процесі, означені технології значно удосконалюють освітній процес і сприяють розширенню діапазону пізнавальних інтересів сучасних дітей 5-6 років.

Фахівці погоджуються з тим, що сучасні освітні медіатехнології мають низку переваг, у порівнянні з усталеними, зокрема вони сприяють: більш якісному засвоєнню сенсорних еталонів; стрімкому розвитку здатності орієнтуватися на площині, у просторі; краще усвідомлювати сутність чисел, множин; використовувати візуальне та наочно-образне мислення, більш властиві для дошкільників; появи нових інтересів на основі образної форми, яка є більш зрозумілою; за рахунок мультиплікації швидше привертають увагу та довше її утримують; стимулюванню пізнавальної активності та виникненню нових пізнавальних інтересів; спостереженню та отриманню вражень від тих обставин, свідком яких у звичних умовах дитина може не стати.

Разом з тим, медіатехнології ґрунтуються на динамічності й мимовільній увазі дітей, що дозволяє їх легше залучити та мотивувати до пізнавальної діяльності. Так, активно вдосконалюються процеси пам'яті та мислення, дещо раніше діти схоплюють вміння читати, писати, загачувати запас слів, розвивається дрібна моторика долонь і пальців рук, зростає рівень координації рухів очей, удосконалюється уява та фантазія, формується творчий потенціал, стрімко зростають інтереси до багатьох галузей знань [10].

Фахівці погоджуються з тим, що одним із засобів, що відрізняється найбільшою дієвістю щодо дітей 5-6 років є мультиплікаційні фільми. У цьому відношенні їх перегляд з наступним обговоренням змісту призводить до відкриття нових фактів про навколишній світ і, відповідно, до розширення діапазону інтересів. Так, К. Крутій наголошує, що використання відео-сюжетів і мультфільмів (у якості медіатехнології) потребує певного алгоритму дій. На думку авторки, суть технології полягає у формуванні у дошкільників: здатностей до сприйняття й розуміння інформації; навичок спостереження, класифікації, порівняння; можливостей до узагальнення, до формулювання висновків; вміння слухати та формулювати висловлювання. У дітей 5-6 років, відповідно, за уявленнями дослідниці, виникають відомості про предметний світ, задовольняється дитяча цікавість до людських стосунків у різних сферах життя, засвоюються норми і цінності, які схвалені суспільством.

К. Крутій говорить про використання раніше створених мультфільмів (готової продукції). Натомість О. Данилюк пропонує використовувати

технологію для самостійного створення дітьми анімаційних фільмів. При цьому авторка пластилінову анімацію, спеціальні технічні пристрої та програми, а також алгоритм створення дітьми 5-6 років анімаційних фільмів. Він складається з кількох кроків: 1) вигадання сценарію; 2) виготовлення дійових персонажів; 3) виготовлення декорацій і необхідного фону; 4) налаштування освітлення; 5) проведення відеозйомки; 6) монтування різних відео в одне; 7) накладання звуку. Як зазначає О. Данилюк діти з великою цікавістю та охотою приймають участь у створенні мультфільмів, активно пропонують власні сюжети, дізнаються багато нового, у тому числі й про професії мультиплікаторів [6, с. 87]. Отже, використання мультиплікації, у якості освітньої технології у роботі з дітьми, дозволяє підтримувати та оптимізувати виховання важливих рис, які найбільш цінні для даного вікового періоду: допитливість, спостережливість, виявлення у пошуку відповідей на запитання самостійності, наполегливості.

Наступною, не менш важливою технологією, яка має поєднуватися з мультфільмами, є медійні (освітні) дитячі ігри. Вони створюються на основі існуючої у розпорядженні ЗДО медіапродукції (мультфільми, збірки аудіоказок, друкованих дитячих видань), призначення якої полягає у розвитку та вдосконаленні здатності до сприймання й розуміння тексту медіа. Достатньо широко використовуються у ЗДО дидактичні ігри, ігри-драматизації, рольові, театралізовані, сюжетно-рольові. У ігровій діяльності діти є більш розкутими й налаштовані на активне пізнання та взаємодію з медійними текстами. У подальшому набуті вміння й можливості сприятимуть формуванню у старших дошкільників умінь не лише сприймати текст, але й читати його, критично оцінювати, висловлюватися з приводу його змісту, а також самостійно створювати сучасні медійні тексти і, тим самим, самовиражатися.

Означені освітні технології для дітей 5-6 років, з метою розвитку у них пізнавальних інтересів, мають доповнюватися іншими сучасними медійними засобами, зокрема друкованими дитячими періодичними виданнями. Важливо відмітити, що оптимальним для цього є введення правила систематичності та цілеспрямованості, що дозволить дітям зрозуміти не лише призначення друкованих засобів, але й самим долучитися до їх створення, для прикладу, друкованої газети з використанням різної оргтехніки під наглядом дорослих.

Одним із необхідних засобів реалізації медіаосвіти дітей 5-6 років є спеціально створене середовище, яке має забезпечувати умови для творчості. Тому потрібно приділити увагу для наповнення особливим творчим контентом медіасередовище для виникнення та стимулювання розвитку пізнавальних інтересів дітей. У подальшому воно сприятиме заохоченню до участі у різних видах діяльності, які містять пізнавальний аспект (ігри, конкурси, вікторини тощо). Це середовище має вміщувати у собі технології навчання та виховання, що ґрунтуються на сучасних медіазасобах, які сприяють реалізації гностичної діяльності дітей 5-6 років та забезпечують вільний доступ учасників освітнього процесу до найбільш нагальних освітніх ресурсів.

Так, О. Качура наголошує, що надзвичайно цінними компонентами медіасередовища у ЗДО є: *медіазасоби, чітко визначені педагогічні умови, найбільш дієві та сучасні освітні технології, методичні посібники та відповідні навчальні програми, положення особистісного підходу*, який нині домінує у дошкільній освіті [5, с. 12]. На думку авторки, означені складові забезпечуватимуть успішність у пошуку нагальних для дитини відомостей, відомостей, збільшення діапазону та глибини пізнавальних інтересів, вдосконалення інтелектуальних процесів, розвиток гри та творчості (з використанням медіа) дітей 5-6 років. Отже, відповідне середовище з його компонентами забезпечує успішність медіаосвіти п'яти-шестирічних дітей у закладах дошкільної освіти.

Висновки. Медіаосвіта є невід'ємною складовою сучасного суспільства. Вона призначена для формування вмінь і здатностей особистості успішно та безпечно контактувати з медійними текстами (повідомленнями), які створені за допомогою різного роду технічних пристроїв: друкований текст, кліп, мультфільм, повідомлення на комп'ютері, у смартфоні (текстове, голосове, відео). Медіаосвіта передбачає використання різного роду засобів і технологій. Зокрема у дошкільній освіті нині активно використовуються різного роду технічні пристрої, які складають основу для перегляду мультфільмів, подорожей, розвиваючих ігор, а також друкованою продукцією для дітей (журнали, книги, ілюстрації). Поєднання означених засобів з технічними пристроями, облаштування у ЗДО відповідного медіасередовища (*медіазасобів, педагогічних умов, освітніх технологій, методичних посібників навчальних програм, положень особистісного підходу*) сприяє тому, що засоби медіаосвіти стають вагомими чинниками для розвитку пізнавальних інтересів дітей 5-6 років.

Список використаних джерел

1. Баришполець О. Т. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: навчально-методичний посібник. Київ: Міленіум, 2010. 440 с.
2. Данилюк О. Створюємо "пластиліновий" мультфільм: крок за кроком. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. № 12.
3. Дейкіна А. Ю. Медіаосвіта і розвиток пізнавального інтересу дошкільника. Київ: 2012. 623 с.
4. Іванов В. Ф., Волошенюк О. В. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник. Київ: Центр вільної преси, 2011. 352 с.
5. Качура О. Інтеграція медіаосвіти в освітній процес закладу дошкільної освіти. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. № 12.
6. Крутій К. Л. Медіадидактичні особливості використання мультфільмів як засобу навчання мови і розвитку зв'язного мовлення дошкільників. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2013. № 3. С. 85 – 90.
7. Кузьма І. І. Формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного

- віку: теорія і технологія: монографія / за наук. ред. проф. Чайки В. М. Тернопіль: Вектор, 2019. 188 с.
8. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: навчальний посібник/ За ред Л. А. Найдьонової, О. Т. Баришпольця. К.: Міленіум, 2009. 440 с.
 9. Медіасвіт для дошкільнят: парціальна програма для дітей старшого дошкільного віку/ Василюк С. М., Алексеїчик О. В., Проценко О. В., Абаляєва Л. Ю., Чашка Т. М., Стеніна Л. В., Шелкова С. В.; за заг. ред. О. В. Волошенюк, Г. А. Дегтярьової, В. Ф. Іванова. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2019. 98 с.
 10. Найдьонова Л. А., Слюсаревський М. М. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні: нова редакція. Київ, 2016. 16 с. URL: <http://mediaosvita.org.ua/book/kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosvity/> (дата звернення: 12.06.2023).

УДК:373.2:78

ДОВІЛЬНІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ У ДОШКІЛЬНОМУ ДИТИНСТВІ

Леся Леонідівна Пархомчук

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Науковий керівник – докт. психол. наук,
професорка кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Олена Леонтіївна Кононко

Статтю присвячено аналізу довільності як здатності дитини молодшого дошкільного віку свідомо регулювати власну поведінку, підкоряти її певним правилам поведінки та досягати поставленої мети предметно-практичної діяльності. Розкрито зв'язок елементарних форм саморегуляції поведінки з особистісним зростанням дітей четвертого-п'ятого років життя. Визначено критерії оцінки рівнів сформованості в ранньому онтогенезі довільної поведінки й схарактеризовано показники кожного критерію. Теоретично обґрунтовано педагогічні умови ефективного формування у зростаючої особистості довільної поведінки, наголошено, що ключовим моментом оптимізації освітнього процесу у ЗДО виступає закладання основ становлення і розвитку суб'єктної позиції.

Ключові слова: розвиток особистості, довільна поведінка, механізм саморегуляції, новоутворення свідомості і особистості, індикатори оцінки довільності, умови оптимізації освітнього процесу у ЗДО.

Постановка проблеми. Реформування системи дошкільної освіти України актуалізує проблему виховання у дітей різних віково-статевих груп вольових якостей особистості – самостійності, наполегливості, цілеспрямованості, креативності. Сьогодення пред'являє високі вимоги до здатності зростаючої особистості виявляти суб'єктну активність, контролювати та регулювати свою поведінку та діяльність, долати труднощі на шляху до мети, доводити розпочате до кінця, приймати власні вибори, надавати перевагу чомусь-комусь та у соціально прийнятний спосіб відмовляти у прихильності. З огляду, що основи вольової поведінки і довільності закладаються у дошкільному віці, на часі дослідження вказаного напрямку. На жаль, вітчизняних праць психологів і педагогів з проблеми довільності обмаль, що утруднює розробку діагностичного інструментарію та методичного забезпечення відповідної виховної роботи.

Актуальність означеної проблеми засвідчується значною увагою до неї, приділеної у нормативних документах, зокрема Базовому компоненті дошкільної освіти України та програмі розвитку дитини від народження до шести років "Я у Світі". Зокрема, у стандарті дошкільної освіти в освітній лінії "Особистість дитини" зазначено, що у молодшому та середньому дошкільному віці важливим освітнім завданням стає розвиток довільної поведінки, самостійності як вольової якості особистості, уміння дітей долати труднощі на шляху до мети, доводити розпочате до кінця, вносити корективи у власні дії та їхні результати, регулювати свою поведінку згідно моральних норм і правил [1]. У програмі "Я у Світі" підкреслюється, що на даному віковому етапі найбільшої уваги педагогів потребують такі аспекти особистісного зростання дошкільника, як розширення його уявлень про себе, розвиток позитивного самоставлення, збагачення емоційного досвіду, виховання довільної поведінки, здатність до вибірковості й прийняття власних рішень [9].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчує, що вольова сфера особистості привертала до себе увагу переважно психологів і педагогів попереднього періоду, ніж сьогодення. Проблема вольового розвитку вивчалася і продовжує вивчатися певною кількістю провідних фахівців, завдяки яким: сформульовано теоретичні засади дослідження феномену волі в ранньому онтогенезі (І.Бех, В.Котирло, С.Кулачківська та ін.). схарактеризовано віково-статеві особливості розвитку довільної та вольової поведінки упродовж дошкільного дитинства (О.Кононко, В.Дудкевич, Р.Павелків, О.Цигипало та ін.); визначено суть та умови розвитку у дітей дошкільного віку вольових якостей, зокрема самостійності (З.Гуріна, Н.Дудник, О., Лісовець, В.Палій, І.Рогозіна та ін.). розроблено технології ефективного виховання у закладі дошкільної освіти різних форм прояву дітьми вольової активності (Ю.Демидова, .Ю.Косенко, М.Марусимнець, О.Писарчукта ін.).

Згідно визначення В.Шапара, воля – це здатність особистості до вибору й внутрішніх зусиль, необхідних для її здійснення.. Автор підкреслює важливість розвитку у неї вольових зусиль, здатності протистояти імпульсивним бажанням, керуватися почуттями обов'язку та відповідальності, усвідомленням цінності мети діяльності. На думку фахівця, вольова поведінка включає ухвалення особистістю рішення, яке може супроводжуватися боротьбою мотивів [8].

Наголошуючи на важливості для повноцінного розвитку особистості довільних процесів, відомі педагоги С.Гончаренко та М.Ярмаченко акцентують увагу, зокрема, на довільному запам'ятовуванні. Під ним автори розуміють форму запам'ятовування, яка виступає продуктом спеціальної мнемонічної дії і проявляється у відповідній мотивації, орієнтації на конкретну мету, використанні ефективних прийомів для її досягнення. До способів довільного запам'ятовування автори відносять повторення, переказування,, групування матеріалу, складання плану своїх довільних дій. Під останніми фахівці мають на увазі цілеспрямовані, підпорядковані свідомо накресленій меті, контрольовані дії особистості. Під волею вони розуміють свідому саморегуляцію поведінки і діяльності на шляху до досягнення визначеної мети [6]

Дослідження О.Кононко присвячено аналізу становлення і розвитку у дітей п'ятого-сьомого років життя різних статевих груп самостійності як вольової риси особистості. Згідно її даних, вольовий прогресивно розвивається, якщо батьки і вихователі ЗДО цінують не лише здатність дитини самообслуговувати себе, але й висловлювати власну думку, відстоювати свою позицію, аргументувати свою незгоду. До важливих умов оптимізації процесу вольового виховання дошкільників фахівець відносить: надання їм права на вибір змісту та складності завдання, партнерів спільної діяльності, прийняття власних рішень. Автор підкреслює важливість врахування у виховному процесі індивідуальної історії розвитку кожної дитини, спрямованості її активності, статевої належності [3].

Характеризуючи роль вікових особливостей у розвитку довільної поведінки дошкільників, Р.Павелків приділяє увагу особливостям формування у них довільних психічних процесів – уваги, пам'яті, уяви. Згідно його даних у молодшому дошкільному віці увага переважно мимовільна, виникає баз усвідомлення її мети, підпорядковується ситуативному інтересу. Психолог наголошує: з віком психічні процеси стають усе більш довільними, підпорядковуються меті; активні дії дошкільників починають ними свідомо регулюватися; виникають власні плани; поведінка мотивується індивідуальними та соціальними мотивами, орієнтується на моральні норми і правила [5].

О.Лісовець, досліджуючи особливості розвитку самостійності у дітей 5-7 років, кваліфікує її як якість особистості і прояв активності, що засвідчується усвідомленим і відповідальним ставленням до життєдіяльності, виявляється в наполегливості, ініціативності та критичності, їхньому прагненні діяти без сторонньої допомоги, звертатися за нею лише в разі об'єктивної необхідності.

Вказаний педагог зазначає, що структурними компонентами даної базової якості особистості виступають когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий. В ході дослідження О.Лісовець виділила та описала чотири рівні вихованості у дітей старшого дошкільного віку самостійності як вольової якості особистості – високий, оптимальний, середній та низький. Автором розроблено комплексну програму виховання самостійності у дітей різних віково-статевих груп й методичні рекомендації щодо підвищення ефективності виховного процесу у ЗДО [4].

Дослідження З.Гуріної присвячене аналізу особливостей становлення і розвитку самостійності у дітей раннього віку. Це важливо з огляду, що основи довільної поведінки, самостійності як базової якості особистості започатковуються саме у ранньому дитинстві. Автор наголошує: увага батьків та педагогів до своєчасного розвитку в малюків елементарних форм довільної поведінки слугує запорукою подальшого прогресивного розвитку у дітей дошкільного віку суб'єктної активності [2].

Аналізу індивідуальних особливостей розвитку вольової поведінки старших дошкільників присвячене дослідження Л.Соловйової. автор характеризує динаміку вольової поведінки упродовж дошкільного дитинства; доводить, що вона зумовлюється змістом вольових дій дітей в різних видах дитячої діяльності та виявляється в індивідуальних характеристиках рівнів прояву мотиваційного та регуляційного компонентів вольової поведінки. Нею встановлено статистично значимий зв'язок між рівнями вольової поведінки дитини 5-7 років у процесі пізнавальної та рухової активності. Л.Соловйова розподілила дітей на підгрупи за особливостями прояву ними вольової поведінки у пізнавальній та руховій активності [7].

Викладені наукові положення були покладені в основу розробки концептуальних засад нашого дослідження.

Мета статті – схарактеризувати особливості становлення і розвитку довільної поведінки у молодшому дошкільному віці, визначити індикатори оцінки та теоретично обґрунтувати педагогічні умови її ефективного виховання у ЗДО.

Виклад основного матеріалу. Методологічними засадами кваліфікаційної роботи слугував доробок таких вітчизняних фахівців з проблеми волі, як О.Кононко, В.Котирло, С.Кулчаківська, О.Лісовець та ін.. Ґрунтуючись на ньому, у дослідженні ми вважаємо, що довільна поведінка засвідчує прогресивний розвиток особистості у молодшому дошкільному віці та закладання основ суб'єктної активності дитини. З метою коректного визначення рівнів розвитку у досліджуваних 3-4 років життя довільної поведінки було розроблено критерії оцінки її проявів та показники кожного критерію. Їх схарактеризовано у таблиці І.

Критерії оцінки міри розвитку довільної поведінки дітей молодшого дошкільного віку та показники, що фіксувалися

Критерії	Показники
<i>Незалежність суджень та поведінки</i>	Намагається діяти самостійно у знайомих та незнайомих ситуаціях; звертається до дорослого за допомогою лише у разі об'єктивної необхідності; може відмовитися від передчасної зовнішньої допомоги; довіряє власному досвіду та самооцінці; здатний відстояти власне рішення, навести аргументи.
<i>Оптимістичне ставлення до труднощів</i>	Стикнувшись з труднощами, не губиться, не дратується, не боїться помилитися; мобілізується, діє впевнено, наполегливо; використовує метод спроб і помилок; швидко відмовляється від непродуктивних дій; не потребує зовнішньої стимуляції для долання перешкод; намагається досягти мети.
<i>Орієнтація на досягнення успіху</i>	Прагне досягти успіху у чесний спосіб; докладає для цього чималих зусиль; час-від-часу контролює проміжні результати, регулює свою поведінку та емоції; намагається досягти високих показників якості результатів; завжди доводить розпочатого до кінця; більш-менш адекватно оцінює продукти своїх зусиль.

У процесі проведення констатувального експерименту в протоколах спостережень за дошкільниками окрім зазначених у таблиці показників фіксувалися: ступінь балансу усіх показників, сила прояву кожного, їх модальність (переважають позитивні чи негативні) та стабільність.

Виділено чотири рівні розвитку у дітей довільної поведінки – високий, оптимальний, середній та низький. До високого рівня віднесено дошкільників, поведінка яких характеризувалася повнотою представленості показників, стабільністю та виразністю їх проявів, високою мотивацією досягнення, самостійністю поведінки. Оптимальний рівень склали діти з достатньою збалансованістю показників вольової поведінки, переважанням самостійних дій, дещо нижчою впевненістю у собі, умінням долати труднощі здебільшого з деякою допомогою дорослого.

До середнього рівня розвитку довільності увійшли дошкільники з недостатньо збалансованістю показників, ситуативним настроєм, орієнтацією на зовнішню допомогу та підтримку, залежністю самооцінки від оцінки дорослого. Низький рівень склали невпевнені у собі дошкільники, які без допомоги і підтримки дорослого залишають роботу незакінченою, прагнуть не стільки досягти успіху, скільки уникнути неспіху.

З метою підвищення ефективності процесу розвитку у дітей молодшого дошкільного віку довільної поведінки теоретично обґрунтовано комплекс педагогічних умов, основними з яких визначено:

1. Заохочення та підтримка педагогами прагнення дітей самостійно впоратися із завданням, що містить певну складність.

2. Посилення у дошкільників мотивації досягнення шляхом створення ситуацій успіху.

3. Актуалізація у роботі з батьками проблеми розвитку у дітей довільної поведінки, надання представникам сімей технологічної допомоги.

Упровадження даних умов у педагогічну практику сприятиме оптимізації освітньої діяльності та життєдіяльності дітей молодшого дошкільного віку.

Висновки. Під довільністю у дослідженні розумілася свідома саморегуляція дитиною власної активності, уміння підкоряти поведінку досягненню визначеної мети, здатністю долати певні перешкоди на шляху до неї. В ході дослідження визначено індикатори, що визначають особливості та міру розвитку у дітей молодшого дошкільного віку довільної поведінки. Запропоновано для упровадження у педагогічну практику комплекс педагогічних умов, спрямованих на покращання показників довільної поведінки дітей 3-4 років.

Список використаних джерел: :

1. Базовий компонент дошкільної освіти України (нова редакція) // Дошкільне виховання. 2012. № 7. С. 4–19.
2. Гуріна З. Психолого-педагогічні умови становлення *самостійності у дітей раннього віку*: дис... к. психол.. н. К. 2008. 19 с.
3. Кононко О.Л. Розвинена воля – важлива складова особистісної компетентності дошкільників// Вихователь-методист дошкільного закладу. 2016. №3. С. 15-22.
4. Лісовець О. В. Самостійність та її значення для соціально-моральної вихованості дитини 3-6/7 років. Соціально-моральний розвиток і виховання дитини дошкільного віку / За заг. ред. О. Л. Кононко. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 300 с.
5. Павелків Р.В. Дитяча психологія. Особливості розвитку вольових дій дошкільників: Навчал посіб. К.: Академвидав. 2015. 400 ст.
6. Педагогічний словник/ За ред.. Ярмаченка М.Д. К.: Педагогічна думка. 2001. 516 с. Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2016. – №3. – 15-22.
7. Соловійова Л.І. Індивідуальні особливості розвитку вольової поведінки старших дошкільників: автореф... к. психол. н. К. 2012. 24 с.
8. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор. 2005. С.63.
9. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років "Я у Світі"/ наук. кер. О.Л.Кононко. К.:ТОВ "МЦФЕР Україна". 2019. 488 с.

**ДИТЯЧА СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ: ЯК ЗАСІБ
ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Олена Михайлівна Плєскач

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя *Науковий керівник* – канд. пед. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Антоніна Миколаївна Аніщук

У статті проаналізовано значення дитячої літератури для формування художньо-мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: художньо-мовленнєва компетентність, художньо-мовленнєва діяльність, дитяча Список використаних джерел:, літературні твори, художні образи.

Постановка проблеми. На сучасному етапі важливе значення приділяється гармонійному розвитку особистості. Одним із важливих компонентів становлення особистості є мовленнєвий розвиток дитини, оскільки від вільного володіння словом значною мірою залежить загальний розвиток дитини, формування її світогляду, вміння налагоджувати стосунки з іншими людьми, самореалізація в суспільстві. Базовий компонент дошкільної освіти як державний стандарт передбачає сформованість у випускника закладу дошкільної освіти художньо-мовленнєвої компетентності, яка є однією зі складових мовленнєвої готовності до навчання в школі, оскільки одним із істотних чинників забезпечення повноцінного мовленнєвого розвитку та мовленнєвої підготовки дитини до навчання в школі є художня Список використаних джерел:. Робота з книжкою є домінуючою у навчальній діяльності, а вміння прочитати її, зрозуміти, відтворити, взяти певні уроки – один з основних напрямів освітньої діяльності початкової школи. Тому сформованість художньо-мовленнєвої компетентності у старшого дошкільника буде запорукою успішного навчання дитини в школі.

Мета статті: розкрити значення дитячої літератури для формування художньо-мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичному та практичному висвітленню питань розвитку художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку присвячено ряд наукових праць вітчизняних вчених, таких як: А. Богуш, Л. Березовської, Н. Гавриш, А. Гончаренко, А. Зрожевської,

Т.Котик, К. Крутій, Н. Маліновської, Ю. Руденко, О.Трифонові та ін. Н.Гавриш досліджувала мовленнєво творчу діяльність дітей дошкільного віку і одним із провідних засобів її розвитку було обрано художню літературу. Словесна творчість, за Н. Гавриш, А.Богуш -це первинна форма літературної творчості, спеціально організований умотивований процес складання дитиною твору в будь-якій формі висловлювання, що відповідає певним літературним нормам (5, с.431).

О. Аматьєва, А. Богуш, О. Бочкарьова, Н. Гавриш, А. Зрожевська, О. Кононко, Н. Луцан, О. Монке, Т. Тоцька, Ю. Руденко, О. Трифонова та ін. виділяють художнє слово, яке має особливу значущість у вихованні та розвитку дітей дошкільного віку.

А. Богуш особливу увагу приділяє мовно-літературній освіті дітей дошкільного віку. Вона зазначає, що мовно-літературна освіта дітей дошкільного віку здійснюється в закладах дошкільної освіти в різних видах діяльності, зокрема в мовленнєвій, художньо-мовленнєвій, театральній-ігровій діяльності. Усвідомлення й розуміння художнього твору сприяє активізації його змісту в активній мовленнєвій діяльності, викликаючи при цьому певні почуття, емоції, які дитина висловлює словами [4].

А. Богуш, О.Монке наголошують на необхідності переоцінки механізмів, що утвердилися в системі виховання, і запровадження нових підходів до застосування тих засобів, що пройшли випробування століттями, були притаманні кожному народу і добре сприймаються дітьми дошкільного віку, зокрема, до творів художньої літератури [3].В. Бенера, Н. Маліновська виділяють чинники художньо-мовленнєвої компетентності, а саме: когнітивно-мовленнєва компетентність, виразно-емоційна компетентність, поетично-емоційна компетентність, оцінювально-етична та театральній-ігрова компетентності [2, с. 276].

Отже, виходячи з аналізу наукових праць, можемо стверджувати, що дитяча Список використаних джерел: є одним із засобів формування художньо-мовленнєвої компетентності дитини дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У Базовому компоненті дошкільної освіти в освітньому напрямку "Мовлення дитини" подано визначення поняття "художньо-мовленнєва компетентність". Під даним поняттям розуміється здатність відтворювати художньо-естетичні враження від сприйняття літературних і фольклорних творів засобами різних видів художньо-мовленнєвої діяльності, що засвідчує ціннісне ставлення дитини до художнього слова як культурного явища, друкованої чи електронної книжки, достатній для художньої комунікації рівень літературної обізнаності [1, с.20].

А.Богуш, Н.Гавриш, Т.Котик зазначають, що формування художньо-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку передбачає реалізацію завдань у процесі художньо-мовленнєвої (театральній-мовленнєвої, образотворчої-мовленнєвої, музичній-мовленнєвої, літературній-мовленнєвої, поетичній-мовленнєвої) діяльності закладу дошкільної освіти. Серед виділених

завдань – ознайомлення дітей з фольклорними творами, творами письменників-класиків, сучасних українських і зарубіжних авторів; навчання дітей слухати та розуміти зміст художніх творів; формування вміння відтворювати зміст знайомих творів в активній художньо-мовленнєвій діяльності; розвиток поетичного слуху, бажання вивчати вірші напам'ять; виховання виразного мовлення у процесі відтворення змісту художніх творів; виховання оцінних суджень, адекватних естетичних та моральних оцінок поведінки героїв; формування самостійності у художньо-мовленнєвій і театральній діяльності; виховання вибіркового ставлення до книги, охайності у роботі з книгою; навчання визначати жанр художнього твору, запам'ятовувати його автора; виховувати бережливе ставлення до книги, тощо[5].

Як ми бачимо, що формування художньо-мовленнєвої компетентності дошкільників відбувається шляхом їх залучення до художньо-мовленнєвої діяльності. Н.Гавриш зазначає, що *художньо-мовленнєва діяльність* дітей дошкільного віку охоплює широкий спектр дій художнього спрямування, стрижнем яких є мовлення. Цим терміном, зазначає автор, позначають специфічний вид діяльності, пов'язаний зі сприйманням, розумінням, відтворенням дітьми змісту художнього твору у різних видах ігор, театралізованих дійствах. Водночас, це мистецько-творча діяльність, яка супроводжується образним мовленням. Основними змістовими лініями художньо-мовленнєвої діяльності є: літературно-мовленнєва, образотворчомовленнєва, театральномовленнєва, музичномовленнєва діяльність. У процесі ознайомлення з літературними творами, діти сприймають художні образи, які потім відтворюють у різних видах продуктивної діяльності [7].

Невід'ємною частиною освітнього процесу у закладі дошкільної освіти є ознайомлення з казкою, яка сприяє формуванню у дітей оцінно-етичних суджень, естетичному вихованню, розвиває художній смак, творчу уяву. Як зазначає С.Кравчук, казка, представляє особливу цінність тим, що сконцентрувала в собі всю сукупність виразних засобів української мови. Дитина не просто любить казки, для неї казки – це світ, в якому вона живе. У ході "казкового заняття" діти слухають казку, в процесі чого у них виховується вміння слухати і розуміти монологічну мову. Для того, щоб перше знайомство з казкою не тільки зацікавило дітей, а й знайшло відгук в їх почуттях і емоціях, потрібно виразно подати текст. Емоційне забарвлення мови діти починають відчувати з засвоєнням мови взагалі [9].

Засвоєння дитиною виразності, краси і точності рідної мови, насичення її мовними зворотами і образними виразами; введення у зв'язне мовлення мовних засобів є передумовою для самостійної творчості дітей.

О.Цвітненко пише, що розуміння дитиною значення казки ґрунтується на їхній внутрішній діяльності, що зумовлена яскравим сприйняттям її змісту. Зовні ж це проявляється у дитячій міміці, рухах, коментарях, висловлюваннях. Сприйняття казок дітьми дошкільного віку набуло диференційованих характеристик – у дитини формуються вміння виконувати елементарний

аналіз творів, вибіркоче відношення до героїв казки. Це призводить до формування у дитини художнього та естетичного смаку [10].

Важливе значення для формування художньо-мовленнєвої компетентності дошкільників мають такі малі фольклорні жанри, як загадки, скоромовки, лічилки, мирилки, забавлянки. Як зазначає О.Кобилецька, будь-який фольклорний твір виступає перед дитиною в єдності змісту і художньої форми; завдання педагога – підготувати дитину до сприйняття цього твору. Для цього необхідно звернути увагу дітей не лише на зміст, а й на виразність мовних засобів. Дитина повинна усвідомлювати зв'язок компонентів художньої форми зі змістом фольклорного твору. Адже змістова сторона художньо-мовленнєвої компетентності складається з різного роду знань та умінь: дитина повинна знати багато фольклорних творів, уміти пояснити особливості основних фольклорних жанрів, усвідомлювати і могли пояснити значення образних слів, доцільність їх вживання в поетичному тексті та прозі [8].

Висновок. Таким чином, формування художньо-мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку засобами дитячої літератури залежить від активної участі дитини в художньо-мовленнєвій діяльності, використання педагогом оптимальних методів і прийомів роботи з творами дитячої літератури, спрямованими на формування ціннісного ставлення дитини до художнього слова як культурного явища.

Дошкільники мають величезний творчий природній потенціал, тому дуже важливо забезпечити умови розвитку дитячої фантазії, атмосферу творчого натхнення, зацікавити дітей створювати свої оповідання, казки, вірші.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / під керівництвом Т.О.Піроженко. К.: Видавництво, 2021. 26 с.
2. Бенера В.Є., Маліновська Н.В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей:навч.-метод. посібник. К. :Видавничий Дім "Слово", 2010. 376с.
3. Богуш А. М., Монке О. С. Формування оцінно-етичних суджень у дітей старшого дошкільного віку: Монографія. Одеса, 2002.186 с.
4. Богуш А. Мовно-літературна освіта дітей дошкільного віку. Інноватика у вихованні. Випуск 16. 2022. С.6 – 12.
5. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо – мовленнєвої діяльності дітей в дошкільному навчальному закладі. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. К.: Видавничий Дім "Слово", 2006. 304 с.
6. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика :теорія і методика навчання дітей рідної мови : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. :Вища школа, 2007. 542 с.
7. Гавриш Н. Мовлення дитини. Впроваджуємо БҚДО. Дошкільневиховання. 2021. 2021. С.3-8. URI:

https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/05/11/Dv_2021-03-Gavrysh.pdf

8. Кобилецька Л. Фольклор як чинник формування художньо-мовленнєвої компетентності здобувачів дошкільної та початкової освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 41, том 2, 2021 С.177-182. URI: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/41_2021/part_2/28.pdf
9. Кравчук С. В. Казка як засіб формування художньо-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку: URI: https://liyalno1.blogspot.com/2021/06/blog-post_42.html
10. Цвітненко О. В. Формування мовної компетентності у старших дошкільників засобом казки. Укладання збірки казок :кваліфікаційна робота. Кривий Ріг, 2021. 127 с.

УДК 373.29.015.31:316.42

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

Марія Наджафівна Полікарпова

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Світлана Іванівна Матвієнко

Постановка проблеми. Проблема соціалізації визначається як одна з найбільш значущих стосовно основ буття сучасної людини. Соціум є найбільш активним середовищем щодо становлення, розвитку особистості людини, визначення її життєвих можливостей. В умовах сучасного соціуму визначається потреба у формуванні особистості нового типу. Йдеться про людину, яка здатна швидко реагувати на певне коло подій, змін тощо. За останні роки окреслилася проблема необхідності швидкого реагування людини на різні суспільні обставини, взаємодію із оточуючими тощо.

У ряді наукових досліджень скеровується увагу та таку важливу проблему, уміння конструктивно вирішувати існуючі між людьми проблеми. Людське середовище – найбільш впливовий чинник, який позначається на соціалізації людини, а також на її особистісному становленні. Особливу увагу щодо цього слід звернути на важливий етап особистісного зростання дитини –

період безпосередньо перед її вступом до школи. Науковці називають цей період *передшкільним віком*, акцентуючи на його специфіці підготовки дитини до школи. Але йдеться не про прикладний аспект такої підготовки, тобто – навчати дитину літер, чисел та цифр, елементів математики, читанню тощо. Важливим визначається зміна її соціального статусу – від позиції дошкільника до позиції учня. Саме тому у загальному контексті проблеми підготовки дітей до школи, їх готовності до шкільного навчання, виділять напрям соціальної готовності, який тісно пов'язаний з іншим видом готовності – особистісним. Необхідністю продовження досліджень, які б визначали сучасні підходи до соціалізації дітей у період передшкільного дитинства обумовлюється *актуальність даної статті*.

Мета статті: коротко обґрунтувати наукові підходи до проблеми соціалізації дітей передшкільного віку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні основи сучасної проблеми соціалізації дітей розкрито у дослідженнях А. Антонової, А. Богуш, Л. Варяниці, В. Кудінова, О. Кононко, Р. Литвак, Т. Поніманської, І. Фрішман та ін. Питання активного впливу соціального середовища на розвиток дитини вивчалася Н. Гавриш, С. Литвиненко, Р. Литвак, І. Рогальською,

Виклад основного матеріалу. Сутність *соціалізації* дошкільнят розуміється як процес залучення зростаючої особистості до цінностей, знань і норм культури, діяльності і спілкування певного суспільства, соціальної групи; суб'єктами соціалізації в дошкільному дитинстві є для дитини значущі дорослі: батьки, педагоги закладу дошкільної освіти, з плином часу – однолітки.

У цілому соціалізація розглядається як процес, умова, прояв і результат соціального формування особистості. Як процес вона означає соціальну адаптацію й розвиток особистості залежно від характеру взаємодії людини з оточуючим середовищем (довкілля, родинне, освітнє середовища), адаптації до нього з урахуванням індивідуальних особливостей. А як певна умова – свідчить про наявність того соціуму, який необхідний людині для природного соціального розвитку як особистості. Як прояв – це соціальна реакція людини з урахуванням її віку й соціального розвитку в системі конкретних суспільних відносин. І як результат вона є основною характеристикою людини та її особливостей як соціальної одиниці суспільства відповідно до віку.

Так, І. Рогальська зазначає, що "соціалізація особистості в дитинстві – це процес становлення дитячої особистості в її взаємодії із соціальним світом на основі порідненого входження дитини у систему соціальних зав'язків, активного освоєння соціокультурного досвіду через її суб'єктивне пізнання суспільного довкілля і конструювання образу соціального світу" [7].

Передшкільний вік – особливий період в особистісному зростанні дитини. У законодавчих документах останніх років уточнено вікові межі *передшкільного віку*. Так, у п.3 ст.4 Закону України "Про дошкільну освіту" визначено наступні базові етапи фізичного, психічного та соціального становлення особистості дитини:

- вік немовляти,
- ранній вік,
- передшкільний вік [1].

За цим документом, передшкільний вік охоплює період від трьох до шести (семи) років, а *період старшого дошкільного дитинства (від п'яти до шести (семи) років) є тим віком, у якому здійснюється цілеспрямована підготовка дитини до навчання у школі.*

У Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку, розробленою Національною Академією педагогічних наук України визначено такі вікові межі передшкільної освіти: це період старшого дошкільного дитинства, шостий-сьомий рік життя, який є обов'язковим для цілеспрямованого набуття дошкільної освіти [3, с. 13].

Як зазначає Р. Кварцяний, процес соціалізації в початковій освіті характеризується переходом від "віку ігор" до "віку навчання" у школі. Тут основною домінантою процесу соціалізації стає навчання і пізнання світу, що здійснюється за допомогою вчителів, підручників, активного залучення до художньої літератури, інших видів культури [2, с. 379].

Рівень сформованості соціальних навичок особистості є важливим показником її адаптованості до життєвих реалій в суспільстві. Саме в дошкільний період, практично з перших тижнів життя, починається становлення зв'язку дитини з провідними аспектами буття: взаємодія з людьми, спілкування з природою, зосередження "погляду" на предметний світ, відбувається включення в культуру, залучення до загальнолюдських цінностей. Швидке, точніше швидкісне психічний і особистісний розвиток дитини в дошкільному віці, його безпосередня, "беззахисна" відкритість світу і новому життєвому досвіду створюють сприятливий психологічний фундамент повноцінного вступу в суспільне життя. Завдання дорослих, які перебувають поруч з дитиною – створити гармонійне, розвиваюче, емоційно-комфортне середовище [8, с. 182].

Педагогічна робота щодо включення дитини в світ соціальних відносин, оптимізація процесів соціальної адаптації дітей набуває особливої значущості в дошкільному закладі. Сьогодні педагоги вже не обмежуються традиційними питаннями-завданнями: якими знаннями й пізнавальними вміннями треба озброїти дитину та які особистісні якості треба сформувати у дошкільника? Нині гостро постає проблема: як це робити, за допомогою яких форм, методів та технологій розвитку та соціалізації особистості? Вихователів нині хвилює питання: на що звертати педагогічну увагу в процесі навчання і виховання, щоб зростаюча людина, стаючи дорослим, відповідала вимогам суспільства на нинішньому етапі його розвитку.

Така зміна спрямованості та засобів соціалізації призводить до активного, випереджального щодо усіх інших психічних процесів, розвитку абстрактного мислення. Вони відтісняють на другий план художню фантазію, продуктивну уяву (що спостерігається у більшості учнів першого класу) одночасно з

ослабленням емоційної чутливості та потреби спілкування. Остання стає більш вибірковою, але зате й більш стабільною, що знаходить своє втілення, передусім, у проявах дружби, яка, виникнувши в шкільні роки, зберігається нерідко для людини на все життя.

У старшому дошкільному віці пріоритетною є сфера взаємин дитини з іншими людьми. Накопичений досвід узагальнюється та фіксується через специфіку пропонованих дитині суспільством вимог. Дослідження вітчизняних психологів і педагогів (І. Беха, Н. Гавриш, І. Карабаєвої, О. Кононко, С. Курінної, С. Максименка, Т. Піроженко та ін.) доводять, що до кінця дошкільного дитинства у дитини можуть бути сформовані стійкі мотиви, норми поведінки, відносини з соціальним оточенням і соціальним середовищем. Законодавчі акти в системі дошкільної освіти України розглядають сучасний дошкільний заклад як інститут соціалізації, призначення якого – забезпечити фізичну, психологічну та соціальну компетентність дитини від народження до шести-семи років, можливість гармонійної адаптації до унормованого існування серед людей, сформувати ціннісне ставлення до світу, озброїти елементарною наукою і мистецтвом жити.

У програмі розвитку дітей від народження до 6 (7) років "Я у Світі" стосовно дитини передшкільного віку надано наступну характеристику: дитина відкрита для спілкування, має коло друзів. Вона знає основні соціальні правила й моральні норми, усвідомлює їх доцільність, розуміє, що вони регламентують поведінку, взаємини з дорослими та однолітками, різні види діяльності. У взаєминах з дорослими починає знаходити баланс між незалежністю і слухняністю, з однолітками – між співпрацею і суперництвом. Спілкуючись із однолітками, вона може бути одночасно в декількох іпостасях: партнера по грі або заняттю, виконавця правил, дослідника, творця. Дитина посідає у групі однолітків певне місце, знає, як до неї ставляться різні діти. Вона усвідомлює, що не може завжди лише командувати, слід уміти підкорятися, слухати інших. Здатна узгоджувати свої особисті інтереси з груповими, працювати в команді, домовлятися, поступатися, знаходити компроміс, у мирний спосіб розв'язувати конфлікти, чинити по совісті [9].

Взаємодія дитини із зовнішнім світом відбувається через діяльність, оволодіння способами і засобами дій, відображених в сукупному суспільному досвіді, культурі. Засвоєння дитиною соціального досвіду, який трансформується із зовнішнього у внутрішній план психічної діяльності, визначає його розвиток як суб'єкта предметної діяльності. Інтеріоризовані способи дій, включені в індивідуально-предметну діяльність, екстеріорізуються, і в подальшому відбувається накопичення індивідуального досвіду суб'єктом, засвоєння нових способів і прийомів діяльності на основі вже набутих. Істотну роль щодо цього відіграє сучасний заклад дошкільної освіти з його специфічним дитячим співтовариством і субкультурою.

Безпосередня участь дитини передшкільного віку в соціальних відносинах і діяльності, набуття завдяки цьому соціального досвіду, є способом

досягнення необхідного рівня соціальної компетентності, формування потреб, інтересів, мотивації особистості. Дитина як майбутній школяр повинна відчувати себе активною дійовою особою в реальних життєвих подіях, соціальних відносинах, а також в ігрових діях і уявних ситуаціях. Позитивні соціальні взаємини затребують певних соціальних навичок, яких дошкільник повинен набути. Пластичність, яка дає можливість дитині передшкільного віку змінювати стиль спілкування з різними групами дітей і дорослих, обумовлена потребою екстраполяції набутих соціальних навичок у реальне життя.

Поступово соціальні інтереси особистості стають постійними. Відносини з оточуючими – більш стабільними. Разом з тим слід зазначити, що процес соціалізації сучасної дитини відбувається в дуже складних умовах. Як вважає Т. Поніманська, сьогодні проблема розриву поколінь є особливо гострою, тому що старше покоління переживає ресоціалізацію.

Ми погоджуємося із науковою позицією О. Рейпольської стосовно того, що на етапі старшого дошкільного дитинства як віку підготовки дитини до навчання у школі важливо створити умови щодо забезпечення наступності між ЗДО на НУШ у підготовці дітей до школи. Це стосується не тільки надання майбутньому школяреві необхідних навчальних ЗУНів, але й належної соціально-психологічної підготовки [8]. Слід зазначити, що наступність освітнього процесу повинна бути спрямована на становлення особистості дитини: розвиток її соціальної компетентності, креативності, ініціативності, самосвідомості й самооцінки [2, 380].

С. Матвієнко, розкриваючи основи передшкільної підготовки дітей, зазначає, що головним принципом дієвості усіх ланок освіти проголошено особистісно-орієнтований підхід, спрямований на розширення компетентності особистості, її саморозвиток. Пріоритетними освітніми напрямками визначено розвиток і виховання, залучення дитини до різних видів діяльності, де задіяні її фізичний, психологічний і соціальний потенціал. Неодмінною умовою життєдіяльності є забезпечення гармонії між фізичним, емоційним, моральним, вольовим, соціальним та інтелектуальним розвитком [5, с. 51, 6. 16].

Висновки

Соціалізація дітей у період їхньої підготовки до подальшого навчання у школі має становити особливий напрям роботи щодо розвитку та виховання дитини. У даному процесі важливо урахувати вікові особливості та можливості дитини, її спрямованість на взаємодію з оточуючими її людьми. Зміна соціальної ролі має відбутися для дитини гармонійно, у контексті забезпечення її готовності до навчання у школі. У змісті державного стандарту дошкільної освіти звертається увага на необхідність забезпечення засад соціалізації дітей передшкільного віку у ЗДО, який має стати своєрідним інститутом соціалізації.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про дошкільну освіту". Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>

2. Кварцяний Р. Формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти. Сучасні стратегії, цінності й пріоритети дошкільної та початкової освіти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 24 листопада 2021 р., м. Дніпро, КЗВО "ДАНО" ДОР". / Наук. ред. В.В. Шинкаренко. 2021. С. 379-382.
3. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В. Б., 2020. 44 с.
4. Кушнір В. Сучасні виклики до передшкільної освіти в контексті завдань Нової української школи. Дошкільна освіта в контексті нових цілей української школи: колективна монографія / За наук. ред. проф. В. Кушнір. 2020. Hameln: InterGING. С. 6-21.
5. Матвієнко С. І. Музичне виховання дошкільників в умовах передшкільної освіти. *Наукові записки НДУ імені Миколи Гоголя. Серія "Психолого-педагогічні науки"*. 2021. Вип.3. С. 14-31.
6. Матвієнко С. І. Передшкільна освіта: теорія та практика: навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя. 2023. 160 с.
7. Рогальська І. П. Соціально-педагогічний супровід соціалізації особистості в дошкільному дитинстві. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*, 2013. № 47. С. 180–187.
8. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ: монографія/ Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за заг. ред. О. Рейпольської. Київ. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 280 с.
9. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / наук. Кер. О.Л.Кононко. Київ: ТОВ. "МЦФЕР Україна". 2019. 488 с.

УДК 373.2.091.39:316.61

ТВОРЧІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Вікторія Юріївна Прокопчук

здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя;
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Ніна Порфіріївна Пихтіна

Актуальність. Соціалізація дітей має велику актуальність у сучасному світі, оскільки дитинство є найважливішим періодом формування особистості, а соціалізація – процесом включення дитини у суспільство та формування її соціальних ролей і ставлень. Саме у цей період діти засвоюють суспільні норми і

правила поведінки, встановлюють стосунки з дорослими й однолітками.

Гра в дошкільному віці є провідним видом діяльності. Творчі ігри є важливим засобом соціалізації дітей старшого дошкільного віку. Вони сприяють розвитку у дітей творчих та комунікативних здібностей, формуванню вміння співпрацювати з іншими людьми, розвивають вміння розв'язувати проблеми та приймати рішення.

Окрім того, майбутнє дитини залежить від її соціальної адаптації, яка, в свою чергу, пов'язана з ефективністю соціалізації. Її відсутність може призвести до розладів у поведінці дитини, проблем у соціальних відносинах з оточуючими, погіршення психічного стану та інших негативних наслідків.

Метою написання статті є узагальнення досліджень соціально-педагогічних можливостей творчих ігор у соціалізації старших дошкільників.

Аналіз останніх публікацій. Особливе місце серед досліджень проблем соціалізації особистості займають роботи Ю. Богінської, яка проводить дослідження з питань психологічної та соціальної адаптації дітей та молоді, вивчає роль родини та соціального середовища у процесі соціалізації. О. Вишневська у своїх дослідженнях аналізує вплив родини, ровесників та соціального оточення на соціалізацію молоді. С. Курінна, зосереджується на дослідженні соціальної адаптації дітей з особливими потребами. Дослідження І. Печенко спрямовані на вивчення проблем соціалізації дітей із соціально незахищених категорій населення, дітей, які зростають у прийомних сім'ях, сиріт, дітей, які перебувають під опікою держави. Загалом, вони присвячені соціалізації дітей та молоді.

Проблему соціалізації розглядали Н. Гавриш, О. Рейпольська, Н. Шкляр, В. Рагозіна, В. Маршицька, С. Васильєва, В. Луценко. Вони досліджували значущість і ефективність застосування теоретико-методичних засад соціалізації дітей старшого дошкільного віку в дошкільному навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Дошкільне дитинство – короткий, але важливий, унікальний період життя людини. В ці роки дитина отримує початкові знання про навколишнє життя, у неї починає формуватися певне відношення до людей, до праці, виробляються навички і звички правильної поведінки, складається характер.

За визначенням Н. Смирнової, гра – це найбільш ефективна форма соціалізації дитини, в якій закладаються основи майбутньої особистості. Дитинство без гри і поза грою ненормально. Позбавлення дитини ігрової практики – це позбавлення її головного джерела розвитку: імпульсів творчості, ознак і прикмет соціальної практики, багатства і мікроклімату колективних відносин, активізації процесу пізнання світу [3, с.50].

Саме гра є засобом підготовки дитини до "дорослого" життя, її соціалізації, морально-етичного виховання. У грі дитина активно пізнає навколишній світ, стосунки між людьми, правила і норми поведінки, усвідомлює свої можливості, взаємозв'язки з іншими тощо. Особливо активним є розвиток дітей під час ігор, які вони самі придумують. Такі ігри вважають творчими, оскільки ігрова діяльність у них має яскраво виражений самодіяльний і творчий характер, де

відображаються враження від пізнання навколишнього світу.

Творчі ігри – найбільш активно використовувана дошкільниками група ігор. Творчими їх називають тому, що діти самі визначають мету, зміст і правила гри, відображаючи здебільшого навколишнє життя, діяльність людини та взаємини між людьми [2, с.150].

Н. Пихтіна розділяє думку А.Бурої щодо класифікації творчих ігор та диференціює їх на *сюжетно-рольові* (сімейні, побутові, суспільні), *театралізовані* (режисерські, ігри-драматизації), *конструкторсько-будівельні* (з конструктором та природним матеріалом) ігри. Розглянемо кожний з цих видів [4, с.106].

Значна частина творчих ігор – це *сюжетно-рольові* ігри "в когось" або "в щось". Діти зображують людей, тварин, професії тощо. Усвідомлюючи, що гра – не справжнє життя, малюки по-справжньому переживають свої ролі, відверто виявляють своє ставлення до життя, свої думки та почуття, сприймають гру як важливу справу. До сюжетно-рольових ігор належать також ігри з елементами праці та художньо-творчої діяльності [1, с.40].

Різновидом творчої ігрової діяльності є *театралізована діяльність*. Вона пов'язана зі сприйманням творів театрального мистецтва та відтворенням в ігровій формі набутих уявлень, вражень, почуттів. Ключові поняття театралізованої діяльності – це сюжет, сценарій, гра за сюжетом літературного твору, театралізація, казка-переказ. Л. Артемова поділяє театралізовані ігри, залежно від їх виду та специфічного сюжетно-рольового змісту, на дві головні групи: *режисерські ігри* та *ігри-драматизації* [4, с.107].

У *режисерській грі* дитина, як режисер, організовує театральну-ігрове поле, де акторами і виконавцями у ньому є іграшки. В іншому випадку акторами, сценаристами, режисерами виступають самі діти, які під час гри домовляються про те, яку роль хто виконуватиме, що робитиме.

Ігри-драматизації створюють за готовим сюжетом літературного твору або театральної вистави. План гри та послідовність дій визначають заздалегідь. Така гра важча для дітей, ніж наслідування того, що вони бачать у житті, оскільки треба добре зрозуміти й відчувати образи героїв, їхню поведінку, пам'ятати текст твору (послідовність розгортання подій, реплік персонажів).

Ще один вид творчих ігор – це *конструкторсько-будівельні*. Ці творчі ігри спрямовують увагу дитини на різні види будівництва, сприяють набуттю конструкторських навичок, організації та зближенню дітей, залученню їх до трудової діяльності. У конструкторсько-будівельних іграх яскраво проявляється зацікавленість дітей властивостями предмета і бажання навчитися з ним працювати. Попри всю різноманітність творчих ігор вони *мають спільні риси*: діти самі або за допомогою дорослого обирають тему гри, розвивають її сюжет, розподіляють між собою ролі, добирають потрібні іграшки [4, с.107].

За оцінкою Н.Захарової, педагогічна цінність творчої гри полягає в тому, що у процесі, крім взаємин, обумовлених змістом, ролями, правилами, між дітьми виникають реальні стосунки. Адже їм доводиться домовлятися про гру, розподіляти ролі, контролювати виконання правил тощо. У грі дошкільники легше

налагоджують контакт між собою, підпорядковують свої дії, поступаються одне одному, оскільки це належить до змісту прийнятих ними ролей. Реальні взаємини є основою організації дитячого товариства, що дає підстави вважати гру формою організації життя і діяльності дошкільнят, а також засобом спрямованої соціалізації [2, с.174].

Приходячи до висновку, що соціалізація дошкільника здійснюється через гру, слід акцентувати увагу на тому моменті, що цей процес починається і відбувається в дитячому саду в ході цілеспрямованого педагогічно організованого виховання. Тобто іншими словами, "нав'язування" педагогами гри не тільки не створює розвиваючої атмосфери, але і діє негативно на розвиток дитини. Педагогічне керівництво грою є одним з найбільш важливих справ, де проявляється не тільки професіоналізм вихователя, але відбувається і розвиток ініціативи і творчості дошкільнят [5, с.273].

Висновки. Таким чином, ми з'ясували, що одним з основних напрямків соціалізації є ігрова діяльність. У ній здійснюється поетапне включення дитини в життєвий простір, засвоєння знань про навколишній світ і способи його пізнання, норм спілкування.

Успішна соціалізація старших дошкільників є складним процесом, яке відображає потреби дитини в зміні, які залежать від сукупності певних знань про світ, від змісту інтересів та прагнень. Саме творча гра є важливим інструментом для соціалізації дітей дошкільного віку. Вона допомагає дітям розвивати комунікативні та соціальні навички: спілкування, співпрацю, терпимість, емпатію тощо. Граючись, діти вчаться взаємодіяти з оточуючим світом, та з іншими дітьми, розуміти емоції, потреби та погляди інших людей, що дозволяє їм розвивати соціальну компетентність і взаємодіяти з іншими людьми.

У грі формується і збагачується досвід рухової діяльності дошкільника, оскільки, приймаючи певну роль, дитина свідомо намагається відтворити характерні для конкретного персонажа рухи. Моторний розвиток у грі готує дитину до свідомих фізичних вправ у шкільному віці.

Ігрова діяльність старших дошкільників є основним засобом інформативного й емоційного впливу на дітей, а також важливий засіб обміну інтелектуальними та моральними цінностями. Гра дає можливість застосовувати знання в умовах, наближених до реальних.

Творчі ігри сприяють самовираженню старшої дитини, індивідуалізованому відображенню нею дійсності, формуванню у її свідомості цілісної картини світу. Саме вони дають дошкільнику змогу активно впливати на події і явища, які становлять для дитини інтерес і в яких вона хоче брати участь.

Окрім того, творча гра дозволяє дітям відчувати себе успішними, впевненими в собі та самостійними. Вони мають можливість експериментувати, виявляти свої здібності та розвивати творчість. Саме в цьому полягає роль творчої гри як засобу соціалізації.

Список використаних джерел:

1. Бабіч В. Сюжетно-рольова гра як засіб соціальної адаптації дітей дошкільного віку// *Дефектолог*, 2013. № 4. С. 38–46.
2. Захарова Н. М. Соціальна адаптація старших дошкільників засобами ігрової діяльності : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Захарова Наталія Миколаївна. – К., 2007. – 242 с.
3. Кубата Н. П. Гра як засіб формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку. Молодий вчений. 2018. №5. С. 53-56.
4. Пихтіна Н. П. Теорія і методика ігрової діяльності дітей : *навч. посіб.* / Н. П. Пихтіна. – Ніжин : НДУ ім. Гоголя, 2018.
5. Рогальська-Яблонська І. П. Соціалізація дітей в умовах сучасного освітнього середовища ДНЗ на засадах наступності та перспективності : Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. Сухомлинського : Серія : Педагогічні науки : Вип. 37. Т. 1. – Миколаїв: МНУ, 2012. 399 с.

УДК: 373.2.

ЛЕГО-КОНСТРУКТОР ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Галина Петрівна Рибалко

вихователька-методистка

ЗДО №23 "Розвивайко"

м. Ніжина

З огляду на введення нової української школи, де більший акцент робиться на розвиток креативності, логічного мислення, комунікативних та колективних навичок, можна поставити питання про те, які методи підготовки дітей старшого віку до такого типу навчання можуть бути ефективними. Одним з найефективніших засобів – використання можна визначити ігрову технологію Лего-конструктора.

Проблема полягає в тому, що багато дітей старшого віку вже мають сформовані стереотипи мислення, звички і навички, які можуть стати перешкодою для ефективного навчання в новій школі. Також, з розвитком технологій, діти все більше часу проводять з електронними пристроями, що може негативно впливати на їх розвиток творчих та комунікативних навичок. Тому, використання Лего-конструктора в освітньому процесі як засобу підготовки до нової української школи може стати ефективним рішенням. Це інноваційний підхід, який дозволяє розвивати креативність, фантазію, логічне мислення та просторову уяву у дітей старшого віку. Використання

конструктора Лего сприяє розвитку комунікативних та колективних навичок, оскільки діти працюють у групах, діляться ролями та співпрацюють у процесі будівництва. Таким чином, використання Лего-конструктора може допомогти дітям старшого віку підготуватись до навчання в новій українській школі, сприяючи розвитку креативності, логічного мислення, комунікативних та колективних навичок.

Мета статті полягає в тому, щоб довести використання Лего-конструктора як ефективного засобу підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в новій українській школі. Крім того, метою є показати, які конкретні навички та вміння можуть розвиватись у дітей за допомогою цього засобу, а також навести приклади практичного застосування Лего-конструктора в освітньому процесі. Окрім цього, стаття має на меті сприяти поширенню інформації про нові підходи до підготовки дітей до навчання в новій українській школі та підвищенню зацікавленості громадськості у цій темі.

Основний текст. Лего-конструктор може бути ефективним засобом підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі, оскільки він розвиває ряд важливих навичок та навчає дітей розв'язувати проблеми. Ігри з Лего конструктором – це дієвий засіб, який дає можливість навчати дитину через гру, адже в самій його назві закладено розуміння покликання дитини в цьому світі. Лего в перекладі з датської означає "захоплива гра" [4]. Саме в ній діти стають будівельниками, архітекторами, дизайнерами, мандрівниками тощо.

Використання Лего-конструктора у освітньому процесі надає можливість розвивати у дітей такі основні навички:

1. Розвиток моторики та координації рухів: Лего-конструктори допомагають дітям розвивати моторику та координацію рухів, що є важливими навичками для успішної підготовки до навчання в школі.
2. Розвиток творчого мислення: конструктори Лего дозволяють дітям створювати свої власні моделі та винаходи. Це стимулює творче мислення та фантазію, що може бути корисним для вирішення проблем та завдань в майбутньому.
3. Розвиток когнітивних навичок: Лего-конструктори сприяють розвитку когнітивних навичок, таких як спостережливість, концентрація, логічне мислення та просторова уява. Ці навички є важливими для успішного навчання в школі.
4. Розвиток соціальних навичок: Лего-конструктори можна використовувати як індивідуально, так і на групових заняттях, що допомагає дітям навчитися співпрацювати, взаємодіяти та ділитися ідеями.
5. Розвиток мовленнєвих навичок: робота з Лего-конструктором може стимулювати мовленнєвий розвиток дітей, допомагаючи їм вчити нові слова та висловлювати свої думки.

1.Робота з Лего-конструктором є дуже корисною для розвитку **моторики та координації рухів** у дітей старшого дошкільного віку. Діти такого віку

повинні вміти міцно тримати деталі Лего, а також точно розміщувати їх у відповідні місця. Це допомагає розвивати моторику рук та дрібну моторику, що є важливими навичками для успішного виконання завдань в школі. Лего-конструктор допомагає дітям розвивати координацію рухів, оскільки вони повинні точно встановлювати деталі одну на одну, рухаючись по певній послідовності. Це вимагає від них уваги та концентрації, що також є важливими навичками для успішної підготовки до навчання в школі. Робота з Лего-конструктором допомагає дітям розвивати рухову координацію, оскільки вони повинні маніпулювати деталями, рухаючись однією рукою, тоді як інша рука може виконувати інші дії. Це розвиває навички симетричної роботи рук та зміцнює зв'язок між лівою та правою півкулями головного мозку. Також з Лего-конструктором можна допомогти дітям розвивати рухову витривалість, оскільки вони повинні тривалий час тримати та маніпулювати деталями. Це розвиває їх витривалість та старанність.

Гра в Лего-конструктор може бути відмінним засобом для розвитку рухової витривалості у дітей. Є декілька способів, якими можна використовувати Лего-конструктор для покращення рухової витривалості дітей:

- Будівництво складних моделей з Лего-конструктора може вимагати довгої та напруженої роботи зі збиранням та розбиранням деталей. Це може допомогти розвивати рухову витривалість дітей, оскільки вони будуть виконувати повторні рухи протягом тривалого часу.
- Ігри зі змаганнями можуть також допомогти розвивати рухову витривалість. Наприклад, діти можуть змагатися в тому, хто зможе побудувати складну модель за якомога коротший час. Це стимулює дітей до підвищення своєї швидкості та витривалості.
- Будівництво великих структур, таких як будівлі, мости та інші складні конструкції, може вимагати значного зусилля та часу. Це допомагає дітям розвивати рухову витривалість та стійкість.
- Гра з активним рухом: Діти можуть грати в ігри, де їм потрібно будувати структури та виконувати рухи одночасно. Наприклад, діти можуть будувати стіни та підлоги з Лего-конструктора, а потім пересуватися через ці структури, не доторкнувшись до них. Це допомагає розвивати рухову витривалість та координацію рухів дітей.

2. Лего-конструктор є дуже корисним інструментом для розвитку **творчого мислення** у дітей старшого дошкільного віку. Це, наприклад:

- Створення власних проєктів: Лего-конструктор надає дітям можливість вигадувати та створювати власні проєкти, використовуючи свою уяву та творчі навички. Це допомагає розвивати творчість, оскільки діти мають вільність для вибору та розвитку власної ідеї.
- Розвиток просторового мислення: Лего-конструктор може допомогти розвивати просторове мислення у дітей. Вони повинні розуміти, як деталі Лего можуть з'єднуватися, щоб створювати різні форми та фігури. Це допомагає розвивати уяву та просторове мислення.

- Стимулювання **креативного** мислення: Лего-конструктор може стимулювати креативне мислення, оскільки діти можуть використовувати різні деталі та кольори для створення нових та несподіваних рішень. Це допомагає розвивати навички вирішення проблем та допомагає дітям учитися думати за межами стандартних шаблонів.
- Розвиток навичок співпраці: Лего-конструктор може допомогти розвивати навички співпраці у дітей, оскільки вони можуть працювати у парах або в групах для створення великих проєктів. Це допомагає розвивати соціальні навички, такі як співпраця та комунікація, що є важливими в навчанні та в житті в цілому.

3. Лего-конструктор також є інструментом для розвитку **когнітивних навичок** у дітей старшого дошкільного віку.

Під час ігрової діяльності діти придумують, як з'єднати різні деталі та створити певну форму. Це допомагає розвивати уяву та креативність, а також навички аналізу та логіки.

Під час з'єднання деталей Лего-конструктора та створення різних форми та споруд у дітей розвивається моторика та координація. Це допомагає розвивати рухові навички, такі як точність та контроль. Лего-конструктор розвиває математичні навички у дітей, оскільки вони рахують та вимірюють, щоб створити певні форми та фігури. Це допомагає розвивати навички вимірювання, обчислення та порівняння чисел.

Лего-конструктор може допомогти розвивати сприйняття простору та геометричних форм у дітей, оскільки діти починають розуміти, як різні деталі можуть з'єднуватися, щоб створювати різні форми та фігури. Це допомагає розвивати навички сприйняття простору, геометричного мислення та розуміння форм та розмірів.

4. Лего-конструктор також може бути використаний для розвитку **соціальних навичок** у дітей старшого дошкільного віку. Є кілька способів, які можуть допомогти розвивати **соціальні навички** дітей з допомогою Лего-конструктора:

- Розвиток співпраці та комунікації: під час гри діти навчаються співпрацювати з іншими дітьми, щоб створити певні форми та фігури. Це допомагає розвивати навички співпраці, комунікації, слухання та розуміння точок зору інших.
- Розвиток навичок розв'язання конфліктів: під час роботи з конструктором можуть виникати різні ідеї та думки, які потрібно поєднувати. Так діти навчаються розуміти інші точки зору та розвивати навички дискусії та компромісу.
- Розвиток навичок взаємодії з іншими: під час спільної гри з Лего-конструктором діти мають ділитися деталями та робити разом, щоб досягти спільної мети. Так навчаються співпрацювати, ділитися, поважати думки та бажання інших, а також розвивати навички толерантності та розуміння різних культур.

- Розвиток навичок лідерства: Лего-конструктор може допомогти дітям розвивати навички лідерства, оскільки під час роботи з конструктором можуть виділятися діти з цікавими ідеями та навичками роботи з конструктором.

5. Лего-конструктор може бути відмінним засобом для розвитку **мовленнєвих навичок** у дітей старшого дошкільного віку:

Розширення словникового запасу: Діти можуть вивчати нові слова, описуючи те, що вони будують з Лего-конструктора. Вони можуть використовувати нові слова, які вони навчилися, щоб описати свої творіння, або запитувати інших дітей про те, що вони створили.

Використання Лего-конструктора може допомогти дітям розвивати навички розуміння та вживання мови та культурі мовлення. Вони можуть слухати інших дітей, які пояснюють, що вони будують, і відповідати на запитання про свої творіння. Вони можуть також використовувати мову для пояснення своїх ідей та комунікації з іншими дітьми.

Розвиток навичок навчання грамоти: Діти можуть вчитися розташовувати слова в логічному порядку, якщо вони описують свої творіння. З допомогою цеглинок можна визначати голосні та приголосні, м'які та тверді звуки, будувати схему речення та інше. Це може допомогти дітям підготуватися до навчання грамоти в школі.

Використання Лего-конструктора може допомогти дітям розвивати навички розуміння просторових відносин. Вони можуть використовувати терміни, такі як "вгору", "вниз", "ліворуч" та "праворуч",

Висновок."Лего-конструктор як засіб підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в новій українській школі" полягають у наступному:

- Використання Лего-конструктора є ефективним засобом підготовки дітей дошкільного віку до навчання в новій українській школі. Він допомагає розвивати у дітей такі вміння, як розв'язання проблем, креативність, логічне мислення та комунікативність.
- Лего-конструктор може використовуватися для розвитку різних навичок у дітей, включаючи математичні, геометричні, фізичні та інші науково-технічні навички.
- Застосування Лего-конструктора в освітньому процесі може допомогти дітям стати більш самостійними, зосередженими та впевненими у собі.

Для цього потрібно розробляти або використовувати вже готові спеціальні програми та методики використання Лего-конструктора для підготовки дітей дошкільного віку до навчання в новій українській школі.

Враховуючи потенційну користь від використання Лего-конструктора в освітньому процесі, його можна рекомендувати для використання як допоміжний інструмент для розвитку навичок та вмінь у дітей старшого дошкільного віку перед навчанням в новій українській школі.

Список використаних джерел

1. Лего в дошкільному вихованні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.lego.com/uk-ua/themes/education/preschool> (дата звернення: 03.05.2023).
2. Белоус О.В. Застосування Лего-конструктора для розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку // Проблеми сучасного підручника. – 2016. – Вип. 16. – С. 15-22.
3. Діденко О.В., Коршунова С.В. Застосування Лего-конструктора як засобу розвитку когнітивних процесів у дітей // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. – 2016. – Вип. 1. – С. 154-158.
4. Кіановська О. Лего-конструктор як засіб формування креативного мислення дітей молодшого шкільного віку // Нова педагогічна думка. – 2019. – Вип. 1 (83). – С. 79-84.
5. Лего-конструктор як засіб розвитку дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://shkola.ua/uk/lego-konstruktor-yak-zasib-rozvitku-ditini> (дата звернення: 03.05.2023).

УДК: 373.2.

СПОСТЕРЕЖЛИВІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Юлія Володимирівна Ряба

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
Науковий керівник – канд. психол. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Олександр Петрович Пісоцький

Постановка проблеми. Питання спостережливості є актуальним у контексті пізнавального розвитку особистості. У різний час до цієї проблеми зверталися П. Гальперін, Г. Костюк, О. Скрипченко, В. Моляко, С. Максименко, Д. Веслер, Р. Амтхауер та ін. Проте питання розумового розвитку та провідних розумових властивостей особистості наразі є актуальною.

Мета статті: з'ясувати сутність спостережливості як особистісної властивості пізнавальної діяльності людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку у людини,

а особливо у дитини, спостережливості є надзвичайно актуальною. Її активно вивчають у психолого-педагогічній науці І. Біла, Г. Беленька, Т. Піроженко, С. Ладивір, С. Ніколаєнко, Н. Лисенко, Г. Смольнікова та ін.

Виклад основного матеріалу. У сучасній психолого-педагогічній об'єктом вивчення є особистість, якій притаманні певні властивості. Однією із таких ознак є спостережливість. Відомі вітчизняні науковці означену особистісну властивість нині тлумачать як певну якість, що розвивається у ході інтелектуального розвитку людини, зокрема на початкових етапах її становлення. Так, у вітчизняній науці спостережливість дослідники схильні розуміти як одну з найбільш значущих рис особистості, що поєднує у низку здатностей. Зокрема зміст означеного особистісного феномену розкривається, насамперед через: високу міру розвиненості уваги у всіх без винятку видах діяльності; здатність помічати та сприймати окремі деталі, які є непримітними, але відіграють важливу роль у функціонуванні механізмів, явищ, подій []. Тобто, у загальному розумінні під спостережливість розкривають через вміння помічати головні та другорядні деталі, особливості перебігу явищ, фактів, які є непримітними й тому їх відразу важко помітити [6, с. 286].

У зарубіжних дослідженнях, спостережливість вивчалася у взаємозв'язку з увагою у контексті загального інтелекту. У сучасних наукових джерелах, спостережливість розуміють у якості вмінь і можливостей особистості, які дозволяють виявляти найбільш суттєві, визначальні, у тому числі непомітні ознаки об'єктів навколишнього світу предметів і явищ". Так, М. Савчин розглядає спостережливість як значущу для людини психологічну властивість, підґрунтям якої є відчуття і сприймання, із характерною для неї сенсорною організацією. Згідно такого тлумачення, спостережливість передбачає гарну розвиненість і водночас чутливість зорових аналізаторів, завдяки чому виникає можливість у диференціації подразників, виявленню сутнісних, але непомітних на перший погляд властивостей об'єктів, а також сенситивність сприймання. Отже, спостережливість пов'язана із сенсорним сприйманням інформації, яка спрямовується довільною увагою [8, с. 231].

Як і будь-яка, психологічна властивість, спостережливість є структурним компонентом більш складної системи та має різноманітні багаторівневі зв'язки зі всіма проявами психічного життя особи. Так, із одного боку, досліджувана якість залежить від структури та чутливості зорових аналізаторів, а з іншого боку – від особливостей пам'яті та мислення, а також належить до психіки, як цілісної системи, а тому також пов'язана з набутим досвідом, емоційними вподобаннями, спрямованістю пізнавальної сфери людини. Ці властивості спостережливості сприяли виділенню її дослідниками у якості: а) окремої здатності особистості у пізнанні; самостійного психічного процесу, що акумулює у собі всі пізнавальні процеси й увагу, як форму їх організації. Саме тому, окремі дослідники схильні розглядати її як свого роду активність у пізнавальній діяльності [7, с. 327].

Одним із перших, хто вивчав спостережливість – це К. Ушинський, який

підкреслив, що розвиненість цієї здатності є важливим завданням дошкільної галузі, оскільки її виникнення припадає на вік 5–6 років є вагомим надбанням дитини, що відображає її інтелектуальні можливості. При цьому дослідник під спостережливістю розумів спостережливість як здатність помічати всі ознаки та властивості об'єктів, а також відношення між предметами. К. Ушинським також вперше було окреслено напрями її розвитку, зокрема, використовуючи наочні методи та дотримуючись системності та послідовності представлення цікавої інформації дошкільникам. Педагог вважав, що лінії розвитку спостережливості залежать від дорослих, зокрема вихователів, і рекомендував, організовуючи спостереження за об'єктом або явищем, налаштувати дітей на плідну діяльність і розумовий пошук, на сприйняття властивостей у тому порядку, у якому їх і бачить дитина. Разом із тим, що сприятиме спостереженню бути зорієнтованим на сприйняття, цікавих фактів з подальшим їх аналізом, а не простому випитуванню, що помітила дитина.

Спостережливість проявляється у всіх видах людської діяльності, а також властива життєдіяльності дитини 5–6 років. Означена особистісна здатність визначає успішний перебіг навчальної, пізнавальної, трудової видів діяльності. Тому, дослідники вважають, що розвиток спостережливості у дошкільному віці є важливим завданням не лише формування пізнавального ставлення дитини, але й виникненням адекватного сприймання навколишньої дійсності. Вітчизняні дослідники довели, що дитяча спостережливість і вміння спостерігати за подіями становлять підґрунтя для виникнення самостійної діяльності дітей 5–6 років [5].

Спостережливість дітей 5–6 років виявляється не лише у їх вмінні спостерігати, вона також виявляється у допитливості, у мотивах, постійному бажанні шукати нову, цікаву інформацію про предмети і явища світу та зв'язки між ними. Разом із тим, означена здатність сприяє розвитку таких вмінь людини, як виділення непомітних для звичного погляду (прихованих) ознак природного довкілля, відношень між предметами та явищами. Це вміння, які дозволяють помітити подібність і відмінність об'єктів не лише у статичному положенні, але й у випадку зміни положення у просторі, під час руху предмета на великій швидкості, тобто тоді, коли час його сприймання в цілому значно обмежений [3].

Як було з'ясовано сучасними дослідниками, спостережливість є значущим інструментом особистості у всіх сферах діяльності. На сьогодні це підкреслюють усі науковці. Спостережливість пов'язана із вміннями помічати, виділяти, утримувати у свідомості головного, бути зосередженим, що підкреслює визначальну роль уваги у цій якості [4]. З іншого боку – це синтетична властивість, що поєднує у собі сенсорну й абстрактну складові людського інтелекту, оскільки це не лише сприйняття інформації, а й складна аналітико-синтетична діяльність розуму: сприйняти, віднести до певного еталону, порівняти виділені ознаки, з'ясувати подібність–відмінність, виявити зв'язки та відношення між предметами, спрогнозувати (передбачити) певні дії,

взаємозв'язок, тобто висунути припущення. Власне ці, означені характеристики спостережливості відображають значущість риси в особистісному плані: це і досвід і здатність, які визначають успішність людини у розв'язанні завдань.

Отже, спостережливість особистості – надбання людини, оскільки вона не є властивою від народження, а поступово формується у процесі розвитку. Це набуті вміння, які дозволяють ставити досліди, експериментувати, робити висновки й узагальнення у пізнавальній діяльності, розуміти сутність об'єктів і явищ, події у суспільстві і природному доквітлі. У сучасних дослідженнях доведено, що спостережливість фахівців відіграє значну роль в успішності дій у системах стосунків між людиною і людиною, між людиною та природою, між людиною і технікою [2].

У психолого-педагогічній науці обґрунтовано необхідність формування спостережливості у віці 5–6 років, оскільки здатність спостерігати дітей у цей момент починає формуватися і є чутливою до впливів зовні від дорослих. Саме у цей момент доцільно надавати дітям вправлятися у спостереженні, дібравши необхідні засоби та шляхи її формування у старших дошкільників, оскільки основною відмінністю її розвитку та формування є цілеспрямований вплив на ці вміння дорослого. Спостережливість є комплексною здатністю людини, що поєднує у собі її сенсорні й аналітико-синтетичні можливості, відображається в цілому на структурі особистісних рис, сприяє цілісності особистості та потребує підвищеної уваги до свого розвитку. Таке розуміння феномену передбачає розвиток у дітей 5–6 років тих властивостей спостережливості, які мають відношення до пам'яті, мислення, уяви, спрямованості, здатності до співчуття (емпатії) та багатьох інших якостей[4].

Разом із тим доцільно буде відмітити, що у останніх дослідженнях було виявлено зв'язок спостережливості зі здатністю прогнозувати, передбачати події у природі та соціальному світі. При цьому означений зв'язок було виявлено у дітей 5–6 років, тобто у старшій групі дошкільного закладу діти мають змогу прогнозувати, передбачати наслідки, планувати діяльність, ставити досліди, експериментувати. Проте означена активність має перебувати під пильною увагою дорослого, зокрема вихователів. Ця обставина зайвий раз підтверджує актуальність питання, пов'язаного із необхідністю пошуку шляхів і засобів формування спостережливості у дітей 5–6 років [9, с. 8].

Проте фахівці дошкільної галузі наголошують, що у сучасних умовах приділяється зовсім мало уваги цілеспрямованому розвитку спостережливості дітей 5–6 років. Проте у Державному стандарті дошкільної освіти та чинних програмах розвитку дітей дошкільного віку відмічено, що це завдання є на часі. Педагоги-практики відмічають, що найбільш частими засобами розвитку спостережливості є дидактичні ігри та вправи, які насамперед спрямовані на розвиток мовлення, пам'яті, мислення, сприймання. Натомість завдання розвитку досліджуваної якості дітей 5–6 років вважають другорядним, таким,

розв'язання якого є додатковим у процесі вдосконалення пізнавальних процесів.

У сучасних наукових джерелах вказують на тому, що спостережливі особи можуть помічати навіть найбільш дрібні деталі (ознаки) та формулювати на основі них вагомні висновки. При цьому варто пам'ятати, що її становлення відбувається поступово, а вдосконалення має місце у всіх видах діяльності й вимагає тривалого вправлення старших дошкільників. Разом із тим, науковці наполягають на особливій чутливості дітей 5–6 років до формування у них спостережливості [10, с. 17].

У психологічній науці побутує думка, що спостережливість формується у ході конкретної діяльності, у якій повинні бути присутніми спеціальні тренувальні вправи, що передбачають взаємодію не лише зі звичними, але й із абстрактними об'єктами (уявними стимулами). Також у сучасних дослідженнях відмічено, що досліджувана якість розвивається на основі вдосконалення найбільш важливих психологічних процесів: відчуття, сприймання, пам'яті, мислення, уяви, які мають розвиватися поряд із увагою, яку у психологічній науці тлумачать як форму організації пізнавальних процесів; як спрямованість і зосередженість свідомості на найбільш важливих предметах і явищах, які є об'єктом спостереження [5, с. 99]. При цьому науковці відмічають, що увага є необхідним компонентом всіх видів психічної активності особистості, адже без неї немає сприймання, запам'ятовування та відтворення необхідної інформації.

Визначення спостережливості як психічної властивості та розкриття її зв'язків з різними сторонами психіки буде неповним, якщо не враховувати зміст процесу спостереження та його цілеспрямований характер. Тобто якість, яка є об'єктом нашого дослідження, взаємопов'язана із вольовими діями, довільністю. Оскільки спостереження передбачає постановку мети, вольові зусилля, контроль за процесом і результатом; це кропітка діяльність, яка вимагає не лише пізнавальної активності, а й вольових зусиль [2, с. 10]. Отже, розвиток спостережливості дітей 5–6 років передбачає цілеспрямовану роботу з розвитку пізнавальних і емоційно-вольових процесів, які лежать в основі вміння спостерігати та досліджувати предмети, які мають місце у навколишньому світі.

Варто відмітити, що науковці відмічають і становлення індивідуальних відмінностей у спостережливості дітей 5–6 років, які з'являються під впливом виховання та навчання. Тут дослідники вказують, що неабияку роль у їх виникненні та становленні відіграють самостійні спостереження дітей у процесі взаємодії із природнім і соціальним світом; самостійні спостереження дозволяють виявляти власні вміння і навички, мотивувати себе, а головне – робити відкриття. Коли діти 5–6 років позбавлені таких можливостей у них спостерігаються ускладнення у розвитку спостережливості.

Висновки. Спостережливість є унікальною здатністю людини, яка об'єднує навколо себе сенсорні й абстрактні пізнавальні розумові дії увагу як

форму організації і спрямування на певний об'єкт пізнавальної діяльності, емоційно-вольові процеси, допитливість, мотивація нових знань, в результаті яких ідентифікуються подібні та відмінні ознаки, встановлюються відповідність між предметами, прогнозуються події, робляться припущення. За своїм характером спостереження є складною аналітико-синтетичною діяльністю, що передбачає набуття нових знань, самостійність і успішність виконання завдання. Спостережливість розвивається починаючи із віку 5–6 років, оскільки у цей момент означена здатність є сенситивною до свого розвитку та впливів зовні, формується самостійність дитини, що супроводжується жагою пізнання навколишнього світу, відкриттям нових фактів, дослідницькою активністю.

Список використаних джерел

1. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Українське дошкілля" / за заг. ред. О. В. Низковської. 2020. 256 с.
2. Демидова А. С. Формуємо пізнавальну самостійність у старших дошкільників. *Дошкільне виховання*. 2006. №10. 10 с.
3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
4. Ладивір С. О. Пізнавальний розвиток старшого дошкільника. *Дошкільна освіта*. 2019. № 3 С.25 – 39.
5. Пісоцький О. П. Психологія наuczіння та учіння. *Педагогічна психологія: Практикумнавч.-метод.посібн.* / за заг. ред. О. П. Щотки. 2-е вид. Ніжин: НДУ ім. Миколи Гоголя. С. 93 – 124.
6. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник. Київ, 2012. 328 с.
7. Психологічна енциклопедія / Упор. О. Степанов. К.: Академвидав, 2006. 424 с.
8. Савчин М. В. Вікова психологія: Навч. пос. К.: Академвидав, 2005. 360 с.
9. Смольникова Г. Нові відкриття щодня: організація пізнавальної діяльності дітей. *Дошкільне виховання*. 2013. № 3. С. 6 – 11.
10. Шумей Л. Т. Маленькі дослідники. Організація пошуково-дослідницької діяльності дітей. *Палітра педагога*. 2018. № 5. С. 15 – 18.

УДК 373.2

**"ПОДОРОЖ ДО ПІЩАНОЇ КРАЇНИ": ІНТЕГРОВАНЕ ЗАНЯТТЯ
З ПОШУКОВО – ДОСЛІДНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ
ДЛЯ МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ**

Алла Іванівна Савіна
вихователька
ЗДО № 23 "Розвивайко"
м. Ніжина

В сучасному дошкіллі великого значення надається розвитку пізнавальної активності, вихованню прагнення до здобуття нових знань. Чи не найбільше цьому сприяє пошуково-дослідницька діяльність. У результаті дослідницької діяльності у дітей формуються елементарні навички пошукової роботи, посилюється інтерес до явищ живої та неживої природи, активізується самостійна розумова діяльність.

У нашому закладі дошкільної освіти діти охоче беруть участь у пошуково – дослідницькій діяльності, яка викликає у них потребу у знаннях, почуття радості від пізнання нового, самостійного маленького "відкриття", розвиває допитливість, спостережливість, самостійність. Тому головне завдання вихователів – підтримати і розвинути у дитини інтерес до досліджень, відкриттів, створити необхідні для цього умови.

Нижче надано заняття-подорож, насичене дослідями та іграми з піском.

Мета: розвивати спостережливість, допитливість, мовлення, пам'ять, координацію рухів, дрібну моторику, орієнтацію в просторі, слухову пам'ять, креативність, творчу уяву, здатність до самовираження; створити сприятливі умови для сенсорного сприйняття, вдосконалення таких життєво важливих психічних процесів, як відчуття; познайомити дітей з властивостями та особливостями піску; формувати вміння дітей самостійно діяти відповідно до алгоритму, досягати мети; через ігри і досліди навчати дітей визначати властивості, колір піску; спонукати дітей робити самостійні висновки за результатами дослідження; закріплювати знання дітей про свійських тварин, геометричні фігури, основні кольори, кількісний рахунок в межах п'яти; продовжувати вчити дітей відповідати на запитання дорослого; спонукати дітей використовувати заклички, забавлянки по темі; збагачувати словниковий запас дошкільників; виховувати цікавість до ігор та вправ з піском, інтерес до спільної діяльності, дружні стосунки, викликати емоційне задоволення.

Матеріал: розвивальне середовище "Піщана країна", презентація – супровід. аудіозапис "Дитячий тихий плач", осінній листочок, картки "Правила поведінки з піском", аудіозапис звуку "Сиплеться пісок", загадки, закличка "Іди, іди, дощику", забавлянка "Печу – печу хлібчик"; підноси, піали з піском для кожної дитини, лупи, камінці для дослідів, пісочний годинник, фен, банка – пісочниця; осінні листочки з паперу з зображеними на них геометричними

фігурами; картки з візерунками для малювання та викладання на піску, кольорові камінці, каштани, жолуді, великі ґудзики; сільське подвір'я, хата, бабуся Піщинка, дрібні іграшки – свійські тварини для гри з піском "Хованки", аудіозапис піщаного дощу, вітру, дощу звичайного; поливальниці з водою, дитячі набори для гри з піском (совочки, формочки); іграшка котик, пісочниця для котика, різнокольорові кульки; виставка картин із кольорового піску, кольоровий пісок, підготовлені зображення для аплікації, клей, пензлики для клею, серветки, маленькі ложечки; світловий столик для малювання на піску; асоціативна картка на липучках для обговорення подорожі.

Хід заняття

Привітання

Ранок добрий наступив, діти посміхаються,
Так давайте всі гарненько разом привітаємось (*діти вітаються*).

Вихователь: – Діти, сьогодні зранку біля дверей нашої групи мене зустрів гість. Послухайте загадку та скажіть, хто це.

Загадка

Сидів на дереві, злетів пропелером. (*Листочок*)

Вихователь: – Так, діти, це листочок. А який листочок, як ви гадаєте? Яка зараз пора року? (*Осінь*) Отже, листочок осінній. Він був дуже веселим і хотів погратися з вами. От зараз якраз і настав час, коли ми можемо погратися з Листочком.

Звучить аудіо запис "Дитячий тихий плач"

Вихователь: – Ой, хто ж це так гірко плаче?

На екрані з'являється зображення сумного листочка.

Вихователь: – Та це ж Листочок плаче. Давайте привітаємося з Листочком і запитаємо, чому він плаче.

Діти (вітаються): – Доброго ранку, Листочку! Що трапилось?

Звучить аудіо запис: "*Доброго ранку, дітки. Доки я вас чекав, то вирішив з друзями – листочками погратися у вашій пісочниці. Але так вийшло, що пісок потрапив мені в очі*".

Вихователь: – То ти, мабуть, з друзями не знаєш правил поведінки з піском? А от наші діти люблять гратися з пісочком і знають, як треба поводитися під час гри. Давайте, діти, пригадаємо правила поведінки з піском.

"Правила поведінки з піском" (*На екрані*)

Звучить аудіо запис: "*Дякую, діти, але я більше ніколи не хочу гратися з піском і нічого не хочу знати про нього, одні неприємності від нього*".

Вихователь: – Що ти, Листочку, пісочок – справжній чарівник. У нього стільки таємниць!

Звук "Сиплется пісок"

Звучить аудіо запис: "*Доброго дня всім. Я – королева Піщаної країни. Я чула історію, яка трапилася з Листочком. А ви, діти, молодці, що добре знаєте, як поводитися з пісочком. Наш пісочок, дійсно, має багато таємниць. Тому я хочу запросити вас, діти, і Листочка з його друзями у*

Піщану країну, щоб розповісти, чим же незвичайний наш пісок"

Вихователь: – Дякуємо, ми з задоволенням приймаємо запрошення. Правда, діти? А як же ми потрапимо в Піщану країну?

Королева: – Я пропоную вам уявити себе піщинками, які піднімаються в повітря, і вітер перенесе вас до чарівної піщаної країни!

Психогімнастика "Піщинки"

Звучить чарівна музика. Вихователь перевтілюється в королеву Піщаної країни, а діти – в піщинок. Діти опиняються в розвивальному середовищі "Піщана країна"

Королева(звертається до дітей):- Вітаю вас, діти, у Піщаній країні. Давайте знайомитися. Я – королева Піщаної країни. А вас як звати?(*Діти називають себе*). Подивіться, діти, скільки багато в нашій країні пісочку. Вам потрібно обов'язково привітатися з піском!

Вправа "Добрий день, пісочку!"

Королева пропонує по-різному привітатися з пісочком:

"Пальчики вітаються" – доторкнутися до піску кожним пальчиком по черзі однієї, потім другої руки, потім всіма пальчиками одночасно;

"Кулачки вітаються" – легко стиснути кулачок з пісочком, потім повільно висипати його у пісочницю;

"Долоньки вітаються з піском" – доторкнутися до піску всією долонькою-внутрішньою, потім тильною стороною. (долоньки вниз – долоньки вверх)

Королева: – Пісочок з вами теж привітався, але тихенько. А чи знаєте ви, звідки береться пісок? Я пропоную вам прогулятися на берег нашого моря і про це дізнатися.

Аудіозапис "Шум моря" Діти підходять до локації "Морський берег".

Королева: – Що можна назбирати на березі? Чи збирали ви камінці біля річки або моря? Діти збирають камінці і королева пропонує дослід.

Дослід "Звідки береться пісок?"

Дітям пропонується взяти 2 камені і потерти їх над аркушем паперу.

- Як видамаєте, що це сиплеться? Візьміть лупи, розгляньте це.
- Як ми отримали пісок? Як у природі з'являється пісок?

Висновок: Вітер, вода руйнують камені, в результаті чого і з'являється пісок.

Королева: – А хочете дізнатися, з чого складається пісок, який він? Щоб дізнатися більше про пісочок, я запрошую вас у нашу Піщану лабораторію.

Піщана лабораторія

Дослід "З чого складається пісок?"

Діти беруть пучку піску, кладуть на долоньку, визначають колір. Потім намагаються розтерти пісок на долоньці (визначають, що пісок колеться і не розтирається). Чому? За допомогою лупи розглядають його.

- З чого складається пісок? (зерняток – піщинок) Як виглядають піщинки? Чи схожі піщинки одна на іншу?

Висновок: Пісок складається з дрібних піщинок, які не прилипають одна до одної. Щоб вийшла велика гірка піску потрібно дуже багато піску.

Королева: – А чи любите ви бавитися з піском? (на екрані – дитина сипле з руки пісок). Давайте ми з вами проведемо ще один експеримент і дізнаємося, чи легко сиплеться пісок.

Дослід "Чи легко сиплеться пісок"

Запропонувати дітям набрати в кулачок жменю піску і випустити його маленькою цівкою

- Чи легко він сиплеться? Дітки, який пісочок на дотик? (Сухий)

Висновок: сухий пісок легко сиплеться і розсипається на порошок. Він сипучий.

Королева: – Діти, а ви знаєте, для чого потрібен пісочок? (відповіді – припущення дітей)

Далі дітям пропонується відгадати загадку:

Без ніг біжить, без крил летить. (**Вітер**) (на екрані з'являється вітер)

Зустріч із котиком

Біля пісочниці. Котик просить допомогти йому зібрати кульки, бо через сильний вітер вони розгубилися в пісочку.

Дидактична гра "Знайдіть кульки, назвіть колір"

Діти в піску знаходять кульки та називають колір.

– Скажіть, чи можемо ми при сильному вітрі гратися з піском? (відповіді – припущення дітей) Давайте перевіримо.

Дослід "Чому при сильному вітрі незручно гратися з піском"

Королева в заготовленій "пісочниці" створює "ураган" за допомогою фену.

- Що відбувається і чому?

Висновок: Піщинки маленькі, легкі, не прилипають один до одного, вони не можуть утриматися ні один за одного, ні за землю при сильному струмені повітря.

Королева: – Діти, а ось і осінні листочки. Вони теж хочуть погратися в пісочниці. Але, коли дмухнув сильний вітер, то всі листочки розлетілися. Давайте їх зберемо, нехай граються у пісочниці.

Королева демонструє дітям осінні листочки із зображеними на них геометричними фігурами – діти називають геометричну фігуру та зображують її спочатку в повітрі, потім на піску пальчиком.

Королева: – Ось, діти, всі листочки можуть зайняти свої місця в пісочниці і розпочати гратися!

Знаходять ще один листочок, на ньому зображена бабуся.

Королева: – А це нам підказка, що нас чекає в гості бабуся Піщинка.

Вона

завжди дуже рада гостям.

Діти з вітерцем прилітають до локації "Сільське подвір'я"

Дітей зустрічає засмучена бабуся, у неї пропали тварини.

Королева: – Діти, а як ви думаєте, які тварини живуть у бабусі? (свійські)

А чому їх так називають? А яких тварин ви знаєте? (Відповіді дітей.) То допоможемо бабусі?

Вправа з піском "Хованки"

Діти знаходять у піску тварин, розповідають, кого знайшли і виставляють на "подвір'я" бабусі. Бабуся дякує, прощається з дітьми.

Звучить аудіо запис "Дощ" Вправа "Піщаний дощ"

Королева: - У моїй країні може йти незвичайний піщаний дощ та дути піщаний вітер. Це дуже приємно. Подивіться, як це відбувається. Ви самі можете влаштувати такий дощ та вітер. (Діти повільно, а потім швидко сиплять пісок із свого кулачка у пісочницю, на долоню дорослого, на свої долоньки. Уявно, під час музики) Діти, кожен раз коли в Піщаній країні йде дощик, на піску утворюються цікаві візерунки. Давайте їх повторимо! (показ картинок)

Вправа "Візерунки на піску"

Діти створюють візерунки самостійно, за зразком або продовжують візерунок дорослого. (Використання камінців, каштанів, жолудів, великих гудзиків) Можна запропонувати намалювати свій настрій.

Королева: – Отже, на сухому пісочку можна малювати. Діти, а який ще буває пісочок? З якого пісочку можна ліпити? (З мокрого) Давайте покличемо дощик за допомогою заклички:

Іди, іди, дощику, зварим тобі борщику,
Зварим тобі галушок та виллемо на пісок.

Чути звуки грому, потім звуки дощу.

Ігрова вправа "Піаніно" "Звуки дощу" + Вправа "Тихо-голосно"

Діти показують своїми пальчиками, як краплинки падають на пісок та промовляють тихо: крап-крап. Полився рясний дощик, забарабанив сильніше – усіма пальчиками своїх рук та голосно промовляють крап-крап-крап!

Дощик крап-крап-крап – крапотить.

Вітерець шух-шух-шух – летить.

Він свою роботу знає – дощикові ритм збиває!

Крап- крап, крап-крап-крап!

Королева: – Який гарний дощик пройшов! Він намочив пісочок. (Запропонувати дітям полити пісочок з ліечки)

Дослід "Кудизникла вода"

Діти впіалі з піском наливають воду, торкаються пісочку.

- Яким став пісок? Куди зникла вода?

Висновок: вода швидко вбирається в пісок, пісок стає вологим і гарно ліпиться.

Гра – забавлянка з піском

Печу – печу хлібчик

Діткам на обідчик,

Меншому – менший,

Більшому – більший.

Шусть у піч! Шусть у піч!

Королева запрошує до своєї художньої майстерні, показує картини із кольорового піску, пропонує дітям творчу роботу.

Творча робота дітей.

Діти наносять на зображення клей, зверху посипають кольоровим піском, зайвий пісок струшують, коли підсохне.

Малювання піском на світловому стопі. (Діти малюють за бажанням)

Королева: – Діти, ви побачили, що пісочок справді чарівник. Він багато чого вміє, буває різним: і сухим, і вологим. Пісочок багато про себе цікавого розповів. Вам пора повертатися до садочка. До побачення!

Діти дякують, прощаються.

Звучить музика – вітер. Діти повертаються до садочка.

Психогімнастика.

Всі малята стали прямо,

Всі змахнули враз руками,

Навкруг себе покрутились -

На дітей перетворились.

Обговорення результатів подорожі з використанням асоціативної карти.

УДК:373.3/5.064.3:364.63

РОЛЬ ЛЕГО КОНСТРУЮВАННЯ В СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Юлія Юріївна Савчин,

здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня ООП Початкова освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя;

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. кафедри педагогіки, початкової освіти,
психології та менеджменту

Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Артур Анатолійович Бобро

Постановка проблеми. LEGO-конструювання – це один з найбільш популярних видів конструкторів, який став не тільки дитячим розвагою, але й джерелом розвитку креативності, логіки та творчих здібностей. Використання LEGO-конструювання в навчальному процесі допомагає стимулювати

розвиток дітей, зокрема, учнів початкових класів, оскільки такі конструктори дозволяють розвивати логічне та просторове мислення, допомагають зміцнювати увагу, пам'ять та креативність.

Мета статті – детально розглянуто роль LEGO-конструювання у становленні особистості учнів початкових класів, проаналізовано його позитивний вплив на розвиток дітей та розглянемо приклади використання LEGO-конструкторів у навчальному процесі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед вітчизняних психологів і педагогів, які доводили, що діти навчаються граючи, можна назвати В.В.Давидова, А.В.Запорожця та ін. Окрім того, доведеним є той факт, що творчі можливості дітей починають проявлятися ще в дошкільному віці, а їх інтенсивний розвиток відбувається саме у початковій школі за умови оволодіння ними відповідними засобами діяльності в процесі спеціально організованого навчання. Чудовим засобом розумового розвитку учнів, який спрямований на забезпечення інтеграції різних видів діяльності, є конструювання предметів із LEGO-деталей, про що у своїх дослідженнях вказують А.Н. Давідчик, Л. Лурій, Л.А. Парамонова М.М. Поддяков та ін. У дослідженнях Н. Бібік, Ю. Демченко, А. Євсюкової, Т. Мукія, І. Палазова, Т. Пеккера, О. Петегрич, А. Костецької, Т. Форостюк, досліджувалися проблеми запровадження та використання LEGO-технологій на уроках у початковій школі. Наукові праці О.Рома присвячені методичним розробкам із використання LEGO в освітньому процесі. Проблему впливу LEGO-технологій на розвиток здобувачів освіти досліджували В. Близнюк, О. Борук, Р. Юськевич.

Виклад основного матеріалу. LEGO – це не тільки іграшка, але і засіб для вивчення. LEGO може допомогти дітям зрозуміти математичні концепції, такі як геометрія, кількість та пропорції. Крім того, діти можуть вивчати фізику та інженерію, створюючи різні механізми та машини. Це дозволяє дітям досліджувати світ навколо себе та розвивати свої наукові навички[2].

За допомогою LEGO діти також можуть розвивати свої соціальні навички. Конструктор LEGO може використовуватися для гри в команді, де діти навчаються співпрацювати та ділитися своїми ідеями.

Крім того, LEGO може допомогти дітям розвивати свою уяву та творчість. Конструктор надає дітям можливість створювати свої власні конструкції та фантастичні світи.

Це не тільки допомагає розвинути креативність, але і стимулює дітей думати про можливості та можливі рішення в майбутньому. Усі ці навички та здібності, які діти отримують за допомогою LEGO, можуть бути корисними для них у майбутньому.

Діти, які займаються LEGO, можуть знайти застосування своїх навичок та здібностей у наукових, технологічних та інженерних професіях. Вони також можуть стати більш креативними та інноваційними у своїй роботі.

Також, діти повинні запам'ятовувати та застосовувати інформацію про

форми, розміри та кольори деталей, що сприяє розвитку пам'яті. Також, під час складання конструкцій діти навчаються логічно мислити, вирішувати проблеми та шукати креативні рішення.

До того ж, конструктор LEGO може стати інструментом для підтримки розвитку моторики дитини. Складання та розбирання деталей LEGO вимагає від дітей рухів дрібної моторики, що покращує їх моторні навички та координацію рухів.

Варто також зазначити, що гра з LEGO може допомогти дітям розвивати своє вміння робити помилки та навчатися з них. Під час складання конструкцій діти можуть робити помилки та зазнавати неуспіхів, але це надає їм можливість навчатися та знаходити нові рішення, що допомагає розвивати в них гнучкість та стресостійкість до невдач[1].

LEGO є грою, яка дозволяє дітям розвивати своє технічне мислення. Діти повинні використовувати свої навички конструювання та збирання, щоб створити функціональні моделі. Це може заохочувати дітей до подальшого вивчення наук, таких як інженерія, архітектура та інші[2].

Крім того, LEGO це та річ, яка дозволяє дітям відчувати себе успішними. Коли діти збирають складну модель або створюють власну, вони відчують впевненість у своїх здібностях та відчуття задоволення від досягнення мети. Усі ці фактори допомагають пояснити, чому діти так люблять грати в LEGO.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що LEGO-конструювання може відігравати важливу роль у розвитку особистості дошкільнят та учнів початкових класів. Використання LEGO-конструкторів у навчальному процесі допомагає зміцнювати навички логіки, просторового та творчого мислення, сприяє формуванню навичок співпраці та комунікації.

Більш того, використання конструкторів може стимулювати інтерес учнів до навчання, що є важливим чинником для успіху в шкільному житті та майбутньому.

Крім того, дослідження показали, що LEGO-конструювання може мати позитивний вплив на розвиток моторики дітей та допомогти їм виробити дрібну моторику та координацію рухів. Крім того, конструювання з LEGO-деталей може допомогти дітям зрозуміти абстрактні математичні концепції, такі як геометричні форми та просторові відношення.

Окрім навчальних цілей, LEGO-конструювання також може бути корисним для розвитку соціальних навичок дітей. Конструювання у групах може сприяти розвитку навичок співпраці, комунікації та лідерства, що є важливими навичками у житті.

Також важливо зазначити, що LEGO-конструювання може бути корисним для дітей з різними видами особливостей розвитку, такими як дислексія, аутизм чи дефіцит уваги з гіперактивністю. Конструювання з LEGO-деталей може допомогти дітям з цими особливостями розвитку у кращому сприйманні інформації та розвитку навичок саморегуляції.

Таким чином, включення LEGO-конструювання у навчальний процес

може бути ефективним способом розвитку особистості учнів та допомогти їм у досягненні успіху в навчанні та житті в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Роль LEGO у розвитку дитини. URL: <https://vseosvita.ua/library/konsultacia-dla-batkiv-rol-lego-konstruuvanna-v-rozvitku-ditini-289918.html> (дата звернення: 16.05.2023).
2. Що розвиває конструктор LEGO. URL: <https://mandarinka.com.ua/blog/shho-rozvyvaye-konstruktor-lego/> (дата звернення: 16.05.2023).
3. Роль конструктора LEGO в інтелектуальному розвитку дитини. URL: <http://vidpoviday.com/rol-konstruktora-lego-v-intelektualnomu-rozvitku-ditini> (дата звернення: 16.05.2023).

УДК: 373.2.

СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНУ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЛЮДИНИ

Тетяна Григорівна Саткевич

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Науковий керівник – канд. психол. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Олександр Петрович Пісоцький

Постановка проблеми. Питання толерантності здавна цікавить науковців. Окремі аспекти означеного питання досліджували Г. Сковорода, В. Духнович, М. Драгоманов, І. Зязюн, В. Пісоцький, А. Горянська та ін. Інтерес до процесу морального розвитку та толерантності зокрема у різний час виявляли Д. Ніколенко, Г. Костюк, Ю. Приходько, Т. Титаренко, Ж. Піаже, Л. Кольберг, А. Бандура та ін. Проте питання толерантності та її формування у період дошкільного віку залишається актуальним.

Мета статті: з'ясувати сутність поняття толерантність та можливості її дослідження у дошкільників

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових доробках І. Беха, Н. Гавриш, Т. Поніманської, Федорович А., Стельмах Н та ін. толерантність вивчається у контексті процесу морального виховання на

початкових етапах формування особистості, зокрема дітей 5-6 років, у контексті особистісно орієнтованого підходу, гуманістичних положень розвитку людини.

Виклад основного матеріалу. Власне поняття *толерантність* дослідники активно використовують у різних галузях наукового знання, зокрема у філософії, психології, медицині, політиці та теології. У загальному значенні означене поняття відображає ознаку людини, яка дозволяє їй виражати своє терпиме, лояльне ставлення до інших осіб (терпимість), а також виявляти повагу до чужих міркувань, ідей.

Поняття порівнюють із здатністю людини проявляти стриманість, терпимість, поблажливість до будь-яких думок, поглядів, ідей вірувань, а особу, яка повною мірою виявляє всі ці вміння називають толерантною. Іншими словами, поняття толерантність і толерантний відносять до найбільш важливих властивостей особи, які дозволяють виявляти таким чином впевненість у собі й усвідомлювати власну особистісну позицію. Така позиція є достатньо важливою щодо ставлення до певних особливостей різних народів і їх релігійних вірувань; це своєрідне виявлення відвертості у стосунках, відсутність страху до інших точок зору та конкурентоспроможність особи у моральному плані [1, с. 360].

Саме тому досліджуване поняття, у першу чергу, належить до категорії етики. Так, у довідковому джерелі воно трактується як моральна риса особи, що відображає її лояльне (терпиме) ставлення до інтересів, переконань, вірувань, а також поведінки та звичок решти осіб, які перебувають поряд. Разом із тим, це бажання (мотиви) досягнути спільних поглядів на певне явище або погодження різних позицій, інтересів без надмірного впливу, насамперед через пояснення та доведення особливостей своєї думки (переконання).

У сучасній соціальній філософії проблеми, пов'язані з толерантністю особи прагнуть диференціювати на дві складові. Зокрема терпимість ототожнюють із певними вчинками людини, тобто дослідники вважають її своєрідним актом поведінки, а також і наголошують на певному сенсі феномену для особистості (утворення у свідомості, яке надає певного смислу діям).

Так, у сучасному філософсько-енциклопедичному виданні дослідники акцентують увагу на тому, що досліджуваний феномен має кілька характеристик:

- лояльне, стримане ставлення особи до іншої виявляється тоді, коли на початку оцінка самого партнера була негативною, що містить певну оцінку уподобань, стилю життя, а також елементів іншої культури;
- стримане, лояльне ставлення людини виявляється у визнанні дієвості уподобань, інтересів, стилю життя іншої особи, які різняться від власних, і як таких, що мають право на існування та повагу;

- наявність у самому феномені соціальних і моральних аспектів, які проявляються у типових ситуаціях і схвалюються іншими, дозволяє розуміти толерантну поведінку як розгорнутий у часі процес, що ґрунтується на розумінні значущості морально-усвідомленого співпереживання [10, с. 503].

Отже, толерантність особи виявляється у типових ситуаціях і ґрунтується на оцінці етичних категорій, смаків, стилю життя і є наслідком усвідомлюваної дії (акту) співпереживання. Як наголосив відомий науковець, досліджувана властивість є виявленням особистістю стриманості за тих обставин, коли вона не схвалює морально значущі для себе події.

Разом із тим, варто відмітити, що досліджуваний феномен має відношення і до соціальної сфери, адже саме соціум є носієм певних норм поведінки, стилю життя, вірувань, уподобань, які є надбанням культури. Відповідно у соціальному плані саме терпиме ставлення ототожнюють із здатністю і готовністю індивіда дозволяти іншим обирати власний стиль життя та поведінки, не використовуючи при цьому агресивних і хуліганських дій, а також асоціальних вчинків. У довідкових виданнях соціологи тлумачать толерантність як лояльне ставлення до інакшого (не власного, чужого) способу життя, типу поведінки, а також звичаїв, почуттів і релігійних вірувань ; як терплячість (стійкість, витривалість) з приводу впливу несприятливих емоційних чинників [9, с. 18]. Отже, у соціологічному плані досліджуваний феномен відображає культурну спрямованість індивіда, його установки та ставлення до аспектів сторонньої культури.

Одним із перших дослідників у психології, хто звернув увагу на феномен толерантності став Г. Олпорт. Так, згідно його уявлень у контексті теорії рис, толерантність є значущою особистісною рисою, яка відіграє у демократичному суспільстві інтегруючу роль, оскільки містить знання про себе, відповідальність, почуття гумору, автономність, здатність до емпатії. О. Степанов вказує, що існує також суто психологічний зміст цього поняття. Так, автор підкреслює, що його основою є відсутність або послаблене реагування на будь-які несприятливі чинники, які є наслідок зниження чутливості до їх впливів. Зокрема виважене ставлення до емоційного переживання, яке позначають тривогою, проявляється у тому, що підвищується поріг емоційного реагування на загрозливі обставини, а у поведінці – у витримці, самовладанні, вмінні тривалий час переносити несприятливі впливи середовища без зниження загальної здатності до адаптації.

У психології толерантність пов'язують із процесами взаємодії. Зміст досліджуваного феномену крізь призму проявів поваги до чужої думки, виваженості в оцінці вчинків і поведінки інших осіб, а також через готовність особистості до порозуміння та співпраці під час розв'язання питань міжособистісної, групової та міжнаціональної взаємодії. Взагалі у психології особистості дослідники толерантність розглядають як важливе особистісне

утворення, яке інтегрує у собі низку психологічних ознак, зокрема: нормальну самооцінку; уявлення про себе, прийняття себе й інших; відповідальність за власні дії і вчинки; розвинене почуття гумору; прихильне ставлення до інших; висока міра самовладання; лояльне ставлення до інших; добре розвинені вміння рефлексії; відсутність особистісної тривожності; висока міра приязності; здатність проявляти власне невдоволення, вміння наводити аргументи з приводу відмови від взаємодії; відсутність шаблонів, упередженого ставлення з приводу поведінки інших людей [7, с. 387].

Важливим поштовхом дослідження толерантності стало прийняття у 1995 році антропологічної концепції (моделі) толерантності ЮНЕСКО, основу якої становлять демократичні засади феномену. Так у цьому документі розкривається власне три значення цього поняття: а) повага, прийняття, адекватне розуміння низки культур народів світу, існуючих форм самовираження, способів прояву індивідуальності; б) активна позиція щодо визнання найбільш універсальних цінностей – прав і свобод людини, на протиположність пасивній позиції, що передбачає відмову від своїх переконань; в) наявність добродетності, яка спрямована на досягнення миру, на усвідомлене становлення культури миру. Варто відмітити, що у концепції декларується рівність усіх людей, не зважаючи на їхні зовнішні ознаки, які є наслідком проявів генотипу конкретного етносу, або особливостей фізичного розвитку. Власне ця декларація і сприяла активності у наукових дослідження означеного феномену.

У низці досліджень було з'ясовано, що власне толерантність, як утворення у структурі особистості містить у собі сукупність параметрів, які пов'язані між собою. найбільш часто зустрічаються когнітивний, емоційний і практично-дієвий критерії. Зокрема *когнітивний (або пізнавальний) параметр* – найбільш загальні шаблони; уявлення про єство толерантності; розвинені вміння рефлексії, конструктивного діалогу з собою, усвідомлення значущості життєвих цінностей; особливості власного мовлення (рідна мова). Емоційний параметр підкреслює надзвичайну емоційну чутливість особистості до проявів власної лояльності (згідно уявлень К. Роджерса). Дієво-практичний параметр розкриває особливий стиль взаємодії із людьми, вміння індивіда встановлювати конструктивні стосунки, підкреслює бажання до сумісних ефективних дій [6].

Разом із тим доведено, що досліджуваний феномен не є наданим людині у готовому вигляді, а поступово розвивається у процесі онтогенезу. Так, на основі уявлень про структуру та розвиток толерантності психологами розроблено модель її розвитку, яка відображає 7 рівнів становлення і формування феномену в особистості. При цьому кожен рівень має свої, суто специфічні ознаки прояву терпимості, лояльності.

Цікавим є питання щодо видів досліджуваного нами явища. Зокрема вважаючи толерантність одним із проявів суспільної свідомості її поділяють на: а) індиферентне ставлення до можливих поглядів; б) неможливість

порозумітися – поважне ставлення до того, кого не розумію; в) лояльне ставлення до слабкості інших; г) збагачення досвіду – критичний діалог – вираження поваги до позиції іншого у поєднанні з установкою на спільну зміну позицій.

На основі предмета, на який спрямована дія толерантності, розрізняють культурну (загальнолюдську), міждержавну, етнічну, соціальну й індивідуальну толерантність [8, с. 265]. Також існує поділ досліджуваного явища на конфесійну, політичну, соціальну терпимість, а також наукову толерантність, толерантність, зумовлену культурними відмінностями, толерантність народу (або етнічну).

Разом із тим, має місце комунікативна толерантність, різновидами якої є: а) ситуативна – лояльне ставлення до певного індивіда, до конкретної людини; б) типологічна – виважене ставлення особи до сукупного образу спільноти; в) фахова – виважене ставлення до сукупності узагальнених образів певних великих спільнот фахівців; г) в цілому комунікативна (виважене ставлення до людей в цілому).

Толерантність є диспозицією у структурі особистості, що зумовлює схильність суб'єкта до оцінки та певного способу дій, а також – психологічним підґрунтям взаємодії між потребами та певними умовами діяльності. Все це вказує на розвиток особистісного утворення дітей 5-6 років, оскільки:

- у дітей стрімко оновлюється картина світу й особливості його сприйняття, завдяки розширенню контактів і появі нових неоднозначних елементів, зокрема представників інших народів;
- має місце перевага емоційно-образного сприйняття світу (що постійно збагачується новими знаннями) над раціонально-логічним;
- спостерігається обмеженість можливостей набуття нового досвіду безпосереднім шляхом, що створює підґрунтя для ігрового моделювання;
- відносне розширення міри свободи й інтенсифікація соціальних контактів дозволяє дитині взаємодіяти з низкою об'єктів і явищ, що стимулюють до толерантної або нетолерантної поведінки.

Означені положення дозволяють розглядати толерантність дитини 5-6 років як інтегровану рису особистості та водночас її диспозиційну структуру, що у своїй сукупності визначає наміри та можливості старших дошкільників реалізувати соціальні комунікації на основі виваженого та лояльного ставлення до людей, які знаходяться поряд із ними, незважаючи на їх вік, стать, національність, соціальну належність; як здатність сприймати світ [2; 5; 6; 8; 9].

Висновки. Толерантність відображає здатність особистості проявляти своє лояльне ставлення до інших осіб, демонструючи повагу до їхніх ідей і міркувань. Ця риса виявляється у типових ситуаціях і ґрунтується на оцінці етичних категорій, смаків, стилю життя і є наслідком усвідомлюваної дії (акту співпереживання). Толерантність – вагоме особистісне надбання, що

інтегрує низку психологічних ознак, зокрема: нормальну самооцінку; уявлення про себе, прийняття інших; відповідальність за власні дії і вчинки; розвинене почуття гумору; прихильне ставлення до інших; висока міра самовладання; лояльне ставлення до інших; добре розвинені вміння рефлексії; відсутність особистісної тривожності; висока міра приязності; здатність проявляти власне невдоволення, вміння наводити аргументи з приводу відмови від взаємодії; відсутність шаблонів, упередженого ставлення з приводу поведінки інших людей.

Толерантність має свою структуру і динаміку розвитку. Як особистісна ознака дитини 5-6 років вона є інтегрованим особистісним утворенням, що має диспозиційну структуру та у своїх проявах визначає прагнення та можливості дошкільника реалізувати соціальні комунікації, ґрунтуючись на виваженому та лояльному ставленні до людей, які знаходяться навколо, незважаючи на їх вік, стать, національність, соціальне походження; вміння сприймати розмаїття світу.

Список використаних джерел:

1. Кириленко Т.С. Афективна сфера особистості. Психологія: Підр. 5-е вид. / За ред. Ю. Я. Трофімова. К.: Либідь, 2005. С. 337-372.
2. Лисенко Н. В. Кирста Н. Р. Педагогіка українського дошкільця: У 3. х ч. 42: Навч. пос. К.: Слово, 2010. 360 с.
3. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. К.: Академвидав, 2008. 432 с.
4. Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка, К. : Педагогічна думка, 2001. 514с
5. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: підр. 2-е вид. К.: Академвидав, 2013. 464 с.
6. Поніманська Т., Козлюк О., Марчук Г. Виховання людяності: Методичн. посібн. К.: Міленіум, 2008. 138с.
7. Психологічна енциклопедія / Упор. О. М. Степанов. К.: "Академвидав", 2006. 424 с.
8. Стельмах Н. Іванова Т. Особливості морального виховання особистості дошкільника. *Наукові записки МНУ ім. В. Сухомлинського*. С. 259-271.
9. Федорович А. Виховання моральних почуттів як основа морального розвитку дітей дошкільного віку. *Дошкільне виховання*. 2011. №3. С17-21
10. Філософський словник За ред. В.І Шинкарука. 2-е вид К. : УРЕ, 1958. 800с

УДК: 373.2.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО-МОТИВОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ НА ЗАСАДАХ ТЕХНОЛОГІЇ "ДОВКІЛЛЯ"

Лілія Іванівна Сахно

вихователька

ЗДО №12 "Ромашка"

м. Ніжина

Найбільш сучасною і прийнятою у світі інноваційною моделлю освіти є освіта сталого розвитку суспільства. В Україні педагогам відома модель освіти сталого розвитку "Довкілля". Майже чверть століття ця модель була дороговказом для педагогів до оновлення навчального процесу, починаючи з дитячого садка і закінчуючи випускним класом [5, ст.4]. Чим обумовлена відносна довговічність моделі на фоні значної кількості інновацій у вітчизняній педагогіці.

У центрі освітнього процесу довілля – дитина. "Довкілля" втілює ідеї вітчизняних українських педагогів. Так, усі підручники з довілля відображають концепцію Г. Сковороди "Пізнай природу, пізнай свій народ, пізнай себе", ідеї всесвітньо визнаних педагогів, зокрема А. Каменського. ("Розум дитини можна впорядкувати лише зримими законами природи".)

К. Ушинський говорив про те, що логіка природи є найдоступнішою і найкориснішою для дітей. "Довкілля" дає змогу розуміти, як цей світ існує (ніщо в ньому не виникає з нічого і не зникає безслідно); як у ньому відбуваються зміни (самочинні процеси перебігають у напрямку до імовірнішого, врівноваженого стану об'єктів, процесів); що в цих змінах повторюється, зберігається.

Природно відповідний зміст освітньої моделі "Довкілля" має задовольнити природну потребу дитини в пізнанні середовища життя, не зводити зміст знань про природу до "основних наук". Такий зміст освіти має допомогти дитині відкрити (хоч і суб'єктивно) найзагальніші, об'єктивні взаємозв'язки у природі, пізнання яких дасть їй можливість зрозуміти, як цей світ існує [1 ст.8].

Довкілля – життєвий світ дитини, який їй знайомий із перших кроків життя, який вона любить, пізнає і який дає їй змогу формувати себе як особистість [5, с. 9].

Особливість педагогічної технології "Довкілля" у тому, що вона веде дитину до пізнання себе як частинки природи і свого народу. Тут чітко проглядається мудра філософська теорія Г. Сковороди "Пізнай себе через пізнання природи і свого народу".

Основне завдання не в тому, щоб дати дитині якомога більше знань, адже вони швидко старіють і забуваються, а в тому, щоб формувати навички цілісного сприймання навколишнього світу[3, с. 38].

Основне завдання технології – сформувати у дітей розуміння, що таке

довкілля та місце дитини в цьому довкіллі; підвести до висновків:

- ✓ Довкілля – це все, з чим ти пов'язаний у світі, і сам ти – частина довкілля. У цьому сутність шляху дитини до розуміння себе й навколишнього світу.
- ✓ Якщо сам ти – частина довкілля, то для того, щоб визначити життєвий шлях, свою поведінку, в тому числі стосовно самого себе, придивись, як живуть мешканці довкілля, як вони зберігають своє середовище життя, себе, свій рід, поміркуй, чого ти можеш навчитись у природи.
- ✓ Якщо ти – частина довкілля, то не має сенсу запитання, що треба оберігати більше і передусім: себе чи довкілля. Своє середовище життя необхідно оберігати так само, як і себе самого. А для цього потрібно знати своє довкілля, насамперед – зв'язки у ньому. Бо зміна зв'язків призведе до зміни довкілля і тебе.

Це ті аксіоми, які необхідно донести до дитини так, щоб їй здавалося: це – її власні відкриття.

Система методів навчання, завдяки яким формується цілісність знань у свідомості дітей, зумовлена принципом інтеграції.

Діти, опановуючи освітню модель "Довкілля", необмежені в самостійному запитанні. Їх цікавить, як живуть і що їдять дерево, мурашка, бджола, кіт, собака, синиця, ластівка тощо. Педагог спрямовує допитливість дітей, і вони, щоб отримати відповідь на свої запитання, виокремлюють довкілля кожної живої істоти, осмислюють її зв'язки із середовищем життя, доходять висновку, що чотири складові довкілля – земля, вода, повітря, сонячне світло (вогонь) – зумовлюють життя всіх живих істот, що зв'язки живого з цими елементами найістотніші; складові довкілля залишаються в ньому завжди, а зміни із живими істотами відбуваються в наслідок руху Землі навколо Сонця та навколо своєї осі.

Так у запитання та осмисленнях відповідей відбуваються відкриття, на які людство витратило тисячоліття і без яких неможливе цілісне сприйняття світу, – відкриття найзагальніших закономірностей природи.

Технологія "Довкілля" включає в себе

- елементи біоекології;
- елементи прикладної екології;
- елементи соціальної екології.

Всі ці елементи технології "Довкілля" направлені на поглиблене вивчення та розуміння взаємозв'язків природи рідного краю, засвоєння екологічних знань та їх трансформацію у ставлення до природи.

Шляхи реалізації екологічно – доцільної поведінки у природі на засадах технології "Довкілля":

- постійне спілкування з довкіллям (природним і соціальним);
- спостереження за об'єктами та явищами природи, дією і працею людей;
- проведення спеціальних ігор – занять з елементами пошуково – дослідницької діяльності;
- проведення дослідів та експериментів, створення умов для цього;

- обговорення результатів дослідів та експериментів.
Форми, методи і прийоми реалізації технології "Довкілля":
- перетворювальна діяльність (моделювання, макетування);
- складання розповідей казкового стилю (казкових доповідей);
- робота за заданим алгоритмом;
- використання піктограм;
- творча робота за уявленнями;
- створення екологічно – мовленнєвого середовища;
- розгляд картин, макетів, ілюстрацій;
- спостереження, досліди, експерименти;
- робота за заданим алгоритмом у створенні ігрових проблемних ситуацій.
Складові змісту технології довілля, відмінні від змісту традиційної освіти:
- осягнення суб'єктами навчання цілісної картини світу, чого неможливо досягти в традиційній освіті через відокремлене викладання дисциплін;
- збереження різноманіття: культурного, соціального та біологічного;
- взаємозв'язок: у суспільстві, економіці та довіллі;
- усвідомлення відповідальності перед майбутніми поколіннями;
- громадянська позиція, права та обов'язки громадян, потреба та права майбутніх поколінь на довілля;
- створення освітнього середовища, яке дає можливість набути особистісно орієнтованої освіти, робити свідомий вибір між альтернативами, набути природовідповідно високого рівня інтелектуальних здібностей; відповідати за свій вибір та прогнозувати його наслідки [4].

В. Ільченко поєднує процес розуміння з інтеграцією набутих нових знань дітей у цілісність, що відбувається за допомогою "однорідних", "однотипних" сутностей, які виражаються тими загальними законами для усієї множини елементів знань, що складають цілісність. Таку інтеграцію учена називає сутністю і розглядає її як основу формування цілісного світорозуміння дітей і розуміння як мисленнєвого процесу взагалі.

Сутнісна система інтеграції полягає у виявленні в об'єктах пізнання однорідних сутностей і встановленні на основі цих сутностей цілісності виокремлених елементів знань про довілля, саме така інтеграція забезпечить об'єктивність процесу і результату розуміння.

Методологічними і психологічними засадами ознайомлення дошкільників з довіллям є цілісний підхід до пізнання, розвиток критичного мислення, процес розуміння у взаємозв'язку з розвитком мовлення і мислення. Розглянемо принципи ознайомлення дітей з довіллям [2, с. 26].

Принципи ознайомлення дошкільників з довіллям:

- Принцип інтеграції знань у процесі діяльності в довіллі
- Принцип цілісності і системності
- Принцип діяльнісного опосередкування передбачає занурення дітей у різні види пізнавальної діяльності.

- Принцип дідичної взаємодії, відповідно до якого, розвиток і формування цілісної особистості дитини.
- Принцип ізоморфізму вимагає враховувати взаємодію кожної дитини як індивіда.
- Принцип урахування культурно-етнографічних особливостей краю.
- Принцип єдності зовнішніх впливів довкілля і внутрішніх умов.
- Принцип наочності й об'єктивності
- Принципи екологізації і валеологізації.
- Принцип поєднання пізнавальних і виховних завдань у процесі ознайомлення дітей з довкіллям. [2, с.27-28].

Поняття довкілля в змісті освіти має займати чільне місце. Знання, одержані дітьми повинні систематизуватись в єдину систему за допомогою загальних закономірностей природи. Діти мають знати, що вони вивчають моделі явищ, зв'язків між ними, уявлення про які з часом можуть змінюватися. На цьому наголошує технологія освіти "Довкілля".

Список використаних джерел:

1. Богуш А.М. Моє довкілля. Програма ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з довкіллям. – К. Шкільний світ. – 2006. 43 с.
2. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Підручник для ВНЗ. – К. Видавничий дім "Слово". – 2008. 408 с.
3. Гуз К.Ж. Теоретичні та методичні основи формування в учнів цілісності знань про природу / К.Ж. Гуз Полтава : Довкілля-К, 2004. – 472 с.
4. Друковані праці співробітників НМУ і лабораторії інтеграції змісту освіти Інституту педагогіки НАПН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dovkillya.com.ua>
5. Ільченко В.Р. Освітня програма "Довкілля". Концептуальні основи інтеграції змісту природничо-наукової освіти / В.Р. Ільченко, К.Ж. Гуз – Київ; Полтава, 1999. – 125 с.

УДК:373.2:78

ГОРДІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК ПОВНОЦІННОГО ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ В РАННЬОМУ ДИТИНСТІ

Олена Василівна Силка,

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
Науковий керівник – докт. психол. наук,
професорка кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Олена Леонтіївна Кононко

Матеріали статті присвячено важливому аспекту особистісного становлення і розвитку дитини раннього віку -- закладанню основ гордості як самоповаги, почуття власної гідності, радості за успіх. Визначено концептуальні засади дослідження, схарактеризовано особливості прояву гордості дітьми двох-трьох років життя, описано критерії оцінки міри розвитку досліджуваного явища та показники свідомості та поведінки. З метою оптимізації виховного процесу у ЗДО, спрямованого на розвиток у дітей раннього віку елементарних форм гордості, обґрунтовано комплекс педагогічних умов, упровадження яких сприятиме створенню розвивального простору, активізації прагнення дітей дор успіху у предметно-практичній діяльності.

Ключові слова: *розвиток особистості, гордість, почуття власної гідності, самоповага, ціннісне само ставлення, оптимізація освітнього процесу у ЗДО.*

Постановка проблеми. Життєва компетентність особистості, її благополуччя, комфорт, почуття рівноваги неможливі без розвиненості з дитинства гордості дитини – уміння визнавати свої позитивні якості та досягнення, цінувати себе за це, ставитися з самоповагою, любові та симпатії до самого себе.. Практика засвідчує, що, на жаль, цьому аспекту освітньої роботи зазвичай приділялося недостатньо уваги як у виховному процесі ЗДО, так і сім'ї. Негативними наслідками такого стану речей виступають дві крайнощі: невпевненість дитини, недовіра власному досвіду, невміння відстояти себе, аргументувати свою правоту, або, намагання дитини звеличити себе, піднятися над усіма іншими, центрувати на власних інтересах. проявити пихатість. Тому вкрай важливо збалансувати в освітньому процесі і протилежні тенденції, задовольнити як індивідуальні, такі соціальні потреби та

інтереси зростаючої особистості. Не випадково у нормативних документах, зокрема у Базовому компоненті дошкільної освіти України та Програмі розвитку дитини від народження до шести років" "самолюбність, власна гідність, ціннісне само ставлення віднесені до базових якостей особистості, які слід плекати з раннього дитинства.

Актуальності проблеми розвитку почуття гордості з перших років життя додає брак вітчизняних досліджень вказаного напрямку та існування соціального замовлення педагогічної практики на діагностичний інструментарій та технології виховання даної особистісної якості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчує, що вітчизняні психологи і педагоги рідко роблять предметом аналізу такі моральні категорії, як совість, гідність, самолюбність, самоповага, довіра до себе тощо.. Здебільшого увага дослідників прикута до дослідження проявів морального ставлення особистості до інших людей, а не до самої себеб. Зовсім відсутні сучасні теоретико-експериментальних досліджень, присвячених виникнення почуття гордості у ранньому дитинстві. А потреба в таких працях залишається високою з огляду на те, що саме у перші роки життя закладається фундамент особистісного розвитку дитини взагалі, гордості як однієї з базових якостей зокрема. У дослідженні використовується доробок психологів і педагогів з проблеми розвитку моральних якостей у дітей різних вікових груп. Він слугує підставою для визначення концептуальних засад нашого дослідження.

Розвиток почуття гордості є запорукою життєпридатності особистості, її життєстійкості. Проблемі розвитку життєстійкості особистості присвятили свою працю Т.Титаренко та Т.Ларіна . Автори акцентують увагу на важливості плекання у зростаючої особистості здатності використовувати свої внутрішні регулятивні резервні ресурси, безпечно опановувати мистецтво долання труднощів, виходу з стану перевантаження виборами. Вказані фахівці вказують: на важливість виховання в особистості віри у власні сили й можливості, здатність долати щоденні негоди, переборювати кризові випробування. Т.Титаренко та Т.Ларіна підкреслюють, що кожній людині доводиться щоденно відстоювати своє право на власний вибір, виборювати власне місце під сонцем, що вимагає від людини не тільки успішно долати життєві кризи та здійснювати особистісні вибори, а й знаходити шляхи ефективного життя. На думку авторів, сьогодення вимагає від кожної особистості вміння не лише адаптуватися, пристосовуватися, підкорятися зовнішнім вимогам, але й спроможності використовувати свій внутрішній ресурс та ефективно впливати на соціальне довкілля, діяти рішуче, протистояти руйнівному тиску, пливти проти течії.

Як зазначають фахівці, гордість є опорою особистості і лежить в основі її незалежності та свободи, виступає джерелом її суб'єктності. Як зазначає В.Татенко, свобода волі, право на вибір, можливість самоактуалізації,

саморозвитку становлять ціннісно-сміслову ядро особистісного способу буття. На думку автора, бути суб'єктом життєдіяльності означає: виступати ініціатором, творчим виконавцем своїх життєвих проєктів; діяти за власною внутрішньою спонукою; виявляти вибірковість; перетворювати дійсність, а не тільки пристосовуватися до неї; долати перешкоди на шляху до мети; протистояти тому, що може зашкодити досягненню життєво важливих цілей; бути вірним собі, змінювати себе за власним бажанням.

Дослідження Н.Дятленко спрямоване на аналіз динаміки розвитку самоповаги у дошкільному віці. Автор кваліфікує самоповагу як компоненту самоставлення зростаючої особистості, як її шанобливе ставлення до себе як до значущої людини. Н.Дятленко надає важливого значення для розвитку самоповаги дошкільника рефлексії як здатності аналізувати та оцінювати власні якості та результати своїх дій. Важливим показником прагнення дошкільника до самовираження, переживання гордості за свої досягнення автор називає самостійність, позитивне ставлення до процесу та результатів власної діяльності, здатність демонструвати значущим іншим свої досягнення.

Вивчаючи феномен власної гідності, вітчизняний педагог Н.Чиренко розробила критерії оцінки міри його вихованості в особистості. До основних критеріїв вона віднесла: реалістичність Я-образу (знання своїх чеснот і вад, адекватна самооцінка, усвідомлення своєї цінності, повага до інших), сформованість мотивації досягнення (прагнення до успіху, здатність поводитися самостійно та впевнено, долати труднощі та досягати поставленої мети), здатність до саморегуляції поведінки (самопідтримка, самозахист, протистояння небажаному впливу, вміння утриматися від соціально неприйнятної поведінки). Згідно її даних, лише близько десятої частини дітей характеризувалися високим рівнем розвитку бажаного і доступного рівня розвитку власної гідності.

У контексті нашої роботи становить інтерес дослідження О.Безкоровайної, яка характеризує гідність крізь призму переходу від зовнішнього опосередкування моральної поведінки вказівками дорослих до глибокого внутрішнього її опосередкування. Такий підхід актуалізує важливість для розвитку гідності здатності дитини самостійно оцінювати власні дії, поведінку, якості. О.Безкоровайна підкреслює: необхідно створювати у закладі освіти умови діяльності, які уможливають самостійну активність особистості, довільну саморегуляцію поведінки, моральне самооцінювання. На думку автора, самоствердження є основним шляхом формування почуття власної гідності [2].

Як зазначають Т.Піроженко, С.Ладивір, гордість – важливий показник особистісного розвитку дитини дошкільного віку, який позначається на її суб'єктивній картині світу, світобаченні, адекватному сприйняттю свого місця в житті. Автори підкреслюють: внутрішня картина світу є важливим орієнтиром для дитини як суб'єкта життя, її адекватність та цілісність пов'язана з такими новоутвореннями особистості та свідомості, як дитячий світогляд, внутрішні

етичні інстанції та адекватна самооцінка.

Відправними у нашому дослідженні слугують положення, розроблені О.Кононко стосовно феномену власної гідності як близької до поняття гордість. Зокрема це стосується важливості розвитку у дошкільному дитинстві самостійності як базової якості особистості, саморегуляції поведінки та емоцій, мотивація досягнення (прагнення високих стандартів якості) та адекватність самооцінки. Їх сформованість уможлиблює перетворення ситуативних проявів гордості на тенденцію поведінки, а отже і на базову якість особистості.

Мета статті: схарактеризувати гордість як феномен особистісного розвитку дошкільника, визначити критерії оцінки міри сформованості базової якості та теоретично обґрунтувати педагогічні умови закладання основ виховання гордості у дітей двох-трьох років у ЗДО

Виклад основних матеріалів. Базуючись на доробку провідних фахівців, нами розроблено концептуальні засади дослідження, відправною ідеєю яких слугував принцип суб'єктності. Ми виходили з розуміння, що почуття гордості, яке виникає у дитини двох-трьох років за власні досягнення, засвідчує повноцінний розвиток її особистості. Одне з важливих завдань дослідження полягало у визначенні індикаторів, які дозволяли визначити особливості прояву малюками елементарних форм гордості у процесі предметно-практичної діяльності.

У таблиці 1 схарактеризовано критерії оцінки та показники прояву дітьми раннього віку почуття гордості.

Таблиця 1.

Критерії оцінки міри розвитку у дітей 2-3 років почуття гордості та показники кожного

Критерії	Показники
Самостійність дій	Діє незалежно від зовнішньої допомоги у знайомих та нових ситуаціях; звертається до дорослого у разі об'єктивної необхідності; розумно використовує надану допомогу; застосовує метод спроб та помилок; прагне досягти успіху, докладає для цього зусиль, проявляє елементи творчої ініціативи, вигадує, фантазує; радіє позитивному результату власних дій, пишається ним, демонструє його авторитетним людям.
Регуляція поведінки	Стикнувшись з труднощами, залишається зацікавленим у досягненні кінцевої мети; утримується від проявів негативних емоцій (плачу, капризувань, невдоволення); намагається не відволікатися на стороннє; відмовляється від непродуктивних спроб, виправляє помилки (з власної ініціативи або за допомоги дорослого), доводить

	розпочате до кінця, порівнює результат із зразком.
Самооцінка та очікування схвалення дорослого	Більш-менш адекватно емоційно та вербально реагує на успішний та неуспішний результат своєї діяльності; очікує від дорослого позитивної оцінки своїх зусиль та їх результативності; не погоджується з негативною зовнішньою оцінкою, відстоює вагу вкладених у кінцевий продукт зусиль, намагається довести свою старанність.

В ході проведення констатувального експерименту фіксувалися зазначені в таблиці показники вихованості у досліджуваних двох-трьох років почуття гордості та стабільність їх прову у різних життєвих ситуаціях. До уваги бралася компонентна структура гордості, зокрема такі її компоненти, як *когнітивний* (сформованість елементарних уявлень про самоповагу), *емоційно-ціннісений* (інтенсивність та модальність переживань) та *поведінковий* (володіння елементарними навичками адекватного реагування на успіх-неуспіх предметної діяльності).

З метою підвищення ефективності процесу розвитку у дітей двох-трьох років життя почуття гордості розроблено та обґрунтовано педагогічні умови, сприятливі для створення у ЗДО розвивального середовища. До основних віднесено:

1. Зведення вихователями ЗДО та батьками з допомогою педагогічної оцінки почуття гордості до найвищих людських чеснот.

2. Розширення уявлень дітей раннього віку про "добру" і "недобру" гордість та збагачення інструментарію прояву почуття гордості.

3. Оновлення змісту та осучаснення методів роботи ЗДО з сім'ями дітей раннього віку щодо формування у них елементарних форм здорової гордості.

Упровадження в педагогічну практику визначених вище умов, з одного боку, приверне більшу увагу дорослих і дітей до проблеми гордості як важливої для особистісного становлення і розвитку малюків; з іншого – спрямує зусилля дорослих одночасно на розширення уявлень дітей двох-трьох років про здорову гордість як моральну якість, так і на збагачення інструментарію для її прояву в реальних життєвих ситуаціях (міміки, жестів, рухів, дій, слів). Ефективність процесу формування у дітей раннього віку елементарних форм здорової гордості потребує розробки відповідних вказаним вище педагогічним умовам сучасних освітніх технологій.

Висновки. У дослідженні доведено, що проблема розвитку почуття гордості взагалі, закладання її основ у ранньому дитинстві залишається однією з недостатньо досліджених. Під гордістю розуміється позитивно забарвлена емоція, що відображає позитивну самооцінку дитини, сформованість у неї самоповаги, почуття власної гідності. Усвідомлення своєї цінності, значущості. Констатовано, що в ранньому дитинстві закладаються

основи здорової совісті, що актуалізує необхідність посилення уваги до створення у ЗДО відповідного розвивального середовища. Його створення передбачає системне упровадження у педагогічну практику визначених педагогічних умов та коректного відбору до кожної з них ефективних освітніх методів.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України (нова редакція) // Дошкільне виховання. 2012. № 7. С. 4–19.
2. Безкоровайна О.В. Виховання культури особистісного самоствердження в ранньому юнацькому віці: Монографія. Рівне: РДГУ. Видавець Олег Зень. 2009. 470 с.
3. Дятленко Н.М. Психологічні умови розвитку самоповаги у дошкільників. Дис....психол.наук. К. 2002. 169 с.
4. Кононко О.Л. Гідність: феноменологія та особливості розвитку у дошкільному дитинстві// Наукові записки.. Серія Психолого-педагогічні науки Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин: НДУ ім. М.В.Гоголя. 2022. № 3. С.46-57
5. Кононко О.Л. Біля джерела дитячої гідності: акценти для педагогів// Вихователь-методист дошкільного закладу. №8. 2022. С.4-12.
6. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника : монографія / [Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, О.О. Вовчик-Блакитна та ін.] ; за ред. Т. О.Піроженко. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 236 с.
7. Татенко В. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір : монографія. – К. : Міленіум, 2017. – 184 с.
8. Титаренко Т.М., Ларіна Т.О. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека. навч. посіб. – Бібліотечка *соціального працівника*. – К. : Марич, 2009. 76 с.
9. Чиренко Н.В. Виховання власної гідності підлітків у дитячому об'єднанні: Дис. канд. пед. наук. К. 2012. 277с.
10. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / наук. Кер. О.Л.Кононко. К.: ТОВ. "МЦФЕР Україна".. 2019. 488 с.

УДК: 373.2:78

РОЗВИТОК ОСНОВ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Алла Володимирівна Сінкевич

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Лілія Вікторівна Бобро

Постановка проблеми. Проблема соціальної компетентності була і залишається однією з актуальних у психологічній та педагогічній науці. Її значення пов'язане з процесом гуманізації змісту та принципів дошкільної освіти України, з демократизацією суспільного життя в країні. Важливість проблеми обумовлена, з одного боку, затребуваністю технологічного забезпечення освітнього процесу у ЗДО, з іншого – браком досліджень соціальної компетентності, виконаних на дітях раннього віку, коли закладаються основи соціального та індивідуального розвитку. Із вступом дитини двох-трьох років до закладу дошкільної освіти інтенсифікується процес її соціалізації, у спілкуванні з дорослими та однолітками вдосконалюються уявлення про моральні норми та соціальні межі прийняттого, схвалюваного і неприйняттого. Здатність дитини двох-трьох років життя диференціювати найпростіші прояви добра і зла, прагнути поводитися за моральними правилами, намагання допомогти та виявити співчуття іншим людям – важливі показники вікової норми соціальної компетентності. Поглибити уявлення про змістові та динамічні характеристики цього процесу – важливе педагогічне завдання, що постало перед вітчизняною наукою та освітою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковий доробок провідних вітчизняних психологів і педагогів засвідчує, що проблема розвитку соціальної компетентності була і залишається однією з найбільш досліджуваних внаслідок складності та багатовекторності вказаного феномену, необхідності врахування впливу на нього специфічних вікових новоутворень свідомості та особистості, важливості вивчення такого її аспекту, як баланс соціального та індивідуального в особистісному зростанні.

Проблемі формування соціальної компетентності в дошкільному дитинстві приділено значну увагу у Базовому компоненті дошкільної освіти України як освітньому стандарті. Серед інших у ньому виділено таку важливу освітню лінію, як "Дитина в соціумі", якою привертається увага освітян до необхідності

створення у ЗДО середовища, сприятливого для набуття дітьми умінь налагоджувати гуманну та конструктивну взаємодію з оточуючими людьми, виявляти доброзичливість, готовність допомогти та співчувати. Соціальна компетентність кваліфікується як інтегрована характеристика особистості дошкільника, якою засвідчується його соціалізованість, оволодіння знаннями основних моральних норм і правил, здатність виходити у широкий соціум [1].

Соціальна компетентність як наукова проблема досліджується багатьма вітчизняними психологами і педагогами. Предметом уваги дослідників виступають особливості становлення різноманітних форм соціальної поведінки особистості на різних етапах дошкільного дитинства (О.Авраменко, О.Алеко, М.Снайдер, Р.Снайдер, .О.Шишова та ін.); характер орієнтації дитячої діяльності на цілі, значущі в контексті суспільного, культурного, соціального життя людей (І. Дичківська, О. Квас, Т. Піроженко та ін.); умінь дошкільників виявляти чутливість до соціальних впливів дорослих та однолітків (Т. Поніманська, О. Козлюк, Г. Марчук та ін.); виховання у дітей умінь соціально адекватно реагувати на різні життєві ситуації (Л. Груша, О. Кононко, І. Печенко та ін.); формування у дошкільному віці мовленнєвої особистості (А. Аніщук, А. Богуш, Н. Гавриш та ін.); організаційно-педагогічні умови розвитку у ЗДО сприятливого середовища для повноцінної соціалізації дітей та виховання соціальної компетентності (Н. Борбич, О. Варецька, М. Докторович, С. Матвієнко та ін.).

Як зазначає О.Кононко, соціальна компетентність – це інтегративна характеристика, якою засвідчується оптимальний для віку баланс соціальних та індивідуальних потреб особистості; її умінь пристосовуватися до умов та вимог середовища й конструктивно на нього впливати; налагоджувати та підтримувати гуманні стосунки з оточуючими людьми; діяти разом з однолітками та регулювати свою поведінку та емоції; проявляти базові соціальні якості, зокрема, сприйнятливості, людяності, справедливості, самовладання [4].

Т.Поніманська, О.Козлюк та Г.Марчук пов'язують людяність як базову якість особистості дошкільника з його соціальною компетентністю.. Автори підкреслюють: виховання любові до людей, гуманного ставлення до них виступає центральним завданням виховання дитини у ЗДО. Особливу увагу фахівці приділяють плеканню умінь дошкільника самостійно регулювати свою поведінку на основі гуманістичних цінностей. Оперуючи поняттям "соціальна компетентність", вказані педагоги наголошують на важливості набуття дитиною навичок соціальної поведінки, виховання у неї ціннісного ставлення до себе та інших людей, готовності сприймати соціальний досвід, співпереживати дорослим і одноліткам. Визначаючи особливу роль раннього дитинства у закладанні основ гуманної поведінки, зазначені фахівці вказують на важливість виховання у малюків базової довіри світу, уявлень про надійність рідних дорослих, емоційну близькість з ними, відкритості новим контактам, готовності сприймати різних людей, інтересу до спілкування.

Автори підкреслюють: дитина раннього віку не лише об'єкт соціального впливу, а й активний суб'єкт життєдіяльності [8].

Досліджуючи особливості розвитку, виховання і навчання дітей двох-трьох років, Л.Олійник зауважує, що пріоритетним у цей віковий період є засвоєння малюками способів використання предметів та розвиток мовлення. Належний рівень оволодіння предметними діями та мовленням активізує конструктивне спілкування з однолітками, сприяє знаходженню хай поки що й короткотривалих, проте важливих для особистісного розвитку контактів з однокласниками Автор підкреслює важливість не лише організації у ЗДО предметно-ігрового середовища, але й стимулювання й підтримки педагогом спільних дій дітей раннього віку, заохочення їхньої самостійності, емоційної сприйнятливості, надання права на власний вибір предметів, дій, партнерів по спільній діяльності [6].

А. Богуш, Н. Гавриш та О. Саприкіна, підкреслюють важливість мовленнєвого розвитку дітей раннього віку для становлення їхньої особистості та для закладання основ комунікативної активності. Актуалізуючи проблему розвитку на другому-третьому роках життя мовленнєвої особистості, вказані фахівці теоретично обґрунтовують засади психолінгвістичного підходу до її розв'язання, характеризують особливості мовленнєвого розвитку на кожному етапі раннього дитинства, зазначають, що предметна та комунікативна діяльності виступають важливими площинами збагачення мовленнєвих умінь та навичок. Відомі педагоги розкривають методичку ефективного виховання мовленнєвої особистості у ЗДО, пропонують увазі освітян показники мовленнєвого розвитку дітей другого-третього років, визначають організаційно – педагогічні умови та процедуру створення у закладі дошкільної освіти та сім'ї розвивального середовища. Вони наводять конкретні рекомендації щодо підвищення ефективності процесу мовленнєвого розвитку як запоруки продуктивної комунікативної діяльності [2].

Дослідження О.Шишової присвячене аналізу особливостей розвитку соціальної компетентності у дошкільному віці. Автор розглядає дане явище у контексті морального розвитку та соціалізації особистості, кваліфікує його як складний феномен. Вона констатує, що соціалізація сучасного дошкільника відбувається в умовах стрімких суспільних змін внаслідок чого засвоєний дітьми соціальний досвід подекуди виводить зростаючу особистість за межі традиційних моделей і правил. На думку О.Шишової, це не завжди позитивно позначається на соціальній компетентності уміння орієнтуватися у довкіллі, дитини, на успішності її соціалізації Фахівець актуалізує важливість створення у ЗДО сприятливих психолого-педагогічних умов, здатних забезпечити розвиток соціальної компетентності дошкільника [10].

До основних показників соціальної компетентності дітей двох-трьох років О. Кононко відносить, перш за усе: уміння орієнтуватися у довкіллі, пристосовуватися до нових вимог, конструктивно впливати на оточуючу дійсність, використовувати набутий досвід у нових умовах, адекватно

реагувати на соціальні впливи, звертатися за допомогою лише у разі об'єктивної необхідності, доводити розпочату справу до кінця, використовувати вербальні та невербальні засоби у спілкуванні з дорослими та однолітками [5].

Оперуючи поняттям "соціальна компетентність дошкільника", М. Докторович кваліфікує її як володіння дитиною елементарними навичками соціальної поведінки, які уможливають виконання основних соціальних ролей. Фахівець зазначає, що компетентність сприяє усвідомленню дитиною правил моральної поведінки та формуванню уміння бути домірною оточенню. М. Докторович підкреслює: соціальна компетентність – важливий показник особистісного розвитку дошкільника, збалансованості в його розвитку соціальної та індивідуально складових, здатності диференціювати схвалювану, соціально прийнятну та неприйнятну поведінку [3].

У схожому ключі розмірковують над проблемою соціальної компетентності Н.Гавриш та О. Рейнпольська, які підкреслюють важливість для становлення і розвитку соціальної компетентності балансу процесів соціалізації (засвоєння дітьми необхідних для їхнього повноцінного функціонування у соціумі знань, умінь і навичок) та індивідуалізації (здатність виявляти самостійність, конструктивно впливати на інших, виявляти творчу ініціативу, здатність ставитись вибірково). Автори підкреслюють, що забезпечення у ЗДО сприятливих умов для забезпечення такого балансу – важливе педагогічне завдання [9].

Як зазначає С.Курінна, соціальної компетентності зростаюча особистість набуває у процесі соціалізації. Останню вона тлумачить як єдність організованих і спонтанних соціальних впливів на дитину дошкільного віку. На думку фахівця, саме завдяки цьому відбувається повноцінний розвиток соціального досвіду – комплексу знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, звичок. Водночас С.Курінна підкреслює: щоб соціальна компетентність формувалася прогресивно, не слід звужувати процес соціалізації, зводячи до виховання як цілеспрямований й організований вплив дорослих [7].

Мета статті: схарактеризувати феномен соціальної компетентності, визначити специфіку її становлення і розвитку в ранньому дитинстві, описати діагностичний інструментарій та обґрунтувати педагогічні умови оптимізації виховного процесу..

Виклад основного матеріалу. Базуючись на викладеному вище науковому доробку провідних вітчизняних психологів і педагогів, у своєму дослідженні ми виходили з двох основних постулатів:

- *по-перше*, з визнання важливості тлумачення соціальної компетентності як інтегративного утворення, яким засвідчується прогресивний соціальний розвиток дитини, баланс її соціальних та індивідуальних життєвих орієнтацій;

- *по-друге*, з необхідності врахування специфіки соціального розвитку дитини двох-трьох років, пріоритетних для соціальної компетентності малюків характеристик свідомості і поведінки, основних вікових новоутворень даного

періоду розвитку.

Керуючись даними постулатами, у дослідженні було визначено критерії та показники, за якими оцінювалася міра розвитку у дітей двох-трьох років елементарних форм соціальної компетентності. Їх представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Критерії оцінки міри розвитку у досліджуваних двох-трьох років елементарних форм соціальної компетентності та відповідні показники

Критерії	Показники
Комунікативні уміння	Ініціює контакти з приємними дорослими та однолітками; проявляє вибірковість у виборах партнерів; виявляє інтерес до оточуючих людей; слухає і чує звернення до себе; адекватно реагує на пропозиції спільно грати або діяти; орієнтується на моральні норми поведінки.
Розвиток вербальних та невербальних умінь	Знає і використовує слова вітання, прощання, вибачення; оперує ласкавими словами під час спілкування; уміє запитати, висловити згоду-незгоду; пояснити, володіє елементарними жестами, що засвідчують бажання – небажання спілкуватись; використовує; міміка виразна і яскрава.
Сформованість особистісних якостей	Поводиться, як правило, самостійно, звертається за допомогою у разі об'єктивної необхідності; сформовані елементарні форми емоційної сприйнятливості, чуйності, доброзичливості, готовності допомогти, пожаліти, поділитися, заспокоїти, виявити гордість та гідність.

В ході констатувального експерименту у протоколах спостережень фіксувалися: повнота представленості комунікативних, мовленнєвих та особистісних умінь дітей раннього віку, стабільність їх прояву; знак емоцій (переважають позитивні чи негативні переживання).

Базуючись на науковому доробку провідних фахівців, у дослідженні теоретично обґрунтовано психолого-педагогічні умови ефективного розвитку основ соціальної компетентності у дітей раннього віку. До них віднесено:

1. Оновлення технологій створення у ЗДО комфортного для взаємодії з однолітками середовища.

2. Вправлення дітей в уміння використовувати у спілкуванні з однолітками лагідні слова, виразну міміку і жести.

3. З допомогою педагогічної оцінки посилити роль таких базових якостей особистості, як самостійність, чуйність та гордість.

Комплексне упровадження у педагогічну практику означених вище умов

оптимізувати виховний процес, сприятиме ефективному розвитку у дітей раннього віку елементарних форм соціальної компетентності.

Висновки. У дослідженні схарактеризовано феномен соціальної компетентності та визначено специфіку її розвитку у ранньому дитинстві. Під соціальною компетентністю розуміється комплексна характеристика особистості, якою засвідчується здатність дитини двох-трьох років ініціювати, підтримувати й дорожити контактами з однолітками. Визначено критерії оцінки міри сформованості у дітей раннього віку соціальної компетентності, до яких віднесено комунікативні, вербальні, невербальні та особистісні характеристики. Оптимізацію процесу розвитку у дітей двох-трьох років соціальної компетентності пов'язуємо із створенням у ЗДО емоційно комфортного середовища, оновленням виховних технологій та збагаченням структури педагогічної оцінки.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція: затв. наказом МОН України № 33 від 12.01.2021 р.
2. Богуш А.М., Гавриш Н.В., Саприкіна О.В. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку: Підручник. К.: Слово. 2009. 408 с.
3. Докторович М. Соціальна компетентність як наукова проблема. *Психологія і суспільство*. 2009. №3 (37). С.144-147.
4. Кононко О.Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод посіб. К.: Світич 2009. 208 с.
5. Кононко О.Л. Психолого-педагогічні аспекти розвитку дитини раннього віку: Навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя. 2018. 255 с.
6. Олійник Л. Я працюю з малюками . Л. М. Олійник, І. А. Романюк ; ред. Т. Г. Левченко. Харків : Ранок, 2007. 152 с.
7. Особливості соціальної адаптації дітей 3-го року життя до умов дошкільного закладу. Пошуки і знахідки : матеріали наук. конф. / ДВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т" (22–24 квіт. 2014 р.); [за заг. ред. Т. А. Євтухової].– Слов'янськ, 2014. Вип. 14, т. 2. С. 30–33.
8. Поніманська Т., Козлюк О., Марчук Г. Виховання людяності: Методичний посібник. К.: Міленіум. 2008. 138 с.
9. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: монографія /Н.Гавриш, О.Рейнпольська та ін.; за заг. Ред.. О.Рейнпольської. К., Кропивницький: Імекс ЛТД. 2018. 280 с.
10. Шишова О. М. Психолого-педагогічні засоби розвитку соціальної компетентності дошкільників. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки* зб. наук. пр. / К.:КНУ ім. Тараса Шевченка, Вип. 15 2012. С. 168-174.

УДК: 373.2.015.31:316.624

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, ЩО МАЮТЬ НЕГАТИВНІ ПРОЯВИ ПОВЕДІНКИ

Олена Олексіївна Стрілець,

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя *Науковий керівник* – канд. пед. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Ніна Порфіріївна Пихтіна

Анотація. У статті висвітлено одну з актуальних проблем сучасності: проблема особливості виховання дітей дошкільного віку, що мають негативні прояви поведінки. У виховній практиці часто доводиться мати справу з дітьми дошкільного віку, що мають негативні прояви у поведінці. Це категорія дітей, які своєю поведінкою досить помітно відрізняються від ровесників. Проблема негативних проявів у поведінці дітей дошкільного віку, потребують ретельнішого вивчення питань шляхів і засобів своєчасного запобігання та подолання негативних проявів у поведінці дошкільників.

Ключові слова: виховання, виховання дошкільників, негативні прояви у поведінці дошкільників, негативна поведінка у дітей.

Актуальність. Негативні прояви в поведінці дітей – це інтегроване явище, яке залежить від багатьох соціально-економічних, психолого-педагогічних чинників, серед яких сім'я й середовище установи займають провідне місце. Однак ускладнення і труднощі, які переживає кожна дитина, потребують від вихователів батьків підвищеної уваги та особливої педагогічної майстерності.

Для формування й розвитку здорової особистості вирішальне значення має її ранній емоційний досвід. Наукові дослідження і педагогічна практика засвідчують, якщо дитина дошкільного віку розвивається відповідно до встановлених вікових норм, то головною причиною відхилень в її поведінці є здебільшого неправильне виховання в сім'ї. Відсутність системи ціннісних орієнтацій, непослідовність сімейних дисциплінарних вимог, невміння дорослих налагодити психологічний контакт з дітьми спричиняють виникнення таких відхилень у дитячій поведінці, як агресивність, замкнутість, пасивність, тривожність, невпевненість, плаксивість, жорстокість, жадібність, нечесність, агресивність, впертість, капризність тощо, які лежать в основі антисоціальної і навіть кримінальної поведінки. Таким дітям важче при звичаїтися до нового,

вони частіше конфліктують з ровесниками та членами своєї родини.

На нашу думку, на жаль, недостатньо дослідженою є проблема негативних проявів у поведінці дітей дошкільного віку, потребують ретельнішого вивчення питань шляхів і засобів своєчасного запобігання та подолання негативних проявів у поведінці дошкільників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За оцінкою Н.Пихтіної, Т.Федорченко, О.Потапової, виникнення негативних проявів у поведінці дошкільників зумовлене кризами розвитку дитини, неправильним вихованням, недостатньою увагою з боку батьків, несприятливими умовами адаптації дитини до оточуючого середовища. Над цією проблемою працювали та інші.

А.Кочетов та Н.Верцинська вважають, що уже в дошкільному віці в наслідок неправильного виховання в сім'ї виникають негативні прояви у поведінці дитини: невміння гратися з однолітками, спілкуватися з ними, неправильне ставлення до старших і до самого себе.

Метою статті є теоретичне обґрунтування педагогічних умов виховання дошкільників з негативними проявами у поведінці.

Виклад основного матеріалу. Для ефективного виховання дітей з негативними проявами у поведінці, важливо розуміти природу та чинники їх детермінації. На думку Т.Федорченко, знання вікової специфіки психічного розвитку дітей дошкільного віку та молодшого шкільного віку є обов'язковою умовою для розв'язання комплексу проблем з організації виховної та навчальної діяльності й спілкування дитини [1, с. 76].

Науковці (В.Оржеховська, Н.Пихтіна, Т.Федорченко) зазначають, що значна частина батьків мають надто поверхові уявлення про виховну та корекційну роботу з дітьми дошкільного віку, що мають негативні прояви поведінки, як про складний процес. Оптимізація загального стану дитини в цей період та керування її поведінкою потребує глибокого розуміння психофізіологічних особливостей дитини, а тому вимагає підвищення психолого-педагогічної освіченості батьків, з метою уникнення неправильних виховних впливів. Великого значення має тісна співпраця ЗДО із сім'єю, що спрямовується на подолання негативних проявів поведінки. При злагодженій співпраці дошкільної установи та сім'ї можна уникнути багатьох труднощів, що виникають в процесі попередження негативних проявів у поведінці дошкільників [2, с. 73].

Оскільки негативні прояви у поведінці, з'являються досить рано, то помилки й прорахунки, вихователів і батьків, поглиблюють розвиток цих проявів, коли дитина приходить до школи. Нездатність батьків виробити сприятливу для розвитку дитини виховну позицію може призвести до серйозних порушень у стосунках з дітьми та до проявів жорсткості стосовно них. Як наслідок, у дитини формуються прагнення пошуку психологічної помсти чи, навпаки, загострене прагнення пошуку психологічного захисту, опіки з боку інших людей.

В результаті неадекватне батьківське ставлення викликає деформацію особистості дитини, ускладнює можливості її самореалізації, актуалізуючи

негативні вчинки. Такий широкий спектр проблем, які виникають у роботі з дітьми, схильними до негативних проявів у поведінці, потребують пошуку особливої стратегії виховного впливу на них. Тож, щоб допомогти дитині, схильній до негативних проявів у поведінці, слід дотримуватись єдності вимог в роботі та спілкуванні з такими дітьми як у дитячому садку, так і вдома, тому вихователі та батьки повинні слідкувати за своєю поведінкою у відповідь на негативні прояви поведінки дошкільника. Особливо батьки повинні завжди працювати над реакцією на негативні прояви, адже більшість часу дитина проводить вдома.

Вибір дорослим педагогічно–доцільного реагування, є важливим оскільки це припиняє негативний прояв, утримує дитину від подібних проявів у майбутньому. Тобто адекватне реагування пропедевтичне тому, що запобігає негативним проявам та коригує їх.

Педагогічна культура є складовою частиною загальної культури батьків, це особлива підсистема, особливий вид загальної культури, що проникає в усі сфери життя, де є елементи соціального успадкування. Педагогічна культура співвідноситься із загальною культурою як елемент, що фіксує способи реалізації сутнісних сил людини; як характеристика ступеня активності в діяльності з передачі соціального досвіду; як характеристика ступеня усвідомлення суб'єктом педагогічного впливу діалогічності і суб'єкт-суб'єктного характеру педагогічного процесу; як характеристика включеності в процес формування підростаючого покоління.

Ставлення батьків до потреб виховання не є однозначним, а тому й вихователю слід відповідно будувати свої взаємини з батьками так, щоб допомогти дитині зберегти емоційний, душевний комфорт дитини в умовах дошкільного закладу і родини. Тому, оптимізація взаємодії педагога з батьками у попередженні негативних проявів у поведінці дітей на основі кращого превентивного досвіду повинна базуватися, перш за все, на підвищенні рівня їх психолого-педагогічної освіченості.

Тож, завдяки тісній взаємодії і співпраці сім'ї та ЗДО, можливе попередження негативних проявів у поведінці дошкільників.

Психологами доведено, що потреби в любові, повазі та визнанні є фундаментальними людськими потребами. Їх задоволення – необхідна умова нормального розвитку дитини. Якщо потреба дитини в любові не задоволена, то вона ніколи повністю не зможе реалізувати свої здібності. Саме тому, науковці рекомендують батькам навчитися виражати свою любов так, щоб дитина це відчувала, тоді вона зрозуміє, що не байдужа їм [3, с. 69].

На думку Т.Гурлевої, формування у дитини дошкільного віку відчуття, що її приймають, люблять, захищають та уникають негативного оцінювання її поведінки дорослими являються головними умовами попередження важко-виховуваності дошкільника. Фундаментом розвитку здорової психіки малюка, є відчуття того, що її люблять, вона захищена, незаперечно й повно приймається значущими людьми, якими є мати й батько, вихователі тощо.

Окрім любові, дитина час від часу отримує певні реакції у випадку, коли дії малюка відповідають вимогам батьків, найчастіше його хвалять, заохочують, підбадьорюють [4, с. 16].

Приділяти позитивну увагу – завдання турботливе і непросте. Чим більше позитивної уваги вихователь та члени родини будуть приділяти дітям, тим менше негативної уваги вимагатимуть вони у дорослих через порушення поведінки у садочку.

Тож, основою для вибору дорослим педагогічно доцільної поведінки може бути: загальна культура членів родини; психолого-педагогічна освіченість членів родини; рівень обізнаності педагогів та батьків стосовно забезпечення базових потреб дитини в увазі, любові, визнанні.

Висновки. *Таким чином, вивчивши погляди вчених на проблему виховання і перевиховання дітей дошкільного віку з негативними проявами у поведінці можна зробити такий висновок: лише при врахуванні індивідуальних особливостей вихованця, його потреб, інтересів, спільна робота батьків та педагогів забезпечить виховання дитини, усунення негативних проявів у її поведінці.*

Вибір дорослим педагогічно – доцільного реагування, є важливим оскільки це припиняє негативний прояв, утримує дитину від подібних проявів у майбутньому. На думку науковців (Н.Пихтіна, Т.Федорченко, В.Оржеховська та ін..) умовою вибору дорослим педагогічно – доцільного реагування можуть бути: рівень загальної культури членів родини; рівень психолого-педагогічної освіченості членів родини.

Список використаних джерел:

1. Федорченко Т. Причини негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного віку, які впливають на формування її культури поведінки. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2015. Вип. 52. С. 76.
2. Оржеховська В. М. Профілактика девіантної поведінки неповнолітніх : навч. Посібник / В. М. Оржеховська, Т. Є. Федорченко. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2008. С.73
3. Пихтіна Н.П. Відхилення в поведінці дітей дошкільного віку: характеристика, чинники виникнення та стратегія усунення / Соціально-моральний розвиток і виховання дитини дошкільного віку. Колективна монографія (за загальною редакцією О.Кононко). Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2020. 287 с.
4. Цуркан Т. Г., Максимчук А. Ю. Вплив сім'ї на виховання культури поведінки дитини. *Педагогічні науки теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 10 (54). С. 69.
5. Гурлєва Т. Відхилення в поведінці й розвитку дошкільнят. Як їх уникнути? // *Дошкільне виховання*. 1997. № 6. С. 16.

УДК 373.2.017:17]:398.8(477)

УКРАЇНЬСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ

ЯК ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Катерина Анатоліївна Устименко

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Світлана Іванівна Матвієнко

Постановка проблеми. Патріотичне виховання – один із найбільш дієвих на сьогодні напрямів реалізації оновленої державної ідеології та політики; напрям культурної й освітньої діяльності, що особливо нагальним визначається стосовно дітей і молодого покоління. Реалії, з якими зі стикнулася наша держава після початку російської військової агресії, згуртування українців навколо ідеї перемоги над загарбником визначила правильність підходів у національній політиці України за часів незалежності. Плекання нової формації українців-патріотів за більш ніж тридцять років надало результати, які засвідчують міцність і непохитність духу й волі кращих представників української національної ідеї.

Запорукою успіхів у вихованні молодого покоління слугувала розроблена на державному рівні система національно-патріотичного виховання, запроваджена від початку військової агресії Росії на українських територіях у 2014-му році. Основи патріотичного виховання дітей дошкільного віку відображено в низці законодавчо-нормативних документів періоду 2015/2016 рр.: Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016/2020 рр.) (затверджено Указом президента України від 13. 10. 2015 р. за № 641) Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (від 16. 06. 2015 р. № 641), Постанові МОН України "Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді" (2015 р.), інструктивно-методичних рекомендаціях МОН України "Про організацію національно-патріотичного виховання у дошкільних навчальних закладах" (2016 р.).

Усе більше виховних заходів проводиться в останні роки з метою підвищення ролі національної культури у житті суспільства, у вихованні в дітей і молоді основ патріотизму, залучення їх до джерел та сьогодення української народної культури. Музичне мистецтво відіграє тут провідну роль, і розробка теоретичних і методичних матеріалів щодо його значення у патріотичному вихованні дітей і молоді є важливою. Цим і обумовлюється *актуальність даної статті*.

Мета статті: надати коротку характеристику патріотично-виховному потенціалу української народної пісні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти проблеми патріотичного виховання розглянуто у наукових працях В. Бичка, О. Забужко, І. Надільного, І. Стогнія, В.Шинкарука та ін. У роботах І. Беха, А. Богуш, М. Боришевського, В.Котирло, Ю.Трофімова, О. Чебікіна та інших, досліджено поняття "патріотизм". Проблему патріотичного виховання дітей досліджують сучасні педагоги П. Ігнатенко, Н. Косарева, Л. Крицька, В. Поплужний, Ю. Руденко, М. Стельмахович, П. Щербань.

Композитори минулого М. Вериківський, В. Верховинець, М. Дилецький, З. Кодай, П. Козицький, М. Леонтович, К. Стеценко, та інші заклали методичні прийоми та основи роботи з дітьми, що дозволяють сучасному педагогу-практику працювати за методиками в різних вікових групах із впровадженням власного творчого досвіду, зокрема у вокально-хоровій роботі з патріотичними піснями.

Питання про роль української народної пісні в духовному житті народу знайшли відображення в працях А. Авдієвського, О. Дея, І. Зязюна, Г. Нудьги, М. Стельмаховича, С. Мишанич, Ф. Колесси, В. Гнатюка та ін. науковців.

Виклад основного матеріалу. Важливу роль у формуванні патріотичних почуттів у молодого покоління відіграє музичне мистецтво, яке відрізняється універсальністю впливу на внутрішній світ людини. Як зазначив В. Сухомлинський: "Мистецтво – величезна сила, яка може пробудити почуття гордості за людину. Необхідно, щоб це почуття пробудилося і зміцнилося у зв'язку з патріотичними ідеями, сутність яких розкривається в художніх образах" [10, с. 23].

Народна пісня патріотичного змісту не тільки будить любов до рідного краю, а й мотивує молоде покоління до вивчення рідної мови, пробуджує в них паростки патріотизму, милосердя, формує духовність та естетичний смак. Кожна пісня має в основі словесний текст та музичний матеріал. Ці два компоненти міцно між собою пов'язані, але кожен із них у процесі мистецької творчості й естетичному сприйманні виконує свою роль. Слово передає думки, поняття, уявлення, тобто інтелектуальні складові психіки людини, а музика – підсилює її емоційні та духовні переживання. Виданий українській режисер О. Довженко стверджував, що українська народна пісня – це геніальна поетична біографія українського народу. Адже народна пісня, мова, традиції перебувають у нерозривному зв'язку з конкретним місцем на землі, яке сьогодні називають *геокультурою* [3].

Видатні діячі української культури Климент Квітка та Леся Українка багато років тому наголошували на необхідності вивчення народних пісень, музики в зв'язку з тим середовищем, де вони звучать. Польський митець Адам Міцкевич вважав народну пісню духовним обличчям нації, а Григорій Тютюнник говорив, що в пісні сповідується душа. Музика переважно відображає емоційні переживання з їх найрізноманітнішими відтінками. Вони можуть бути настільки тонкими та глибокими, що їх не можна виразити словами. Музика впливає на емоції людини безпосередньо, в той час, коли всі інші види мистецтва діють на

відчуття через думки й уявлення [6, с. 48].

Творчість видатних українських композиторів М. Лисенка, П. Ніщинського, К. Стеценка, Я. Степового, М. Аркаса, Б. Лятошинського, Д. Січинського, М. Леонтовича, С. Людкевича, Л. Ревуцького, В. Косенка, М. Вериківського, П. Козицького ввібрала в себе красу та мальовничу колоритність українських мелодій. Можна стверджувати, що першоосновою всієї української музичної культури є українська пісенна культура.

Т. Коваль надає українській народній пісні особливого значення у питанні формування духовності та основ патріотизму у молодого покоління. На думку дослідниці, народні пісні та хорові твори завжди були дієвими засобами виховання самосвідомості українського народу, протистояли націоналізму та релігійному гнобленню з боку інших народів. У козацьких класах хорове виконання патріотичних пісень формує в учнів найкращі якості козака-лицаря, впливає на формування козацького духу майбутнього воїна-патріота, захисника рідної землі з вираженою українською національною свідомістю, сприяє згуртуванню, активізує діяльність дитячої козацької громади. Українська народна пісня виховує в козачат загальний смак до прекрасного, розвиває естетичне почуття, сприяє гартуванню сильного непоборного духу, збагаченню духовної сутнісної основи майбутнього захисника Вітчизни [3, с. 108].

Як зазначають Б. Брилін, В. Бриліна, сучасна концепція музично-естетичного виховання дітей та учнівської молоді спирається на найкращі зразки української народної педагогіки, що містять у собі виховання любові та поваги до народних видів мистецтва, історичної культурної спадщини. Формування таких основних компонентів духовного світу у дітей та юнацтва як національної самосвідомості, патріотичних почуттів, пов'язане з всебічним використанням кращих зразків українського музичного фольклору. Кожен народ, нація, етнічна група мають свої культурно-освітні традиції, на яких будується національна школа. Виховання молодого покоління, оволодіння національною рідною культурою молодим поколінням та основами культури інших народів стає запорукою повноцінного громадського життя [1].

Думку про необхідність більш широкого запровадження засад регіональної культури у практику закладів освіти підтримують Т. Анікіна, І. Газіна, В. Лаппо, Н. Бондаренко, С. Рашидова та ін. дослідники. З тим, українські діти повинні знати як культури свого рідного краю, свого народу, так і доступні для розуміння дітей елементи культур інших народів світу.

Сучасна освіта не може існувати поза традиційною культурою нації.

Корифеї української педагогіки неодноразово визнавали, що необхідно спочатку покладатися на культурні та історичні цінності нації, а потім пізнавати традиції інших народів. Освіта повинна бути глибоко пронизана національним духом. Дух нації виникає з появою самого людського суспільства; він допомагає зберегти національну мову, культуру, традиції, служить основою національної самовизначеності та національної освіти.

У дисертаційному дослідженні І. Газіної проаналізовано педагогічні умови формування першооснов національної самосвідомості у старших дошкільників засобами української народної музики. Дослідниця вказує на те, що для здійснення комплексного виховного впливу на дітей старшого дошкільного віку з метою формування першооснов національної самосвідомості слід максимально використати весь потенціал українського музичного фольклору в усіх доступних для дітей дошкільного віку формах та проявах (пісня, танець, народні ігри, гра на дитячих музичних інструментах). Поряд зі специфічними дитячими піснями (колискові, забавлянки, потішки) мають бути присутні й пісні для дорослих, проте, які є зрозумілими дітям 5-6-річного віку (історичні, козацькі, гайдамацькі тощо) [2, с. 6].

Дослідниця О. Сафарова проаналізувала роль музичного фольклору у патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку [10, с. 23].

С. Матвієнко вказує на те, що у музично-виховній практиці слід надавати дітям також зразки регіональної музичної культури []. На думку дослідниці, культура рідного краю – потужне джерело збагачення уявлень дошкільників про неповторність, самобутність того регіону України, в якому вони зростають. З тим, педагоги повинні самі бути глибоко обізнаними своєрідністю елементів регіональної культури (фольклором, декоративно-ужитковим мистецтвом, сучасними творами культури рідного краю). Проте, як зазначає С. Матвієнко, "культурний потенціал окремих регіонів нашої держави, задіюється нині недостатньо. Це пояснюється, перш за все, відсутністю підготовлених фахівців, здатних ефективно використовувати в роботі елементи регіональної культури та виховний досвід рідного краю" [4, с. 36].

Особлива роль щодо використання регіонального народно-пісенного матеріалу відводиться вихователю, який повинен бути глибоко ознайомлений з елементами культури рідного краю, активно залучати його у роботу зі дітьми. Діяльність вихователя у напрямі патріотичного виховання старших дошкільників засобами музичного фольклору потребує використання таких методів, як складання фольклорної карти краю, упорядкування фонотеки, складання добірки музично-етнографічної і літературно-фольклорної спадщини рідного краю [там само].

В. Семенчук вважає українську народну пісню дієвим запобіжником бездуховності сучасної молоді. Українці, стверджує він, – "одна з найспівучіших і найобдарованіших музично націй. Вона має чи не найбільше пісенне багатство у світі – понад 500 тисяч пісень. Увійти у світовий культурний простір наша держава зможе не наслідуючи будь-які (і часто-густо не найвищого ґатунку) прояви західної культури, а плекаючи і гідно представляючи свою – багатовікову, самобутню й неповторну" [9].

Виховання нового покоління українських патріотів слід розпочинати вже з періоду дошкільного дитинства. Про це зазначено у змісті Базового компоненту дошкільної освіти в Україні, в якому наголошено на необхідності найбільш раннього прилучення дитини до системи культурних цінностей і

традицій українського народу, його фольклорної скарбниці, виховання шанобливого ставлення до рідної мови, формування культури міжетнічних та міжособистісних взаємин.

Висновок. Твори музичного мистецтва, зокрема – українські пісні, здавна широко використовувалися у педагогіці як засіб формування в дітей моральних норм та оцінок з позицій добра, справедливості, розуміння ними вчинків і поведінки дорослих, а також закладання у дітей громадянської позиції. Саме тому слід приділяти велику увагу добору музичного репертуару, який заронить у серцях дітей любов до рідної музики, рідного слова, образів природи рідного краю, своєї країни тощо. На цій основі плекається почуття єдності з природою, людьми свого краю, своєї Батьківщини, спільності намірів про краще майбутнє, свободу, національну самовизначеність.

Список використаних джерел:

1. Брилін Б., Бриліна В. Театралізація української народної пісні як засіб музично-естетичного виховання молодших школярів. <http://93.183.203.244/xmlui/handle/123456789/6734>
2. Газіна І.О. Формування першооснов національної самосвідомості у дітей старшого дошкільного віку засобами української народної музики: автореф. дис. ... канд. пед. наук; спец. 13.00.08 / Інститут проблем виховання АПН України. Київ. 2008. 20 с.
3. Коваль Т.В. Виховання молодших школярів засобами української народної пісні в умовах Нової української школи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім "Гельветика", 2020. Вип. 27. Том 3. С. 107-112.
4. Матвієнко С.І. Регіональна культура як засіб удосконалення фахової підготовки майбутніх вихователів. *Імідж сучасного педагога*. 2010. 6/7. С. 36-37.
5. Матвієнко С.І. Теорія та методика музичного виховання дітей дошкільного віку: навч. посібн. 2017. 298 с.
6. Радчук Н. Українська народна пісня як засіб патріотичного та духовного виховання козачат-хортингістів. *Теорія і методика хортингу*. 2016. Вип. 5. С. 47-48.
7. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. Київ: Вид.-во ім.О.Теліги, 2013. 328 с.
8. Сафарова О.В. Музичний фольклор як засіб патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. *Вісник студентського наукового товариства НДУ ім. М.Гоголя*. 2018. Вип.18. С. 252-254.
9. Семенчук В. Українська народнопісенна культура як засіб формування

національної самосвідомості особистості.
https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/13/visnuk_20.pdf

10. Сухомлинський В.О. Проблема виховання всебічно розвиненої особистості. Вибрані твори: в 5 т. Київ: Рад. шк., 1977. Т. 1. 80 с.

УДК 373.2

НАСТУПНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ІГРОВИХ ФОРМ У РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ В УМОВАХ ЗДО

Суламита Олександрівна Устимчук

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Ніна Порфіївна Пихтіна

Постановка проблеми. Заклад дошкільної освіти – це сходинка в житті кожної людини. В ній дитину виховують, навчають, а також вона починає пізнавати навколишній світ та оточуючих її людей. Але світ швидко змінюється і розвивається, а з ним і ЗДО. Тому освіта рухається вперед, використовуючи на заняттях різні методи та форми. Головним завданням батьків та педагогів є розвиток вільної та творчої людини, яка зможе легко орієнтуватися в різного типу ситуаціях та практично використовувати свої знання і навички у власних діях, а також критично мислити.

Багато хто з нас знає, що діти краще засвоюють, запам'ятовують через ігрову діяльність. У Базовому компоненті дошкільної освіти (БКДО) під ігровою компетентністю розуміють здатність дитини до вільної, емоційно насиченої, спонтанної активності з власної ініціативи, в якій реалізується можливість застосування наявних і освоєння нових знань та особистісного розвитку через прагнення дитини до участі в житті дорослих шляхом реалізації інтересів в ігрових та рольових діях в узагальненій формі [1, с.14].

На будь-якому рівні освіти має забезпечуватися наступність, підготовка. І заклад дошкільної освіти не виняток. Адже в наш час майже у кожній освітній програмі прописаний портрет дитини напередодні вступу до школи, а також результати яких має досягнути дитина у ЗДО. Дійти до поставлених цілей без

стресу для дітей, можна завдяки ігровим формам у роботі з дошкільниками. Але, на жаль, проблема реалізації ігрових форм у роботі з дошкільниками в умовах ЗДО є недостатньо опрацьована.

Мета статті: теоретично обґрунтувати педагогічні умови забезпечення наступності реалізації ігрових форм у роботі з дошкільниками в умовах ЗДО.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У працях вітчизняних педагогів та психологів таких як: Л.А. Венгер, В.В. Давидов, Д. Б. Ельконін, В. О. Сухомлинський та багато інших розкривається роль гри як одного з найважливіших елементів у процесі підготовки до школи.

Н.В. Кудикіна зробила великий вклад власними працями у розвиток педагогічних наук, які приділяли увагу ігровій діяльності дітей. Це: монографії "Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі", "Теорія ігрової діяльності дітей" та інші. В них педагог розкрила сутність гри, виділила їх класифікацію, розкрила специфіку методики педагогічного керівництва інтелектуальними та творчими іграми для дітей молодшого шкільного віку.

"Наступність ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу "Школа – дошкільний заклад"" досліджувала О. Чепка, де визначила сутність таких понять: "наступність ігрових форм навчальної діяльності", "ігрові форми", "навчальна діяльність" тощо.

Виклад основного матеріалу. Дошкільна освіта – це одна із рівнів у безперервності освіти і вона є обов'язковою. Перед кожним педагогом постає таке завдання, як досягти мети Базового компоненту дошкільної освіти. Це: зберегти самоцінності дошкільного дитинства; визначення особливостей та вимог до рівня розвиненості, освіченості та вихованості дитини дошкільного віку; забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою [1, с.3]. З цього можна сказати, що заклад дошкільної освіти – це місце де, виховують, навчаються та граються.

У Законі Україну "Про освіту" поняття "освітня діяльність" трактується, як діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті [3]. Простими словами можна сказати, що освітня діяльність – це діяльність, яка забезпечує розвиток дітей дошкільного віку.

Розвиток дитини дошкільного віку залежить від опанованою нею ігровою компетентністю, адже саме у цьому віці провідною діяльністю є ігрова. Як зазначав В. Сухомлинський: "Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається цілющий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, яка запалює вогник допитливості і цікавості". У Базовому компоненті зображена ігрова класифікація: самодіяльні вільні ігри (ігри-експериментування, сюжетно-відображувальні, сюжетно-рольові, театралізовані), ігри, що організовані за ініціативою дорослих з метою навчання (сюжетно-дидактичні, дидактичні) та з метою організації дозвілля

(інтелектуальні, карнавальні, обрядові, драматизації, хороводи, ігри-естафети) [1, с.14]. Ігрові форми у роботі з дошкільниками можуть бути використані від декількох хвилин до цілого заняття та на різних етапах.

Світ рухається, а разом з ним і освіта. Деякі ланки освіти розвиваються швидше, деякі повільніше. І для того, щоб вирішити дану проблему потрібно забезпечити принцип наступності у кожній ланці системи неперервної освіти. Наступність в навчанні – послідовність і системність у розміщенні навчального матеріалу, зв'язок і узгодженість ступенів і етапів навчально-виховного процесу. Здійснюється при переході від одного уроку до наступного (тобто в системі уроків), від одного року навчання до наступного [2, с. 227]. Додержуючись наступності педагоги допомагають дитині перейти з однієї ступені на іншу без негативних наслідків для неї.

Наступність навчальної діяльності в умовах дошкільної та шкільної освіти характеризується:

1. Злагодженою роботою педагогів, спрямованою на формування знань, умінь та навичок старших дошкільників і першокласників на основі зв'язку та узгодження змісту, форм, методів та засобів навчання в умовах цих двох ланок освіти.

2. Взаємозв'язком провідних видів діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, спрямованих на їх пізнавальний розвиток [6].

Наступність дитячого розвитку, виховання й освіти передбачає: конкретизацію та впорядкування змісту освіти у відповідності з основними сферами життєдіяльності (природа, культура, людина); інтеграцію дитячих видів діяльності та поєднання самостійної діяльності дитини з ігровою та навчальною, репродуктивною й творчою, за зразком й експериментальною; різні форми організації дітей (індивідуальні, групові, колективні); організація розвивального життєвого простору групи, класу з орієнтиром на індивідуальні й колективні вікові потреби дітей; упорядкованість і водночас гнучкість щодо часової організації дітей у дошкільній та початковій школі [4].

Визначити сутність поняття наступності реалізації ігрових форм у роботі з дошкільниками в умовах закладу дошкільної освіти можливо лише дослідивши навчальну діяльність в ЗДО та початковій школі. Ігрова форма освітньої діяльності – це засіб організації навчання з використанням великої кількості ігрових методів. Діти ростуть, а значить і змінюється зміст і характер їх ігрової діяльності. Основні ігри в старшому дошкільному та молодшому шкільному віці є дидактичні ігри, які створені для завдань навчання.

Наступність ігрових форм навчальної діяльності – це взаємозв'язок та узгодженість способів взаємопереходу ігрової і навчальної діяльності, при яких знання, уміння й навички формуються у визначеному порядку: коли кожен наступний елемент навчального матеріалу, опираючись на попередній, взаємопов'язується з ним і готує до засвоєння нового [6, с.11]. Забезпечити наступність реалізації ігрових форм у роботі з дошкільниками в умовах

закладу дошкільної освіти можливе коли дотримують педагогічних умов. А саме: цілісна та структурована організація освітньої діяльності ЗДО та початкової школи; визначення рівня знань, умінь та навичок дітей, їхнє подальше зростання та вдосконалення. Наступність реалізації ігрових форм у роботі з дошкільниками досягається шляхом взаємозв'язку, погодження та послідовності ускладнення завдань.

Висновки. Отже, наступність реалізації ігрових форм у роботі з дошкільниками в умовах ЗДО – це взаємозв'язок, завдяки якому відбувається поступове ускладнення рівнів, завдань. Поступовий перехід від однієї ланки системи освіти на іншу відбувається без стресу завдяки ігровим формам навчання. Адже дошкільний вік – це вік ігор.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Нова редакція) [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiy_u%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 374 с.
3. Закон України "Про освіту" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
4. Романенко Л. В. Наступність природничої освіти в дошкільній – початковій школі. *Перлини наукового пошуку* :зб. наук. статей. Хмельницький :ХмЦНІІ, 2013. С. 163–169.
5. Чепка О. В. *Наступність в організації навчальної діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.* / О. В. Чепка. // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. – 2007.
6. Чепка О. В. Наступність ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу "Школа – дошкільний заклад" :автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Дошкільна педагогіка" Київ, 2006. – 28 с.

УДК: 373.2.

**СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ОСВІТЬОГО НАПРЯМУ
"ДИТИНА В СЕНСОРНО – ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ"
БАЗОВОГО КОМПОНЕНТА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Хашаба Тетяна Валеріївна

вихователька

ЗДО №23 "Розвивайко"

м. Ніжина

Постановка проблеми. Інтегрований дидактичний модуль на занятті з логіко-математичного розвитку.

Мета статті: реалізація інтегрованого дидактичного модуля на занятті з логіко – математичного розвитку дошкільників" на сьогоднішній день є досить актуальною, оскільки спрямована на всебічний розвиток дитини, формування пізнавальних умінь та навичок, розвиток критичного мислення, широкої палітри інтелектуальних дій необхідних для життя у сучасному високо-технічному інформаційному суспільстві. Саме розкриття цієї теми дає можливість не просто дати дітям готовий багаж знань, а навчити їх самостійно оволодівати способами здобуття потрібної інформації: оперувати, діяти, робити висновки, розмірковувати, досліджувати, а потім застосовувати набуті знання у практичній діяльності.

Виклад основного матеріалу.

Сюжетно – рольова гра "Ательє".

Інтегрований дидактичний модуль з формування елементарних математичних уявлень у старших дошкільників.

Мета:

- розвивати у дітей інтерес до сюжетно-рольових ігор, допомогти створити ігровий простір. Учити дітей розподіляти ролі та діяти згідно з обраною роллю. Формувати вміння об'єднуватися у підгрупи відповідно до ігрового сюжету.
- Розвивати зв'язне мовлення: описувати бажану модель, логічно і послідовно формувати свою думку, будувати діалог. Удосконалювати дотримання правил культури мовленнєвого спілкування. Розширювати словник словами назвами професій та трудових дій працівників ательє.
- Закріплювати знання дітей про роботу працівників ательє: приймальника, модельєра – дизайнера, закрійника, швачки, механіка, директора. Ознайомлювати з вимірювальними інструментами, як сантиметрова стрічка, крейда, лекала. За допомогою простих знарядь вводити в практичну, відтворювальну діяльність.
- Вчити дітей складати інтелектуальну карту до тема: "Ательє", називати протиріччя в значенні одягу для людей (одяг – добре, одяг – погано), закріпити послідовність виготовлення одягу. Закріплювати назви днів

тижня, формувати уміння складати алгоритм замовлення, створювати моделі суконь використовуючи ігрові технології: В. Воскобовича, Легконструктор, "Нумікон", "Танграм", прикраси – утворюючи схематичний малюнок за допомогою з'єднання цифр. Закріплювати рахунок в межах 10, уміння визначати та називати суміжні числа. Вправляти дітей в розв'язуванні прикладів на "+" і "-", порівнювати цифри за допомогою знаків ">", "<". Розвивати операцію порівняння. Уточнювати поняття симетричності, пропорції, частини і цілого, вправляти в умінні орієнтуватися на аркуші паперу.

- Удосконалювати уміння дітей користуватися умовною міркою, працювати з друдлами викладаючи геометричні фігури в певній послідовності. Виховувати відповідальність, вміння спілкуватися, бажання гратися дружно.

Матеріал: відео презентація "Який буває одяг", ілюстрації для складання інтелектуальної карти, гра "Одяг – добре, одяг – погано"; мнемотаблиці з прислів'ями, схема – послідовність виготовлення одягу, журнали мод; праска, дошка для прасування, мірні ложки, умовні мірки, чашки, ложки, стаканчики, каси – 2шт., гаманці, гроші, іграшковий комп'ютер, картки – замовлення, квитанції, кишеньки – дні тижня; сантиметрова стрічка – 3 шт, умовні мірки – смужки, цифри від 1 до 10 – 2 набори, картки з прикладами на "+" та "-", ">" та "<"; картки "Знайди за тінню, пройди лабіринтом", деталі різної геометричної форми з тканини, катушки; картки – друдли, геометричні фігури: квадрат, трикутник, прямокутник, коло, овал, ромб; шапка з одягом для ляльок, зразки тканин, книжки – подарунок.

Хід гри:

Діти заходять до залу, вітаються з гостями:

Ми у коло всі стаємо:
Гарний настрій роздаємо.
Тож долоньки наставляйте,
Жменьку радості спіймайте.
Швидко з друзями діліться,
І гостям всім посміхніться!
Гарно розпочнемо день.
Всім вітання! Діти: Добрий день!

На екрані телевізора включено відео презентацію "Який буває одяг?", діти відповідають на запитання вихователя, складають інтелектуальну картку, після кожного запитання на екрані з'являється правильна відповідь.

Вихователь:

- Діти, послухайте, будь ласка, загадку і спробуйте відгадати:
Скрізь ти бачиш речі ці,
Адже в них зручно й тепло,
Їх багато є на світі,
Їх пам'ятають діти.

Ці речі треба знати
У них добре грати й спати.
Гуляти влітку і в мороз,
І навіть в холод сховати ніс. (Одяг)

Запитання:

- Що ви робите вранці, після вмивання?
- Що було б, якби ви не знайшли свого одягу?
- Який буває одяг?
- Звідки батьки беруть одяг?
- Як він потрапив до магазину?
- Чим відрізняється одяг кожного з вас?
- Що спільного у вашому одязі?
- Чи потрібно берегти одяг?

Вихователь: увага, на екран. Дидактична гра "Одяг добре – одяг погано".
Одяг добре, коли: захищає від холоду, красивий, чистий, святковий, зручний, захищає від сонця, є для дівчаток, для хлопчиків, різних розмірів, м'який;
Одяг погано, коли: не захищає від холоду, від спеки, він малий або великий, одягнений не по погоді, брудний, колючий, одягнений не за призначенням.
(Картинка на екрані відповідає кожній правильній відповіді).

Вихователь:

Ви зрозуміли, діти, що усі люблять носити зручний, красивий одяг. А щоб одяг було приємно носити, його треба уміти правильно шити. Тому пропоную назвати і запам'ятати правила: "Сім разів відмір, один раз відріж", "Куди голка, туди і нитка", "Тонка нитка швидко рветься", "Без голки сукню не зшиєш" – (діти складають прислів'я за мнемотаблицями).

- А де ми можемо зробити замовлення на пошиття одягу?
- Тож, пропоную пограти в гру "Ательє". Якщо бажання є у вас, розпочати нам вже час. Як ми назвемо своє ательє?
- Щоб розпочати свою роботу працівники повинні знати послідовність виготовлення одягу. (Вихователь пропонує дітям розглянути схему в картинках).
- Люди яких професій працюють в ательє?

Вибір ролей за бажанням: приймальник, касир, модельєр, закрійник, швачка, прасувальниця, механік по ремонту швейних машин.

- Я буду директором – директор має стежити за роботою всіх працівників, щоб наші відвідувачі були задоволені. Для початку я склала схему виготовлення одягу (розглянути з дітьми).

Директор:

- Займайте свої робочі місця і ми відкриваємося. Ласкаво просимо в наше ательє "Модниця". (Діти займають свої робочі місця, у цей час заходять замовники з дітьми та без. Директор пропонує очікувати черги на дивані, розглянути журнали мод, обрати модель одягу, тканину).

- Запрошую усіх бажаючих відвідати наше ательє. Зараз приймальник запише ваше замовлення на комп'ютері. (Заходять діти, які хочуть замовити пошиття одягу, директор підводить їх до приймальника. Поки йде замовлення одного клієнта, іншим пропонує переглянути журнали мод, пройти в кафе "Вітамінка" та випити соку або чаю. Бармен: вимірює сік за допомогою умовної мірки – маленького глечика та наповнює соком стакан, наливає чай з чайника та відмірює чайною ложкою кількість цукру. Касир розраховує покупців: рахує гроші, дає здачу, чек).

Приймальник: працює за комп'ютером.

Математичні дії: 1. "Випишує квитанцію": перед дитиною картка – схема, яку треба заповнити за даним алгоритмом. Н: фото замовника, колір та форма тканини, модель одягу, дизайн (кількість прикрас).

2. "Роздруковує" три однакові квитанції. Дві – віддає замовнику, третю – вкладає в кишеню "Дні тижня".

3. Повідомляє на який день тижня буде готове замовлення.

4. Підводить замовника до модельєра – дизайнера, віддає карту замовлення.

Модельєр – дизайнер: запитує замовника, який дизайн одягу обрали, пропонує обрати тканину для одягу. Якщо замовник не може зробити свій вибір, модельєри пропонують йому свої моделі, показують ескізи, разом обирають дизайн, тканину. Коли замовник зробив свій вибір модельєри – дизайнери починають працювати.

Математичні дії: 1. Створюють моделі використовуючи ігрові технології: ігри В. Воскобовича "Чудо – соти", "Геоконт"; Лего конструктор, "Нумікон", "Танграм". (За зразком – на силуеті плаття вирізаного з паперу та за уявою).

2. Утворювати малюнок з'єднуючи цифри – моделі різних прикрас: бантик, квіточку, ґудзик, комірець, карман.

(Коли модель обрано, модельєр віддає ескіз виробу директору, він підводить замовника до закрійника).

Закрійники: знімають мірки, розкроюють виріб, відносять готові деталі виробу швачкам.

Математичні дії: 1. Користуючись сантиметровою стрічкою вимірюють довжину, ширину виробу, довжину рукава.

2. На сантиметровій стрічці позначені цифри в межах 10 для вимірювання довжини та ширини, визначивши довжину виробу, діти відшукують картку з прикладом, відповідь якого співпадає з виміряною довжиною. Діти підставляють цифри так, щоб отримати потрібну відповідь.

3. Беруть паперову стрічку (умовна мірка), вимірюють викройку добираючи її за цифрою, складають цілу викройку з двох частин.

(Поки працівники працюють, обслуговують клієнтів, директору надходить дзвінок від швачки, яка повідомляє, що зламалися три швейні машини. Терміново потрібні майстри для ремонту швейних машин).

Директор:

- Шановні майстри по ремонту швейних машин, підійдіть, будь ласка, в кімнату номер чотири, для ремонту та налагодження роботи машин.

(Заходять хлопчики, в руках у кожного портфелик з малюнком інструментів, в портфелику картка "Знайди за тінню", інструменти).

Механіки: ремонтують швейні машини.

- Зараз відшукаємо що зламалося, для початку відшукаємо потрібний інструмент.

Математичні дії:

Вправа "Знайди за тінню, пройди лабіринт".

Директор :

- Швейні машини відремонтовано, починають свою роботу швачки.

Швачки: беруть готові вирізані з тканини деталі виробу різної геометричної форми, добирають колір нитки до кольору тканини) (одягають на стержень до катушки, що на швейній машині), "зшивають" частини одягу, виготовляючи готовий виріб.

Математичні дії: 1. Вимірюють умовною міркою клаптики тканини, довжину позначають цифрою, порівнюють цифри за допомогою знаків ">" або "<".

2. Розставляють катушки з нитками в певній послідовності вставляючи пропущені цифри (до кожної катушки прикріплені цифри).

3. Добирають вид строчки викладаючи на неї геометричні фігури, чергуючи їх в певній послідовності незалежно від кольору. (Друдли).

4. Відносять зшитий одяг прасувальниці.

Прасувальниця: прасує готовий виріб, дотримується техніки безпеки.

Математичні дії:

1. Прасує одяг, при цьому дотримується поради, як правильно включити праску дотримуючись потрібної температури для прасування одягу з різних тканин – налаштувати на одиничку чи на трійку.

2. Розподіляє одяг за видом: сукні, брюки, кофти. Вивішує в спеціальні шафки, відносить приймальнику.

Замовники у приймальника забирають готовий одяг, розраховуються з ним.

Приймальник: складає одяг, розраховує замовника, віддає одяг.

Директор:

- Шановні працівниці та замовники ательє "Модниця"! Після зими прийде до нас найулюбленіша пора року усіх жінок. Як ви думаєте, яка це пора року? Весною усі дівчатка, жінки і бабусі хочуть гарно виглядати. Тому я, хочу подарувати вам ось такі книжечки "Сукня на свято". Ви зможете обрати для себе найкрасивішу модель та пошити в нашому ательє. Замовлення почнемо приймати на початку останнього місяця зими. Нагадайте мені, як він називається? Тож як завжди, ласкаво просимо нас в ательє "Модниця"! (За бажанням дітей гра продовжується або закінчується).

УДК 373.2.015:82-93

ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНІЦІАТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Анна Володимирівна Хоменко

здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя;
Науковий керівник – д. філос. (PhD)
у галузі освіти/педагогіки,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Оксана Вікторівна Лісовець

Постановка проблеми. Дитяча література відіграє важливу роль у розвитку дітей. Однак, в сучасному світі зростає необхідність удосконалення цього засобу виховання, зокрема щодо формування ініціативності у дітей.

Процес спілкування дошкільника з книгою безпосередньо спрямований на становлення, соціалізацію особистості та прояв нею ініціативності. Книга має великий вплив на розумову, духовну та емоційну сфери дитини, і тому уточнення місця і ролі дитячої літератури як засобу впливу на особистісний розвиток дошкільника є сьогодні актуальним.

Мета статті: дослідити та обґрунтувати роль дитячої літератури у формуванні ініціативності старших дошкільників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У загальній педагогіці роль дитячої літератури у всебічному розвитку дітей розкривається в працях таких науковців, як М. К. Боголюбська, Р.В. Шевченко. Багато науковців та педагогів-практиків у своїх працях описують методи вивчення літературних творів з дітьми дошкільного віку з нормальним психофізичним розвитком, зокрема, Н. О. Ветлугіна, М. К. Боголюбська, А. М. Богуш. Д. М. Білецький накреслив ідеал дитячого письменника, наділяючи його простою і ясною душею, живою фантазією, всебічними знаннями, любов'ю до дітей. О.М. Цалапова визначає дитячу літературу як особливий засіб комунікації між дорослим світом і дітьми, чудову можливість передати підростаючому поколінню багатівіковий досвід життя в суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Своїм першочерговим завданням В. О. Сухомлинський вважав "прищеплювати невгасиму любов до книги, зробити її пристрастю, захопленням, ввести людину в світ слова як у світ краси, у дивовижний квітучий сад; утвердити в душі юного читача почуття борця, захисника справедливої ідеї" [8]. Процес читання видатний український педагог розглядав як "складну творчість" і наголошував: "Для того, щоб ввести

вихованця в світ книги, треба ввести його в світ слова" [8]. Через читання дитячої літератури відбувається формування первинного уявлення про прекрасне, відчуття краси поетичного чи прозового твору, стимулювання власної творчості дитини, національних поглядів тощо.

Ініціативність дітей засобами дитячої літератури має зростати, тобто набувати прогресуючого характеру. Зрозуміло, що вихователі не можуть належним чином вплинути на розвиток ініціативності дітей удома. Звідси випливає необхідність здійснювати систематичну та послідовну роботу щодо організації розвитку ініціативності засобами літератури в умовах дошкільного навчального закладу. Це передбачає створення умов для можливості вибору дитиною найбільш визначних для неї видів діяльності, а також прийняття дитини як активного учасника і творчого суб'єкта виховного впливу[1].

Значної уваги надавав дитячій літературі В. Г. Белінський. Він висував низку положень про значення дитячої літератури, її специфіку, тематику дитячої книги. Белінський писав: "Книга є життя нашого часу. Її всі потребують – і старі, і молоді; діти – так само. Вся справа у виборі книг для них, і ми вперше згодні, що читати погано обрані книги гірше та шкідливіше, ніж нічого не читати". У дитячу літературу входять книги, спеціально створені для дітей, та книги, написані для дорослих, але які входять у дитяче читання.

Дитяча література формує особистість дошкільника та є засобом виховання. Метою дитячих книжок має бути не тільки залучення до зайнятості дітей якоюсь справою, а й формування в них ініціативності у виконанні даної діяльності, запобігання поганим звичкам, розвиток, даних їм від природи, елементів людського духу, розвиток почуття любові та почуття нескінченності [10].

Виховна сила дитячої літератури знаходиться у прямому зв'язку з її художністю. Свої педагогічні завдання дитяча художня література вирішує завжди з урахуванням віку читачів. Важливо дати дитині підґрунтя для задоволення цієї потреби. Дитина має взаємодіяти з книгою не тільки для веселощів. Книга виховує в дошкільнику почуття гумору, ініціативності, самостійності – дорогоцінні якості, які, коли дитина підросте, "збільшать її опір" [7].

Психологи розглядають сприйняття художніх творів як наслідок розвитку особистості. Воно не дається людині від народження. Дитина не відразу сприймає твір мистецтва; на перших щаблях розвитку для дитини характерно дієве, утилітарне ставлення щодо нього.

Однак, слід зауважити, що зачатки художнього сприйняття вже виявляються в дошкільному дитинстві. Сприйняття дитиною літературного твору емоційно та цілісно відбувається вже в цьому віковому періоді, а саме в старшому дошкільному віці [2, с. 16]. Кожна нова книга – це нові переживання, нові відкриття. Однак не варто пропонувати дитині щодня щось нове, щось раніше невідоме. Світ знайомих образів, яскравих характеристик, влучних слів та виразів стає для малюка рідним та близьким. Тому важливо дати дитині можливість проявити ініціативу у виборі твору, згадати, переказати казку, розповідь, самому

вирішити, у якій послідовності спілкуватися з улюбленими книгами.

З 5-річного віку у дошкільнят виникає нестримний інтерес до змісту твору, до встановлення різноманітних зв'язків, до розуміння його внутрішнього сенсу. Найулюбленішими у дітей стають чарівні казки зі своєю чудовою вигадкою, фантастичністю, розвиненою сюжетною дією, з яскравими сильними характерами героїв [5, с. 52].

У старшому дошкільному віці дитина набуває здатність розуміти текст без допомоги ілюстрацій. У дитини формуються вміння сприймати літературний твір у єдності змісту та форми, осмислювати словесний образ, ставитись до нього як до авторського прийому. Виникає вміння не лише помічати виразне, яскраве слово, а й усвідомлювати його ще у тексті. Ускладнюється розуміння літературного героя. Дитина починає проникати у переживання, почуття, думки героя [9].

Протягом усього дошкільного періоду відбувається активний розвиток та вдосконалення здібностей до сприйняття літературних творів, формування інтересу та любові до книжок, тобто, дитина успішно формується як читач. В. О. Сухомлинський говорив: "Щоб підготувати людину духовно до самостійного життя, треба провести її у світ книг".

Проблема відбору книг для дитячого читання – одна з найбільш важливих та складних проблем літературознавства, психології та педагогіки. Відбір книг відіграє важливу роль у формуванні особистості малого читача та його когнітивних процесів.

У кожному літературному творі для дітей має бути наявність ідеї. Носієм ідеї у дитячій книзі завжди є герой. Конкретність, яскравість, чуттєва достовірність героїв, подій, деталей, відносин, переживань, закладені у літературному творі, які дають поштовх для розвитку пізнавальних процесів дошкільника.

До кола дитячого читання слід включати книги, різноманітні за темами та жанрами. Дитині потрібно відкрити багатство жанрів літератури. Це дозволить, з одного боку, формувати у дошкільнят широту читацьких інтересів, а з іншого вибірковість, індивідуальність літературних уподобань.

Художня література – це особливий вид пізнання. Звернемо увагу на соціальну дійсність, яка відображає конкретні події, факти, взаємини, що характеризують соціальний світ у певний відрізок часу.

Особливого значення для формування ініціативності набуває самостійна художня діяльність на основі літературних текстів у старшому дошкільному віці: діти нерідко об'єднуються з друзями, однолітками для спільної діяльності – розглядання книжок, ілюстрацій; декламування віршів, загадування загадок; розповідання знайомої казки з елементами обігрування, складання казки, розповіді за мотивами відомого твору; мовленнєвих ігор – складання лічилок, мирилок, закличок, римовок; інсценування улюблених віршів, казок.

Художня література в процесі ознайомлення з соціальною дійсністю

виконує кілька функцій:

– гносеологічну (пізнавальну). Будь-який літературний твір містить у собі певний набір інформації про навколишній світ, про предмети навколо нас, про людей, людські взаємини. Діти спочатку через прослуховування, а потім через самостійне прочитання пізнають цю інформацію, переробляють її.

– аксіологічну (ціннісно-утворювальну). Художня Список використаних джерел: була вироблена людством і збережена для наступних поколінь. Таким чином, зміст художніх творів спрямований на оволодіння загальнолюдськими цінностями.

– емоціогенну. Читання художніх творів – це нові переживання, емоції для кожної дитини. Художня Список використаних джерел: породжує емоції. Це такий вид мистецтва, в якому інформація та емоції нероздільні.

– регуляторну [4, с. 67].

На думку сучасних дослідників, художня література забезпечує позитивні емоційні переживання, перш за все цікавим змістом, красою художніх образів, виразністю мови, музикою віршованого мовлення. Художня література впливає на всебічний розвиток дітей та є джерелом ознайомлення їх із соціальною дійсністю. Вона формує у дитини уявлення, знання про людей, предмети, що оточує світі, але всі вони невиразні, незрозумілі, що виступають у формі здогадів, питань. Дитина хоче зрозуміти, як окремі предмети та явища, і навколишній світ загалом. Це неприборкане прагнення дітей прояснити неясне, уточнити невизначене, те що він, як правило, отримує при прочитанні книг, є найважливішим стимулом дитячої активності. Згідно з дослідженнями, неясні знання – це потужний стимул розвитку пізнавальної активності дітей, уяви та мислення дошкільнят, художня література забезпечує їх накопичення [6].

Слід зауважити, що формуванню ініціативності дошкільників засобами художньої літератури також сприяє і ігрова діяльність, в дошкільному віці все більше часу займають не тільки сюжетно-рольові ігри, а і театралізовані, дидактичні ігри та ігри за правилами. Так, автори відзначають, що беручи участь у театралізованій діяльності, дошкільник ініціативно, творчо, самостійно діє, що позначається на його практичних діях, мисленні, почуттях, спілкуванні з оточенням, ставленні до самого себе. Театралізована діяльність, яка цілком відповідає віковим психологічним особливостям дошкільників – потребі у рольових іграх, може здійснюватися за допомогою музичних казок або вистав за мотивами віршованих творів.

Із задоволенням і інтересом дошкільники користуються різними видами театралізованих ігор: як режисерськими, так і іграми-драматизаціями.

Театральні ігрові дійства об'єднують велику кількість дітей. Вони режисери і артисти, костюмери та гримери, вони ж і глядачі. На добрих вчинках дитина виховується, вчиться аналізувати власну поведінку, розуміти своїх однолітків, дорослих. Діти відчують особливе задоволення від результату своєї діяльності[3].

Висновок. Таким чином, проблема формування ініціативності дітей дошкільного віку засобами дитячої літератури протягом останніх десятиліть перебуває в центрі уваги науковців. Дитяча література відіграє величезну роль у формуванні ініціативної розвиненої особистості, сприяє удосконаленню почуттів та сприйняттю життя крізь призму людських взаємин, є джерелом розуміння духовної культури минулого і сучасності.

Список використаних джерел:

1. Гавриш Н. В. Художньому слову – гідне місце в освітньому процесі. Луганськ, 2006. 368 с.
2. Зверєва І. Д. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія. Київ: Центр учбової літератури, 2008. С. 237.
3. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія. Запоріжжя : ТОВ "ЛІПС" ЛТД, 2009. 320 с.
4. Ладивір С. Не готові знання, а вміння їх здобувати: від розвитку – до саморозвитку. Дошкільне виховання. Житомир, 2007. № 8. С. 3–6.
5. Ладивір С. О. Психологічні умови реалізації потенційних можливостей дитини. Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць. Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 84–97.
6. Остряньська О. А. Переваги використання казки як засобу формування міжособистісної злагоди у старших дошкільників у дошкільному навчальному закладі. Соціально-педагогічна парадигма виховання: сутність та шляхи реалізації : тези доповідей. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. С. 224–225.
7. Піроженко Т. О. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 236 с.
8. Просенюк А. І. Виховання інтересу до змісту художнього твору в дітей старшого дошкільного віку. Одеса, 2011. 20 с.
9. Радула В. В. Соціолого-педагогічний словник. Київ: "ЕксОб", 2004. С. 240.
10. Савченко М.В. Виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. Одеса, 2014. 200 с.

Юлія Олександрівна Шитік,
здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня ООП Початкова освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя;
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. кафедри педагогіки, початкової освіти,
психології та менеджменту
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
Артур Анатолійович Бобро

Постановка проблеми. Розвиток сучасного інформаційного суспільства, глобалізаційні процеси визначають нові пріоритети формування компетенцій в учнівському середовищі. Наразі необхідні працівники, які вміють самостійно визначати, обробляти інформацію, аналізувати її та синтезувати в нові знання.

Загальновідомо, що медіа мають вагомий вплив на знання та світогляд, потреби і стиль життя, тому важливо виробити в учнів уміння сприймати медійну інформацію критично та відокремлено. У цьому контексті найважливішим завданням є інтелектуалізація, яка є гарантом захисту від негативного впливу мас-медіа та ефективної обробки інформації [5].

У 2010 році Національна академія педагогічних наук України Постановою президії схвалила "Концепцію впровадження медіа освіти в Україні". Вона передбачає вивчення стану медіа культури населення України та базується на міжнародному досвіді організації медіаосвіти. Її основні положення відповідають завданням, сформульованим у Паризькій програмі-рекомендаціях з медіаосвіти ЮНЕСКО (від 22 червня 2007 р.) та резолюції Європарламенту щодо медіаграмотності у світі цифрової інформації (від 16 грудня 2008 р.). [2, с. 12-13]. Головною метою концепції є сприяти розбудові в Україні ефективної системи медіа-освіти заради забезпечення всебічної підготовки дітей і молоді до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формування у них медіа-обізнаності, медіаграмотності і медіакомпетентності відповідно до їхніх вікових та індивідуальних особливостей [2].

Мета статті – проаналізувати можливості комплексного підходу у процесі формування медіаграмотності учнів початкової школи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для розуміння розвитку медіаосвітніх процесів у незалежній Україні важливе місце посідає Концепція впровадження медіаосвіти в Україні, теоретичні і практичні розробки вітчизняних та зарубіжних учених-медіапедагогів: Ф. Рогоу, С. Шайбе, В.Іванова, Л.

Найдьонові, Г. Онкович, Б. Потятинника та ін.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідження [5] вказують на те, що медіаграмотність є одним із основних пріоритетів освіти. Зокрема, британський вчений Л. Мастерман визначив сім причин пріоритетності й актуальності медіаосвіти.

1. Високий рівень споживання масмедіа та насиченість сучасних суспільств їх продуктами.

2. Ідеологічна важливість медіа та їхній вплив на свідомість аудиторії.

3. Швидке зростання кількості медійної інформації, посилення механізмів управління нею та її розповсюдження.

4. Інтенсивність проникнення медіа в основні демократичні процеси.

5. Зростання значущості візуальної комунікації та інформації в усіх галузях.

6. Необхідність навчання школярів/студентів з орієнтацією на відповідність сучасним вимогам.

7. Національні та міжнародні процеси приватизації інформації, що пришвидшуються.

8. "Пожовтіння" масмедіа та зниження загального рівня медійної продукції, що, як зворотну реакцію, викликає до життя потребу в освітніх технологіях в галузі масмедіа [5].

Медіаграмотність передбачає, як:

- аналізувати, критично осмислювати і створювати медіа тексти (медіатекст – повідомлення будь-якого медійного виду і жанру);

- визначати джерела медіатекстів, їхні політичні, соціальні, комерційні, культурні інтереси й контекст;

- інтерпретувати медіатексти й цінності, що несуть у собі медіа;

- добирати відповідні медіа для створення та розповсюдження власних медіатекстів і залучення зацікавленої в них аудиторії;

- уможливлювати вільний доступ до медіа для споживання та виробництва власної медіа продукції [1, с. 12].

Відповідно до реалій сьогодення Концепцією "Нова українська школа" проголошено, що однією з ключових компетентностей, які формуються у процесі навчання стає інформаційно-цифрова. Вона передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо) [3, с. 15].

Одним із засобів формування медіаграмотності молодших школярів є розвиток критичного мислення. Як відомо критичне мислення це – усвідомлена розумова діяльність людини, яка передбачає "здатність спостерігати, інтерпретувати, аналізувати, вилучати, додавати, оцінювати і пояснювати", і на

останок робити власні висновки і формувати власні узагальнення та судження [4].

Пропонуємо вправи для молодших школярів з формування медіаграмотності.

Наприклад, Вправа "Вірю, не вірю?".

Хід вправи.

Вибрати і продовжити три фрази:

"Мій улюблений мультиплікаційний герой..."

"Найбільше мене вразило оповідання про..."

"Я ніколи не..."

"Я мрію зробити..."

"Коли я стану дорослим..."

"Коли я вмикаю планшет, то...". Одна з фраз має бути не правдивою інформацією про вас.

Ефективність вправи полягає у визначенні неправдивої інформації людьми та масмедіа. Дає можливість проаналізувати небезпечний вплив інформації.

Вправа "Створення фейкового акаунту (боту)".

Хід вправи

Учні діляться на групи та створюють рейковий акаунт у соцмережах, відправляють запити на дружбу.

Ефективність. Вправа дає можливість визначити вплив інформації на людину, підвищує грамотність учнів. Школярі досліджують відмінності між справжніми акаунтами реальних людей та ботів, які створені для інформаційного впливу на суспільну свідомість на просторах соціальних мереж. Дає можливість учителеві ознайомити учнів із технологіями маніпулювання масами та проаналізувати техніки, які застосовують автори медіа для налагодження зв'язку з споживачем для переконання.

Вправа "Моя медіа активність". Учні записують свою медіа активність протягом доби. Потім у процентному відношенні визначають скільки часу вони витрачають на використання різних типів медіа. Ефективність. Школярі усвідомлюють на що вони витрачають свій вільний час і які альтернативні види активності у них можуть бути. Разом з учителем визначають ознаки інформаційного перенавантаження та формують правила медіагігієни.

Висновки. Отже, концептуальна основа, яку ми розглядаємо як структурний компонент майбутньої навчальної технології, передбачає комплексний підхід до формування навичок медіа грамотності учнів початкової школи. Реалізація такого підходу уможливіє розвиток універсальних здібностей школярів, які забезпечать базовий потенціал досягнень у медіаосвіті. Прогнозованими вбачаються такі результати: управління та орієнтація в інформаційному полі; інтерпретація та навички аналізу даних, здатність критично осмислювати інформацію; вміння захищати себе від негативного інформаційного впливу.

Список використаних джерел:

1. Батьки, діти та медіа: путівник із батьківського посередництва. О. Волошенюк, О. Мокрогуз; За ред. В. Іванова, О. Волошенюк. К.: ЦВП, АУП, 2017. 79 с.
2. Концепція впровадження медіосвіти в Україні. URL: http://lobtim.ucoz.ua/Mediaosvita/001_konsepsiavprovadzennameadiaosvity.doc.pdf (Дата звернення 27.05.2023)
3. Концепція Нової української школи (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р "Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року". URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>. (Дата звернення 27.05.2023).
4. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: посібник для вчителя. За ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза К.: Центр вільної преси, Академія української преси, 2016. 201 с.
5. Ліщун О. Д. Медійна компетентність на заняттях соціально-реабілітаційних гуртків професійно-технічних навчальних закладів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*. Київ-Вінниця: ТОВ фірма "Планер", 2018. Вип. 52. 465 с.

УДК 373.2

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА ТА ФЕНОМЕН ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА

Анастасія Михайлівна Шкіра

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
Науковий керівник – докт. психол. наук,
професорка кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Олена Леонтіївна Кононко

У статті схарактеризовано феномен креативності та особливості його розвитку у дошкільному дитинстві. Розкрито підходи вітчизняних психологів і педагогів до креативності як стійка характеристика особистості, сукупність її творчих здібностей, один з чинників обдарованості, особливий тип інтелектуальних характеристик. Зазначено, що процес її

розвитку в умовах ЗДО пов'язаний із створенням сприятливого середовища, наданням дітям старшого дошкільного віку права вибору, можливості виявляти самостійність й творчу ініціативу, з підвищенням з допомогою педагогічної оцінки даної базової якості особистості до найвищих людських чеснот.

***Ключові слова:** особистість, креативність, творчість дошкільника, чинники розвитку креативності, види діяльності та сфери життя.*

Постановка проблеми. Креативність є важливим феноменом, який зазвичай пов'язують із здатністю особистості до створення чогось нового і оригінального. У дошкільному віці креативність є особливо важливою, оскільки вона стимулює розвиток різних аспектів зростаючої особистості, а саме: соціальних навичок, когнітивних здібностей, процесів самовираження та самопізнання. Однак, не зважаючи на важливість креативності, науковці констатують складність цього явища та необхідність поглибленого вивчення особливостей його становлення і розвитку в ранньому онтогенезі.

Важливість виховання креативності в дошкільному дитинстві зростає особливо в умовах сучасного світу, який вимагає від особистості здатності не лише адаптуватися, але й конструктивно на нього впливати, продукувати нові ідеї, знаходити оригінальні шляхи вирішення проблем на шляху досягнення мети. На жаль, проблемі розвитку у дітей старшого дошкільного віку сьогодні приділено недостатньо уваги як науковцями, так і практиками.

Отже, проблема розвитку креативності в дошкільному віці є надзвичайно актуальною та потребує дослідження. Дане питання особливо важливе в контексті сучасної дошкільної педагогіки, де креативність часто виступає однією з ключових компетентностей, що повинні формуватися у дітей. Дослідження проблеми розвитку креативності у старшому дошкільному віці допомагають розкрити різні аспекти цього явища і розробити ефективні методики роботи з дітьми, що допоможуть розвивати їх творчий потенціал.

Мета статті: полягає у розгляді проблеми розвитку креативності в дошкільному віці, що виступає важливою науковою проблемою та особистісним феноменом; визначенні ключових факторів впливу на неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість здебільшого визначається її продуктом – створенням чогось нового. Дослідження творчості та особистості проводили видатні психологи і педагоги. На їхню думку, креативність характеризується наявністю таких властивостей особистості, як творчий потенціал, ініціативність, творча активність, імпровізація та творча спрямованість. Ці риси визначають індивідуальність людини і дають змогу оптимально інтегруватися в суспільство. Окремі компоненти креативності як особистісні якості, що проявляються в діяльності дітей, певною мірою досліджені.

Сучасна наука розглядає творчість як цілісний особистісний феномен. Наукові доробки в галузі "креативність" американських психологів-гуманістів Ф.

Баррона, Вірджинії Квін, А. Маслоу, Дж. Рензуллі, К. Роджерса, Р. Стернберга, П. Торренса підтверджують актуальність цих ідей.

На думку К. Роджерса, необхідність розвитку креативності впливає із ситуації, що склалася в сучасному світі зі зростанням наукових відкриттів і винаходів. Пасивна і культурно обмежена людина не в змозі відповісти на потік запитань і проблем, що дедалі частіше виникають у навколишній дійсності. Ціною відсутності креативності може стати його/її дезадаптація. Таким чином, за логікою вчених, за нинішнього рівня розвитку науки і техніки творча адаптація до нового сучасного світу необхідна, а сама творчість є необхідним елементом самореалізації людини.

Вітчизняні психологи О. Кононко, В. Барко, В. Моляко, В.Рибалка роблять висновки про те, що креативність – це особистісна якість, заснована на розвитку вищих психічних функцій. Причому "первинна" загальна креативність (загальна здатність до творчості) розвивається у віці 6-7 років під впливом сприятливих чинників середовища.

Науковці В. Павленко, Л. Ткаченко, Л. Мороз, Медіна Джон, Р. Флорида та ін., взялися за тему дитячої творчості та дійшли висновку, що чим раніше людина сприймає себе як творчу особистість, тим продуктивнішим і повноціннішим буде її розвиток і життя. На думку вказаних фахівців, діти дошкільного віку народжуються творчими мислителями, оскільки вони інстинктивно використовують обидві півкулі свого мозку. Протягом перших кількох років життя вони обробляють великі обсяги інформації та опановують безліч навичок. Потім їхній розвиток сповільнюється, оскільки в типовому процесі навчання домінує ліва півкуля, яка керує мовою, мисленням і логікою. Таким чином, у дорослих людей спостерігається переважання лівої півкулі в наслідок депривації активного функціонування правої півкулі.

На початку 1960-х років американський психолог Роджер Сперрі провів серію експериментів, які підтвердили і розширили ідею про те, що функції двох півкуль є спільними. За цю роботу він був удостоєний Нобелівської премії з медицини 1981 року. Він продемонстрував, що ключовою областю взаємодії є м'язове тіло між правою і лівою півкулями мозку. Кожна півкуля людського мозку отримує відповідні вхідні дані, попередньо обробляє їх і обмінюється інформацією одна з одною через м'язові тіла. Творчі функції домінують у правій півкулі, яка в більшості дорослих людей менш активна, ніж ліва півкуля, що відповідає за впорядковані, послідовні та логічні розумові процеси. Важливо зазначити, що в ранньому дитинстві м'язове тіло між двома півкулями мозку є найактивнішим протягом усього життя.

Український учений В. Моляко визначає креативність як здібність, що відображає глибинну можливість людей створювати оригінальні цінності, приймати нестандартні рішення. Він виділяє сім ознак креативності: оригінальність, евристичність, фантазію, активність, сконцентрованість, чіткість, чуттєвість. Він вважає однією з основних якостей креативної особистості прагнення до оригінальності, до нового, заперечення звичного, а також високий

рівень знань, умінь аналізувати явища, порівнювати їх, стійкий інтерес до певної 13 роботи, порівняно швидке та легке засвоєння теоретичних і практичних знань у цій галузі, систематичність і самостійність у роботі [4].

Виклад основного матеріалу. У психологічній енциклопедії креативність визначається як рівень творчої обдарованості, прояву здібностей до творчості, що виявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності та є відносно стійкою характеристикою особистості [7, с. 181].

Схоже визначення можна знайти у педагогічному словнику. Креативність тлумачиться як творчі можливості (здібності) людини, що можуть виявлятися у мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість загалом чи її окремі сторони, продукти діяльності, процес їх створення. Креативність розглядається як найважливіший і відносно незалежний фактор обдарованості, що рідко відображається в тестах інтелекту й академічних досягненнях. Креативність визначається не стільки критичним ставленням до нового з точки зору існуючого досвіду, скільки сприйнятливістю до нових ідей [5].

В енциклопедії освіти зазначено, що креативність – це творчий дух, творчий потенціал індивіда, його творчі здібності, що виявляються не тільки в оригінальних продуктах діяльності, а й у мисленні, почуттях, спілкуванні з іншими людьми [2].

У словнику С. Гончаренка креативність тлумачиться як особистісна характеристика, а саме як здатність висловлювати незвичайні ідеї, нетрадиційно мислити, швидко розв'язувати проблемні ситуації" [6, с. 102].

Досліджуючи феномен креативності в дошкільному житті особистості варто наголосити на тому, що креативність цього віку характеризується готовністю до непередбачуваних рішень, допитливістю, здатністю створювати творчий оригінальний образ, розвивати уяву, підвищувати мотивацію у творчому пошуку. Основна характеристика креативності ґрунтується на низці її складників, таких як: вигадка, ініціативність, оригінальність, здатність до передбачень, висока самоорганізація тощо. Особистість, у якої наявні такі якості має творчий потенціал, що вирізняє її серед інших особистостей. Креативність виникає, тому що молода особистість намагається зробити те, що задовольняє її ціннісні пріоритети. Формування творчих поривів починається із дошкільного віку. Саме тоді вихователь шляхом різноманітних засобів і методів розвиває творчий потенціал маленької особистості. У своїх дослідженнях психологи наголошують на тому, що саме в дошкільному віці відбувається формування продуктивного творчого мислення. В процесі творчості дитина оволодіває спеціальними вміннями, вчиться творчо мислити і виражати свої пориви [3].

Основний шлях розвитку креативності у дошкільному віці полягає у створенні проблемних ситуацій, постановці творчих завдань, які сприяють самостійному пошуку. Поряд із цим, варто наголосити, що креативність розвивається у ситуації, де відсутній приклад, де немає чіткого регламенту

поведінки особистості, однак наявна позитивна тактика поведінки дорослого, що, в свою чергу, створює умови для наслідування.

Творча поведінка завжди підкріплюється виховними засобами. Основним механізмом розвитку творчої поведінки спочатку виступає творче наслідування дій дорослого. Спочатку дитина копіює і намагається відтворити дії батьків і педагогів, згодом копіює їх аби досягнути певного результату. Після того, як результат досягнуто, дитина додає власні елементи новизни, не змінюючи поведінку суттєво. Після того проходить етап трансформації вже знайомої для дитини ідеї, коли поведінка може істотно змінитися. Пройшовши ці етапи, дитина в підсумку намагається досягнути результату, керуючись справжньою творчістю.

Характеризуючи особистість дитини варто наголосити на тому, що показником сформованості креативності у дошкільному віці, на думк уЛ. Єрмолаєвої-Томіної є:

- чутливість до проблеми. Цей показник визначає готовність дитини розв'язувати певні проблеми, покладаючись лише на власні сили;
- відкритість для всього нового, незнайомого та невідомого;
- здатність до зміни стереотипів, спроможність виходити за межі заданої іншими ситуації;
- вміння бачити проблему з різних точок зору;
- вміння визначати оригінальні ідеї, розв'язувати задачі нового типу;
- висока пізнавальна активність та допитливість;
- дотепність, почуття гумору, інтерес до парадоксів; в
- вміння бачити взаємозв'язок між предметами чи ознаками, формально між собою не пов'язаними;
- розвинена уява, метафоричність (створення фантастичних ідей);
- вміння дивуватися [1].

Якщо дитина має низку зазначених вище ознак, це говорить про те, що вона має креативність. Поряд із цим, креативність у дошкільному віці пов'язується із уявою, оскільки дитина не має обмежень стосовно уяви і фантазії. Більшість образів дитина фантазує, створюючи образи уже з побаченого, почутого. В дошкільному віці дитина активно виконує творчі завдання, проявляє креативні здібності у повсякденному житті при спілкуванні із оточуючим світом. Такі процеси відбуваються без відсутності правильного чи неправильного результату.

Варто наголосити на тому, що дошкільний вік є періодом позитивних змін і перетворень. Дошкільний вік визначається особливим періодом формування особистості, в процесі якого відбувається навчало-виховна діяльність, яка в свою чергу є показником планомірного розвитку креативних якостей дошкільника. В цьому віці прояви креативності стають можливим завдяки інтенсивному оволодінню дошкільником творчими способами діяльності, складними розумовими операціями, формами поведінки, що потребують творчої діяльності [8].

Виступаючи когнітивною складовою, креативність виступає площиною творчої діяльності, незамінним супутником і передумовою гармонійного розвитку особистості протягом всього її життя. Поряд із цим, креативність забезпечує вміння людини вирішувати проблеми, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, виявляти і окреслювати суперечності, вміти досягати результату з найменшими негативними наслідками тощо.

Творчі здібності варто плекати із народження, оскільки цей вік є сенситивним періодом, коли формуються всі необхідні навички. Поряд із цим, творчі здібності – це здібність привносити щось нове у досвід, висувати оригінальні ідеї в умовах вирішення чи окреслення нових проблем, усвідомлення недоліків, суперечностей, формування гіпотези. Творчість бере свій початок з нової ідеї. Нові ідеї можуть з'являтися як на основі нової інформації, так і без неї. Задля правильного практичного застосування нових знань, дітям необхідно відчувати потребу у запропонованій ними діяльності, має бути організована мотивація до дій. Згідно підходів провідних фахівців, творчість робить життя дитини повнішим, яскравішим, радіснішим. Діти, які займаються творчістю схильні до самостійного подолання своїх комплексів. На відміну від дорослих, дитина частіше проявляє себе в творчості, оскільки їй цікаво те, що вони творить, їй подобається результат. Дошкільне дитинство виступає сприятливим періодом для творчості, для проявлення своєї креативності. В цей період в дитини-дошкільника проявляються значні зміни у всіх сферах її психіки: когнітивної, емоційної, вольової і які виявляються в різних видах діяльності: комунікативної, пізнавальної, перетворювальної. В цей вік активно формується здатність до творчого вирішення проблем, що виникають у дитини в різних життєвих ситуаціях – креативність. Розвиток креативності потребує створення відповідних умов. Загалом, такими умовами є: збагачення оточуючого середовища різноманітними новими для дитини предметами, матеріалом для пошукової та творчої діяльності з метою розвитку допитливості [3].

Висновки. Отже, креативність є важливим феноменом дитинства та актуальною проблемою сучасної психолого-педагогічної науки. Визначення креативності є складним завданням, оскільки цей термін може мати різні значення в залежності від контексту дослідження. Розвиток креативності у дітей дошкільного віку є важливою та актуальною проблемою, оскільки він впливає на розвиток їхньої особистості та забезпечує підґрунтя для подальшого успішного розвитку. Важливо забезпечити дітям можливості для творчого самовираження та експериментування, розвивати їх фантазію та творчі здібності через різноманітні види творчої діяльності та підтримку їхніх інтересів та захоплень.

Список використаних джерел

1. Антонішева В. Л. Визначення сутності поняття креативності в психолого-педагогічній науці // В.Л. Антонішева. Одеса: Пегас, 2010 180 с.
2. Енциклопедія освіти / за ред. В. Кременя. – К.: Юрінком Інтер, 2008;

1040 с.

3. Кононко О. Л. Дитяча креативність крізь призму Базової програми// Дошкільне виховання. 2008. № 7.С.3-7
4. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці / В.О. Моляко. – Київ : Знання УРСР, 1989.; 36 с., с. 25.
5. Педагогічний словник / за ред. М. Ярмаченка. – Київ: Педагогічна думка, 2001.; 516 с.
6. Професійна освіта: словник / уклад. С.У. Гончаренко та ін.; за ред. Н.Г. Ничкало. – Київ: Вища школа, 2000. 380 с.
7. Психологічна енциклопедія / автор-упоряд. О. Степанов. – Київ: "Академвидав", 2006. 424 с.
8. Чепур О. С. Креативний розвиток дітей дошкільного віку // О. С. Чепур Ужгород: Науковий вісник Ужгородського національного університету Випуск 232018. С. 210.

УДК 373.2

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ПРАКТИЦІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Наталія Олександрівна Штанько

вихователька-методистка

ЗДО №15 "Росинка"

м. Ніжина

Постановка проблеми. Концепція сталого розвитку зараз визнана в усьому світі найперспективнішою ідеологією сьогодення, покликаною гармонізувати співбуття людей, суспільства і природи. Стійкість та сталий розвиток, як ніколи актуальні. Актуальність проблеми як формувати у дошкільників модель екологічно доцільної поведінки, залучати їх до збереження ресурсів, важливість ціннісного ставлення до людей довкола і природи, обумовлена сучасними проблемами щодо переоцінки цінностей, розривом між життєвими цінностями різних поколінь та народів.

Виховуючи у дітей любов до природи, рідної землі, навчаючи їх оберігати навколишню красу, ми формуємо зачатки екологічної та моральної свідомості, духовності, патріотизму та гуманізму.

Якщо ми продовжимо експлуатувати Землю тими ж темпами, як зараз, наше майбутнє виявиться під загрозою. Та все ж, багато хто з нас вірить, що у нас є вибір і ми можемо змінити ситуацію.

Мета статті: поділитися досвідом роботи з формування у дошкільників основ екологічної свідомості в контексті стратегії сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Дорослі погляди задля дитячого

майбутнього: ділимося цікавими знахідками. Одним із способів довести цю думку до людей – допомогти нашим дітям зрозуміти, що є межа такої бездумної експлуатації ресурсів, і що якщо почати діяти зараз, у нас є ще надія. І діяти необхідно не лише заради нашого спільного майбутнього, але і заради нашого фізичного здоров'я. А бажання дбати про довкілля виникає на основі усвідомлення власних дій та оцінювання їх результатів [6, с.5].

Соціологи довели, що якщо діти отримують знання і поради з проблем і можливостей їх розв'язання, вони, найімовірніше, дивитимуться в майбутнє з більшим оптимізмом, ніж діти, що мають про них недостатні уявлення. Англійське прислів'я вчить: "Не виховуйте дітей, однаково вони будуть схожі на вас. Виховуйте себе". Фраза невідомого автора "Діти бачать – діти роблять" також незаперечна, тому що *найкращий спосіб навчання дітей є власний приклад*. Семюель Джонсон, 1709-1784, англійський письменник і мислитель, переказуючи притчу "Врятувати одну зірку", був переконаний, що ми здатні змінити багато, разом ми велика сила. Таким чином, освіта для сталого розвитку тісно пов'язана з життям молодих людей та їхнім майбутнім, а, отже, повинна стати одним з пріоритетів країни.

Ідея сталого розвитку стосується не тільки сучасності: вона адресована водночас як нинішнім, так і прийдешнім поколінням. Це ідея рівноправ'я всіх поколінь і всіх людей кожного покоління, справедливості в просторі й у часі, ефективного використання потенційних можливостей, збалансованості суспільного розвитку і збереження природи.

Саме тому колектив закладу, що працює як "Школа культури здоров'я" вже багато років, поставив за мету розвиток та саморозвиток особистості із збереженням та зміцненням фізичного, психічного та соціального здоров'я дитини у світлі програми "Українське дошкілля" та "Дошкільнятам – освіту для сталого розвитку". Діяльність педагогічного колективу базується на сучасних психолого-педагогічних дослідженнях О.Л. Кононко, В.К. Котирло, С.Є. Кулачківської, С.О. Ладивір, О.Д. Дубогай, З.П. Плохій, Е.С. Вільчковського, Н.Ф. Денисенко, Н.Гавриш, О.Пометун, О. Саприкіної та інших, де значна увага приділяється питанням дотримання здорового способу життя, формування ціннісного ставлення до Природи, Культури, Людей і Самого Себе. Вона спрямована на реалізацію пріоритетних завдань, визначених оновленою Концепцією розвитку дошкільного закладу, Базовим компонентом дошкільної освіти серед яких – створення оптимальних умов для розвитку фізично загартованої, пізнавально-активної, соціально адаптованої, духовно багаті особистості.

Під час виховання ми часто намагаємося забезпечити дітям комфортне існування та вберегти їх від проблем. Але для повноцінного розвитку дитині варто виходити із зони комфорту та намагатися розв'язувати складні життєві ситуації самостійно – відповідно своїм можливостям. Саме на це спрямована педагогіка **емпауерменту**, що надихає дитину на самостійні дії, спонукає використовувати свою енергію.

Коли ми говоримо про освіту для сталого розвитку ми маємо на увазі, насамперед, формування нової філософії ставлення до предметів та об'єктів навколишньої дійсності. Ми проговорили з дітьми такі екологічні проблемами, як то:

- вирубування лісових насаджень;
- виснаження ґрунтів;
- накопичення на планеті токсичного сміття;
- забруднення водойм та повітря;
- скорочення запасів прісної води, особливо під час військових дій на території нашої України;
- глобальне потепління.

Наша творча група педагогів "Азимут" розробила Модель школи випереджаючої освіти для сталого розвитку для дошкільників. Діяльнісний підхід до реалізації комплексної програми в закладі дошкільної освіти забезпечив інтеграцію краєзнавчо-екологічного та економічного виховання в освітній процес.

Під час поглибленої роботи із цієї проблеми було визначено основні напрями роботи та організаційно-методичні рекомендації для реалізації завдань з освіти сталого розвитку в ЗДО (діагностика обізнаності дітей, педагогів та батьків, вивчення соціально-економічних можливостей, вивчення стану екологічної освіти, комплексне дослідження рівня освіченості педагогів, планування, комплексні заходи екологічного змісту, організація пошуково-дослідницької роботи в ЗДО на основі системного підходу до аналізу природного довкілля, робота з батьківською громадськістю), забезпечено інтеграцію екологічного виховання в освітній роботі з дітьми.

Збереження культури дитинства, створення умов для соціокультурного розвитку особистості дитини в соціумі дорослих та однолітків можливе через засвоєння культурно-комунікативних засобів спілкування.

Концепція освіти для сталого розвитку зорієнтована на зміну концептуальних поглядів щодо організації освітньої роботи в закладі дошкільної освіти. Система реалізації заходів спрямованих на раціональне ставлення до використання ресурсів планети й їх свідоме заощадження в життєзабезпеченні людини була збудована в дошкільному закладі за такими напрямками, до них ми віднесли :

1.Робота з адміністрацією:

– включає зміни у використанні та впровадженні принципів ресурсо- та матеріально- збереження, що передбачають використання відповідних технологій в закладі чітко визначити, якими вміннями має володіти вихователь, щоб забезпечити достатній рівень керівництва заходами з даної проблеми.

2.Робота з педагогами:

- інформаційна освіта з проблем оптимального використання матеріальних та інтелектуальних ресурсів;

- розкриття змісту поняття "якісне життя" як однієї зі складових концепцій сталого розвитку.

3.Робота з дітьми:

- виховання культури розумного споживання енергії та води, зменшення марних витрат сировини, кількість відходів;
- перехід від пасивного засвоєння знань до активного їх пошуку;
- засвоєння правил економного і бережливого ставлення до всього, що їх оточує;
- практичне осмислення використання природних ресурсів.

4.Робота з батьками:

- розвиток високої інформаційної культури;
- впровадження норм та цінностей екологічної етики та етики відповідальності.

Щоб прищепити дітям навички діяльності в реальному житті, педагоги вчать мислити й діяти за законами економіки. Вихователі, починаючи з молодшого дошкільного віку, виховують у дітей такі риси, як економність, хазяйновитість, бережливість. Прагнучи до кращого майбутнього для себе, своєї сім'ї та суспільства люди об'єднуються в екокоманди. Індивідуальний внесок може бути невеликий, але всі разом, ми, безумовно, здатні змінити на краще ситуацію для себе, навколо себе і, зрештою, на всій планеті[5, с.3].

Об'єднавши зусилля вихователів та батьків щодо розвитку такої моральної якості у дітей як ощадливість, ознайомлюючи їх з правилами користування водою та електрикою, з потребою зберігати тепло, були організовані в ЗДО та проведені такі види спеціально організованої діяльності за темами : "Водичко, водичко, умий моє личко", "Вибери ляльці потрібну річ", "В гостях у маленької лампочки", "Лампочка маленька, а світла багато", "Еко-патруль працює" тощо.

Розподіл знань на "порції" за певною темою, спонукають дітей до самостійних "відкриттів", економно-бережливого ставлення до ресурсів Природи. В групах середнього дошкільного віку узагальнювали уявлення про воду, її цінність для здоров'я дитини, про необхідність її економного використання, в закладі активно проводиться пошуково-дослідницька діяльність, де діти ознайомлюються з властивостями води, вчать розрізняти "живу" та "мертву" воду, їх підводять до розуміння того, чому треба економити воду, світло. Саме цим шляхом ми намагаємося розвивати потяг до пошуків самостійних шляхів пізнання, до міркування та умовиводів.

Цікавими для дітей були інтегровані заняття з пріоритетом ощадливості, як моральної якості: "Чому в нашій групі тепло, охайно", "Про що розповідає річка", "В гості до королеви бережливості", "Бережливість – крізь краплю води", "Чисте місто – здорова природа – здорова людина", "Економимо електрику".

В групах старшого дошкільного віку уточнювалися і розширювалися знання дітей про побутову техніку, яка полегшує працю людини. Так планувалися і проводилися міні-екскурсії: на кухню (де діти знайомились з

діями електроплити, кип'ятильника, м'ясорубки), на пральні(надавались знання про пральну машину, праску) . Дітей ознайомлювали із роботою пральної машини та центрифуги в дії. Діти знайомились з роботою кастелянши (як працює швейна машина, її значення для людини та старих речей). Вони мали можливість оцінити своє ставлення до розумного споживання енергії та води. В підсумковій бесіді – роздумі діти обговорювали набутий ними досвід, самі робили висновки щодо дій у цьому напрямі "Чому треба берегти електроенергію?", "Як можна запобігти марному її витраченню?". Особлива увага дітей педагогами та батьками була привернута до питання зменшення викидання сміття. Такі теми, як "Вулиця не смітник, не сміти сам і не дозволяй це робити іншим", "Користь та шкода сміття для людини", "Ресурси. Природні ресурси. Блага.", гра-заняття "Акція на захист зеленої ялиночки", розвага "Економними будемо з водою – не зустрінємось з бідю", "Земля – наш дім". Кращому засвоєнню матеріалу на заняттях сприяє використання педагогами творів художньої літератури.

Створення системної моделі гармонізації родинного і суспільного виховання дошкільників в екологічному спрямуванні для сталого розвитку стало можливим лише з участю родини.

У рамках реалізації проекту "Випереджаюча освіта для сталого розвитку" була створена координаційна група співдружності з родиною. Основна мета координаційної групи співдружності з родиною: привернути увагу до експериментальної діяльності, викликати зацікавлення серед громадськості, розкрити принципи та ідеї екологічному спрямуванні для сталого розвитку в сім'ї.

У ЗДО діють два центри " Здоров'я і екології", в яку входить група у складі батьків, психолога та медичної сестри. Центр "Освіти і виховання" у склад якої входять – батьки, методист і творча група педагогів. Робота цих центрів є перспективою до проєктування усвідомленого розвитку особистості дитини та вирішення разом з батьківською громадськістю проблемних питань щодо шляхів якісного життя для дитини як умови сталого розвитку.

Особливо велика роль природи у вихованні дітей і тому зміна змісту нашої роботи, це проблема становлення екологічної особистості, яка забезпечить створення умов для еколого-культурного розвитку особистості дитини в соціальному середовищі дорослих та однолітків шляхом розуміння відповідальності за стан природи, яка характеризується екологічно орієнтованою поведінкою, наявністю відповідних знань, прилучення її до природоохоронної діяльності.

Загальною потребою XXI століття є формування такого способу життя, який склав би основу довготривалого ошадливого розвитку людства.

Освіта для сталого розвитку охоплює екологічну, економічну та соціальну проблематику навчання та виховання під кутом зору формування нової системи ціннісних орієнтирів та моделей поведінки підростаючого покоління та суспільства загалом.

Аналіз результатів роботи закладу дошкільної освіти із даної проблеми засвідчує такі показники формування екозбалансованих споживчих цінностей у дітей, а саме:

- розумне споживання енергії та води;
- зменшення марних витрат сировини;
- зменшення викидання сміття;
- зміцнення власного здоров'я.

Висновки. Кожен із нас несе відповідальність перед майбутнім за свої діяння. Тому єдиний правильний шлях – узгоджувати свої дії із законами природи, оглядаючись на наслідки та враховуючи їх вплив на майбутнє. Відповідно до кінця дошкільного віку у дитини має бути сформований природодоцільний світогляд, в основі якого – усвідомлення дитиною себе як частини природи, відчуття відповідальності за те, що відбувається навколо неї і внаслідок її дій у довіллі. Переконана, що наші діти мають передусім усвідомити, що саме від них залежать зміни, які поліпшать ситуацію як у їхньому місті, так і в цілому світі. Нам, дорослим, необхідно допомогти дитині усвідомити свої реальні потреби, виділити пріоритети власного життя.

У світлі, чи правильніше буде сказати, у темряві сьогоднішніх подій в Україні, доведеться пізніше переосмислити глобальні цілі сталого розвитку. Останніми роками наголос був на довіллі та екології. Але, як показала війна в Україні, без миру, прав людини, справедливості, цінуння життя – до всього іншого можна і не дожити.

Список використаних джерел:

1. Безсонова О. Волонтерська діяльності у закладах дошкільної освіти: старший дошкільний вік / авт.О.К.Безсонова. – Тернопіль: Мандрівець, 2019.
2. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку: навч.-мет. посібник для ДНЗ / Н.Гавриш, О.Саприкіна, О.Пометун; за заг. редакцією О.Пометун. – Д.: Ліра, 2015.
3. Дошкільнятам освіта для сталого розвитку. Парціальна програма для закладів дошкільної освіти. Н. Гавриш, О. Пометун, Київ, 2019.
4. Як виховувати ощадливість. Г.Григоренко, Р. Жадан, ЛІПС, Запоріжжя, 2010.
5. Порадник екокоманди. Дружні рецепти для життя. Посібник для учасників програми "Стале господарства".О.Пометун, Г. Гупан, І. Сущенко.-Дніпропетровськ: "Ліра", 2014.
6. Присяжнюк Л. Збережемо планету для майбутніх поколінь. Дошкільне виховання 2020 №2.С.3-7.
7. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Українське дошкільня". О.Білан. Тернопіль: Мандрівець, 2022.

УДК 373.2.015.31:316.624]:159.922.7

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ І ПОДОЛАННЯ
НЕГАТИВНИХ ПРОЯВІВ У ПОВЕДІНЦІ ДОШКІЛЬНИКІВ,
ЗУМОВЛЕНИХ КРИЗАМИ ПСИХОВІКОВОГО РОЗВИТКУ**

Альона Миколаївна Яценко,

здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня спец.012 Дошкільна освіта
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя;

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Ніна Порфіріївна Пихтіна

***Анотація.** У статті окреслені педагогічні умови попередження і подолання негативної поведінки дошкільників, що зумовлена кризами психовікового розвитку. Здійснений аналіз особливостей криз психовікового розвитку дошкільників трьох та семи років, прогнозується їх вплив на виникнення негативної поведінки у дітей дошкільного віку.*

***Ключові слова:** негативна поведінка, негативні прояви у поведінці дошкільників, профілактика, попередження, подолання, психовікові кризи трьох та семи років.*

Актуальність. Важливим завданням сучасних закладів дошкільної освіти є формування гармонійно розвиненої, фізично та психічно здорової особистості. Проте, успішність розв'язання цього завдання зумовлюється низкою чинників, зокрема: нестабільністю соціально-економічного розвитку держави в умовах війни, складністю соціальної системи розвитку дитини, внутрішньо сімейною атмосферою та особливістю взаємин батьків, рівнем професійної та психологічної освіченості педагогів, віковими та індивідуально-типологічними особливостями дошкільників. Ці та інші чинники можуть детермінувати виникнення у дітей дошкільного віку негативних психічних станів, які при відсутності належної психолого-педагогічної корекції, профілактики, можуть деформувати її подальший розвиток, зумовити погіршення вихованості дитини, спричинити порушення взаємин з дорослими та однолітками.

Психологічні особливості дитини дошкільного віку полягають у тому, що вона ще недостатньо усвідомлює свої переживання і не завжди здатна зрозуміти їх. Чим ширше коло зв'язків дитини з навколишнім світом, тим різноманітніші переживання виникають. Цілком очевидно, що діяльність сучасних освітніх закладів в ускладнених війною соціально-економічних умовах, вимагають нових підходів до виховання дітей.

До найбільш поширених поведінкових відхилень у дошкільників, можна віднести: неслухняність, агресію, сором'язливість та замкнутість, страхи, гіперактивність, істерики та інші. Їх запобіганню можуть сприяти освітньо-профілактичні заходи на ранніх стадіях розгортання відхилення.

Аналіз останніх публікацій. Педагоги, усвідомлюючи тенденцію зростання поведінкових відхилень у дітей дошкільного віку, намагаються розв'язати цю проблему використанням традиційних форм і методів виховного впливу на дітей.

Проблемі профілактики негативних проявів присвятили свої роботи вітчизняні дослідники: Оржеховська В., Пихтіна Н., Федорченко Т., Козубовська І., Максимова Н. та інші.

Проблему виховання дітей дошкільного віку досліджували: Бовть О., Козубовська І., Кочетов О., Блонський П., Мурашова Є. та інші науковці.

Значна частина наукових досліджень Виготського Л., Ельконіна Д., Божович Л. та інших присвячена проблемі криз психовікового розвитку дітей дошкільного віку, як можливого чиннику негативних проявів у поведінці дошкільників.

В останні роки педагогічний аспект виховання дітей дошкільного віку, схильних до негативізмів поведінки, за умови дослідження окремих аспектів (Оржеховська В., Пихтіна Н., Федорченко Т.) на сьогодні ще залишається недостатньо вивченим. Тому, **метою написання статті** є аналіз й узагальнення досліджень проблеми попередження і подолання негативної поведінки дошкільників, що зумовлена кризами психовікового розвитку.

Виклад основного матеріалу. Внаслідок вивчення наукових досліджень та джерел психолого-педагогічної літератури, ми окреслили педагогічні умови запобігання і подолання поведінкових відхилень у дошкільників, пов'язаних з кризовими періодами їх психовікового розвитку. Розглянемо їх детально.

Розуміння дорослими суті та основних відмінностей криз трьох та семи років, як чинників виникнення негативної поведінки у дітей.

Для дошкільного періоду характерні психовікові кризи трьох та семи років. Важливо розуміти суть та основні відмінності криз трьох та семи років, їх роль у виникненні негативної поведінки у дітей. Прояви криз дуже схожі, проте, вони мають суттєві відмінності.

Психологи визначають найбільш важливі *ознаки кризи трьох років*, а саме:

- негативізм, що проявляється як негативна реакція дитини, передусім як відмова підкорятися вимогам, що висуваються іншими дорослими до неї;
- впертість, що виявляється у наполяганнях дитини на власних вимогах, рішеннях та свідчить про її особистісне становлення;
- непокірність, що за своїми зовнішніми ознаками схожа до негативізму та впертості, однак має більш безособовий характер;
- свавілля, що проявляється як бажання уникнути опіки дорослого та діяти

самостійно;

- знецінення дорослих, що впливає на сприймання дитиною слів дорослих, їх вчинків через призму власних інтересів;
- протест, бунт проти батьків, налаштованість на суперечку з ними;
- деспотизм, як спосіб демонстрації дитиною деспотичної влади до оточуючих [1; 3; 6].

За оцінкою науковців, криза трьох років може зумовити виникнення таких негативних проявів як: негативізм, агресію, впертість, неслухняність.

Розуміння особливостей кризи трьох років, різновидів негативних проявів у поведінці, що зумовлює криза, об'єктивно сприяє педагогічно доцільній позиції дорослих у відповідь на таку поведінку. Це дозволить ефективно розв'язувати завдання первинної і вторинної педагогічної профілактики відхилень у поведінці дітей.

У кризі семи років, яку в основному складає "семизір'я" (ознаки кризи трьох років), з'являються нові симптоми, такі як: манірність та кривляння.

Поліщук В. зазначає, що ознаки криз майже однакові, адже негативні вияви не могли зникнути безслідно з часу кризи трьох років. Тому завданням вихователя є трансформувати у 3-7-річному інтервалі з подальшим виокремленням типових виявів вже в період кризи семи років [6, с. 67]

Павленків Р. та Цигипало О., вважають, що кризі трьох років властиве руйнування попередніх стосунків дитини з дорослими, яких вона починає сприймати як носіїв зразків дій і стосунків у навколишньому світі. Дитинство зі світу, обмеженого предметами, у цей період перетворюється на світ людей. У дитини з'являється прагнення до самостійної діяльності, самостійного задоволення власних потреб, формується психічне новоутворення „Я сам”. Однак дорослий за звичкою зберігає попередній тип стосунків і цим обмежує активність дитини [2, с. 245].

Криза семи років проявляється у певних особливостях поведінки дитини, не властивих для неї до настання цього віку: втраті дитячої безпосередності, вередуванні, манірності. Порушення розвитку особистості молодшого школяра найчастіше може відбуватися з однієї причини: розцінювання батьками та педагогами навчальної діяльності як пріоритетної щодо ігрової.

На думку Поліщука В, специфікою дошкільного віку є зміна соціальних умов, в яких живе дитина. Дошкільник стає більш самостійним, підвищуються вимоги з боку дорослих, змінюється система взаємостосунків як з однолітками, так і з дорослими. Починається внутрішній конфлікт між власними бажаннями, потребами бути дорослим і браком фізичних та психічних можливостей для цього [6, с. 69].

Криза семи років зумовлює такі поведінкові відхилення як: манірність, дратівливість, агресивність, впертість, нечесність, замкнутість та інші.

Науковці зазначають, що в період кризи семи років вперше відбувається усвідомлена самою дитиною розбіжність між її об'єктивним суспільним

становищем і внутрішньою позицією; і якщо перехід до нового положення вчасно не настає, то у дитини виникає та незадоволеність, що і визначає її поведінку. Діти в цей період можуть ставати неслухняними, примхливими, дратівливими, часто вступають у конфлікт із навколишніми дорослими, у них може виникати негативне ставлення до вимог, які раніше виконувалися, що доходить до впертості і негативізму [3; 4; 5].

На думку Пихтіної Н., знання вікової специфіки психічного розвитку дітей дошкільного віку та молодшого шкільного віку є обов'язковою умовою для розв'язання комплексу проблем з організації виховної та навчальної діяльності й спілкування дитини. Якщо із суміжних вікових періодів (дошкільний і молодший шкільний вік) нагромаджено ґрунтовний матеріал, то перехід між ними вивчено недостатньо [4, с.80].

Тож обов'язковою умовою поліпшення симптомів криз, є співпраця вихователя з батьками, які часто зовсім не проінформовані про ознаки та можливі наслідки психовікових криз. Уявлення дорослих про особливості криз, дає їм можливість з найменшими втратами пережити кризу самим і допомогти в цьому малюку. Взагалі симптоми криз є ознаками позитивних змін особистості дитини, необхідних для її повноцінного розвитку. А негативними їх робить, переважно, дорослі (батьків та вихователів), негативно проектуючи та інтерпретуючи.

Вибір педагогічно доцільної поведінки дорослого у ситуаціях негативних проявів поведінки дошкільників. Щоб допомогти дитині, схильній до негативних проявів у поведінці, слід дотримуватись єдності вимог в роботі та спілкуванні з такими дітьми як у дитячому садку, так і вдома, тому вихователі та батьки повинні слідкувати за своєю поведінкою у відповідь на негативні прояви поведінки дошкільника. Особливо батьки повинні завжди працювати над власною емоційною та поведінковою реакцією на негативні прояви дитини, адже більшість часу вона проводить вдома.

Батькам слід пам'ятати, що негативні реакції при тривалому емоційному неблагополуччі дитини можуть стати якостями її характеру. Проте, своєчасна діагностика причин емоційного неблагополуччя дитини, переживань дитини, можуть значно пом'якшити негативні прояви поведінки, а в деяких випадках навіть повністю усунути їх.

Науковці вказують на кризу сім'ї. Батькам бракує педагогічних знань, навичок, умінь для виховання дітей. Вони часто безпорадні перед негативною поведінкою дітей. На думку Пихтіної Н., Кононко О., значна частина батьків мають надто поверхові уявлення про виховну та корекційну роботу з дітьми дошкільного віку, що мають негативізм поведінки, як про складний процес. Оптимізація загального стану дитини в цей період та керування її поведінкою потребує глибокого розуміння психофізіологічних особливостей дитини, а тому вимагає підвищення психолого-педагогічної освіченості батьків, з метою уникнення неправильних виховних впливів [5].

На думку науковців, великого значення має співпраця ЗДО із сім'єю, яка б спрямувалась на подолання негативних поведінкових проявів. При злагодженій співпраці дошкільної установи та сім'ї можна уникнути багатьох труднощів, що виникають в процесі попередження негативних проявів у поведінці дошкільників [2; 6].

Дослідники зазначають, що у роботі з родинами дітей, які схильні до негативних проявів доречно використовувати різноманітні форми педагогічного впливу: інформативні бесіди, консультації, різного роду тренінги, які допоможуть виробити в рідних дорослих правильні установки, чекання, навички продуктивної взаємодії з дитиною.

Беззаперечно, що виклики сьогодення значно ускладнили створення сприятливого емоційного клімату в сім'ї. Тому батькам дуже важливо не переносити свій негативний психологічний стан на дітей, не вдаватися до суворості і покарань. Адже це відчужує дітей, робить їх відлюдкуватими, потайними і навіть жорстокими [3; 4].

Пихтіна Н., Поліщук В. зазначають, що забезпечення психічних потреб дітей є основним і найважчим завданням батьків тому, що психічні потреби дітей дошкільного віку та молодшого шкільного віку порівняно з попередніми етапами розвитку більші, складніші, до того ж постійно змінюються. Загальновідомо, що головною причиною відхилень є незадоволені потреби, або надмірне їх задоволення. Результатом цього є інфантильність особистості дитини, невміння виконувати щоденні завдання, а особливо тоді, коли вона входить в групові інтеграції, що часом дуже гостро виявляється вже в початкових класах [3; 6].

Вчасне виявлення негативної поведінки у дошкільників та доцільне реагування на них педагогів і батьків, сприятиме нормалізації поведінки дитини її фізичного та емоційного стану.

Дотримання відповідної стратегії корекційно-виховної роботи з дітьми, що мають стійкі негативні прояви поведінки у кризові періоди психологічного розвитку. Стан психічного і фізичного здоров'я дітей багато в чому залежить від умов, у яких відбувається процес їх навчання і виховання. Неуспішність, соціальна дезадаптація по-різному впливають на стан психічного здоров'я дітей і можуть призвести до невротизації, астенії, негативних проявів, психопатичних реакцій. Подібні стани розвиваються у дітей внаслідок розумового і фізичного перевантаження, порушення мікросоціальних контактів у колі ровесників, з дорослими, батьками, педагогами. Нерідкими є випадки цькування дітей з боку педагогів, навішування ярликів, необ'єктивного ставлення до їхньої особистості і поведінки. Причина цього – недостатня психолого-педагогічна підготовка вихователів, грубе і зневажливе ставлення до дітей.

На думку Поліщука В., індивідуальний підхід до виховання і навчання дитини в сім'ї і дошкільних закладах, включає комплекс профілактичних і

оздоровчих заходів з попередження негативних проявів. І починається вона вже на ранніх етапах розвитку особистості [6]. Науковець вважає, що складний психічний процес перебудови особистості – це результат добре організованої виховної діяльності в дитячому садку, сім'ї, метою якої є формування моральних рис особистості. Профілактика розглядається як явище, в основі якого лежить корекція, удосконалення виховного процесу [6, с. 82].

Пихтіна Н. вважає, що психопрофілактична робота у дошкільних закладах дозволить виявити групу дітей підвищеного ризику негативної поведінки та визначити особливості аномального розвитку дітей. Поряд з цим, психопрофілактична робота включає в себе комплекс активних виховних і корекційних заходів. У розробці психогігієнічних і психопрофілактичних заходів педагогу необхідно врахувати:

- особливості прояву тієї чи іншої шкідливої звички у дитини, соціально-культурні та педагогічні умови, за яких вона сформувалась;
- рівень загальної поінформованості про аномальні особистісні новоутворення, які сформувалися під впливом тієї чи іншої девіації;
- наявність достатньо стабільних характеристик пізнавальної і особистісної сфер з метою їх актуалізації для подальшого розвитку [4, с. 73].

Основою для індивідуального профілактичного впливу є сукупність вірогідних даних про несприятливі обставини життя, діяльність, побут, характеристики особистості дитини. У прагненні досягти вагомих результатів виховного впливу на дитину треба обов'язково враховувати особливості виховання дітей, схильних до негативних проявів у поведінці.

Таким чином, ми проаналізували окреслені нами *педагогічні умови попередження і подолання негативної поведінки дошкільників*, що зумовлена кризами психовікового розвитку трьох і семи років: розуміння дорослими суті та основних відмінностей криз трьох та семи років, як чинників виникнення негативної поведінки, вибір педагогічно доцільної поведінки дорослого у ситуаціях негативних проявів поведінки дошкільників, дотримання відповідної стратегії корекційно-виховної роботи з дітьми, що мають стійкі негативні прояви поведінки, зумовленими кризами.

Список використаних джерел:

1. Кандиба Т. Криза трьох років. *Психолог*. 2003. № 46. грудень. С. 5.
2. Павелків Р. В. Дитяча психологія / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – К., 2008.
3. Пихтіна Н.П. Особливості формування негативних проявів у поведінці дошкільників, що зумовлені кризами їх психовікового розвитку // *Вісник" Інституту розвитку дитини*. – К., 2011. – № 19.
4. Пихтіна Н.П. Відхилення в поведінці дітей дошкільного віку: характеристика, чинники виникнення та стратегія усунення / Соціально-моральний розвиток і виховання дитини дошкільного віку. Колективна

- монографія (за загальною редакцією О.Кононко). Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2020. 287 с.
5. Пихтіна Н. П., Кононко О.Л. Від недисциплінованості до дисциплінованості дошкільника: діагностика відхилення та оптимізація виховного процесу / Соціально-моральне виховання дошкільника: дослідно-технологічні аспекти. Колективний навчально-методичний посібник (За загальною редакцією Кононко О.Л.). Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2020. 415 с.
 6. Поліщук В. М. Криза 7 років: феноменологія, проблеми: навч. посібник для студентів вузів. Суми : Університетська книга, 2005. 118 с.

Наукове видання

**СУЧАСНЕ ДОШКІЛЛЯ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ,
ПЕДАГОГІЧНІ ПОШУКИ, ЗДОБУТКИ**

Збірник матеріалів

Регіональної науково-практичної
Інтернет-конференції
студентів, молодих науковців, педагогів-практиків

Технічний редактор – І. П. Борис

Верстка і макетування – А. В. Новгородська

Видання друкується в авторській редакції

Підписано до друку 28.06.2023 р.
Гарнітура Arial
Замовлення № 803

Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 0,49
Ум. друк. арк. 0,93

Папір офсетний
Ел. видання

Видавництво
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3А
(04631) 7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.